Žiulis Vernas

ŽANGADA

DRĄSIŲJŲ KELIAI

Žiulis Vernas

ŽANGADA

VILNIUS — 1970

Jules Verne JANGADA
Paris

Vertė
MARGARITA BUTKEVIČIENĖ

PIRMOJI DALIS

I skyrius

VERGŲ MEDŽIOTOJAS

V J M Ų Ą U F F Y S Ą R V Z Ž D H L Ų Ū G Ū Į T Ų
C Š Į J D K R Y A O V C V Ę N N S L A K P Ų U Į Z Ų
Ą L U Ū C P Z Į U Č Ų Ų Ž P R K Ų Y S U C K Ė Ž L E
F Ū J O Z T F Ū Ū V S Ę S Ę Ū Ž U B Ž Š J Š Ė Ž L E F
Ū J O Z Ą R V T R Ū Į S Ų R B P U J O C N Z Į R K R M
D Š R G B R D N C Ų Ė B P P U V C P H U F K U Y Š
H C K R Ū Z Ę J Ų Ū B Ū N J U Ū Y T Ą Ų S F N O
Į P K R C H Š Ė G J O D O Ū Z C S N H C U Ė R Ū Z C
P Ė K Ę P U V C Š Š Ą V V S L D Š Ū Č J S D T A K
F P O Š Š Š N Ū T R C Ų J Š D T C Z U B B P Ū K N
Š Ž P J Z A B Ų E V Š T Ų H H C

Žmogus, laikąs rankoje dokumentą, kurio paskutines eilutes sudarė tas keistas raidžių rinkinys, dar kartą atidžiai jį perskaitė ir susimąstė.

Čia buvo apie šimtas tokių eilučių, net nesuskirstytų žodžiais. Matyt, dokumentas parašytas prieš daugelį metų, nes storas popierius, išmargintas tais rašmenimis, jau spėjo pagelsti nuo laiko.

Tačiau kokiu principu buvo sudėliotos raidės? Į šį klausimą galėjo atsakyti tik tas žmogus. Tokie tekstai panašūs į dabartinių nedegamųjų spintų užraktus: jų paslaptys atskleidžiamos tuo pat būdu. Bet, norint surasti šį būdą, tektų peržiūrėti milijardus kombinacijų, ir žmogus, ėmęsis tokio darbo, nebaigtų jo iki savo gyvenimo pabaigos. Reikia žinoti „žodį", kad atidarytum tokį seifą, reikia „šifro" perskaityti panašiai

kriptogramai. Vėliau pamatysime, koks kietas riešutas šis dokumentas pasirodė net labai išradingam šifruotojui, kai aplinkybės jį vertė žūt būt sužinoti to paslaptingo teksto turinį.

Žmogus, perskaitęs šį dokumentą, buvo paprasčiausias vergų medžiotojas.

Brazilijoje taip vadinami agentai, kurie gaudo pabėgusius negrus. Tokios pareigos buvo įvestos 1722 metais. Tada antivergovinės mintys kildavo tik vienam kitam filantropui. Praėjo daugiau kaip šimtmetis, kol civilizuotas pasaulis jas pripažino ir pradėjo įgyvendinti. Nors teisė būti laisvam, priklausyti tik sau, atrodo, yra svarbiausia prigimtinė žmogaus teisė, vis dėlto prabėgo tūkstančiai metų, kol kai kurios tautos drįso viešai pareikšti tą kilnią mintį.

1852 metais, kada atsitiko istorija, apie kurią pasakosime, Brazilijoje dar buvo vergų, o taip pat vergų medžiotojų. Dėl ypatingų ekonominių sąlygų vergija čia buvo panaikinta kiek vėliau, tačiau juodieji jau turėjo teisę išsipirkti, ir jų vaikai gimdavo laisvi. Taigi nebetoli buvo ta diena, kai šioje nuostabioje dešimties milijonų gyventojų šalyje, savo dydžiu prilygstančioje trims ketvirtadaliams Europos, turėjo nelikti nė vieno vergo.

Žodžiu, vergų medžiotojų amatui artimiausiu metu buvo lemta išnykti, ir dėl to pelnas, gaunamas už pabėgėlių sugavimą, žymiai mažėjo. Jei per tą ilgą laiko tarpą, kol verslas apsimokėjo, vergų medžiotojais dirbti eidavo vien avantiūristai, dažniausiai atleistiniai ir įvairiausi perėjūnai, tai, savaime suprantama, dabar jais galėjo būti tik visuomenės padugnės, Greičiausiai ir žmogus, skaitąs dokumentą, toli gražu nepuošė ir šiaip negarbingos vergų medžiotojo profesijos.

Toresas — taip jis vadinosi — nebuvo nei metisas, nei indėnas, nei juodukas, kaip dauguma jo draugužių, o baltasis. gimęs Brazilijoje, gavęs šiokį tokį išsilavinimą, beje visiškai nebūtiną jo dabartiniam darbui. Iš tiesų, jo negalėjai pavadinti deklasuotu žmogumi, kokių tuo laiku buvo nemaža tolimiausiuose Naujojo Pasaulio kampeliuose. Brazilijos įstatymai draudė mulatams ir kitiems maišyto kraujo asmenims užimti kai kurias pareigas; tačiau, jei tas draudimas ir būtų palietęs Toresą, tai tik ne dėl kilmės, o dėl ydų.

Tarp kitko, Toresas šiuo metu buvo ne Brazilijoje. Visai neseniai jis perėjo sieną, ir štai jau keletą dienų klaidžiojo Peru miškais, nusidriekusiais Amazonės aukštupyje.

Toresas buvo maždaug trisdešimties metų vyriškis, gerai sudėtas, ir visai neatrodė, kad gana netvarkingas gyvenimas būtų jam pakenkęs: vergų medžiotojas pasižymėjo ypatinga ištverme ir geležine sveikata.

Toresas buvo vidutinio ūgio, plačiapetis, taisyklingų bruožų veidu, smarkiai įdegusiu karštoje tropikų saulėje, su tankia juoda barzda; eisena buvo tvirta. Iš po suaugusių antakių akys mėtė greitus ir šaltus žvilgsnius, būdingus suktiems žmonėms. Netgi tuo metu, kai karštas klimatas dar nebuvo nudažęs bronzine spalva Toreso veido, jame nebūtumėte matę gėdos nuoraudžio — greičiau piktą grimasą.

Toresas, kaip ir visi miško valkatos, vilkėjo labai paprastai. Nuo ilgo nešiojimo rūbai buvo smarkiai nudėvėti: plačiabrylė odinė skrybėlė, nusmaukta ant šalies; šiurkščios vilnonės kelnės, sukištos į aukštų tvirtų batų aulus, kurie buvo patvariausia jo aprangos dalis; ant pečių išblukęs gelsvas pončas, slėpęs nudriskusią palaidinę ir liemenę.

Bet jei Toresas anksčiau ir vertėsi vergų medžiokle, tai dabar buvo aiškiai matyti, kad tuo nebeužsiima, bent šiuo metu. Mat, jis neturėjo gynybos ir puolimo priemonių, būtinų negrų medžioklėse: jokio šaunamojo ginklo — nei šautuvo, nei revolverio. Tik už diržo kyšojo mačetė, įrankis, labiau panašus į kardą, negu į medžioklinį peilį. Be to, Toresas nešiojosi ir enšadą — tam tikrą kauptuką, vartojamą gaudyti šarvuočius ar agučius, kurių gausu Amazonės aukštupyje; stambių plėšrūnų ten beveik nėra ko bijoti.

Taigi tą dieną — 1852 metų gegužės 4 — šis nuotykių ieškotojas, gal per daug įsigilinęs į dokumentą, o gal pripratęs klaidžioti Pietų Amerikos miškais, visiškai nekreipė dėmesio į aplinkos grožį. Tikrai, niekas negalėjo išblaškyti jo minčių: nei pratisas beždžionių staugūnių šūkalojimas, kurį Sent-Ileras taip taikliai palygino su kirvio dūžiais, kai medkirtys kapoja šakas; nei sausas barškuolės žiedų traškėjimas — tiesa, ta gyvatė nelabai agresyvi, tačiau nepaprastai nuodinga; nei šaižus raguotosios rupūžės riksmas; ji savo biaurumu prašoka visus rop-

lius; nedomino jo ir žemas, bet skardus medvarlės kurkimas; jei šis padarėlis savo dydžiu neprilygsta jaučiui, tai baubimu drąsiai gali rungtis.

Toresas visai negirdėjo šito kurtinančio triukšmo, kuris tarsi susiliejo į vieningą Naujojo Pasaulio balsą. Atsigulęs po nuostabiai gražiu pao fero — geležiniu medžiu, jis net nesigrožėjo milžinišku vainiku. Šio medžio žievė tamsi, o jis pats tvirtas tarsi metalas; iš pao fero indėnai gamina ginklus ir darbo įnagius. Pasinėręs į savo mintis, vergų medžiotojas vartė rankose keistą dokumentą. Jis žinojo šifro paslaptį ir atstatinėjo kiekvienos raidės reikšmę; jis skaitė, tikrino šių tik jam vienam suprantamų eilučių prasmę ir piktdžiugiškai šypsojosi.

Paskui neištvėręs pusbalsiu pasakė keletą sakinių, kurių niekas neišgirdo toje negyvenamoje Peru miško tankmėje, o kad ir būtų išgirdęs — nebūtų supratęs.

— Taip,— tarė jis,— štai šimtas aiškiai parašytų eilučių, ir aš žinau žmogų, kuriam jos turi be galo didelę reikšmę. Tas žmogus turtingas. Čia jo gyvybės ar mirties klausimas, o už tai brangiai mokama.

Toresas godžiai žvelgė į dokumentą:

— Jei gaučiau po kontą reisų [1] už kiekvieną paskutinio sakinio žodį, susidarytų graži sumelė! O kiek vertas šitas sakinukas! Jame — visa rašto prasmė: nurodyti tikrų dalyvių tikri vardai. Bet, norint jį suprasti, pirmiausia reikia sužinoti, kiek čia žodžių, o ir tai padarius, paslaptis dar nebus atskleista!

Šitaip pats su savimi kalbėdamas, Toresas pradėjo atmintinai skaičiuoti.

— Čia keturiasdešimt penki žodžiai! — sušuko jis.— Tai susidarys 45 kontai.— Turint tiek pinigų, galima gyventi Brazilijoje, Amerikoje, kur tik nori, ir, be to, nieko neveikti. O jei man po tiek sumokėtų už kiekvieną dokumento žodį! Tada kontus reikėtų skaičiuoti šimtais! Ak, velniai rautų! Mano rankose tikras turtas, ir būsiu paskutinis kvailys, jei jo negausiu!

Atrodė, kad Toreso pirštai čiupinėja pinigus ir žarsto krūvas aukso.

---

[1] R e i s a s — senovinė smulki Brazilijos moneta. Piniginis vienetas buvo milreisas (1000 reisų). Kontas lygus 3000 reisų arba 3 milreisams. *(Vert. past.)*

Staiga jo mintys nukrypo kita linkme.

— Pagaliau,— sušuko jis,— aš prie tikslo! Nė kiek nesigailėsiu dėl sunkios kelionės nuo Atlanto krantų į Amazonės aukštupį. Juk tas žmogus galėjo išvykti iš Amerikos, iškeliauti už jūrių marių; kaip tada jį surasčiau? Bet ne! Jis čia: įlipęs į bet kurio šių medžių viršūnę, pamatyčiau namą, kuriame jis gyvena su visa šeima.

Paskui Toresas vėl sugriebė popieriuką ir, karštligiškai juo mosuodamas, tarė:

— Dar šiandien aš būsiu ten! Dar šiandien jis sužinos, kad jo laimė, jo gyvybė priklauso nuo šių eilučių! O kai panorės gauti šifrą joms perskaityti, tada... tada turės užmokėti! Jei užsigeisiu, jis nepagailės man viso turto, — jis nepagailėtų net ir savo kraujo. Ak, velniai rautų! Mano gerbiamas bendražygis, padavęs šį neįkainojamą dokumentą ir pasakęs jo paslaptį, nurodęs, kaip galėčiau rasti jo buvusį bendradarbį ir kokiu vardu prisidengęs šis jau tiek metų slapstosi, tas gerbiamas draugas net neįtarė, kad atneš man turtus!

Toresas paskutinį kartą žvilgtelėjo į pageltusį popieriuką, po to rūpestingai sulankstė ir įbruko į tvirtą varinę dėžutę, kuri jam atstojo ir piniginę.

Iš tikro, jei visas Toreso turtas tilpo toje dėžutėje, ne didesnėje už portsigarą, tai jokioje pasaulio šalyje jo nebūtų palaikę turtuoliu. Čia buvo po keletą visų kaimyninių valstybių monetų: du dvigubi Jungtinių Kolumbijos Valstijų kondorai, kiekvienas maždaug šimto frankų vertės; už šimtą frankų Venesuelos bolivarų; tiek pat perujietiškų solių; keletas Čilės eskudų — daugių daugiausia už 50 frankų,— ir kitokių smulkių monetų. Visa tai sudarė maždaug penkis šimtus frankų; be to, Toresas būtų patekęs į gana keblią padėtį, jei jam būtų reikėję pasakyti, kur ir kada juos gavo.

Viena tik aišku, kad prieš keletą mėnesių, staigiai metęs vergų medžiotojo amatą Paros provincijoje, Toresas Amazonės baseinu nukeliavo aukštyn, perėjo sieną ir atsidūrė Peru teritorijoje.

Pagaliau tam nuotykių ieškotojui pragyvenimas kainavo visai nedaug. Kokios gi buvo jo išlaidos? Nei už pastogę, nei už rūbus mokėti nereikėjo. Miškas aprūpindavo maistu, kurį,

kaip ir visi džiunglių valkatos, jis sau pasitaisydavo be didelio vargo. Jam užtekdavo keleto reisų tabakui, kurį pirkdavo misijose ar kaimeliuose, ir degtinei, kad gertuvė neištuštėtų. Su keliais skatikais jis galėjo nusidanginti gana toli.

Įdėjęs raštelį į metalinę dėžutę su sandariai užsivožiančiu dangteliu, Toresas iš atsargumo persistengė ir, užuot vėl įsikišęs ją į palaidinės kišenę, paguldė mažytėn įdubon tarp medžio šaknų, o pats išsitiesė šalia.

Tas neatsargumas jam vos brangiai nekaštavo.

Saulė kepinte kepino. Buvo be galo tvanku. Jei artimiausio kaimelio bažnyčioje būtų buvęs laikrodis, jis būtų išmušęs antrą valandą dienos, o vėjelis būtų atnešęs dūžių garsą iki Toreso, nes jis gulėjo ne toliau kaip už dviejų mylių.

Tačiau valandos, be abejo, jo nedomino. Valkata, įpratęs nustatyti apytikrį laiką pagal saulės aukštį nuo horizonto, apsieina ir be kariško tikslumo. Jis pusryčiauja ar pietauja, kada nori ar kada gali. Jis užmiega bet kur, kai tik apima snaudulys. Jei stalas ne visada būna padengtas, tai guolis miško tankmėje po medžiu visada atsiras. Toresui patogumai nerūpėjo. Be to, jis visą rytą keliavo, ką tik truputėlį užkando ir todėl pajuto, kad ne pro šalį būtų nusnūsti. Taigi dvi trys valandos poilsio, ir jis vėl galės traukti toliau. Toresas kuo patogiau atsigulė žolėje ir rengėsi numigti.

Tačiau jis buvo ne iš tų žmonių, kurie užmiega tuoj pat, be jokių pasiruošimų. Toresas buvo įpratęs trukteléti gurkšnelį kitą kokio stipresnio gėrimo, o paskui išrūkyti pypkę. Degtinė sudirgina smegenis, o tabako dūmai atplukdo gražius sapnus. Bent jis taip manė.

Taigi Toresas pirmiausia pakėlė prie lūpų gertuvę, kabančią prie šono. Joje buvo gėrimas, Peru vadinamas šika, o Amazonės aukštupyje — dažniau kaisuma. Jis daromas iš saldžiojo manijoko šaknų, o po to paliekamas išsivaikščioti; tačiau Toresas, kaip žmogus, kurio skonis gerokai atbukęs, buvo įpratęs į šį gėrimą įpilti dar ir nemažą tafijos dozę.

Truktelėjęs keletą gurkšnių, Toresas pakratė gertuvę ir ne be širdies skausmo pastebėjo, kad ji beveik tuščia.

— Teks pripildyti! — nusprendė jis.

Paskui išsitraukė trumpą pypkę, padarytą iš medžio šaknies, ir prikimšo aitraus ir stipraus senoviškos peteno rūšies braziliško tabako. Į Prancūziją jį įvežė Niko. Tai jo nuopelnas, kad šiandien turime tą produktyviausią ir labiausiai paplitusį bulvinių šeimos augalą.

Šis tabakas neturėjo nieko bendro su pirmarūšių skaferlati, kurį gamina Prancūzijos fabrikantai, bet Toresas ir dėl rūkalų nebuvo labai išrankus. Jis brūkštelėjo skiltuvą, uždegė truputį lipnios medžiagos, žinomos „skruzdžių kempės" vardu (ją išskiria kai kurie plėviasparniai), ir užsirūkė pypkę.

Po dešimto dūmo Toreso akys užsimerkė, pypkė išslydo iš pirštų, ir jis užmigo ar, tiksliau, nugrimzdo į užmarštį, kurios nepavadinsi tikru miegu.

II skyrius

VAGIS IR APVOGTASIS

Toresas buvo numigęs jau kokį pusvalandį, kai po medžiais pasigirdo tylus šnaresys. Tarsi ėjo kažkas basas, labai atsargiai, kad kas neišgirstų. Jeigu mūsų nuotykių ieškotojas nebūtų miegojęs, tai, pajutęs žingsnius, iš karto būtų suklusęs — jis vengdavo ką nors susitikti. Bet šnaresys jo nepažadino, ir būtybė prisėlino ir sustojo per dešimtį žingsnių nuo medžio nepastebėta.

Čia buvo ne žmogus, o guariba. Amazonės aukštupio džiunglėse veisiasi daugybė kabiauodegių beždžionių: grakštieji sachiusai, „raguotieji sažu", pilkaplaukiai monosai; saginai, kurie taip baisiai vaiposi, jog atrodo, kad jie su kaukėmis. Tačiau savotiškiausios — guaribos. Jos gana draugiškos ir nepiktos, ne tokios, kaip žiaurios ir šlykščios mukuros. Be to, guaribos, linkusios bendrauti ir dažniausiai gyvena bandomis. Net iš toli jas pažįsti — tokie monotoniški balsai, sakytum psalmes giedančių maldininkų. Nors guaribos nepiktos, tačiau užpulti jas neatsargu. O netrukus įsitikinsime, kad ir miegantis keliautojas atsiduria pavojuje, kai jį, tokį bejėgį, užklumpa guariba.

Ta beždžionė, Brazilijoje dar vadinama barbado, buvo nemažo ūgio. Lanksti ir stipri, ji mokėjo grumtis žemėje nė kiek

ne blogiau, kaip ir šokinėti nuo vieno milžiniško medžio viršūnės į kitą.

Guariba artinosi mažais žingsneliais, atsargiai. Ji žvilgčiojo čia į kairę, čia į dešinę, mitriai judino uodegą. Gamta buvo dosni šiai beždžionių giminei — apdovanojo jas ne tik keturiomis rankomis (dėl to jos dar vadinamos keturrankėmis), bet ir miklia uodega, kurios galiuku guaribos geba puikiausiai sugriebti bet kokį daiktą.

Guariba tyliai prisėlino, mosikuodama storu vėzdu, kuris jos stipriose letenose buvo tarsi baisus ginklas. Beždžionė, be abejo, prieš keletą minučių pastebėjo gulintį po medžiu žmogų; šis nejudėjo, ir ji, matyt, panoro prieiti arčiau. Šiek tiek dvejodama, guariba prisiartino per tris žingsnius ir sustojo. Jos barzdotas veidas išsiviepė, pasirodė aštrūs, balti kaip dramblio kaulas dantys, o vėzdas, nieko gero nelemdamas vergų medžiotojui, grėsmingai sujudėjo.

Tikriausiai Toreso išvaizda guaribai nekėlė palankių jausmų. Gal ji turėjo savų, ypatingų priežasčių neapkęsti šio žmonių giminės atstovo, kurį atsitiktinumas beginklį atidavė jai į rankas? Galimas daiktas. Žinoma, kad kai kurie žvėrys ilgai prisimena padarytą jiems skriaudą, ir, tur būt, ši guariba jautė pagiežą miško valkatoms.

Iš tikro, beždžionės, ypač indėnams — vertingas laimikis; kad ir kokios būtų veislės, jos medžiojamos su visu Nemrodo įkarščiu ne tik dėl malonumo, bet ir dėl mėsos.

Šiaip ar taip, nors guariba ir nesiruošė pasikeisti su medžiotoju vaidmenimis (beždžionė neužmiršo, jog gamta ją sutvėrė žolėdžiu padaru, ir nė nemanė suryti vergų medžiotojo), tačiau šį kartą, matyt, buvo tvirtai pasiryžusi nudobti vieną savo amžiną priešą.

Guariba kurį laiką jį apžiūrinėjo, o paskui ėmė sėlinti aplink medį. Ji ėjo lėtai, sulaikiusi kvapą, bet vis po truputį artėdama. Jos judesiai buvo grėsmingi, o veido išraiška žiauri. Ji galėjo vienu vėzdo smūgiu užmušti tą miegantį žmogų; savaime suprantama, tuo metu Toreso gyvybė kybojo ant plauko.

Ir tikrai, guariba sustojo visai prie pat medžio, šalia miegančiojo galvos, ir užsimojo vėzdu.

Suprantama, Toresas neatsargiai pasielgė pasidėdamas šalia savęs įduboje tarp šaknų dėžutę su dokumentu ir visu savo turtu, tačiau kaip tik šis neatsargumas ir išgelbėjo jam gyvybę.

Prasiskverbęs pro šakas saulės spindulys slystelėjo metaline dėžute ir jos poliruotas paviršius suspindo tarsi veidrodis. Beždžionė su būdingu jos giminei smalsumu tuoj pat sužiuro į šį blizgantį daiktą. Jos mintys — jei tik gyvulys gali turėti minčių — pakrypo kita linkme. Guariba pasilenkė, nutvėrė dėžutę, atsitraukė per keletą žingsnių ir, pakėlusi prie akių, ėmė sukioti, stebėdamasi, kaip ji blykčioja. Matyt, monetų skambesys ją dar labiau nustebino. Ta muzika beždžionę tarsi užbūrė. Ji elgėsi kaip mažas vaikas su barškučiu. Paskui įsikišo dėžutę į burną, ir dantys grikštelėjo, slysdami metalu. Tačiau perkąsti radinį beždžionė nesistengė.

Be abejo, guariba manė aptikusi kokį nežinomą vaisių, panašų į didžiulį žėrintį migdolą, kurio branduolys barška kevale. Ji netrukus suprato apsirikusi, tačiau dėžutės mesti nė negalvojo. Priešingai, dar tvirčiau suspaudė kairiąja ranka ir paleido vėzdą, kuris krisdamas nulaužė sausą šakelę.

Tas garsas išbudino Toresą; jis mikliai pašoko, kaip žmogus, įpratęs visada būti budrus ir sugebąs akimirksniu išblaškyti miegą ir imtis veiklos.

Toresas tuoj pat suprato, su kuo turįs reikalą.

— Guariba! — sušuko jis.

Griebęs šalia gulinčią mačetę, vergų medžiotojas pasiruošė gintis.

Išsigandusi beždžionė nedelsdama pasitraukė atgal — pamatė stovintį žmogų, ir drąsa išgaravo; ji vikriai liuoktelėjo ir nėrė į tankmę.

— Pačiu laiku! — tarė Toresas.— Ta nenaudėlė būtų kaip nieką mane užmušusi.

Beždžionė, atsistojusi už dvidešimties žingsnių, maivėsi, tarsi norėdama jį paerzinti; staiga jos rankose Toresas pastebėjo savo neįkainojamą dėžutę.

— Biaurybė! — riktelėjo jis.— Ji manęs neužmušė, bet padarė dar blogiau — apvogė!

Jis nelabai išsigando, kad dėžutėje visi pinigai, tačiau prisiminęs ten esantį dokumentą, kurio netekimas — nepataisomas nuostolis ir visų vilčių žlugimas, Toresas pašoko kaip įgeltas.

— Velniai rautų! — subliovė jis.

Ir trokšdamas žūt būt atgauti savo dėžutę, Toresas puolė paskui beždžionę.

Jis puikiai suprato, kad pavyti tą vikrų žvėrį nelengva. Žeme ji bėgiojo pernelyg greitai, medžiais šokinėjo pernelyg aukštai. Tik taiklus šūvis galėjo ją sulaikyti, bet Toresas neturėjo jokio šaunamojo ginklo. Medžioklinis peilis ir kauptukas būtų pravertę tik pavijus guaribą.

Netrukus paaiškėjo, kad beždžionę pavyktų sučiupti vien apgaule. Toresui neliko nieko kita, tik gudrumu įveikti klastingą žvėrį: užlįsti už kokio medžio kamieno, pasislėpti tankmėje, sužadinti smalsumą ir priversti guaribą arba sustoti, arba grįžti atgal — tai ir viskas, ką galima buvo sugalvoti. Taip Toresas ir darė: persekiojo kaip buvo numatęs; bet vos vergų medžiotojas pasislėpdavo, beždžionė imdavo kantriai laukti vėl jo pasirodant; ta gudrybė tik išvargino Toresą, o rezultatų nedavė jokių.

— Prakeikta guariba! — netrukus sušuko jis.— Taip aš nieko nepešiu, o ji gali mane nuvesti atgal iki Brazilijos sienos. Kad nors numestų dėžutę! Bet kur tau! Jai patinka auksinių monetų skambesys! Ak, vagilė! Na, palauk, kai tave sučiupsiu!..

Ir Toresas vėl leidosi vytis beždžionę, tačiau ji lengvai, kaip ir anksčiau, paspruko.

Taip prabėgo valanda, bet niekas nepasikeitė. Toreso užsispyrimą galima suprasti — kaip be dokumento jis išlups pinigus?

Vergų medžiotoją apėmė įsiūtis. Jis keikėsi, trypė kojomis, grasino guaribai. Tačiau beždžionė tik pašaipiai vaipėsi, ir Toresas visai nebetekdavo kantrybės.

Tada jis puldavo vytis. Bėgdavo, kol uždusdavo, painiodamasis aukštoje žolėje, kliūdamas už tankių krūmokšnių, susipynusių lianų, per kurias guariba peršokdavo lengvai, kaip žirgas lenktynių lauke per kliūtis. Kai kur jam kelią užtverda-

vo storos šaknys, pasislėpusios žolėje. Toresas suklupdavo ir vėl keldavosi. Pagaliau jis pasijuto bešaukiąs: „Gelbėkit! Gelbėkit! Laikykit vagį!" — tarsi kas būtų galėjęs išgirsti.

Galų gale, visai netekęs jėgų ir uždusęs, jis sustojo.

— Velniai rautų! — nusikeikė Toresas.— Kai brūzgynuose gaudydavau pabėgusius negrus, būdavo žymiai lengviau! Bet aš nutversiu tą prakeiktą beždžionę! Taip, aš ją sučiupsiu! Vysiuos, kol kojos neš, o tada jai parodysiu!..

Pamačiusi, kad avantiūristas nebesiveja, guariba taip pat sustojo. Ji irgi ilsėjosi, nors nebuvo taip išvargusi, kaip Toresas, kuris nebegalėjo net pajudėti.

Taip ji pastovėjo apie dešimtį minučių, grauždama kažkokias šakneles, kurias buvo išsirovusi iš žemės, ir retkarčiais pabarškindama prie ausies dėžutę.

Įniršęs Toresas ėmė svaidyti į beždžionę akmenis, bet jei ir pataikydavo, nieko blogo jai nepadarydavo, nes atstumas buvo didelis.

Šiaip ar taip, reikėjo griebtis kažkokių priemonių. Iš vienos pusės, vaikytis toliau beždžionę, beveik neturint vilčių ją sugauti, buvo tiesiog beprotystė; iš kitos — galutinai susitaikyti su likimu, sugriovusiu visus planus, likti ne tik nugalėtu, bet ir kvailo gyvulio apmulkintu, buvo labai skaudu.

Ir vis dėlto Toresas žinojo, kad sutemus vagis be vargo dings, o jis, apvogtasis, ko gero, net negalės nusigauti į kelią iš to tankumyno. Tikrai, persekiodamas jis per keletą mylių nutolo nuo upės, ir grįžti atgal buvo nelengva.

Toresas ėmė dvejoti; jis bandė viską šaltakraujiškai apgalvoti ir pagaliau, sviedęs beždžionei paskutinį prakeiksmą, jau norėjo į dėžutę numoti ranka, bet, nejučia prisiminęs dokumentą ir su juo susijusius ateities planus, nusprendė paskutinį kartą pamėginti.

Jis atsistojo.

Guariba taip pat atsikėlė.

Jis žengė keletą žingsnių į priekį.

Beždžionė tiek pat pasitraukė atgal, tačiau šį kartą ji nelindo tolyn į miško gilumą, o sustojo po didžiuliu fikusu — įvairiausios šio medžio rūšys gausiai paplitusios visame Amazonės aukštupio baseine.

Guariba apglėbė kamieną keturiomis rankomis, lengvai, kaip akrobatas ar, tiksliau, beždžionė, įlipo į medį, keturiasdešimties pėdų aukštyje užsikabino uodega už pirmųjų horizontalių šakų, o po to įsikorė į pačią viršūnę, kuri net linko nuo jos svorio. Visa tai vikriai guaribai buvo vienas juokas ir truko tik keletą sekundžių.

Ten, įsitaisiusi kaip galima patogiau, ji pietavo toliau, skindama čia pat po ranka nusirpusius vaisius. Aišku, Toresas ir pats labai norėjo užkąsti ir atsigerti, bet, deja,— krepšys tuščias, o iš gertuvės išvarvinta viskas iki paskutinio lašo.

Tačiau jis nepasuko atgal, o nužingsniavo prie medžio, nors beždžionė šiuo metu tupėjo aukštai šakose. Jis nė negalvojo lipti į fikusą, nes vagilė kaip mat būtų peršokusi į kitą.

O ta nepasiekiama dėžutė nuolat barška ir barška prie beždžionės ausies!

Apimtas pykčio ir įsiutimo, Toresas ėmė plūsti guaribą. Tiesiog neįmanoma pasakyti visų tų žodžių, kuriais jis koneveikė beždžionę. Ne tik ją išvadino metisu (baltojo braziliečio lūpose tai rimta užgaulė), bet ir kuriboka — negro ir indėno mišiniu. Toje pusiaujo platumoje nėra žiauresnio įžeidimo.

Bet beždžionė, kuri buvo tik keturrankis padaras, šaipėsi iš tų keiksmų, kurie būtų įsiutinę žmonių giminės atstovą.

Tada Toresas vėl ėmė svaidyti į ją akmenimis, šaknų nuolaužomis, viskuo, kas pakliuvo po ranka. Nejaugi jis tikėjosi rimtai sužeisti beždžionę? Ne! Tiesiog jis nebesuprato, ką darąs. Iš bejėgiško pykčio Toresas neteko nuovokos. Gal būt, pradžioje jis tikėjosi, kad guariba, šokinėdama nuo šakos ant šakos, išmes dėžutę, arba, norėdama atsilyginti tuo pačiu, paleis ją persekiotojui į galvą. Bet kur tau! Beždžionė norėjo žūt būt išsaugoti dėžutę; nors ir stipriai laikė ją viena ranka, tačiau tai nekliudė judėti, nes buvo likusios kitos trys.

Kai Toresas, netekęs vilties, ketino baigti tą žaidimą ir grįžti prie Amazonės, staiga jis išgirdo balsus. Taip, žmonių balsus.

Per kokį dvidešimt žingsnių nuo tos vietos, kur stovėjo vergų medžiotojas, kažkas šnekučiavosi.

Pirmiausia Toresui dingtelėjo pasislėpti tankmėje. Būdamas

atsargus žmogus, jis nenorėjo pasirodyti, kol nesužinos, su kuo gali susidurti.

Susijaudinęs, be galo susidomėjęs, ištempęs ausis, jis laukė, ir tuo metu staiga nuskardėjo šūvis.

Po to pasigirdo riksmas, ir mirtinai sužeista beždžionė, vis laikydama dėžutę, sunkiai nuvirto žemėn.

— Po velnių!— sušuko Toresas.— Ta kulka atskrido pačiu laiku!

Ir, užmiršęs bet kokį atsargumą, jis išlindo iš tankmės. Tuo metu po medžiais pasirodė du vaikinai.

Tai buvo brazilai, apsirengę medžioklės rūbais: odiniai auliniai batai, lengvos palmių pluošto skrybėlės, striukės, ar, tiksliau, palaidinės, suveržtos per juosmenį ir žymiai patogesnės už nacionalinį pončą. Iš veido bruožų ir spalvos buvo nesunku atspėti juos esant portugalus.

Abu turėjo ilgus ispanų gamybos šautuvus, kiek primenančius arabų ginklus; tie šautuvai gana taikliai ir toli šauna, ir nuolatiniai Amazonės aukštupio miškų lankytojai labai gerai moka juos naudoti.

Tai patvirtino ir ką tik nuaidėjęs šūvis. Kulka pataikė beždžionei tiesiai į galvą daugiau kaip iš 80 žingsnių.

Be to, jaunuoliams už diržų kyšojo po durklą. Brazilijoje jie vadinami faka. Su tokiais durklais medžiotojai nedvejodami puola leopardą ar kitą kokį plėšrūną; tiesa, šie žvėrys nelabai grėsmingi, tačiau tenykščiuose miškuose jų gana gausu.

Matyt, Toresui nebuvo ko bijoti šito susitikimo, ir jis nubėgo prie beždžionės.

Bet vaikinus, einančius ta pačia linkme, nuo guaribos skyrė mažesnis nuotolis ir, žengę keletą žingsnių, jie susidūrė su Toresu.

Pastarasis jau buvo atgavęs sveiką nuovoką.

— Nuoširdžiai dėkoju, ponai! — tarė jis linksmai, kilstelėjęs skrybėlę.— Užmušę tą biaurų žvėrį, jūs padarėte man didžiulę paslaugą!

Medžiotojai iš pradžių susižvalgė, gerai nesuprasdami už ką jiems dėkojama.

Toresas keliais žodžiais papasakojo, kas nutiko.

— Jūs manote nušovę tik beždžionę,— tarė jis,— o iš tikro užmušėte vagį.

— Jei mes jums ir pasitarnavome,— atsakė jaunesnysis,— tai, be abejo, visai atsitiktinai. Tačiau nė kiek ne mažiau džiaugiamės, kad galėjome jums pagelbėti.

Žengęs keletą žingsnių atgal, jis pasilenkė prie guaribos ir išlupo jai iš sugniaužto delno dėžutę.

— Tur būt, tas daiktas priklauso jums, pone,— tarė jis.

— Taip, tas pats,— atsakė Toresas, vikriai sugriebęs dėžutę, ir su palengvėjimu garsiai atsiduso.

— Kuriam turiu dėkoti, ponai, už šią paslaugą? — pasiteiravo jis.

— Mano draugui Manoeliui, Brazilijos armijos karo gydytojui,— atsakė vaikinas.

— Aš nebūčiau jos nušovęs, jei tu nebūtum man parodęs, mielas Benitai,— įsiterpė Manoelis.

— Tokiu atveju, ponai,— tarė Toresas,— aš jums abiem dėkingas, tiek ponui Manoeliui, tiek ponui...

— Benitui Garaliui,— užbaigė Manoelis.

Vergų medžiotojui prireikė daug valios, kad nekrūptelėtų, išgirdęs šitą vardą, ypač kai vaikinas meiliai pridūrė:

— Mano tėvo Žoamo Garalio ferma yra tik už trijų mylių nuo čia, ir jei ponas...

— Toresas,— atsakė nuotykių ieškotojas.

— Jei ponas Toresas teiktumėtės mus aplankyti, visada būsite mielas svečias.

— Nežinau, ar galėsiu! — atsakė Toresas, nustebintas to nelaukto susitikimo. Jis dvejojo, nesumodamas, kaip pasielgti.— Bijau, kad nebus progos pasinaudoti jūsų pasiūlymu... Per tą nelemtą nuotykį, apie kurį jums ką tik pasakojau, sugaišau daug brangaus laiko... Turiu nedelsiant grįžti prie Amazonės... Mat, galvoju plaukti iki Paros provincijos...

— Na ką gi, ponas Toresai,— tarė Benitas,— gal būt, kelyje dar susitiksim. Mano tėvas rengiasi su visa šeima leistis į tą pačią kelionę, kaip ir jūs.

— O! — pagyvėjo Toresas.— Jūsų tėvas ketina pereiti Brazilijos sieną?

— Taip, jis ruošiasi keleto mėnesių kelionei,— atsakė Benitas.— Bent mes tikimės jį įkalbėti. Tiesa, Manoeli?

Manoelis linktelėjo galvą.

— Na ką gi, ponai,— užbaigė Toresas,— tada tikrai galimas dalykas, kad mes kelyje susitiksime. Bet šiuo metu, deja, aš negaliu priimti jūsų pasiūlymo. Tačiau dar kartą dėkoju ir manau, jog esu jums dvigubai skolingas.

Tai taręs, Toresas nusilenkė vaikinams, ir šie, taip pat nusilenkę, pasuko į fermą.

Vergų medžiotojas palydėjo juos žvilgsniu. Paskui, kai vaikinai dingo iš akių, Toresas sumurmėjo:

— Aha, vadinasi, jis ketina pereiti sieną!.. Tegu tik pereina: tada dar labiau bus mano valdžioje. Laimingos kelionės, Žoamai Garali!

Tai pasakęs, vergų medžiotojas pasuko į pietus, norėdamas arčiausiu keliu pasiekti kairįjį upės krantą, ir dingo miško tankmėje.

III skyrius

GARALIO ŠEIMA

Ikitoso kaimas įsikūręs kairiajame Amazonės krante, apytikriai ties septyniasdešimt ketvirtu meridianu, toje vietoje, kur didžioji upė dar vadinama Maranjonu, ir kur jos vaga skiria Peru nuo Ekvadoro respublikos — penkiasdešimt penki lje į vakarus nuo Brazilijos sienos.

Ikitosą, kaip ir visas kitas gyvenvietes, miestelius ar kaimelius, išsimėčiusius Amazonės baseine, įkūrė misionieriai. Iki pat septynioliktų šio amžiaus metų Ikitoso genties indėnai (tuo metu — vieninteliai to krašto gyventojai), buvo įsikūrę srities gilumoje, gana toli nuo upės. Bet vieną gražią dieną, išsiveržus vulkanui, jų teritorijoje visos versmės išdžiūvo, ir indėnams teko persikelti į kairįjį Maranjono krantą. Netrukus grynakraujų ikitosų nebeliko, jie susimaišė su pakrantės indėnais — Tikuna ir Omaga,— ir šiandien čia surasi tik mišrias gentis, be to, dar keletą ispanų ir dvi tris metisų šeimas.

Keturios dešimtys lūšnelių, bet tokių vargingų, kad tik iš šiaudinių stogų buvo galima spręsti, jog čia žmonių būstai —

štai ir visas kaimelis. Jis nepaprastai vaizdingai išsidėstęs ant plynaukštės, iškilusios virš upės apie šešiasdešimt pėdų. Į kaimelį veda netašytų rąstų laiptai, ir keliautojas jo nemato, kol neužlipa aukštyn. Viršuje kelią pastoja nesunkiai įveikiamas aptvaras iš įvairių krūmelių ir panašių į medžius augalų, apsivijusių lianomis; kur-ne-kur kyšo grakštūs bananų medžiai ir palmės.

Tais laikais — o mada, be abejo, negreit pakeis jų pirmykštį apdarą — Ikitoso indėnai vaikščiojo beveik nuogi. Vien tik ispanai ir metisai, su panieka žiūrėję į čiabuvius, vilkėjo paprastomis palaidinėmis, lengvomis medvilninėmis kelnėmis ir nešiojo šiaudines skrybėles. Kaimelyje visi gyveno gana vargingai, be to, beveik nebendravo vieni su kitais ir susieidavo tik tada, kai misijos varpas sukviesdavo juos į aptriušusią pirkią, atstojančią bažnyčią.

Bet jei Ikitoso kaimelis, kaip, beje, ir daugelis Amazonės aukštupio gyvenviečių, vertėsi sunkiai, tai, nuplaukę pasroviui mažiau nei vieną lje, tame pačiame krante būtumėte pamatę turtingą viensėdiją, kur galėjai rasti visus ištaigingiausio gyvenimo reikmenis.

Tai buvo Žoamo Garalio ferma; į ją ir pasuko abu vaikinai, išsiskyrę su vergų medžiotoju.

Ši ferma, arba viensėdija (vietos gyventojai ją vadino fazenda), buvo įkurta prieš daugelį metų penkių šimtų pėdų pločio upės vingyje, toje vietoje, kur įteka Nanei, ir šiuo metu klestėte klestėjo. Dešiniuoju Nanei krantu ferma driekėsi per visą mylią į šiaurę ir tiek pat — į rytus Amazonės pakrante. Vakaruose keletas upeliūkščių — Nanei intakų — ir pora vidutinio dydžio lagūnų ją skyrė nuo savanos ir ganyklų.

Kaip tik čia 1826 metais, tai yra prieš dvidešimt šešerius metus, Žoamą Garalį sutiko fazendos šeimininkas.

Jos pirmasis savininkas, portugalas, vardu Magaljansas, vertėsi vien miško prekyba, ir jo neseniai pastatyta sodyba užėmė vos pusę mylios upės pakrantėje.

Čia Magaljansas, vaišingas, kaip ir visi senosios kartos portugalai, gyveno su savo dukra Jakita, kuri, mirus motinai, ėmė šeimininkauti pati. Magaljansas buvo geras darbininkas, nepaprastai ištvermingas, tačiau jam trūko išsilavinimo. Jei

jis ir sugebėjo vadovauti keletui vergų ir tuzinui samdytų indėnų, tai prekyboje buvo nepalyginamai mažiau apsukrus. Taigi dėl žinių stokos Ikitoso viensėdija neklestėjo, ir portugalo pirklio reikalai buvo kebloki.

Štai kokia buvo padėtis, kai Žoamas Garalis, kuris tuomet turėjo dvidešimt dvejus metus, vieną dieną susitiko su Magaljansu. Žoamas atsidūrė tame krašte visiškai išsekęs, be pragyvenimo lėšų. Magaljansas rado jį gretimame miške leisgyvį iš bado ir nuovargio. Taurios širdies buvo tas portugalas. Jis nepaklausė nepažįstamojo, iš kur šis atėjo, o tik pasiteiravo, ko jam reikėtų. Kilnus, išdidus, nors ir išvargęs, Žoamo Garalio veidas jį sujaudino. Magaljansas priglaudė vaikiną, pastatė ant kojų ir pasiūlė paviešėti keletą dienų; šis sutiko ir... liko visam gyvenimui.

Štai kokiomis aplinkybėmis Žoamas Garalis įsikūrė Ikitoso fermoje.

Žoamas buvo brazilas ir neturėjo nei šeimos, nei turto. Jį ištiko nesėkmės, ir jam teko išvykti iš tėvynės be mažiausios vilties ten sugrįžti. Jis paprašė šeimininko, kad šis leistų nieko nepasakoti apie jį ištikusias nelaimes — nelaimes tiek pat sunkias, kiek ir nepelnytas. Jis trokštąs tik viena — pradėti naują gyvenimą, kupiną darbo. Jis čia atkeliavęs atsitiktinai, tikėdamasis įsikurti kokioje nors fazendoje krašto gilumoje. Jis buvo išprusęs, protingas. Iš jo išvaizdos buvo matyti, kad tai nuoširdus, atviras ir tiesus žmogus. Jis labai patiko Magaljansui, ir šis pasiūlė Žoamui likti fazendoje; mat, jo išprusimo kaip tik ir trūko šeimininkui.

Žoamas nedvejodamas sutiko. Anksčiau jis ketino įsitaisyti seringalyje ir rinkti kaučiuką. Ten geras darbininkas tais laikais uždirbdavo penkis šešis piastrus per dieną ir vėliau, susiklosčius palankioms aplinkybėms, net tapdavo fermeriu. Bet Magaljansas teisingai jam sakė, kad nors seringalyje ir gerai mokama, darbo galima gauti tik derliaus nuėmimo metu, tai yra keletui mėnesių, ir tvirtos padėties, kurios troško jaunuolis, jokiu būdu nesusikursi.

Portugalo buvo teisybė. Žoamas Garalis tai suprato ir ryžtingai ėmėsi darbo fazendoje, nusprendęs paaukoti jai visas savo jėgas.

Magaljansui neteko gailėtis kilnaus poelgio. Jo reikalai pasitaisė. Netrukus Žoamo Garalio dėka smarkiai išsiplėtė prekyba mišku, kuris buvo plukdomas Amazone iki Paros provincijos. Fazenda taip pat gerokai išaugo ir nusidriekė Amazonės pakrante iki pat Nanei žiočių. Vietoj senojo namo atsirado gražus dviaukštis pastatas, su didele veranda, beveik paslėptas nuostabių medžių — mimozų, figmedžių, bauhinijų, paulinijų; jų kamienus tartum tinklas buvo apraizgę kryžiažiedžiai augalai, bromelijos purpuriniais žiedais ir keisčiausios lianos.

Atokiau, už didžiulių krūmų, tankmėje glūdėjo įvairūs pastatai — ūkiniai trobesiai, negrų pirkelės, indėnų šėtros. Čia gyveno fazendos darbininkai. Nuo upės kranto, apaugusio meldais ir kita vandens augmenija, buvo matyti tik pagrindinis namas.

Erdvi pieva, nusidriekusi palei lagūnas, rūpestingai apvalyta nuo krūmokšnių, buvo puikiausia ganykla. Ten rupšnojo žolę daugybė gyvulių. Tai buvo naujas didžiulio pelno šaltinis, nes tame turtingame krašte per ketverius metus bandos išauga dvigubai ir dar duoda dešimt procentų pajamų vien už piaunamų maistui gyvulių kailius. Iškirsto miško vietoje buvo užveista keletas manijoko ir kavos plantacijų. Netrukus buvo pastatytas malūnas cukrašvendrių stiebams malti, iš stiebų buvo gaminama melasas, tafija ir romas. Trumpiau kalbant, praėjus dešimčiai metų po Žoamo Garalio atvykimo į Ikitoso fermą, ji tapo viena turtingiausių Amazonės aukštupyje. Jaunasis ūkvedys sugebėjo tvarkyti tiek vidaus darbus, tiek prekybos reikalus, ir fazendos gerbūvis augo diena iš dienos.

Portugalas greitai suprato, kiek jis skolingas Žoamui Garaliui. Norėdamas atlyginti pagal nuopelnus, Magaljansas pradžioje jam skyrė šiek tiek pelno, o po ketverių metų priėmė lygiateisiu dalininku.

Tačiau portugalas svajojo padaryti dar daugiau. Jo dukra Jakita, kaip ir jis pats, matė, kad Garalis švelnus kitiems, griežtas sau, nepaprastai geros širdies ir protingas žmogus. Jakita jį pamilo; tačiau, nors Žoamas ir neliko abejingas tos šaunios merginos dorybėms ir grožiui, vis dėlto atrodė, kad ar iš išdidumo, ar iš santūrumo jis neketina prašyti jos rankos.

Nelaimingas atsitikimas paskubino apsisprendimą.

Vieną dieną Magaljansą, vadovavusį miško kirtėjams, mirtinai sužeidė krisdamas medis. Leisgyvis jis buvo parneštas į fermą ir, jausdamas, kad netrukus mirs, pašaukė netoliese verkiančią dukrą. Paėmęs jos ranką, įdėjo ją į Žoamo Garalio ranką ir privertė pastarąjį prisiekti, jog imsiąs Jakitą už žmoną.

— Tu grąžinai man turtą,— tarė jis,— ir aš negalėsiu ramiai mirti, kol šia sąjunga neužtikrinsiu dukrai ateities.

— Aš galiu likti jai atsidavusiu tarnu, broliu, globėju, netapdamas jos vyru,— pradžioje atsakė Žoamas Garalis.— Aš jums už viską skolingas, Magaljansai, ir to niekad nepamiršiu, tačiau atpildas, kuriuo norite atsilyginti man už darbą, viršija nuopelnus.

Tėvas spyrėsi. Besiartinanti mirtis neleido jam laukti, jis reikalavo pažado ir jį gavo.

Jakitai tuo metu buvo dvidešimt dveji metai, Žoamui — dvidešimt šešeri. Jie mylėjo vienas kitą ir susituokė, likus kelioms valandoms iki Magaljanso mirties; tėvui dar užteko jėgų juos palaiminti.

Štai kokiomis aplinkybėmis 1830 metais, dideliam visų fermos darbininkų džiaugsmui, Žoamas Garalis tapo naujuoju Ikitoso fazendos šeimininku.

Susijungus tiems dviem protams ir širdims, fazendos gerbūvis galėjo tik dar labiau išaugti.

Po metų Jakita padovanojo vyrui sūnų, o dar po dvejų — dukrą. Benitas ir Minja, senojo portugalo anūkai, turėjo pasidaryti vertais savo senelio, vertais savo tėvų, Žoamo ir Jakitos, vaikais.

Mergytė išaugo žavi. Ji dar nė karto nebuvo iškeliavusi iš fazendos. Gyveno tyroje ir sveikoje aplinkoje, apsupta nuostabios tropikų gamtos, o gauto iš motinos auklėjimo ir įgytų iš tėvo žinių jai pilnai pakako. Ko ją dar galėjo išmokyti Manauso ar Belemo vienuolynuose? Kur ji būtų radusi geresnį šeimyninės santarvės pavyzdį? Argi jos protas ir širdis būtų tobuliau susiformavę toli nuo tėvų namų? Jei ateityje Minjai nebus lemta po motinos mirties likti fazendos šeimininke, tai, ir būdama bet kur kitur, ji sugebės išsaugoti savo vertę ir užimti atitinkamą padėtį.

Benitas — visai kas kita. Tėvas protingai nusprendė, kad sūnus privalo gauti tą nuodugnų ir pilną išsilavinimą, kuris tais laikais buvo įgyjamas tik didžiuosiuose Brazilijos miestuose. Tuo metu turtingas fazendos savininkas jau galėjo nieko neatsakyti sūnui. Benitas buvo neeilinių gabumų, imlaus, gyvo proto ir kilnios širdies jaunuolis. Dvylikos metų amžiaus jis buvo pasiųstas į Paros provinciją, į Belemą; ten, puikių pedagogų mokomas, gavo tokius gerus pagrindus, kad vėliau pasidarė žinomu žmogumi. Jam nebuvo svetima nei literatūra, nei mokslas, nei menas. Jis mokėsi taip stropiai, tarsi tėvo turtas nebūtų leidęs dykinėti. Jis buvo ne iš tų, kurie mano, jog pinigai išlaisvina nuo darbo; priešingai, drąsus, tvirtas ir tiesus jaunuolis buvo įsitikinęs, kad šios pareigos niekas neturi vengti, jei tik nori būti vertas žmogaus vardo.

Pirmaisiais gyvenimo Beleme metais Benitas susipažino su Manoeliu Valdesu. Šis jaunuolis, Paros pirklio sūnus, mokėsi toje pačioje mokykloje, kaip ir Benitas. Abiejų buvo panašus charakteris ir skonis, tai juos smarkiai suartino; netrukus vaikinai tapo neperskiriamais draugais.

Manoelis, gimęs 1832 metais, buvo metais vyresnis už Benitą. Jis turėjo tik motiną, kuri gyveno iš gan kuklaus vyro palikimo. Taigi, baigęs vidurinę mokyklą, Manoelis pradėjo studijuoti mediciną. Jis jautė nenugalimą potraukį tai kilniai profesijai ir ketino tapti karo gydytoju.

Tuo metu, kai mes jį sutikome su Benitu, Manoelis Valdesas jau buvo baigęs studijas ir keletui mėnesių atvyko pailsėti į fazendą, kur paprastai praleisdavo atostogas. Tas malonios išvaizdos, subtilių veido bruožų, su įgimtu savigarbos jausmu vaikinas Žoamui ir Jakitai tapo antruoju sūnumi, o Benitui — tikru broliu. Tačiau jausmas Minjai buvo kitoks — netrukus Manoelis prisirišo prie merginos kur kas stipriau, negu brolis prie sesers.

1852 metais — iki mūsų istorijos pradžios jau buvo prabėgę keturi tų metų mėnesiai — Žoamui Garaliui sukako keturiasdešimt aštuoneri metai. Būdamas santūrus, nuosaikus, darbštus, jis gerai išsilaikė, nors daugumą žmonių šis alinantis klimatas susendindavo prieš laiką. Jo trumpai pakirpti plaukai ir ilga barzda jau buvo padabinti sidabro gijų, ir todėl jis atrodė

panašus į puritoną. Sąžiningumas, kuriuo pasižymėjo brazilai pirkliai ir žemvaldžiai, tiesiog atsispindėjo jo tiesiame ir atvirame veide. Šiame iš pažiūros ramiame žmoguje galėjai nuspėti degant vidinę ugnį, kurią tramdė vien tvirta valia. Jo atvirame žvilgsnyje spinduliavo gyvybinga jėga ir jautei, kad, reikalui esant, dėl kitų šis žmogus visada pasiaukotų.

Ir vis dėlto tame ramiame, stiprios sveikatos žmoguje, kuriam, rodės, viskas nusisekė gyvenime, galėjai pastebėti gilų liūdesį, kurio nepajėgė praskaidrinti net švelnus Jakitos prisirišimas.

Kodėl šis teisingas, visų gerbiamas žmogus, kuris tikrai galėtų būti laimingas, nešvyti džiaugsmu? Kodėl atrodo, kad jis moka džiaugtis kitų laime, tik jokiu būdu ne savo? Gal jį graužia koks skausmas? Ta mintis kėlė jo žmonai nuolatinį rūpestį.

Jakitai tuo metu sukako keturiasdešimt ketveri metai. Tame tropikų krašte, kur moterys susensta vos sulaukę trisdešimties, Jakita taip pat sugebėjo atsispirti ardančiam klimato poveikiui. Jos kiek pašiurkštėjęs, tačiau vis dar gražus veidas išlaikė tuos išdidžius, būdingus portugalams bruožus, kur taip vieningai jungiasi veido ir dvasios kilnumas.

Benitas ir Minja į tėvų meilę visada atsakydavo dideliu prieraišumu.

Benitas, kuriam suėjo dvidešimt vieneri metai, buvo gyvas, drąsus, malonus jaunuolis, be galo atviraširdis, tuo jis ir skyrėsi nuo savo draugo Manoelio, kuris buvo daug rimtesnis, santūresnis. Benitui po ištisų metų, praleistų Beleme, toli nuo fazendos, buvo didžiausias džiaugsmas kartu su savo jaunuoju draugu sugrįžti į gimtuosius namus, pamatyti tėvą, motiną, seserį, vėl atsidurti — o jis buvo aistringas medžiotojas — puikiuose Amazonės aukštupio miškuose, kurių paslapčių žmogus dar neįžvelgs ilgus amžius.

Minjai tuomet buvo dvidešimt. Mėlynose žavios juodaplaukės merginos akyse, atrodo, atsispindėjo visa siela. Vidutinio ūgio, liekna, grakšti, ji priminė Jakitą. Kiek rimtesnė už brolį, gera, gailestinga, maloni, Minja buvo visų numylėtinė. Taip būtų pasakęs bet kuris fazendos darbininkas. Suprantama, jos brolio draugo, Manoelio Valdeso, nuomonės net ne-

reikėjo klausti — jis buvo suinteresuotas asmuo ir bešališko atsakymo duoti negalėjo.

Garalių šeimynos vaizdas nebus pilnas, jam truks keleto bruožų, jei neužsiminsime apie gausybę fazendos darbininkų. Visų pirma derėtų paminėti seną šešiasdešimties metų negrę Sibelę, buvusią Jakitos auklę, kuri, nors šeimininkas ir dovanojo laisvę, liko vergiškai prisirišusi prie jo ir namiškių. Ji buvo šeimos narys. Vadino „tu" tiek dukrą, tiek motiną. Visas šios geraširdės moteriškės gyvenimas prabėgo tarp tų laukų, miškų, ant upės kranto. Ji pateko į Ikitosą dar vaikas tais laikais, kai tebebuvo gyva prekyba negrais, ir jau niekada nebeapleido kaimelio: čia ištekėjo, anksti tapo našle, čia neteko vienintelio sūnaus ir liko tarnauti pas Magaljansą. Ji žinojo tik tą Amazonės dalį, kuri nuolatos buvo jai prieš akis.

Be Sibelės, dar reikia paminėti gražutę linksmą mulatę, Minjos tarnaitę, atsidavusią šiai visa širdimi. Ji buvo to paties amžiaus, kaip jaunoji šeimininkė; jos vardas buvo Lina. Šiai mielai, truputį išpaikintai būtybei buvo atleidžiamas kiek per didelis familiarumas, ir ji už tai dievinte dievino šeimininkę. Lina buvo gyva, judri, lipšni, švelni ir tuose namuose galėjo daryti viską, kas tik ateidavo į galvą.

Jei kalbėsime apie darbininkus, tai jų buvo dvi grupės: apie šimtas indėnų, pasamdytų darbams fazendoje, ir dukart tiek negrų, kurie dar buvo vergai, tačiau jų vaikai jau gimdavo laisvi. Žoamas Garalis šiuo atžvilgiu aplenkė brazilų vyriausybę. Tarp kita ko, tame krašte su negrais, atvežtais iš Bengelos, Kongo, Aukso Kranto, buvo elgiamasi švelniai, švelniau, negu bet kur kitur, ir jokiu būdu ne Ikitoso fazendoje reikėtų ieškoti liūdnų žiaurumo pavyzdžių, taip dažnų kitų šalių plantacijose.

IV skyrius

DVEJONĖS

Manoelis mylėjo savo draugo Benito seserį, ir mergina jam buvo neabejinga. Abu jie vertino vienas kitą, ir iš tiesų, jie buvo tinkama pora.

Kai Manoelis buvo visiškai tikras dėl savo jausmų Minjai, jis pirmiausia atvėrė širdį Benitui.

— Dranguži Manoeli! — džiugiai sušuko vaikinas,— tu visai gerai sugalvojai! Leisk veikti man! Iš pradžių pakalbėsiu su mama ir, manau, galiu tau pažadėti — ji sutiks.

Po pusvalandžio viskas buvo sutvarkyta. Benitas motinai nepasakė nieko naujo: geroji Jakita jaunuolių meilę jų širdyse išskaitė daug anksčiau, negu jie patys susivokė.

Po dešimties minučių Benitas jau kalbėjo su Minja. Reikia pripažinti, kad ir čia jam neteko gražbyliauti. Sulig pirmais žodžiais mielos mergytės galvutė nusviro broliui ant peties ir iš jos širdies išsiveržė žodžiai: „O, kaip aš džiaugiuosi!"

Atsakymas buvo duotas vos ne anksčiau už klausimą. Viskas buvo aišku, o Benitui nieko daugiau ir nereikėjo.

Niekas taip pat neabejojo, kad ir Žoamas Garalis sutiks. Bet Jakita ir vaikai ne iš karto jam užsiminė apie savo planus, nes kartu su jungtuvių klausimu reikėjo paliesti dar ir kitą, daug sunkiau išsprendžiamą: kur atšvęsti vestuves?

Iš tikro, kur jas iškelti? Toje varganoje kaimo pirkelėje, kuri atstojo bažnyčią? Kodėl gi ne? Juk kaip tik čia Žoamo ir Jakitos santuoką palaimino tėvas Pasanja, kuris tuo metu buvo Ikitoso parapijos klebonas. Tais laikais, kaip ir mūsų dienomis, Brazilijoje civilinė santuoka galiojo lygia greta su bažnytine: užtekdavo įrašo Misijos knygoje, ir jungtuvės būdavo pripažintos teisėtomis, nors jų ir neužtvirtindavo joks valstybės tarnautojas.

Gali būt, Žoamas Garalis norės, kad sutuoktuvės įvyktų Ikitose labai iškilmingai, dalyvaujant visiems fazendos gyventojams. Tačiau tokiu atveju jam būtų atkakliai pasipriešinta.

— Manoeli,— tarė mergina sužadėtiniui,— jei kas atsiklaustų manęs, tai pasakyčiau, kad noriu tuoktis ne čia, o Paroje. Ponia Valdes ligota ir negali atvykti į Ikitosą, o aš nenorėčiau tapti jos dukra nesusipažinusi. Ir mama taip pat galvoja. Todėl pasistenkime įkalbėti tėtę, kad šis nuvežtų mus į Belemą pas tą, kurios namai netrukus bus mano namai. Jūs sutinkate?

Į šį pasiūlymą Manoelis atsakė spusteldamas Minjai ranką. Jis taip pat karščiausiai troško, kad motina dalyvautų jungtu-

vėse. Benitas besąlygiškai pritarė šiam planui. Tad beliko įtikinti Žoamą Garalį.

Todėl tą dieną abu vaikinai išvyko į medžioklę, kad Jakita galėtų pasikalbėti su vyru be liudininkų.

Taigi po pietų abu tėvai liko vieni didžiulėje svetainėje. Žoamas Garalis buvo ką tik įėjęs į namus ir prigulęs ant pintos bambuko kanapos, kai Jakita sutrikusi atsisėdo šalia.

Jakita jaudinosi, kad vyrui reikės pasakyti apie Manoelio jausmus jų dukrai. Tos vedybos galėjo tik užtikrinti Minjos laimę, ir Žoamas su džiaugsmu atvers glėbį naujajam sūnui, kurio gerąsias savybes jis puikiai žinojo ir vertino. Bet Jakita jautė, kad nebus lengva prikalbinti vyrą išvykti iš fazendos.

Iš tikro nuo to laiko, kai Žaomas Garalis dar visai jaunas atkeliavo į šį kraštą, jis niekada net dienai nebuvo išvykęs iš namų. Nors lėtai rytų pusėn tekantys Amazonės vandenys ir kviesdavo į nežinomus tolius, nors Žoamas Garalis kasmet plukdydavo galybę miško medžiagos į Manausą, Belemą, Paros provinciją, nors kiekvienais metais po atostogų jis išleisdavo tęsti studijų Benitą — pačiam Žoamui, rodės, niekada nė į galvą neateidavo jį palydėti.

Visas gėrybes, kurias duodavo ferma, miškai ir ganyklos, Garalis parduodavo vietoje. Galėjai pamanyti, kad nei mintimis, nei žvilgsniu jis nenorėjo išeiti iš to žemės rojaus, kuriame pats gyveno.

Jei per visus tuos dvidešimt penkerius metus Žoamas Garalis neperėjo Brazilijos sienos, tai, savaime suprantama, jo žmona ir duktė taip pat niekad nebuvo įkėlusios kojos į brazilų žemę. Tačiau jos labai norėjo bent kiek pažinti tą gražų kraštą, apie kurį taip dažnai pasakojo Benitas. Du ar tris kartus Jakita užsiminė apie tai vyrui. Bet ji pastebėjo, kad mintis palikti fazendą nors keletui savaičių dar labiau jį nuliūdindavo. Vyro akys apsiblausdavo, ir jis kalbėdavo su švelniu priekaištu:

— Kodėl turėtume išvykti iš namų? Argi mums čia bloga?

Ir Jakita nedrįsdavo primygtinai prašyti: juk tik dėl šio žmogaus rūpestingumo ir begalinio atidumo ji buvo tokia laiminga.

Tačiau šį kartą ji turėjo labai svarų argumentą. Minjos jung-

tuvės buvo puiki proga palydėti merginą į Belemą, kur ji liks gyventi su vyru.

Ten Minja susipažins su Manoelio Valdeso motina ir ją pamils. Ką Žoamas Garalis gali pasakyti prieš tokį teisėtą norą? Nejaugi jis nesupranta, kad ji pati, Jakita, trokšta pamatyti tą, kuri taps antrąja jos vaiko motina, nejaugi jis jai nepritars?

Jakita paėmė vyro ranką ir prabilo tuo švelniu balsu, kuris buvo gražiausia muzika šiam be galo darbščiam žmogui.

— Žoamai,— tarė ji,— noriu pakalbėti apie vieną planą, kurį įgyvendinti mes karštai trokštame; jis pradžiugins tave nė kiek ne mažiau, kaip mane ir vaikus.

— Apie ką tu čia, Jakita? — paklausė Žoamas.

— Manoelis ir mūsų dukra myli vienas kitą, ir ta santuoka atneš jiems laimę...

Sulig pirmais Jakitos žodžiais Žoamas Garalis staiga pašoko, nepajėgdamas susivaldyti. Paskui jis nuleido akis, tarsi norėdamas išvengti žmonos žvilgsnio.

— Kas tau, Žoamai? — paklausė ji.

— Minja... išteka?.. — sumurmėjo Žoamas.

— Drauge mano,— kalbėjo toliau suspausta širdimi Jakita,— ar tau šios vedybos kuo nors nepatinka? Nejaugi nepastebėjai, ką Manoelis jaučia mūsų dukrai?

— Taip!.. Jau bus maždaug metai...

Žoamas vėl atsisėdo, nepabaigęs minties. Sukaupęs valią, jis susitvardė. Nepaaiškinamas nerimas išsisklaidė. Žoamas palengva pakėlė akis ir susimąstęs ilgai žiūrėjo į žmoną.

Jakita paėmė jam už rankos.

— Mielas Žoamai,— tarė ji,— nejaugi aš apsirikau? Nejaugi tu nepagalvojai, kad vieną gražią dieną tos vedybos įvyks ir atneš mūsų dukrai laimę?

— Taip...— atsakė Žoamas.— Žinoma!.. Be abejo!.. Tačiau, Jakita, tos vedybos... tos vedybos, kurias visi numatėme... kada jos įvyks?.. Greitai?..

— Jos įvyks, kada tu panorėsi, Žoamai.

— Čia?.. Ikitose?

Dabar Jakita galėjo pasakyti kitą troškimą, kurį jau seniai nešiojo širdyje. Tačiau prabilo aiškiai dvejodama.

— Klausyk, Žoamai,— tarė ji, kiek patylėjusi.— Aš noriu kai ką pasiūlyti dėl vestuvių ir, tikiuosi, tu man pritarsi. Per tuos dvidešimt metų jau du ar tris kartus prašiau nuvežti mane su dukra į Amazonės žemupio provincijas ir į Parą, kur mes dar niekad nebuvome. Fazendos rūpesčiai ir darbai, dėl kurių turėdavai būti namuose, neleido tau patenkinti mūsų troškimo. Bet koks išvykimas, nors ir keletui dienų, galėjo pakenkti ūkiui. Tačiau dabar viskas sekasi gerai, geriau, negu svajojome; jei tau dar neatėjo metas pailsėti, tai gal galėtum padaryti nors keleto savaičių pertrauką?

Žoamas neatsakė, bet Jakita pajuto, kaip tarsi nuo staigaus skausmo virptelėjo jo ranka. Tačiau švelni šypsena, lyg kvietimas kalbėti toliau, nuslydo jo lūpomis.

— Žoamai, — vėl pradėjo Jakita,— štai puiki proga, kokios niekad nebepasitaikys. Minja ištekės, paliks mus ir gyvens toli. Tai bus pirmasis sielvartas, kurį patirsime dėl mūsų mergytės, ir, kai tik pagalvoju apie greitą išsiskyrimą, man suspaudžia širdį. Todėl aš labai norėčiau palydėti ją iki Belemo. Pagaliau ar tau pačiam neatrodo, kad derėtų susipažinti su jos vyro motina? Juk ji pakeis mane, juk jai mes patikėsime savo dukrą! Be to, ir Minja nenorėtų nuliūdinti ponios Valdes, atšvęsdama vestuves be jos. Jei tuo metu, kai mes, mielas Žoamai, tuokėmės, tavo motina būtų buvusi gyva, tu irgi būtum norėjęs, kad ji dalyvautų!

Sulig šiais Jakitos žodžiais Žoamas Garalis vėl nejučia krūptelėjo.

— Drauge mano,— kalbėjo toliau Jakita,— kaip aš norėčiau kartu su Minja, su abiem sūnumis, Benitu ir Manoeliu, su tavimi pamatyti gimtąją Braziliją, nuplaukti šia nuostabiąja upe iki pat pajūrio provincijų! Man atrodo, kad ten atsiskyrimas nebūtų toks baisus. Sugrįžusi bent mintyse galėčiau matyti savo dukrą namuose, kur jos laukia antroji motina. Man netektų jos įsivaizduoti nežinomam krašte. Jausčiausi ne tokia svetima jos gyvenime.

Tuo metu Žoamo akys buvo nukreiptos į žmoną, ir jis ilgai žiūrėjo į ją, vis dar netardamas nė žodžio.

Kas dėjosi jo širdyje? Ko jis vis dvejojo patenkinti tokį teisėtą prašymą, ištarti „taip", pradžiuginti saviškius? Rūpini-

masis ūkiu — nepakankama priežastis. Keleto savaičių išvyka jiems jokiu būdu negalėjo pakenkti. Darbuose be jokio vargo jį būtų pakeitęs ūkvedys. Tačiau Žoamas vis dar kažko svyravo.

Jakita abiem rankom suėmė vyro ranką ir švelniai ją spustelėjo.

— Mielas Žoamai,— tarė ji,— mano prašymas — ne užgaida. Ne! Ilgai galvojau apie šį pasiūlymą, ir jei tu sutiksi, išsipildys mano didžiausias troškimas. Mūsų vaikai žino, kad dabar mudu kalbamės. Minja, Benitas ir Manoelis labai prašo, kad mes abu juos palydėtume. Be to, mums būtų kur kas maloniau atšvęsti vestuves Beleme, negu Ikitose. Jei atvyks visi saviškiai, mūsų dukrai išeis tik į naudą: geriau bus įsikurti, sutvirtės jos padėtis Beleme, jausis ne tokia svetima tame mieste, kur turės prabėgti didžioji jos gyvenimo dalis.

Žoamas Garalis pasirėmė alkūnėmis ir užsidengė veidą rankomis kaip žmogus, kuriam reikia susikaupti prieš atsakant. Buvo aiškiai matyti, kad jį apniko dvejonės, kurias stengiasi nugalėti, netgi nerimas, kurį žmona jautė, tačiau nepajėgė suprasti jo priežasties. Susimąsčiusiame veide atsispindėjo vidinė kova. Susirūpinusi Jakita beveik gailėjosi pradėjusi kalbą. Kad ir kas būtų, ji paklus bet kokiam Žoamo sprendimui. Jei ta kelionė jam per sunki, ji numaldys savo troškimus ir niekada daugiau neprašys išvykti iš fazendos, niekada nepaklaus to nesuprantamo atsisakymo priežasties.

Prabėgo keletas minučių. Žoamas Garalis atsikėlė ir neatsigręždamas nuėjo prie durų. Rodės, jis atsisveikina su ta gražia gamta, su tuo pasaulio kampeliu, kuriame ištisus dvidešimt metų saugojo savo gyvenimo laimę.

Paskui lėtai žengė žmonos link. Jo veido išraiška buvo visai kita, jis panėšėjo į žmogų, kuris po ilgų dvejonių galutinai apsisprendė.

— Tavo teisybė! — tarė jis tvirtu balsu Jakitai.— Ta kelionė būtina! Kada nori, kad išvyktume?

— Ak, Žoamai, mielas Žoamai! — sušuko Jakita, netverdama džiaugsmu.— Dėkui, dėkui mano ir vaikų vardu!

Ir susigraudinimo ašaros pasirodė jos akyse, kai vyras priglaudė prie krūtinės.

Tuo metu lauke prie durų suskardo linksmi balsai.

Po akimirkos ant slenksčio pasirodė Manoelis, Benitas ir Minja, beveik tuo pat laiku išėjusi iš savo kambario.

— Vaikai! — sušuko Jakita.— Tėvas sutinka! Mes visi vyksime į Belemą!

Žoamas Garalis rimtu veidu, netardamas nė žodžio, išklausė sūnaus padėką ir leidosi dukros bučiuojamas.

— Tėve, o kurią dieną jūs norėtumėte atšvęsti vestuves? — paklausė Benitas.

— Kurią dieną?.. — atsakė Žoamas. — Pažiūrėsime... Mes ją paskirsime Beleme.

— Kokia aš laiminga! Kokia laiminga! — kartojo Minja kaip ir tada, kai išgirdo Manoelio pasiūlymą.— Pagaliau pamatysime Amazonę visa jos didybe, visą jos kelią per brazilų provincijas! Ak tėveli, dėkui, dėkui!

Ir jaunoji entuziastė, kurios vaizduotė jau ėmė veikti, kreipėsi į brolį ir Manoelį:

— Eime į biblioteką! — sušuko ji.— Paimsime visas knygas, visus žemėlapius, kurie supažindins mus su nuostabiuoju baseinu! Negalima keliaut aklai! Aš noriu viską matyti ir viską žinoti apie pasaulio upių karalienę.

V skyrius

AMAZONĖ

— Tai didžiausia upė pasaulyje! [1] — šnekėjo kitą dieną Benitas Manoeliui Valdesui.

Tuo metu jie abu sėdėjo ant kranto prie pietinės fazendos ribos ir žiūrėjo į lėtai tekančius vandenis, kurie, gavę pradžią aukštuose Andų kalnuose, už aštuonių šimtų lje dingsta Atlanto vandenyne.

— Be to, tai upė, kuri nuneša į vandenyną daugiausia vandens,— atsakė Manoelis.

[1] Benito tvirtinimą, teisingą tais laikais, kai dar nebuvo padaryta naujų atradimų, šiandien negalime laikyti tiksliu. Pagal paskutinius duomenis Nilas ir Misisipė su Misuriu ilgesnės už Amazonę. *(Aut. past.)*

— Tiek daug,— pridūrė Benitas,— kad net toli nuo jos žiočių vandenynas visai gėlas, o dėl sraunumo laivai dreifuoja net už 80 lje nuo kranto.

— Jos vaga tęsiasi daugiau kaip per trisdešimt laipsnių platumos, o baseinas iš pietų į šiaurę užima ne mažiau kaip dvidešimt penkis laipsnius.

— Baseinas! — sušuko Benitas.— Bet argi galima pavadinti vien baseinu tą plačią lygumą, kuria teka Amazonė, tą bekraštę savaną be jokios kalvelės, be jokio kalno, stūksančio horizonte!

— Ir per visą jos ilgį,— pridūrė Manoelis,— tarsi tūkstančiai milžiniško aštuonkojo čiuptuvėlių į Amazonę iš šiaurės ir pietų subėga du šimtai intakų, kuriuos savo ruožtu maitina kiti nesuskaičiuojami intakai; lyginant su jais, didžiosios Europos upės yra tik upeliūkščiai.

— Amazonėje — 560 salų, neskaitant mažų salelių, nejudančių ar plaukiojančių, tai tarsi ištisas archipelagas, ir drąsiai galėtų sudaryti visą karalystę!

— O jos krantus raižo tokie kanalai, senvagės ir ežerai, kokių nepamatysi nei Šveicarijoje, nei Lombardijoje, nei Škotijoje, nei Kanadoje, paėmus kartu.

— Ši upė su tūkstančiais savo intakų į Atlanto vandenyną nuneša ne mažiau kaip 250 milijonų kubinių metrų vandens per valandą!

— Jos vaga — dviejų respublikų siena; ji didingai teka per didžiausią Pietų Amerikos valstybę [1]. Ir iš tikro atrodo, kad pats Ramusis vandenynas nori Amazone nuplukdyti savo vandenis į Atlantą.

— O jos žiotys! Tai tikra įlanka, kurios viduryje Maražo sala; šios salos perimetras — daugiau kaip 500 lje.

— Vandenynas per potvynius, tramdydamas upės veržimąsi, didingose grumtynėse sukelia milžiniškas bangas, dar vadinamas pororoka, lyginant su jom, potvyniai ir mūšos kitų upių žiotyse atrodo tarsi lengvo brizo pašiauštos švelnios vilnelės.

— Jos galybei ir grožiui apsakyti vos pakanka trijų vardų: didžiausi laivai, neprarasdami krovinio, gali plaukti prieš srovę per penkis tūkstančius kilometrų nuo jos žiočių.

[1] Turima omenyje Brazilija. *(Vert. past.)*

— Ta upė, jos intakai ir intakų intakai atveria prekybinius vandens kelius į visą Amerikos šiaurę, pradedant nuo Magdalenos iki Ortekazos, nuo Ortekazos iki Kaketos, nuo Kaketos iki Putumajo, nuo Putumajo iki Amazonės. Keturi tūkstančiai mylių vandens kelių yra jau dabar; užtektų keleto kanalų, ir laivybos tinklas būtų užbaigtas!

— Žodžiu, tai nuostabiausia ir didžiausia vandens sistema pasaulyje!

Abu vaikinai kalbėjo apie šią neprilygstamą upę su užsidegimu. Ir nieko nepaprasta — juk jie buvo Amazonės vaikai, tos Amazonės, kurios intakai, tokie pat galingi, kaip ir ji pati, tarsi platūs keliai vingiuoja per Boliviją, Peru, Ekvadorą, Naująją Grenadą, Venesuelą ir keturias Gvijanas: anglų, prancūzų, olandų ir brazilų.

Kiek turime tautų, genčių, kurių kilmė ištirpsta amžių glūdumoje! Taigi tas pats ir su didžiausiomis pasaulio upėmis. Tikrųjų jų ištakų lig šiol dar nepavyko ištirti. Daug valstybių ginčijasi dėl garbės būti jų gimtine. Amazonė neišvengė to paties likimo. Peru, Ekvadoras ir Kolumbija ilgai nesutarė, kuriai iš jų priklauso teisė ir garbė vadinti Amazonę savo kūdikiu.

Tačiau šiandien, atrodo, jau neabejojama, kad Amazonė prasideda Peru, Uarako apygardoje, Tarmos rajone ir išteka iš Laurikočos ežero, esančio maždaug tarp vienuolikto ir dvylikto pietų platumos laipsnių.

Tie, kuriems būtų mieliau, jei ji ištekėtų iš Bolivijos, iš Tikikakos kalnų, turėtų įrodyti, kad tikroji Amazonė yra Ukajalis, atsiradęs susiliejus Parai ir Apurimakui; tačiau šiandien ta nuomonė paneigta.

Prasidėjusi Laurikočos ežere, upė nubėga ištisus penkis šimtus šešiasdešimt mylių į šiaurės vakarus, o tiesiai į rytus pasuka tik įsiliejus dideliam intakui Pante. Kolumbijos ir Peru teritorijose iki pat brazilų sienos ji vadinama Maranjonu ar, tiksliau, Maranjao, nes Maranjonas yra suprancūzintas portugališkas pavadinimas. Nuo Brazilijos sienos iki Manauso, kur į ją įteka puikusis Rio Negras, vadinamas Solimaes arba Solimoens vardu, kilusiu iš indėnų genties Solimao pavadinimo; tos genties likučius dar galima sutikti paupio provincijose.

Ir pagaliau nuo Manauso iki jūros — Amazonas arba Amazonių upė; taip ją pavadino ispanai, drąsiojo Oreljanos palikuonys, kurio įdomūs, bet abejotinos tiesos pasakojimai tikino, jog kadaise prie Njamundos, vieno iš vidutinių didžiosios upės intakų, gyvenusi karingų moterų gentis.

Net aukštupyje jau galima numatyti, kad Amazonė toliau virs galingu vandens srautu. Nėra jokių slenksčių, jokių užtvarų nuo jos ištakos iki tos vietos, kur vaga kiek susiaurėja tarp dviejų vaizdingų kalnų grandinių. Slenksčiai atsiranda tik nuo ten, kur upė pasuka į rytus, skverbdamasi per skersinę Andų atšaką. Jei nebūtų to keleto slenksčių, upė tiktų laivybai nuo ištakos iki žiočių. Bet ir dabar, kaip pastebėjo Humboldtas, penki šeštadaliai upės puikiausiai nuplaukiami.

Jau Amazonės pradžioje įsilieja intakai, į kuriuos savo ruožtu subėga daugybė kitų upių ir upelių. Tai Činčipė, tekanti iš šiaurės rytų kairėje. Dešinėje, iš pietryčių,— Čačapuja. Toliau iš kairės — Marona ir Pastuka, iš dešinės — Gualjaga, kuri pradingsta prie Lagūnos misijos. Taip pat iš kairės, iš šiaurės rytų — Čambira ir Tigre, o iš dešinės — Ualjaga, kuri į Amazonę įteka per du tūkstančius aštuonis šimtus mylių nuo Atlanto ir kuria laivai gali plaukti prieš srovę daugiau negu du šimtus mylių, prasiskverbdami į Peru gilumą. Pagaliau dešinėje, prie San Žoakimo d'Omaguas misijos, didingai pernešęs savo vandenis per Sakramento pampas, pasirodo nuostabusis Ukajalis, kaip tik toje vietoje, kur baigiasi aukštutinis Amazonės baseinas; Ukajalis — didžiulė vandens arterija, į kurią įteka daugybė intakų iš Čukuito ežero Arikos šiaurės rytuose.

Tokie yra svarbiausi intakai aukščiau Ikitoso kaimo. Žemupyje jie tokie gausūs, kad Europos upių vagos tikrai būtų per siauros šiems vandenims sutalpinti. Su tų intakų žiotimis Žoamas Garalis ir jo šeima susipažins plaukdami Amazone pasroviui.

Kalbant apie tos neprilygstamos upės grožybes, upės, kuri drėkina nuostabiausią pasaulio kraštą ir beveik visą laiką teka per keletą laipsnių žemiau ekvatoriaus, tenka pridurti dar vieną jos savybę, kurios neturi nei Nilas, nei Misisipė, nei Livingstonas, senovėje vadintas Kongo—Zairas—Lualaba. Amazonė teka kaip tik per tą pietų Amerikos dalį, kurioje svei-

kiausias klimatas, nors su tuo nesutinka blogai informuoti keliauninkai. Jos baseiną nuolat glosto tyri vakarų vėjai. Amazonės vaga eina ne siauru slėniu, suspaustu aukštų kalnų, bet plačia lyguma, nusidriekusia per tris šimtus penkiasdešimt lje iš šiaurės į pietus, kur-ne-kur pamarginta kalvelių, todėl oro srovės gali laisvai plaukti jos paviršiumi.

Profesorius Agasisas visai teisingai neigia mintį, kad šio krašto — o jam lemta tapti aktyviausiu prekybos centru — klimatas kenksmingas. Štai jo žodžiai: „Visą laiką jaučiamas lengvas ir gaivus vėjelis: jis išgarina nemaža drėgmės, oro temperatūra krinta, ir žemė pernelyg neįkaista. Dėl to pastovaus gaivinančio dvelkimo Amazonės klimatas malonus ir netgi vienas iš puikiausių!"

Be to, abatas Diuranas, buvęs misionierius Brazilijoje, nustatė, kad, jei temperatūra ir nenukrenta žemiau kaip dvidešimt penki laipsniai, ji beveik niekad nepakyla aukščiau kaip trisdešimt trys; vadinasi, vidutinė metų temperatūra — 28—29° šilumos, o jos svyravimo vidurkis ne daugiau kaip aštuoni laipsniai.

Turint tokius duomenis, galima tvirtinti, kad Amazonės baseine nebūna alinančių karščių, kaip Azijos ir Afrikos vietovėse, kurias kerta tos pačios paralelės.

Erdvi lyguma, atstojanti upei slėnį, ištisai prieinama jūros vėjams, pučiantiems iš Atlanto vandenyno.

Štai kodėl provincijas, turinčias upės pavadinimą, galime drąsiai laikyti sveikiausiomis tame krašte, kuris, be to, yra ir vienas gražiausių pasaulyje.

Tik negalvokite, kad Amazonės vandenų sistema nežinoma!

Jau XVI amžiuje Oreljana, vieno brolių Pizaro pavaduotojas, nuplaukė Rio Negru žemyn ir 1540 metais patraukė didžiąja upe, pasiryžęs vienas be palydovų leistis toliau; po 18 mėnesių plaukimo, apie kurį jis pripasakojo daugybę nuostabių dalykų, Oreljana pasiekė Amazonės žiotis.

1636 ir 1637 metais portugalas Pedro Tekseira su keturiasdešimt septynių pirogų flotilija pakilo Amazone iki Napo.

1743 metais Lakondaminas, išmatavęs meridiano lanko ilgį prie ekvatoriaus, atsiskyrė nuo savo bendrakeleivių Bugero ir Godeno dez Odone, sėdo į laivą, nuplaukė Činčipe iki Maran-

jono ir liepos 31 dieną, kaip tik pirmo Jupiterio palydovo pasirodymo metu, pasiekė Napo žiotis, tai sudarė sąlygas šiam XVIII a. „Humboldtui" tiksliai nustatyti taško, kuriame jis buvo, ilgumą ir platumą; po to jis aplankė kaimelius abiejuose upės krantuose ir rugsėjo 6 dieną atvyko į Paros fortą. Ta didžiulė kelionė davė daug vertingų rezultatų — buvo moksliškai nustatytas ne tik Amazonės kelias, bet ir beveik įrodyta, jog ji susisiekia su Orinoku.

Po penkiasdešimt penkerių metų Humboldtas ir Bonplanas papildė svarbius Lakondamino darbus, sudarę Maranjono planą iki Napo upės.

Taigi nuo to laiko be perstojo vyko tiek pačios Amazonės, tiek ir pagrindinių jos intakų tyrinėjimas.

Bet pats žymiausias įvykis, padaręs garbę Brazilijos vyriausybei, yra štai koks.

1857 metų liepos 31 dieną, po ilgų kivirčų tarp Prancūzijos ir Brazilijos dėl Gvianos sienų, Amazonės vandenys buvo paskelbti laisvi ir atviri visų šalių laivams, o kad žodžiai per daug nesiskirtų nuo darbų, Brazilija sudarė su kaimyninėmis valstybėmis sutartį dėl naudojimosi vandens keliais Amazonės baseine.

Šiandien ištaigingai įrengtų tiesaus susisiekimo su Liverpuliu garlaivių linijos aptarnauja upę nuo jos žiočių iki Manauso; kiti laivai pakyla iki Ikitoso; o dar kiti — per Tapažosą, Madeirą, Rio Negrą ir Purusą prasiskverbia iki pat Peru ir Bolivijos gilumos.

Nesunku įsivaizduoti, kokį užmojį vieną gražią dieną įgaus prekyba tame milžiniškame ir turtingame upės baseine, kuriam lygių nėra pasaulyje.

Tačiau medalis turi dvi puses. Progresas vyksta vietinių gyventojų nenaudai.

Amazonės aukštupyje jau išnyko nemaža indėnų genčių, jų tarpe kurisikuru ir sorimão. Jei prie Putumajo dar galima sutikti vieną kitą juri genties atstovą, tai jahua visai apleido tas vietas ir pasitraukė prie labiau nutolusių intakų, maoriai taip pat paliko jos pakrantes ir mažais būreliais klaidžioja Žapuros miškuose.

Taigi Tunanteno upės krantai beveik negyvenami, prie Žurua žiočių klajoja vos keletas indėnų šeimų. Tefė kone visai apleista, ir tik prie Žapuros ištakų rasi kadaise garsios umajua genties likučių. Koari pakrantės tuščios. Prie Puruso — saujelė muros indėnų. Iš senosios manao genties berasi vos keletą klajoklių šeimų. Prie Rio Negro krantų gyvena vien tik metisai, portugalų ir indėnų palikuonys, o juk tose vietose anksčiau buvo maždaug 24 skirtingos tautelės!

Toks progreso įstatymas. Indėnai išnyks. Prieš anglosaksų rasę neatsilaikė australai ir Tasmanijos gyventojai. Tolimųjų Vakarų užkariautojai išnaikino Šiaurės Amerikos indėnus. Gal būt, vieną dieną dėl prancūzų kolonizacijos toks likimas ištiks ir arabus.

Tačiau laikas grįžti į 1852 metus. Daugybės šiandieninių susisiekimo priemonių tuokart dar nebuvo. Todėl Žoamui Garaliui, turint omeny ano meto sąlygas, kelionei reikėjo ne mažiau kaip keturių mėnesių.

Štai kodėl, kai abu draugai žiūrėjo į lėtai tekančius prie jų kojų vandenis, Benitas tarė:

— Drauguži Manoeli, kadangi mes išsiskirsime tik Beleme, kelionė tau atrodys visai trumpa.

— Taip, Benitai,— atsakė Manoelis,— bet ir labai ilga, nes Minja taps mano žmona tik kelionei pasibaigus.

VI skyrius

IŠGULDYTA VISA GIRIA

Taigi Žoamo Garalio šeima džiūgavo. Tas nuostabus plaukimas Amazone žadėjo būti be galo įdomus. Į kelių mėnesių kelionę ruošėsi ne tik fazendos savininkas su šeima; kaip pamatysime toliau, juos lydėjo ir dalis fermos darbininkų.

Regėdamas apie save laimingus veidus, Žoamas Garalis užmiršo rūpesčius, kurie anksčiau drumstė jam ramybę. Nuo tos dienos, kai jis tvirtai apsisprendė, Žoamas tarsi tapo visai kitu žmogumi, o kai ėmė rengtis į kelionę, jam grįžo pirmykštis veiklumas. Namiškiai su didžiuliu pasitenkinimu stebėjo jį dirbant. Dvasinis pakilimas tarytum padvigubino fizines jė-

gas, ir Žoamas Garalis vėl buvo toks pat vikrus ir ištvermingas, kaip kadaise. Jame vėl pabudo žmogus, pratęs gyventi gryname ore, toje gaivioje miškų, laukų, tekančių vandenų aplinkoje.

Be to, per likusias kelias savaites iki kelionės reikėjo daug ką padaryti.

Kaip kalbėjome, tada Amazone dar neplaukė daugybė garlaivių, nors kompanijos jau galvojo paleisti juos upe ir pagrindiniais intakais. Laivyba užsiiminėjo tik pavieniai asmenys, o jų valtys aptarnaudavo daugiausia pakrančių gyvenvietes.

Pagrindiniai to meto laivai buvo savotiškos pirogos, vadinamos ubomis,— išskaptuoti kirviu ir išdeginti ištisi medžio kamienai, su lengva ir smaila nosimi, sunkiu ir apvaliu galu; uboje galėjo tilpti iki dvylikos irkluotojų ir iki trijų ar keturių tonų prekių; po ubų sekė egaritėjos — platūs, grubiai sukalti laivai su lapiniu stogu per vidurį ir tuščiu priekiu, kuriame būdavo irkluotojai, ir pagaliau — žangados — beformiai plaustai su trikampe bure, šiaudine lūšna, kuri indėnui ir jo šeimai yra tarsi plaukiojantis namas.

Tos trys laivų rūšys sudarė mažąją Amazonės flotiliją ir galėjo pervežti tik labai ribotą žmonių ir prekių kiekį.

Buvo, be abejo, ir didesnių laivų-vižilindų su trimis stiebais ir raudonomis burėmis; juose tilpo nuo aštuonių iki dešimties tonų krovinio. Ramiu oru vižilindas varo keturi ilgi irklai; tokiu būdu plaukti prieš srovę labai sunku. Kiti stambesni laivai — kobertos, kuriose telpa iki dvidešimties tonų krovinio; jos panašios į džonkas, kuriose yra vairininko būdelė, kajutė, du stiebai su įvairaus dydžio kvadratinėmis burėmis; kai vėjas būdavo silpnas ar, atvirkščiai, stiprus, taip pat tekdavo imtis dešimties ilgų irklų, kuriais indėnai darbuodavosi nuo priekinio denio.

Bet visos tos vandens transporto priemonės Žoamui Garaliui netiko. Vos tik pasiryžęs leistis Amazone, jis nusprendė pasinaudoti proga ir nuvežti į Paros provinciją daugybę prekių. Prekės buvo negendančios, taigi skubėti nereikėjo. Todėl Garalis nutarė pastatyti didžiulę žangadą. Tokiai kelionei pritarė

visi, išskyrus, gal būt, Manoelį, kuris, žinoma, būtų mieliau pasirinkęs greitą laivą.

Nors žangada — primityvi ir pasenusi susisiekimo priemonė, tačiau ją buvo galima ištaigingai įrengti, pasiimti daugybę žmonių ir leistis pasroviui visiškai saugiai.

Pagal Žoamo Garalio sumanymą, nuo kranto turėjo tarsi atsiskirti nemaža Ikitoso fazendos dalis ir nuplaukti Amazone kartu su visais savo gyventojais: šeimininkais ir tarnais, su jų namais, pirkelėmis, palapinėmis.

Fazendai priklausė nuostabūs miškai, kurie, galima sakyti, toje centrinėje Pietų Amerikos dalyje neišsenkami.

Žoamas Garalis puikiai tvarkė savo miškus. Juose buvo be galo vertingų ir įvairių medžių, tinkamų tiek staliui, tiek stiebų gamintojui, tiek dailidei; todėl fazendai girios kasmet duodavo nemažą pelną.

O kaip nepasinaudosi čia pat tekančia upe, kuria Amazonės miškų gėrybes galima nuvežti kur kas saugiau ir pigiau, negu geležinkeliu! Taigi Žoamas Garalis kiekvienais metais iš savo atsargų nukirsdavo keletą šimtų medžių, rąstus, sijas ar storas lentas surišdavo į milžiniškas plaustų virtines, o prityrę sielininkai, gerai žiną visus upės vingius ir sroves, plukdydavo jas į Paros provinciją.

Šiais metais Žoamas Garalis irgi rengėsi daryti taip, kaip ir anksčiau. Tik dabar, surentus plaustą, visus komercinius reikalus jis norėjo pavesti Benitui. Gaišti jau nebebuvo galima. Birželio pradžia — palankiausias laikas išvykti, nes, patvinus aukštupio intakams, vanduo pakyla, o vėliau pamažu senka iki pat spalio mėnesio.

Pirmuosius darbus reikėjo pradėti nedelsiant, kadangi šį kartą plaustas turėjo būti nepaprasto dydžio. Garalis numatė iškirsti pusę kvadratinės mylios miško, Nanei ir Amazonės santakoje, tai yra ištisą kampą ties žiotimis, ir paruošti milžinišką plaustą — žangadą, nedidelės salos didumo.

Taigi tokia žangada, patikimesnė, negu bet koks laivas, talpesnė, negu šimtas kartu sujungtų egaritėjų ar vižilindų, Žoamas Garalis ir ketino keliauti su visa šeima, tarnais ir kroviniu.

— Puiki mintis! — plodama delnais, sušuko Minja, išgirdusi, ką tėvas sumanęs.

— Taip,— pritarė Jakita,— į Belemą nuplauksime be jokių pavojų ir nuovargio.

— O sustoję galėsime medžioti,— pridūrė Benitas.

— Gal kiek ilgokai užtruks kelionė,— įsiterpė Manoelis.— Ar nevertėtų paieškoti kito, žymiai greitesnio būdo leistis Amazone?

Taip, be abejo, kelionė bus ilga, tačiau nekantraujančio jauno gydytojo pasiūlymo niekas nepalaikė.

Žoamas Garalis išsikvietė indėną — fazendos ūkvedį.

— Po mėnesio,— tarė jis,— žangada turi būti paruošta.

— Šiandien pat, ponas Garali, imsimės darbo,— atsakė ūkvedys.

Darbas buvo ne iš lengvųjų. Apie šimtas indėnų ir negrų per pirmąsias dvi gegužės savaites iš tikro padarė stebuklus. Gal būt, kai kurie jautrūs žmonės, nepratę prie tokio miško naikinimo, aimanuotų, matydami, kaip nuo medkirčio kirvio vienas po kito griūva šimtamečiai milžinai; bet tų milžinų buvo tokia gausybė ir pakrantėse, ir salose, iki pat horizonto, kad pusmylis iškirsto miško negalėjo palikti didesnės žymės. Ūkvedys ir darbininkai, gavę Žoamo Garalio nurodymus, pradžioje iškapojo ir išrovė lianas, žoles, krūmokšnius, per kuriuos peržengti buvo neįmanoma. Prieš imdamiesi piūklo ir kirvio, jie stvėrėsi specialių piautuvų, būtinų kiekvienam, kas nori prasiskverbti į Amazonės miškus; šių piautuvų ašmenys nuo dviejų iki trijų pėdų ilgio, platūs, kiek išlenkti ir stipriai pritvirtinti prie koto. Vietiniai gyventojai juos valdo nepaprastai vikriai. Per keletą valandų pomiškis buvo iškirstas, krūmai išrauti, ir tankmėje netrukus atsivėrė plačios proskynos. Taip visada buvo daroma. Ir šį kartą, praėjus medkirčiams, miškas tapo nuogut nuogutėlis. Seni medžiai neteko savo rūbo — lianų, kaktusų, paparčių, samanų, bromelijų. Juos dengė tik žievė, kuri vėliau irgi turėjo būti nulupta.

Paskui visas šis darbininkų būrys, gindamas tolyn nesuskaičiuojamas beždžionių kaimenes, vikrumu mažai ką tepralenkiančias medkirčius, įsiropštė į pačias viršūnes ir ėmė piauti galingas šakas, valyti lają; visos tos atliekos turėjo būti su-

naudotos vietoje. Netrukus pasmerktame žūti miške styrojo tik ilgi pliki kamienai, ir kartu su gaiviu oru čia plūdo saulės spinduliai, glostė drėgną žemę, kurios, gal būt, jiems niekad neteko glamonėti.

Šiame miške nebuvo nė vieno medžio, netinkamo dailidei ar staliui. Tarsi dramblio kaulo kolonos, apjuostos rudomis juostomis, stiepėsi vaškinės palmės; iki šimto dvidešimt pėdų aukščio ir maždaug keturių pėdų storumo apačioje; jų mediena tartum geležis. Čia augo tvirto brazdo kaštonai, vedantys vaisius su trikampiais branduoliais, o taip pat medžiai muriši — vertinga statybinė medžiaga. Garalio miške galėjai pamatyti barigudas, kurių kamienai, sustorėję per keletą pėdų nuo žemės, siekia iki dviejų tuazų storumo; tai medžiai su rusva blizgančia žieve, nusėta pilkais spurgeliais. Plonos barigudų viršūnės lyg plokščias platus skėtis gaubia lapiją. Medkirčių laukė nepaprastai liekni, bet tiesūs bombaksų kamienai. Šalia šitų nuostabių Amazonės floros atstovų griuvo žemėn kuatibos, kurių rausvos viršūnės tarsi kupolai kyšodavo pro gretimus medžius; jų vaisiai primena mažytes vazeles, pilnas eilėmis sudėtų kaštonų; šviesiai violetinės spalvos kuatibų mediena itin vertinama laivų statyboje. Buvo ten ir įvairių geležinio medžio rūšių, ypač ibiriratėjų su beveik juoda mediena, tiek tvirta, kad indėnai iš jos gaminasi karo kirvukus; po to sekė žakarandos — dar vertingesnės už raudonmedį, cezalpinos, randamos tik senų miškų gilumoje, kur dar nepasiekė medkirčio ranka. Čia stiepėsi šimto penkiasdešimties pėdų aukščio sapukajos. Per trejetą metrų nuo žemės jos išleidžia atžalas, kurios trisdešimties pėdų aukštyje apsiveja apie kamieną, ir jis pasidaro panašus į suktą koloną. Sapukajų viršūnės prasiskleidžia lyg popierinių gėlių puokštės, išmargintos ryškiomis parazitinių augalų spalvomis: geltona, purpurine ir akinančiai balta.

Praėjus trim savaitėms nuo darbų pradžios, iškyšuly, susidariusiame Nanei ir Amazonės santakoje, neliko nė vieno medžio. Viskas buvo iškirsta. Žoamas Garalis net nepasirūpino miško sodinimu — praeitų dvidešimt—trisdešimt metų, ir jis vėl būtų toks, koks buvęs. Neliko jokio medelio, kuris nurodytų gaires būsimiems kirtimams ar bent pažymėtų iškirsto ploto ribą; viskas buvo nurėžta plynai, medžiai nupiauti prie

pat šaknų, o ateis diena, kada ir kelmai, kuriuos sekantis pavasaris dar kartą apkaišys žaliuojančiomis atžalomis, bus išrauti.

Ta kvadratinė mylia, skalaujama didžiosios upės ir jos intako vandenų, bus išarta, išdirbta, apsodinta, užsėta. Sekančiais metais čia, kur iki šiol tarpo vešlios džiunglės, sužaliuos maiso, arachiso, manijoko, kavos, injamo, cukrašvendrių laukai.

Dar neprasidėjus ketvirtai gegužės savaitei, visi medžiai, suskirstyti pagal rūšis ir lengvumą, buvo simetriškai sukrauti ant Amazonės kranto. Čia bus statoma milžiniška žangada, kuri dėl daugybės įvairiausių būstų, reikalingų keliautojams, panėšės į tikrą plaukiojantį kaimelį. Paskui, atėjus laikui, upės vandenys nuo pavasarinio potvynio išsilies, pakels žangadą ir nuneš ją už šimto mylių, iki pat Atlanto pakrančių.

Tomis dienomis Žoamas Garalis buvo visiškai pasinėręs į darbus. Jis pats vadovavo iš pradžių kirtavietėje, o paskui fazendos pakraštyje ant plataus upės kranto, kur buvo sukrauta plausto medžiaga.

Jakita su Sibele taip pat ruošėsi kelionei; beje, senoji negrė niekaip negalėjo suprasti, kodėl reikia važiuoti iš čia, kur taip gera.

— Bet tu pamatysi tokių dalykų, kokių net sapnuote nesapnavai,— be perstojo jai kartojo Jakita.

— Nejaugi jie geresni už tuos, kuriuos mes įpratome matyti? — atkakliai tvirtino Sibelė.

O Minja ir jos numylėtinė, žinoma, galvojo daugiausia apie tai, kas tik joms rūpėjo. Merginoms ši kelionė buvo nepaprasta — jos išvyks visam laikui; reikėjo numatyti tūkstančius dalykų, praversiančių įsikuriant svečioj šaly, kur jaunoji mulatė ruošėsi gyventi kartu su ta, prie kurios buvo taip begaliniai prisirišusi. Minjai truputėlį buvo graudu, tačiau linksmuolė Lina dėl išsiskyrimo su Ikitosu nė kiek nesijaudino. Su Minja Valdes gyventi jai bus taip pat gera, kaip ir su Minja Garal. Tik toli nuo šeimininkės Lina būtų nustojusi juoktis, tačiau apie tai negalėjo būti jokios kalbos.

Benitas, kaip beįmanydamas, padėjo tėvui dirbti. Tokiu būdu jis pamažu pajuto fazendos savininko gyvenimo skonį, o tai buvo pravartu, nes, gal būt, vieną gražią dieną ir pats

juo taps; be to, keliaudamas upe, Benitas susipažins su prekybos paslaptimis.

Manoelis negalėjo atsiplėšti nuo namų, kur sukte sukosi Jakita su dukra, ir kirtavietės, į kurią Benitas tempdavo nepalyginamai dažniau, negu jis norėjo. Taigi vaikinas savo laiką buvo paskirstęs labai netolygiai, ir tai visai suprantama.

VII skyrius

PALEI LIANĄ

Sekmadienį, gegužės 26 dieną, jaunimas nusprendė kiek prasiblaškyti. Oras buvo nuostabus, gaivus vėjelis, atkeliavęs iš Kordiljerų, slopino karštį. Viskas viliote viliojo pasivaikščioti.

Benitas ir Manoelis pasiūlė Minjai eiti kartu į didžiulį mišką dešiniajame Amazonės krante, priešais fazendą.

Jie norėjo atsisveikinti su nuostabiomis Ikitoso apylinkėmis.

Abu vaikinai ketino pasiimti šautuvus, bet pažadėjo nelakstyti paskui laimikį ir nepalikti bendrakeleivių vienui vienų; šiuo atžvilgiu Manoeliu buvo galima visiškai pasikliauti. Na, o merginos,— mat, Lina niekaip negalėjo išsiskirti su šeimininke,— paprasčiausiai pasivaikščios kartu; nejaugi jos išsigąs dviejų trijų lje kelio?

Nei Žoamas Garalis, nei Jakita neturėjo laiko eiti drauge. Pirma, žangada dar nebuvo baigta, o jos statybos negalima nė trupučio delsti. Antra, Jakita ir Sibelė, nors visos fazendos moterys joms ir padėjo dirbti, taip pat nenorėjo veltui gaišti nė valandos.

Minja su džiaugsmu priėmė pasiūlymą. Taigi tą dieną po pusryčių, apie vienuoliktą valandą, abu vaikinai ir merginos pasuko santakos link. Juos lydėjo vienas negras. Visi sulipo į ubą, skirtą fazendos reikalams, ir, praplaukę tarp Ikitoso ir Pariantos salų, pasiekė dešinįjį Amazonės krantą.

Valtis sustojo prie natūralios papartmedžių lapinės, kurią trisdešimties pėdų aukštyje tarsi aureolė vainikavo plonos, lyg žaliu aksomu dengtos šakelės ir nuostabiai gražiai karpyti lapai.

— O dabar, Manoeli,— tarė Minja,— aš jums parodysiu mišką, nes šiose Amazonės aukštupio apylinkėse esate svečias. Mes čia — kaip namie, todėl leiskite man daryti tai, kas pridera šeimininkei.

— Brangioji Minja,— atsakė vaikinas.— Beleme jūs būsite nė kiek ne mažesnė šeimininkė, negu Ikitoso fazendoje. Ten, kaip ir čia...

— Na, Manoeli, ir tu, sesute! — sušuko Benitas. — Manau, kad atėjote ne vien tik meiliai šnekučiuotis. Nors keletui valandų užmirškite, kad esate sužadėtiniai!

— Nei valandai! Nei akimirkai! — atšovė Manoelis.

— O jeigu Minja tau įsakys?

— Neįsakys!

— Kažin? — susijuokė Lina.

— Linos teisybė! — pritarė Minja, paduodama ranką Manoeliui.— Pasistenkime užmiršti... Užmirškime!.. Mano brolis to reikalauja. Nutraukiame bet kokius ryšius! Kol vaikštinėsime, mes — ne sužadėtiniai. Aš nebe sesuo Benitui, o jūs — nebe draugas.

— Dar ko! — sušuko Benitas.

— Valio, valio! Mes visi nepažįstami! — džiūgavo jaunoji mulatė, plodama delnais.

— Nepažįstami, kurie susitinka pirmą kartą,— pridūrė Minja.— Jie sveikinasi, susipažįsta...

— Panele,— tarė Manoelis, nusilenkdamas Minjai.

— Su kuo turiu garbės kalbėtis, pone? — kaip galima rimčiau pasiteiravo Minja.

— Su Manoeliu Valdesu, kuris bus laimingas, jei jūsų brolis malonės jį pristatyti...

— Ak, velniop visas šias idiotiškas ceremonijas! — supyko Benitas.— Ir kuriems galams pakišau tą kvailą mintį!.. Jau geriau būkite sužadėtiniais, draugužiai. Būkite kiek tik jums patinka! Nors ir visiems laikams!

— Visiems laikams! — pakartojo Minja taip natūraliai, kad Lina nusikvatojo dar smarkiau.

Manoelis dėkingu žvilgsniu atsilygino už tuos netikėtai išsprūdusius žodžius.

— Jei eisime, mažiau plepėsime! Pirmyn! — sušuko Benitas, norėdamas pagelbėti sumišusiai seseriai.

Tačiau Minja neskubėjo.

— Palauk, brolau,— tarė ji.— Matei, aš paklusau tau. Norėjai, kad mudu su Manoeliu užmirštume vienas kitą, kad negadintume tau iškylos. Tai štai, aš irgi noriu paprašyti vienos aukos, irgi dėl to, kad man ta iškyla nebūtų sugadinta. Patiks ar nepatiks, bet tu, Benitai, pažadėk, kad užmirši...

— Užmiršiu?

— Užmirši, jog esi medžiotojas, mielas brolau!

— Kaip! Draudi?..

— Draudžiu šaudyti tuos nuostabius paukščius — papūgas, kasikus, kuruku,— kurie linksmai skraido miške. Draudžiu medžioti ir visus smulkius žvėrelius, nes jie mums šiandien nereikalingi. Jei leopardas, jaguaras ar koks nors kitas grobuonis prieis perdaug arti — tada prašom!

— Bet... — išsižiojo Benitas.

— Antraip paimsiu Manoelį už rankos, mes pabėgsime, paklysime ir tu turėsi mūsų ieškoti.

— Na, ar labai nori, kad nesutikčiau? — paklausė Benitas, pažvelgęs į savo draugą Manoelį.

— Žinoma! — atsakė vaikinas.

— Tada ne! — sušuko Benitas.— Tegu bus taip, kaip reikalauja sesuo. Pyk nepykęs, paklūstu. Pirmyn!

Ir visi keturi, o iš paskos ir negras, pradingo tarp nuostabių medžių, kurių tanki lapija neleido saulės spinduliams prasiskverbti iki žemės.

Nėra puikesnės vietos už tą dešiniojo Amazonės kranto dalį. Čia vaizdingoje maišatyje auga tiek įvairių medžių, kad ketvirčio mylios plote galima suskaičiuoti iki šimto rūšių šių augmenijos stebuklų. Tarp kita ko, bet kuris miškininkas iš karto pastebėtų, kad čia dar niekad nesidarbavo medkirčio kirvis. Netgi praėjus daugeliui amžių po iškirtimo, miškui padaryta žaizda būtų vis dar matoma. Tegu naujai išaugę medžiai turėtų ir po šimtą metų, bendras vaizdas būtų ne toks, kaip pirma, būtent todėl, kad pakistų lianų ir kitų parazitinių augalų rūšys. Tai gana įdomus požymis, ir joks vietinis gyventojas čia neapsiriktų.

Įsilinksminęs būrelis, plepėdamas ir kvatodamas, skverbėsi pro aukštą žolę, brūzgynus. Kai krūmai būdavo pernelyg tankūs, priekyje einantis negras piautuvu pravalydavo kelią ir išbaidydavo daugybę paukščiukų.

Minja ne be reikalo stojo ginti tą sparnuočių pasaulėlį, plasnojantį aukštai lapijoje. Ten galėjai pamatyti gražiausius tropikų paukščių atstovus. Žaliosios papūgos, rėksmingos aros atrodė tarsi tų milžiniškų medžių vaisiai. Įvairiausi kolibriai: mėlyngurkliai, rubino-topazo spalvos, tisauros su ilgomis dvišakėmis uodegomis panėšėjo į ryškias gėles, kurias vėjas kiloja nuo šakos ant šakos. Strazdai oranžinėmis plunksnomis su rudu apvadėliu, auksaspalviai miškiniai vyturiai, juodi kaip varnos kasikai kėlė kurtinantį triukšmą. Ilgasnapis tukanas kapojo auksines guiriri kekes. Žalioji Brazilijos meleta purtė mažą galvutę, nusėtą purpuriniais šlakeliais. Visa tai traukte traukė akį.

Tačiau šie giesmininkai iš karto nutildavo, išsislapstydavo, kai tik virš medžių pasigirsdavo gergždžiantis, tarsi surūdijusios vėjarodės cypimas, tai rėkė rusvas paukštvanagis, vadinamas „alma de gato" — katės siela. Jis išdidžiai sklandydavo ore, išskleidęs ilgas baltas uodegos plunksnas, tučtuojau, bet gėdingai sprukdavo, kai tik padebesiuose pasirodydavo „harpija" — didžiulis sniego baltumo galva erelis, visų sparnuočių siaubas.

Minja skatino Manoelį žavėtis tais gamtos stebuklais, kurių nelytėtos grožybės jis negalėjo matyti labiau civilizuotose rytų provincijose. Tačiau Manoelis ne tiek klausėsi merginos, kiek žiūrėjo į ją. Be to, tūkstančių paukščių riksmai ir giesmės kartais taip rėždavo ausį, kad jos balso net nebuvo girdėti. Vien džiugus Linos juokas skambėjo garsiau už visus tuos kudakavimus, čirškėjimus, ūbavimus, švilpiniavimus, burkavimus.

Per valandą keliautojai nuėjo ne daugiau kaip mylią. Tolstant nuo krantų, medžių išvaizda kito. Dabar žvėrių ir paukščių gyvenimą galėjai stebėti ne tik ant žemės, bet ir šešiasdešimt ar aštuoniasdešimt pėdų virš jos, kur aukštose šakose vaikė viena kitą beždžionės. Tai šen, tai ten saulės spindulių pluoštelis prasiskverbdavo iki pomiškio. Iš tikro, atrodo, kad šviesa

tuose tropikų miškuose nėra būtina gyvybės sąlyga. Visai augmenijai, tiek medžiams, tiek krūmams ar žolėms, pakanka vien oro, o gyvybę gimdančią šilumą jie semiasi ne iš atmosferos, bet iš pačios žemės gelmių, kur toji šiluma susikaupus tarsi milžiniškame kalorifere.

O tarp bromelijų, serpantinų, orchidėjų, kaktusų,— tarp visų tų parazitinių augalų, kurie sudarė tarsi mažytį miškelį po didžiąja giria,— nardė daugybė nuostabiausių vabzdžių, kurie taip buvo panašūs į gėles, kad net norėjosi skinti. Čia buvo ir nestorų mėlynais sparnais, tartum iš mainančio spalvas muaro; ir drugių leiliusų su auksiniu atspindžiu ir žaliais dryželiais; dešimties colių ilgio naktinių plaštakių agripinų, kurių sparnai lyg medžių lapai. Tarsi gyvi smaragdai auksiniame aptaise skraidė bitės maribundos, legionai kitų vabzdžių, o taip pat jonvabaliai bronzos spalvos skydeliais ir žaliais antsparniais. Jų akys švyti gelsva šviesa, ir dėl to naktį miške žybsi daugybė įvairiaspalvių žiburėlių.

— Koks grožis! — be perstojo kartojo susižavėjusi mergina.

— Tu namuose, Minja, bent taip pati sakei,— tarė Benitas,— tai kodėl giriesi savo turtais?

— Šaipykis, šaipykis, — atšovė Minja.— Juk aš turiu teisę girti tas grožybes, tiesa, Manoeli? Jas sukūrė dievo ranka, vadinasi, jos priklauso visiems.

— Tegu Benitas juokiasi,— prabilo Manoelis.— Jis nenori prisipažinti, kad ir pats širdies gilumoje poetas, ir nė kiek ne mažiau už mus žavisi šiais gamtos stebuklais. Tačiau, kai tik jo rankose atsiduria šautuvas, poezijai vietos nebelieka.

— Pabūk bent dabar poetu, broliuk! — tarė mergina.

— Aš ir esu poetas! — atšovė Benitas.— O kerintysis gamtos pasauli!.. ir taip toliau...

Vis dėlto tenka pripažinti, kad Minja, uždrausdama broliui medžioti, pareikalavo iš jo didžiulės aukos. Miške buvo pilna visokiausių paukščių ir žvėrelių, ir Benitas ne kartą gailėjosi negalįs paleisti taiklaus šūvio.

Mažiau užžėlusiose vietose, kur atsiverdavo gana plačios progumos, ne kartą išvysdavai keturių penkių pėdų aukščio storučius nandu su neatskiriamais palydovais seriemomis —

laukiniais kalakutais. Kulinaro akimis, seriemos žymiai vertingesnės už tuos didžiulius paukščius, paskui kuriuos sekioja.

— Štai kiek man atsieina tas prakeiktas pažadas! — sušuko Benitas, pamatęs draudžiantį sesers ženklą, jis vėl užsikabino šautuvą, kurį instinktyviai buvo bekeliąs prie peties.

— Reikia branginti seriemas,— tarė Manoelis,— juk jos svarbiausios gyvačių naikintojos.

— Tada reikia branginti ir gyvates,— atšovė Benitas,— nes jos ėda kenksmingus vabzdžius; pastaruosius irgi, nes jie naikina dar kenksmingesnius marus. Žiūrint taip, reikėtų branginti viską!

Tačiau netrukus jaunojo medžiotojo laukė dar sunkesnis išbandymas. Miške tiesiog knibždėte knibždėjo visokiausių žvėrių. Tarp medžių šmėkščiojo greitakojai elniai, grakščios stirnos, ir taiklus šūvis kaip mat būtų juos pakirtęs. Tai šen, tai ten pasirodydavo šviesiai kavinės spalvos kalakutai, pekariai,— šernų rūšis, kurią labai vertina žvėrienos mėgėjai, agučiai — atstovaujantys triušius ir kiškius Pietų Amerikoje, nepilnadančių šeimai priklausą šarvuočiai su žvynuotais, primenančiais mozaiką skydais.

Tačiau Benitas parodė ne tik ištvermę, bet ir tikrą didvyriškumą, kai tolumoje pamatė tapirą, Brazilijoje vadinamą anta. Tai storaodis gyvūnas, jaunesnis dramblio brolis, kurio dabar beveik nesutiksi Amazonės aukštupio ir jos intakų pakrantėse; dėl to jį taip vertina medžiotojai, ypač smaguriai, nes tapiro mėsa daug skanesnė už jautieną, o jo sprandas — tikrai karališkas kąsnis.

Taip, šautuvas tiesiog deginte degino vaikino pirštus, bet pažado jis nesulaužė ir nė karto neiššovė.

Tačiau Benitas įspėjo seserį, kad šautuvas pats iššaus, jei arti pasirodys labai įdomi didelė skruzdėda tamandua; ją nušauti, medžiotojų nuomone, gali tik meistras.

Laimei, didžiosios skruzdėdos nepasipainiojo, lygiai kaip ir jaguarai, pumos, Pietų Afrikoje vadinami vienu vardu onka; šių žvėrių negalima prisileisti perdaug arti.

— Ką gi,— tarė akimirkai sustojęs Benitas,— pasivaikščioti neblogai, tačiau slampinėti be tikslo. . .

— Be tikslo! — sušuko Minja.— Bet juk mūsų tikslas — žiū-

rėti, gėrėtis, paskutinį kartą pabūti Centrinės Amerikos miškuose; tokių džiunglių Paros provincijoje mes nerasime; reikia su jais atsisveikinti!

— O man kilo mintis! — staiga sušuko Lina.

— Argi Linai gali kilti protinga mintis? — pakratė galvą Benitas.

— Nedera šaipytis iš Linos,— ji nori, kad mūsų kelionė būtų įdomesnė,— sudraudė brolį sesuo.

— Juo labiau, ponas Benitai, kad mano sumanymas jums patiks, esu tikra,— pridūrė mulatė.

— Na, ir ką tu sugalvojai? — paklausė Minja.

— Matote tą lianą?

Ir Lina parodė lianą, apsivijusią apie milžinišką mimozą, kurios lengvi kaip plunksnos lapai susiglaudžia nuo mažiausio triukšmo.

— Matau. O ką? — susidomėjo Benitas.

— Aš siūlau eiti palei tą lianą iki pat jos galo...

— Tikrai puiki mintis! Ir tikslas yra! — sušuko Benitas. — Eikime palei lianą! Kad ir kokios pasitaikytų kliūtys: tankumynai, atžalynai, uolos, upeliai, srautai,— mūsų niekas nesustabdys; pereisime kaip nors...

— O tavo buvo teisybė, broliuk,— nusijuokė Minja.— Lina tikrai kiek pakvaišusi...

— Puiku! — atsakė jai brolis.— Tu vadini Liną pakvaišėle todėl, kad nepavadintum taip manęs, kadangi aš jai pritariu.

— Pagaliau būkime visi pakvaišėliai, jei tik jums patinka! — sutiko Minja.— Eikime ten, kur veda liana.

— Jūs nebijote, kad... — pradėjo Manoelis.

— Vėl prieštaravimai! — sušuko Benitas.— Ak, Manoeli, tu taip nešnekėtum ir seniai būtum pradėjęs eiti, jei tik lianos gale lauktų Minja.

— Tyliu jau, tyliu,— sutiko Manoelis.— Daugiau nesakau nė žodžio, paklūstu. Eime!

Ir štai jie kelyje, smagūs kaip vaikai, sulaukę atostogų.

Tas išsiraizgęs augalas galėjo nuvesti labai toli, jeigu jie būtų sekę iki galo, kaip paskui Ariadnės kamuolį; skirtumas tik tas, kad Mino įpėdinės siūlas padėjo išeiti iš labirinto, o liana — atvirkščiai, driekėsi tolyn, į tankį.

Iš tikro tai buvo raudonoji žapikanga; taip ją vadina vietos gyventojai; šios lianos kartais būna keleto lje ilgio. Tačiau tai niekam nerūpėjo — juk jie galėjo bet kada grįžti atgal, nes nė vienas nebuvo davęs žodžio būtinai surasti lianos galą.

Liana driekėsi nuo medžio prie medžio, ir atrodė, kad jai nebus galo: čia ji, žiūrėk, apsiveja apie kamieną, čia tarsi girlianda raizgosi tarp šakų. Štai ji peršoka nuo dracenos ant palisandro, nuo milžiniško kaštono ant vyninės palmės bakaba, kurios šakas Agasisas taip taikliai palygino su ilgomis koralų lazdelėmis, nusėtomis žaliais taškeliais. Paskui, ji raizgėsi tarp tukumos fikusų, kurių kamienai išsilankstę taip pat įmantriai, kaip ir šimtamečių alyvmedžių. Tų fikusų Brazilijoje priskaičiuojama ne mažiau kaip keturiasdešimt trys atmainos. Liana sliuogė kaučiukmedžiais, gualtomis — tai grakščios, lieknos palmės su glotniais kamienais; po to kakavmedžiais, kurie auga Amazonės ir jos intakų pakrantėse; įvairiausiomis melastomomis, pasidabinusiomis rausvais žiedais arba balkšvų uogų kekelėmis.

Kiek kartų tekdavo sustoti, kiek kartų pasigirsdavo nusivylimo šūksniai, kai linksmasis būrelis manydavo pametęs lianą — vedlį! Reikėdavo jos ieškoti, išnarplioti iš parazitinių augalų kamuolio.

— Štai ji, štai ji! — šaukdavo Lina.— Aš matau!

— Klysti, — atsakydavo Minja, — tai ne mūsiškė, o visai kitos rūšies liana.

— Ne, Linos teisybė! — įsikišdavo Benitas.

— Ne, Lina klysta,— būtinai prieštaraudavo Manoelis.

Kildavo labai rimtas, labai ilgas ginčas, ir abi pusės nenorėdavo nusileisti.

Tada negras lipdavo į vieną medį, Benitas — į kitą. Užsiropšdavo ant šakų, apie kurias vyniojosi liana, kad galėtų tiksliai nustatyti jos kryptį.

Tačiau nelengva buvo susigaudyti toje augalų raizgalynėje, kur vingiavo liana, tarp aštriaspyglių bromelijų karata, sulig delnu didumo orchidėjų, kurių žiedlapiai rausvi, o piestelės violetinės; tarp onsidijų, susipainiojusių dar labiau, negu vilnonių siūlų kamuolėlis, patekęs į kačiuko nagus.

O paskui, kai liana vėl nusileisdavo žemyn, kaip sunku būdavo ją surasti tarp tankiai sužėlusių pataisų, helikonijų su didžiuliais lapais, kaliandrų su rausvais kuodeliais, ripsalijų, kurios vyniojosi apie ją tarsi izoliacija aplink elektros laidą, tarp didelių baltų ipomėjų krūmų, mėsingų vanilijos stiebų, tarp visokiausių kitokių augalų, žolių, laukinių vynuogių.

O kaip džiaugsmingai visi baubdavo, kai liana pagaliau būdavo rasta, ir su kokiu įkarščiu keliaudavo toliau!

Šitaip jie ėjo maždaug valandą, o kelionės galo vis dar nebuvo matyti. Net ir stipriai papurtyta liana nepasiduodavo, ir tik šimtai paukščių pakildavo į orą, o medžiais, tarsi rodydamos kryptį, sprukdavo beždžionės.

Jei kelią pastodavo tankmė, piautuvas išskindavo proskyną, ir visi lįsdavo pro ją. O jei pasitaikydavo stati, apžėlusi uola, kuria tarsi gyvatė nusirangydavo liana, visi ropšdavosi aukštyn ir įveikdavo kliūtį.

Netrukus atsivėrė plati proguma. Čia, gaivinamas oro, kuris būtinas jam kaip ir saulės šviesa, stovėjo vienišas banano medis, tas tikras tropikų augalas, kuris, Humboldto žodžiais tariant, „padėjo žmogui dar civilizacijos pradžioje" ir buvo pagrindinis karštų zonų gyventojų maitintojas. Ilga lianos vytinė tarsi girlianda nusirangė tarp jo šakų, paskui per progumą ir vėl pasislėpė miške.

— Gal mes sustosime pagaliau? — pasiteiravo Manoelis.

— Ne, jokiu būdu ne! — sušuko Benitas.— Eisime, kol baigsis liana!

— Tačiau netrukus teks pagalvoti, ar ne laikas grįžti,— užsiminė Minja.

— Ak, mieloji šeimininke, dar truputį, visai nedaug! — ėmė prašyti Lina.

— Pirmyn, pirmyn! — pridūrė Benitas.

Ir vėjavaikiai vis giliau brovėsi į mišką, kuris praretėjo, todėl eiti buvo galima greičiau.

Be to, liana pasuko į šiaurę, tarsi ketindama grįžti prie upės. Taigi sekti ją buvo patogu, nes artėjo dešinysis upės krantas, vadinasi, ir namai.

Po ketvirčio valandos būrelis sustojo dauboje prieš nedidelį Amazonės intaką. Tačiau per upelį driekėsi lianų ir susipy-

nusių šakų tiltas. Didžioji liana, skilusi į dvi dalis, sudarė tarsi jo turėklus ir taip pat ėjo į kitą krantą.

Benitas, kuris visą laiką keliavo pirmas, jau žengė tuo svyruojančiu augalų tilteliu.

— Likite, likite, Minja! Jei Benitas nori, tegu sau žygiuoja toliau, o mes jo čia palauksime.

— Ne, eime, eime, mieloji šeimininke! — sušuko Lina. — Nebijokite! Liana jau plonėja. Greitai rasime, kur ji baigiasi.

Ir jaunoji mulatė nedvejodama drąsiai žengė paskui Benitą.

— Jie tikri vaikai! — tarė Minja.— Eime, mielas Manoeli, nepalikime jų.

Taigi visi perėjo tiltą, kuris lingavo virš daubos tarsi sūpuoklės, ir netrukus vėl palindo po aukštų medžių skliautais.

Bet nespėjo prabėgti nė dešimties minučių, staiga visi sustojo. Šį kartą ne be pagrindo.

— Ar pagaliau mes priėjom galą? — pasiteiravo Minja.

— Ne,— atsakė Benitas,— bet toliau turime eiti labai atsargiai. Matote?

Ir Benitas parodė tarp aukšto fikuso šakų smarkiai trūkčiojančią lianą.

— Kas ją ten tampo? — paklausė Manoelis.

— Gal koks pavojingas žvėris!

Benitas, užtaisęs šautuvą, mostelėjo kitiems, kad eisiąs vienas, o po to žengė dešimt žingsnių į priekį.

Manoelis, abi merginos ir negras stovėjo nejudėdami.

Staiga Benitas riktelėjo, ir visi pamatė, kaip jis puolė prie medžio. Draugai nubėgo pas jį.

Koks netikėtas ir baisus vaizdas!

Lankstus kaip virvė lianos galas buvo surištas kilpa, kurioje kabojo vyras, tampomas priešmirtinių konvulsijų.

Tačiau Benitas, prišokęs prie nelaimingojo, vienu medžioklinio peilio smūgiu nukirto lianą.

Pakaruoklis nukrito ant žemės. Manoelis pasilenkė prie jo, ketindamas suteikti pagalbą ir atgaivinti, jei dar ne vėlu.

— Vargšelis! — sušnabždėjo Minja.

— Ponas Manoeli, ponas Manoeli,— sušuko Lina,— jis dar kvėpuoja! Širdis plaka! .. Reikia išgelbėti! ..

— Tikra teisybė! — atsakė Manoelis.— Manau, suspėjome pačiu laiku.

Nelaimingasis buvo baltaodis, apie trisdešimt metų vyras, gana prastai apsirengęs, labai suvargęs, jam, matyt, teko nemažai iškentėti.

Prie kojų gulėjo numesta tuščia gertuvė ir iš palmės medžio padaryta bilbokė, kurios gale buvo rutuliukas, o virvute pririšta vėžlio galvutė.

— Nusižudyti... nusižudyti... — kartojo Lina,— o dar visai jaunas! Kas jį galėjo pastūmėti?

Bet Manoelis netrukus atgaivino vargšelį, jis atvėrė akis ir staiga garsiai aiktelėjo, net Lina išsigandusi suriko.

— Kas jūs, drauge mano? — paklausė Benitas.

— Manau, buvęs pakaruoklis...

— O jūsų vardas?..

— Luktelkite, leiskite prisiminti... — tarė nepažįstamasis, perbraukdamas ranka kaktą.— Ak taip! Mano vardas Fragozas. Jei tik sugebėsiu, galėsiu jus nukirpti, nuskusti ir sušukuoti pagal visas mano amato taisykles. Aš kirpėjas, arba, tiksliau pasakius, labiausiai nusivylęs Figaro.

— Ir kas gi jums šovė į galvą?..

— Ką padarysi, pone! — atsakė šypsodamasis Fragozas.— Nevilties akimirka, kurios vėliau gal būčiau smarkiai pasigailėjęs, jei tik aname pasaulyje galima gailėtis! Bet prieš akis dar buvo aštuoni šimtai lje, o kišenėje — nė skatiko; visa tai — ne dievaižin kokia paguoda. Taigi ir ištižau...

Vaikino veidas buvo geraširdiškas ir malonus. Fragozas pamažu atsigavo, ir netrukus paaiškėjo, kad iš prigimties jis linksmo būdo. Tai buvo vienas tų klajojančių kirpėjų, kurie keliauja Amazonės aukštupio pakrantėmis iš vieno kaimelio į kitą ir aptarnauja negrus, negres, indėnus, indėnes, o šie labai vertina tokias paslaugas.

Bet vargšas Figaro, vienut vienas, be galo nelaimingas, keturiasdešimt valandų neturėjęs nė kąsnio burnoje, pasiklydęs šiame miške, akimirkai neteko galvos... Visa kita mes jau žinome...

— Drauge mano,— tarė jam Benitas,— dabar eisite kartu su mumis į Ikitoso fazendą.

— Su didžiausiu džiaugsmu! — atsakė Fragozas.— Ištraukėte mane iš kilpos,— vadinasi, dabar aš jūsų. Tik ar vertėjo tai daryti?

— Matote, mieloji šeimininke, kaip gerai, kad negrįžome! — tarė Lina.

— Žinoma! — atsakė mergina.

— Šiaip ar taip,— įsiterpė Benitas, — aš niekad nebūčiau patikėjęs, kad lianos gale rasime žmogų.

— O tuo labiau patekusį į keblią padėtį ir iš nevilties pasikorusį kirpėją! — pridūrė Fragozas.

Vargšelis jau visai atgavo pirmykštį guvumą ir išklausė, kaip jų buvo surastas. Jis karštai padėkojo Linai už gerą mintį eiti palei lianą. Po to visi pasuko į fazendą, ir čia šeimininkai kirpėją taip šiltai sutiko, kad jam nebeliko nei noro, nei reikalo baigti tai, ką buvo pradėjęs miške.

VIII skyrius

ŽANGADA

Buvo iškirsta pusė kvadratinės mylios miško. Dabar eilė atėjo dailidėms, kurie iš gulinčių ant kranto šimtamečių medžių ėmėsi rišti plaustą.

Na ir buvo darbelio! Viską prižiūrėjo Žoamas Garalis, o indėnai dar kartą parodė, kad jie — nepralenkiami meistrai. Kad ir ką statytų — ar laivą, ar namą,— šie dailidės, be jokios abejonės, neturi sau lygių. Vien kirviu ir piūklu jie apdoroja tokius kietus medžius, kad bemat atšimpa visi darbo įrankiai. Tačiau milžinų šakos vis tiek nugenėjamos, kamienai aptašomi ir iš jų padaromos sijos ar lentos. Nereikia jokių mechanizmų, juos kuo puikiausiai atstoja darbščios, kantrios, iš prigimties nuostabiai miklios indėnų rankos.

Medžių kamienai ne iš karto buvo sumesti į Amazonę. Žoamas Garalis nutarė daryti kitaip: rąstus tvarkingai išdėliojo ant plataus lygaus kranto, nuožulniai nukasto iki Nanei ir Amazonės santakos. Čia ir turėjo būti statoma Žangada. O kai ateis laikas išplaukti — pati Amazonė ją atplėš nuo sausumos.

Dabar keletu žodžių paaiškinsime šio milžiniško ir ypatingo vandens srauto geografinę padėtį ir tą keistą reiškinį, kurį pakrantės gyventojai stebi kasmet.

Dvi upės, Nilas ir Misisipė su Misūriu, ilgesnės už didžiąją Brazilijos vandens arteriją, teka: viena iš pietų į šiaurę Afrikos kontinente, kita — iš šiaurės į pietus per Šiaurės Ameriką. Vadinasi, jos kerta įvairias platumas ir skirtingas klimatines zonas.

Amazonė, priešingai, nuo tos vietos, kur prie Ekvadoro ir Peru sienos pasuka tiesiai į rytus, daugiau nekeičia krypties ir vingiuoja tarp ketvirtosios ir antrosios pietų paralelės. Taigi šio milžiniško vandens baseino klimatinės sąlygos per visą tėkmę vienodos.

Dėl to čia yra tarsi tik du metų laikai, nes lietingieji periodai seka vienas kitą kas šeši mėnesiai. Brazilijos šiaurėje liūtys prapliumpa rugsėjo mėnesį, o pietuose, priešingai,— kovo mėnesį. Dėl to dešinieji ir kairieji intakai patvinsta skirtingu laiku su pusės metų pertrauka. Štai kodėl Amazonės vandenys labiausiai pakyla birželio mėnesį ir pamažu slūgsta iki pat spalio.

Visa tai Žoamas Garalis žinojo iš patirties; pasinaudodamas šiuo reiškiniu, jis ir ketino nuleisti žangadą į vandenį, pirmiausia patogiai pastatęs ją ant upės kranto. Iš tikrųjų vandens lygis Amazonėje smarkiai svyruoja: jis gali pakilti keturiasdešimt pėdų virš vidutinio lygio ir nukristi iki trisdešimt pėdų žemiau jo. Dėl to didžiulio skirtumo fazendos šeimininko sumanymą kaip tik ir galima buvo pritaikyti.

Statyba buvo pradėta nedelsiant. Rąstai ant plataus kranto buvo išdėlioti pagal dydį; be to, buvo atsižvelgta ir į tai, kurių mediena lengvesnė. Iš tiesų tarp sunkių ir kietų medžių buvo ir tokių, kurių lyginamasis svoris beveik kaip ir vandens.

Pirmojo sluoksnio rąstai neturėjo būti labai arti vienas kito. Tarp jų buvo palikti nedideli tarpai; po to ant pirmojo sluoksnio buvo uždėtos ir pririštos skersinės sijos, kurios sutvirtino šį visą statinį. Rąstai vienas su kitu buvo rišami lynais iš piasalos; šie lynai tokie pat stiprūs, kaip ir kanapiniai. Jie daromi iš tam tikros rūšies palmių, labai paplitusių Ama-

zonės pakrantėse, ir plačiai naudojami visoje šalyje. Piasala gerai laikosi vandens paviršiuje, atspari drėgmei, žaliavą gauti pigu, todėl ji tapo vertinga preke, labai perkama Senajame Pasaulyje.

Ant tos dvigubos rąstų ir sijų eilės buvo užklotos storos lentos, kurios atstojo žangados grindis, iškilusias per trisdešimt colių virš vandens. Plaustas turėjo nemažai kainuoti. Tačiau nieko nuostabaus, nes žangada siekė tūkstantį pėdų ilgio ir šešiasdešimt pločio; taigi jos plotas sudarė šešiasdešimt tūkstančių kvadratinių pėdų. Ir iš tikro galėjai pasakyti, kad Amazone nuplauks ištisas miškas.

Statybos darbams vadovavo Žoamas Garalis. Tačiau, jiems pasibaigus ir kilus klausimui, kaip įrengti žangadą, savo nuomonę pasakė visi, net ir šaunusis Fragozas.

Pradžioje tarsime porą žodžių, kaip jam sekėsi fazendoje.

Nuo tos dienos, kai Fragozą priglaudė ši vaišinga šeima, jis buvo kaip niekad laimingas. Žoamas Garalis pasisiūlė nuvežti Fragozą į Parą, kur šis ir keliavo, kai ta nelemtoji liana „sučiupo jį už gerklės" — taip juokaudavo pats kirpėjas. Išgirdęs tokį pasiūlymą, Fragozas tuoj pat sutiko, nuoširdžiai padėkojo ir iš dėkingumo stengėsi būti naudingas kaip beįmanydamas. Tarp kita ko, jis pasirodė besąs gana sumanus vaikinas, kaip sakoma, visų galų meistras — ką tik paimdavo, viską kuo geriausiai padarydavo. Toks pat linksmas, kaip ir Lina, kirpėjas nuolatos dainuodavo; jam niekad netrūko šmaikštaus žodžio, ir greitai visi jį pamilo.

Tačiau Fragozas buvo įsitikinęs, kad labiausiai skolingas jaunajai mulatei.

— Kaip tada jūs puikiai sugalvojote, panele Lina,— žaisti „lianą-vedlį"! — kartojo jis be perstojo. — Iš tikro nuostabus žaidimas! Nors, tiesą sakant, lianos gale ne visada surandi vargšą kirpėją!

— Tai atsitiktinumas, ponas Fragozai,— atsakydavo juokdamasi Lina.— Patikėkite, jūs man tikrai nieko neskolingas.

— Kaip — nieko? Betgi aš jums skolingas už gyvybę! Norėčiau pagyventi dar šimtą metų ir būti dėkingas kuo ilgiau. Matote, kyboti ant šakos — ne mano pašaukimas. Jei ir pabandžiau, tai tik iš būtinybės. Nuodugniai viską apsvarstęs,

nusprendžiau, kad geriau tokia išeitis, negu mirti badu, nes, dar nespėjęs nusibaigti, būčiau atitekęs laukiniams žvėrims. Taigi ši liana surišo mus, todėl, kad ir ką jūs sakytumėte...

Paprastai jie kalbėdavo ir toliau taip juokaudami. Bet širdies gilumoje Fragozas tikrai buvo be galo dėkingas jaunajai mulatei, o Lina neliko abejinga šauniojo vaikino kalboms; jis buvo atviras, nuoširdus, malonus, kaip ir ji pati. Benitas, senoji Sibelė ir kiti dėl jų draugystės jau buvo pradėję daryti linksmas užuominas.

Laikas pagaliau grįžti prie žangados. Po svarstymų visi nutarė, kad ją reikia įrengti kaip galima jaukiau ir patogiau, nes kelionė truks keletą mėnesių. Garalio šeimyna — tėvas, motina, Minja, Benitas, Manoelis ir abi tarnaitės, Sibelė ir Lina,— gyvens atskirame namelyje. Be jų, žangada plauks keturiasdešimt indėnų, tiek pat negrų, Fragozas ir locmanas, kuris ves šį plaustą.

Bet ir tokio būrio žmonių vos užteks. Juk reikės nugalėti sūkurius, pranerti tarp šimtų salų ir salelių, užgriozdžiusių upę. Nors Amazonė ir neš žangadą, tačiau jos nevairuos. Štai kodėl būtinas tas šimtas šešiasdešimt rankų, kurios ilgomis kartimis turės išlaikyti milžinišką plaustą vienodu atstumu nuo abiejų krantų.

Pirmiausia žangados gale buvo pradėtas statyti namas šeimininkui. Čia buvo penki kambariai ir erdvus valgomasis. Vienas kambarys skirtas Žoamui Garaliui su žmona, antras, netoli nuo šeimininkų — Linai ir Sibelei, trečias — Benitui ir Manoeliui; Minja gavo atskirą kambarį, ir, suprantama, nė kiek ne mažiau patogų.

Tas pagrindinis pastatas buvo tvirtai sukaltas iš gerai suleistų lentų, impregnuotų karštais medžių sakais; dėl to jos nepraleido vandens. Fasade ir šonuose buvo išpiauti langai, name buvo šviesu ir linksma. Lauko durys vedė į bendrą kambarį. Lengva veranda, kuri priekinę pastato dalį slėpė nuo saulės spindulių, stovėjo ant bambukinių ramsčių. Viskas buvo išdažyta skaisčia ochros spalva, kuri atmušdavo saulės spindulius, dėl to kambariuose buvo visai normali temperatūra.

Bet kai namas pagal Žoamo Garalio projektą buvo baigtas, įsikišo Minja.

— Tėveli,— tarė ji,— dabar, kai tavo rūpesčiu turime sienas ir stogą, leisk sutvarkyti vidų taip, kaip mums patinka. Tau priklauso išorė, o mums — vidus. Mudvi su mamyte norim, kad čia niekas nesiskirtų nuo mūsų fazendos ir kad tau atrodytų, jog iš Ikitoso net neišvykai.

— Daryk kaip tinkama, Minja,— atsakė Žoamas Garalis su liūdna šypsena, kuri kartais pasirodydavo jo veide.

— Tai bus nuostabu!

— Aš pasikliaunu tavo geru skoniu, mano mieloji mergyte!

— Nebijok, gėdos nepadarysime,— atsakė Minja.— Juk plauksime į puikią šalį, mūsų šalį, į kurią tu vėl įžengsi po tiekos metų.

— Taip, Minja, taip! — pritarė Žoamas Garalis.— Tarsi grįžtume iš ištremties... iš savanoriškos ištremties! Daryk kaip geriau, dukruže! Aš iš anksto pritariu viskam, ką tu sumanysi!..

Tokiu būdu Minjai ir Linai, prie kurių mielai prisidėjo Manoelis ir Fragozas, teko pasirūpinti interjeru. Čia tereikėjo trupučio vaizduotės, meninio skonio, ir viskas turėjo eiti kaip iš pypkės.

Pirmiausia į kambarius buvo sunešti gražiausi fazendos baldai. Paskui, atvykus į Parą, kokiu nors laivu jie būsią parsiųsti. Plaukiojančiame name buvo skoningai sustatyti stalai, bambukiniai krėslai, nendrinės kanapos, raižyto medžio etažerės — žodžiu, visi tie lengvi ir nuotaikingi tropinių būstų baldai. Aiškiai buvo matyti, kad abiejų vaikinų darbui vadovavo moteriškos rankos. Tik negalvokite, kad namo sienos liko plikos! O ne, jas dengė be galo dailūs apmušalai. Jie buvo padaryti iš gražių žievių ir krito stambiomis klostėmis, tarytum švelniausi ir brangiausi apmušalai — brokatas ar šilkas, kuriuos galėjai pamatyti moderniškuose butuose. Kambarių grindys buvo nuklotos margais jaguarų arba tankiais beždžionių kailiais, į kurių minkštą vilną koja grimzte grimzdavo. Ant langų karojo lengvos rusvo šilko užuolaidos. Lovos uždengtos tinklais nuo moskitų, o jų pagalviai, čiužiniai, pagalvėliai prikimšti šviežio ir minkšto pluošto, kurį teikia augantis Amazonės aukštupio baseine bombaksas.

Be to, visur ant etažerių, stalelių stovėjo gražūs niekučiai, atvežti iš Rio de Žaneiro ar Belemo, ypač brangūs Minjai, nes dovanoti Manoelio. Kas gali būti maloniau akiai už tuos daikčiukus — draugišką dovaną, kuri ir be žodžių taip daug pasako!

Po kelių dienų vidus buvo galutinai įrengtas; įėjęs ten galėjai pamanyti, kad atsidūrei fazendos name. Niekas nebūtų norėjęs geresnio būsto kur prie guoto gražių medžių, šalia čiurlenančio upelio. Kai jie plauks žemyn didžiąja upe, jų namas gerai derės prie gražaus kraštovaizdžio, kuris jį sups iš abiejų pusių.

Reikia pridurti, kad namelis džiugino akį ne tik vidumi.

Puošdami išorę, jaunuoliai tiesiog lenktyniavo, stengdamiesi parodyti kuo daugiau skonio ir išradingumo. Visas namas nuo apačios iki stogo skendėjo žalumynuose.

Daugybė žydinčių orchidėjų, bromelijų, vijoklių buvo susodinta į dėžes, pilnas trąšios žemės. Miške augančios mimozos ar fikuso stiebas negalėjo būti labiau papuoštas tropiniu apdaru! Kiek įmantriai išsiraičiusių šakelių, lyg auksas geltonų vynuogienojų, visokiausių spalvų kekių, kiek įvairiausių vijoklių, apsiraizgiusių apie stulpus, remiančius stogą, apie durų skersinius! Visa tai glėbiais galėjai skinti miškuose aplink fazendą. Tuos parazitinius augalus jungė milžiniška liana; ji keliskart buvo apsivijusi apie namą, užsikabinusi už kiekvieno kampo, už kiekvieno iškyšulio, išsišakojusi, išsiskleidusi kaip krūmas, išleidusi į visas puses keisčiausias atžalas. Iš po jos net pastato nebuvo matyti; jis atrodė pasislėpęs didžiuliame žydinčiame krūme.

Lianos galas kabojo ties jaunosios mulatės langu, ir nesunku buvo atspėti, kieno čia parodyta dėmesio. Galėjai pamanyti, kad ta ilga ranka paduoda jai pro žaliuzi visada šviežių gėlių puokštę.

Žodžiu, vaizdas buvo be galo žavus. Nėra ko ir šnekėti, kad Jakita, jos dukra ir Lina buvo patenkintos.

— Jei tik norite, mes galime žangadoje pasodinti medžių,— tarė Benitas.

— Medžių? — nustebo Minja.

— Kodėl gi ne? — įsiterpė Manoelis.— Jei pernešime kartu su žeme — kuo puikiausiai prigis; juk jiems nėra ko bijoti klimato pasikeitimų, nes, Amazonė ištisai teka ta pačia paralele.

— Be to,— kalbėjo toliau Benitas,— argi upė neneša kasdien žalių plovų, kuriuos srovė atplėšia nuo salų ir krantų? Juk jie plaukia su visais medžiais, giraitėmis, krūmais, uolomis, pievomis, ir, nukeliavę aštuonis šimtus lje, dingsta Atlanto vandenyne. Kodėl gi mums nepaversti žangados plaukiojančiu sodu?

— Ar nenorite, panele Lina, viso miško? — pasiteiravo Fragozas, kuriam atrodė, kad nieko nėra neįmanoma.

— Taip! Miško! — sušuko Lina.— Miško su paukščiais, beždžionėmis...

— Gyvatėmis, jaguarais...— pasišaipė Benitas.

— Indėnais, klajojančiomis gentimis... — pridūrė Manoelis.

— Ir net žmogėdromis!

— Kurgi jūs, Fragozai? — sušuko Minja, matydama, kad guvus kirpėjas ruošiasi į krantą.

— Atnešti miško! — atsakė Fragozas.

— Be reikalo, drauge mano,— su šypsena tarė Minja.— Manoelis padovanojo puokštę, ir man jos visai pakanka! Iš tiesų, — pridūrė ji, rodydama į gėlėse skendintį pastatą,— jis paslėpė mūsų namą vestuvinėje puokštėje!

IX skyrius

BIRŽELIO 5 DIENOS VAKARAS

Kol buvo statomas šeimininkų namas, Žoamas Garalis taip pat rūpinosi ir kitais pastatais — virtuve ir sandėliais, kuriuose turėjo būti laikomi visokie produktai.

Svarbiausia čia buvo didžiulės atsargos manijoko šaknų, kurios yra pagrindinis tropinių šalių gyventojų maistas. Manijoko krūmai būna nuo šešių iki dešimties pėdų aukščio. Jo šaknys, panašios į ilgus juodus ridikus, auga kelmais, kaip ir bulvės. Afrikoje jos nekenksmingos, o Pietų Amerikoje turi be galo nuodingų syvų, kuriuos būtina išspausti. Tik po to

šaknys sumalamos arba į miltus, iš kurių gaminami įvairiausi patiekalai, arba į kruopas — tapioką, žiūrint, koks vietinių gyventojų skonis.

Todėl žangadoje buvo pilnas sandėlys to vertingo produkto, skirto visų maistui.

O mėsos atsargai, be avių bandos, kuriai žangados pirmagalyje buvo pastatytas specialus tvartas, dar buvo pasiimta ir daug nepaprastai skanių vietinės gamybos kumpių, vadinamų presunto; be to, buvo tikimasi, kad vaikinai ir indėnai nesnaus; juk visi — geri medžiotojai, o Amazonės salose ir pakrančių miškuose laimikio tikrai netruks; jie, žinoma, neprašaus pro šalį.

Pagaliau ir pati upė gausiai tieks kasdieninį maistą: krevetes, kurias drąsiai galėtum pavadinti vėžiais; žuvis tambagu, geriausias visame upės baseine — jų skonis žymiai švelnesnis už lašišų, su kuriomis jos kartais lyginamos; raudonžvynes eršketų didumo pirarukas, kurios sūdytos plačiai pardavinėjamos visoje Brazilijoje; kandirus, kurie labai skanūs, tik pavojinga juos gaudyti; trisdešimties colių piranjas, arba žuvisvelnius su raudonais dryžiais; didelius ir mažus vėžlius, kurių ten tūkstančių tūkstančiai; jie sudaro gana žymią vietinių gyventojų maisto dalį. Visos tos upės dovanos irgi turėjo būti skirtos šeimininkų ir tarnų stalui.

Taigi kiekvieną dieną, kai tik galės, keliauninkai medžios ir žvejos.

Kalbant apie gėrimus, reikia pasakyti, kad žangadoje buvo geriausių šalies vyno ir degtinės atsargų: kaisuma arba mačačera iš vietovių, esančių prie Amazonės aukštupio ir žemupio; tai gana malonus skystis, kiek rūgštokas, gaunamas destiliuojant saldžiojo manijoko šaknis; braziliškasis belju — nacionalinės degtinės rūšis; Peru šika; Ukajalio masatas iš fermentuotos bananų sunkos; guarana — skanus gėrimas, daromas iš šokolado ir migdolų „polinia sorbilis", sutrintų į miltelius ir atskiestų vandeniu.

Čia dar ne viskas. Tuose kraštuose yra tamsiai violetinės spalvos vyno rūšis, gaminama iš asajos palmių syvų; aromatingą jo skonį brazilai labai vertina. Žangadoje buvo

daugybė sklidinų maždaug dviejų litrų talpos indų; visi jie liks tuštutėliai, kol keliauninkai atvyks į Parą.

Be to, žangadoje buvo įrengtas specialus rūsys, kur puikiai tvarkėsi Benitas. Čia stovėjo keli šimtai butelių chereso, setiubalio ir portveino. Jaunasis ūkvedys dar turėjo ir keletą didelių butelių puikios tafijos, arba cukrašvendrių degtinės, kiek aštresnio skonio už nacionalinę belju.

Tabakas taip pat buvo ne menkarūšis, kuriuo paprastai tenkinasi vietiniai Amazonės baseino gyventojai. Jis buvo atvežtas tiesiai iš Vila-Bela da Imperatriso, iš krašto, kur auginamas vertingiausias tabakas visoje Centrinėje Amerikoje.

Žangados paskuigalyje stovėjo pagrindinis namas su priestatais: virtuve, sandėliais, rūsiais; visa tai buvo skirta Garalių šeimai ir jų tarnams.

Centrinėje dalyje buvo pastatyti barakai indėnams ir negrams. Jie čia galėjo gyventi tokiomis pat sąlygomis, kaip ir Ikitoso fazendoje, ir dirbti, vadovaujami locmano.

Tačiau visiems apgyvendinti reikėjo nemažai pastatų; todėl žangada buvo panaši į plaukiojantį kaimelį; namų ir žmonių čia buvo kur kas daugiau, negu kai kuriose Amazonės aukštupio gyvenvietėse.

Indėnams Žoamas Garalis pastatė pirkeles be sienų, kurių lapinį stogą laikė lengvi ramsčiai. Tyras oras laisvai pasiekdavo viduje kabančius hamakus ir juos sūpuodavo. Čia indėnai, tarp kurių buvo trys keturios šeimos su žmonomis ir vaikais, galėjo gyventi kaip krante.

Negrams buvo suręstos jų įprastinės ažupos, kurios nuo indėnų lapinių skyrėsi tuo, kad buvo sandariai uždarytos iš visų keturių pusių; tik viename šone paliktas įėjimas į vidų. Indėnams, pratusiems prie gryno oro, visiškos laisvės, gyvenimas ažupoje būtų buvęs tikras įkalinimas; tuo tarpu negrams jų trobelės patiko.

Pagaliau žangados priekyje stovėjo sandėliai, kuriuose buvo laikomos prekės, vežamos į Belemą kartu su miško medžiaga. Juose, Benitui nurodžius, vertingas krovinys buvo sudėtas labai tvarkingai, kaip laivo triume.

Svarbiausią šio krovinio dalį sudarė septyni tūkstančiai arobų[1] kaučiuko, nes tuo metu svaras kaučiuko kainavo tris keturis frankus. Į žangadą taip pat buvo sukrauta penkiasdešimt centnerių salseparelio. Tas augalas yra svarbi eksporto prekė Amazonės baseine, tačiau jis vis rečiau ir rečiau randamas upės pakrantėse, nes derliaus nuėmimo metu vietos gyventojai visai nesaugo salseparelio atžalų. Dar buvo vežamos ir pupos, Brazilijoje vadinamos kumaru; iš jų spaudžiamas keleto rūšių aliejus; sasafras, iš kurio daromas vertingas balzamas žaizdoms gydyti; ryšuliai dažančių augalų, dėžės įvairių sakų ir nemažas kiekis brangios medienos papildė krovinį, kurį buvo galima pelningai ir nesunkiai parduoti Paros provincijoje.

Gal būt, skaitytojas nustebs, kad indėnų ir negrų žangada plaukė tik tiek, kiek buvo būtina jos valdymui. Ar nereikėjo pasiimti daugėliau? O jei užpuls kokia priešiška Amazonės pakrančių gentis?

Dėl šito nevertėjo rūpintis. Centrinės Amerikos čiabuvių nebėra ko bijoti; seniai praėjo tie laikai, kai reikėjo imtis rimtų priemonių, norint apsisaugoti nuo jų užpuolimų. Upės pakrantėse gyvena taikios indėnų gentys. Taigi keliautojams negrėsė joks pavojus.

Baigiant žangados aprašymą, belieka paminėti du tris visai kitokio pobūdžio statinius, dėl kurių ji gana vaizdingai atrodė.

Pačiame priekyje, kiek aukščiau, buvo locmano būdelė. Būtent priekyje, o ne gale, kur paprastai būna vairininko vieta. Iš tikro, plaukiant tokiu būdu, vairas visiškai nereikalingas. Plaustas buvo toks didelis, kad net ilgiausi irklai, valdomi šimto stiprių rankų, nebūtų pakeitę jo krypties. Žangada buvo vairuojama tik ilgomis kartimis, arba kobiniais, jais atsispiriant į dugną ir tokiu būdu išlaikant ją farvateryje arba išlyginant kursą, kai ji nuo jo nukrypdavo. Šitaip plaustas buvo pasukamas prie vienos ar kitos prieplaukos, kai dėl kokių nors priežasčių tekdavo sustoti. Žangadoje buvo trys ar

[1] A r o b a — svorio matas; ispanų aroba lygi maždaug 10 kg, portugalų — 12,8 kg. *(Vert. past.)*

keturios ubos ir dvi pirogos su visu takelažu; jomis buvo galima bet kada pasiekti krantą. Vadinasi, locmanas stebėjo tik upės farvaterį, srovės pasikeitimus, sūkurius, kurių reikėjo vengti, išrinkdavo patogias sustojimui įlankėles ar užutekius; todėl jo vieta buvo pačiame priekyje.

Jei locmanas tvarkė materialiąją tos milžiniškos mašinos pusę, tai dvasinis keliauninkų vadovas buvo kitas žmogus — tėvas Pasanja, Ikitoso misijos galva.

Tokia religinga šeima, kaip Garaliai, su džiaugsmu pasinaudojo galimybę pasiimti kartu senąjį kunigą, kurį visi gerbė.

Tėvas Pasanja, septyniasdešimties metų senukas, buvo geras, garbingas, užjaučiantis žmogus, uolus evangelijos gynėjas; šiuose kraštuose, kur ne visi bažnyčios tarnai yra dorovingumo pavyzdys, jis buvo kilnus misionierius, vienas iš tų, kurie tiek daug padarė, kad civilizacija įsigalėtų labiausiai atsilikusiuose pasaulio kampeliuose.

Penkiasdešimt metų tėvas Pasanja gyveno Ikitose ir vadovavo tenykštei misijai. Visi jį mylėjo, o jis tikrai buvo to vertas. Garalių šeima jį labai gerbė. Ne kas kitas, o tėvas Pasanja sutuokė Magaljanso dukrą su jaunu ūkvedžiu, radusiu prieglobstį fazendoje. Jis matė gimstant jų vaikus, juos krikštijo, mokino ir dabar tikėjosi palaiminti jų vedybas.

Tėvo Pasanjos amžius jam nebeleido atlikti daugybės pareigų. Atėjo metas ilsėtis. Neseniai Ikitose jį pakeitė jaunesnis misionierius, ir tėvas Pasanja nutarė grįžti į Parą ir baigti savo dienas kokiame vienuolyne, skirtame nusenusiems dievo tarnams.

Ar galėjo jam pasitaikyti puikesnė proga, negu plaukti upe žemyn drauge su šia šeima, kuri jam buvo beveik sava? Tėvui Pasanjai buvo pasiūlyta keliauti kartu, ir jis sutiko džiaugdamasis, kad, atvykęs į Belemą, sutuoks jaunąją porą: Minją ir Manoelį.

Suprantama, kelionės metu tėvas Pasanja būtų valgęs kartu su visa šeima, tačiau, norėdamas apsupti jį dar didesniais patogumais, Žoamas Garalis nutarė jam pastatyti atskirą namuką; vienas dievas težino, kiek triūso padėjo Jakita su dukra, besistengdamos jį padaryti kuo jaukesnį. Aišku, gerasis senas

kunigas savo kuklioje klebonijoje niekad taip gerai negyveno.

Tačiau tėvui Pasanjai vien klebonijos neužteko. Jam reikėjo ir koplytėlės.

Koplytėlė buvo pastatyta pačiame žangados centre, o virš jos — nedidelė varpinė.

Žinoma, koplytėlė buvo labai ankšta ir joje negalėjo sutilpti visi žangados keleiviai, tačiau turtingai papuošta. Žodžiu, jei Žoamas Garalis ant plausto rado nuosavą namą, tai tėvas Pasanja taip pat nesigailėjo savo skurdžios Ikitoso bažnytėlės.

Toks buvo tas nuostabus statinys, kuris turėjo plaukti pasroviui visa Amazone. Jis stovėjo čia pat, ant kranto, laukdamas, kol pati upė jį pakels. Pagal apskaičiavimus ir vandens lygio stebėjimus tai turėjo įvykti netrukus.

Viskas buvo paruošta birželio 5 dienai.

Išvakarėse atvykęs locmanas, apie penkiasdešimt metų vyras, buvo geras savo amato žinovas, bet mėgėjas išgerti. Tačiau Žoamas Garalis jį labai vertino, dažnai siųsdavo su sieliais į Belemą, ir šito niekad jam neteko gailėtis.

Be to, reikia pridurti, kad Araužas — toks locmano vardas — žvaliausiai jausdavosi, išmetęs vieną kitą taurelę stiprios tafijos — cukrašvendrių degtinės; nuo jos jam akys prašviesėdavo. Plaukdamas jis visada turėdavo pilną butelį, iš kurio pasigardžiuodamas gurkšnodavo.

Per paskutiniąsias keletą dienų vanduo upėje ėmė pastebimai kilti. Kiekvieną akimirką jo vis daugėjo ir daugėjo ir, likus dviem parom iki maksimumo, upė patvino ir užliejo krantą prieš fazendą, tačiau dar negalėjo pakelti plausto.

Nors visi aiškiai matė, kad potvynis didėja ir vanduo greitai pasieks reikiamą lygį, tačiau susijaudinę laukė lemtingos valandos. Ir nenuostabu: jei dėl kokių nesuprantamų priežasčių Amazonės vandenys nepakils tiek, kad išjudintų žangadą, visas tas milžiniškas darbas nueis niekais. Kadangi po potvynio upė ima greitai slūgti, tai panašių sąlygų būtų tekę laukti ilgus mėnesius.

Taigi birželio 5 dieną, vakarop, būsimieji žangados keleiviai susirinko į nedidelę aikštelę, esančią per šimtą pėdų virš kran-

to, ir su visiškai suprantamu nerimu ėmė laukti svarbiausios akimirkos.

Čia buvo Jakita, jos dukra, Manoelis Valdesas, tėvas Pasanja, Benitas, Lina, Fragozas, Sibelė ir keletas indėnų bei negrų — fazendos darbininkų.

Fragozas negalėjo nustygti vietoje; jis bėgiojo pirmyn ir atgal, nusileisdavo nuo šlaito, vėl kopdavo į aikštelę, kuoliukais pažymėdavo upės lygį ir šaukdavo „valio", kai juos vanduo užliedavo.

— Jis plauks, plauks! — šūkalojo kirpėjas.— Plaustas pajudės ir nuveš mus į Belemą. Tegu atsiveria visi dangaus kriokliai, kad tik Amazonė pakiltų.

Žoamas Garalis kartu su locmanu ir gausia komanda stovėjo žangadoje. Lemiamą momentą jis turėjo duoti nurodymus. Žangada stipriais lynais buvo pririšta prie kranto ir, pakilus vandeniui, srovė nebūtų galėjusi jos nunešti.

Apie šimtas penkiasdešimt ar du šimtai indėnų iš Ikitoso apylinkių, neskaitant kaimelio gyventojų, atėjo pasižiūrėti šio įdomaus reginio.

Minia laukė susijaudinusi; beveik niekas nekalbėjo.

Apie penktą valandą vakaro vanduo pakilo per visą pėdą, lyginant su vakarykščia diena, ir užliejo krantą.

Staiga didžiulis medinio statinio pagrindas sudrebėjo, tačiau trūko dar keleto colių vandens, kad jis galėtų atsiplėšti nuo dugno ir pakilti. . .

Visą sekančią valandą plaustas vis labiau ir labiau judėjo. Lentos braškėjo iš visų pusių. Upė darė savo darbą, pamažu atplėšdama rąstus nuo smėlio.

Apie pusę septynių pasigirdo džiaugsmingi šauksmai. Žangada pagaliau pakilo, ir srovė ją ėmė nešti į upės vidurį; tačiau lynai laikė plaustą, ir jis ramiai sustojo prie kranto, o tuo metu tėvas Pasanja laimino žangadą, tarsi būtų laiminęs jūros laivą, kurio likimas — dievo rankose.

X skyrius

NUO IKITOSO IKI PEVASO

Sekančią dieną, birželio 6, Žoamas Garalis ir jo artimieji atsisveikino su ūkvedžiu ir darbininkais, indėnais ir negrais, pasiliekančiais fazendoje. Šeštą valandą ryto į žangadą sulipo visi jos keleiviai,— teisingiau pasakius, gyventojai,— ir kiekvienas užėmė savo kajutę, ar, tiksliau, savo kambarį.

Atėjo laikas išvykti. Locmanas Araužas nuėjo į plausto priekį, ir komanda su ilgomis kartimis stojo į savo vietas.

Žoamas Garalis kartu su Benitu ir Manoeliu žiūrėjo, kaip plaustas suka upės vidurin.

Locmanui davus komandą, lynai buvo atrišti, kartys atsirėmė į dugną, atstūmė žangadą, ir netrukus srovė ją pagriebė ir nusinešė palei kairįjį krantą; toli, dešinėje, liko Ikitoso ir Pariantos salos.

Kelionė prasidėjo. O kur ji baigsis? Paros provincijoje, Beleme, už aštuonių šimtų lje nuo to mažo Peru kaimelio, jei tik niekas nepakeis numatyto maršruto. Kaip ji baigsis? Tai parodys ateitis.

Oras buvo nuostabus. Lengvas pampero mažino saulės karštį. Pampero — tai birželio ir liepos mėnesių vėjas, kuris atkeliauja iš Kordiljerų, iš už keleto šimtų lje, praskriejęs bekraštę Sakramento lygumą. Jei žangadoje būtų buvę stiebai ir burės, ji iš karto būtų pajutusi vėją ir ėmusi plaukti daug greičiau; tačiau dėl upės vingiuotumo, dėl staigių posūkių plaukti reikėjo labai atsargiai ir šio variklio teko atsisakyti.

Tokiame lėkštame baseine, kaip Amazonės, kurį, tiesą sakant, galima pavadinti bekrašte lyguma, upės vagos nuolydis yra vos pastebimas. Skaičiavimai parodė, jog tarp Tabatingos prie Brazilijos sienos ir didžiosios upės ištakų vandens lygis kas lje skiriasi ne daugiau kaip decimetras. Visame pasaulyje nerasi kitos upės, kurios nuotakumas būtų toks nežymus.

Todėl Amazonės srovės greitis, esant vidutiniam vandens lygiui, ne didesnis negu du lje per parą, o kartais, sausrų metu, būna dar mažesnis. Tačiau, upei patvinus, padidėja iki trisdešimties ir net keturiasdešimties kilometrų.

Laimei, žangada leidosi kelionėn kaip tik tokiomis aplinkybėmis; tačiau ji buvo labai sunki ir todėl kiek atsiliko nuo srovės greičio. Dėl upės vingių, daugybės salų, kurias tekdavo aplenkti, seklumų, kurių reikėdavo vengti, priverstinių sustojimų, kai pernelyg tamsiomis naktimis būdavo pavojinga plaukti, nukeliauti per parą daugiau kaip dvidešimt penkis kilometrus buvo neįmanoma.

Be to, upės paviršius tuo metu nebuvo švarus. Dar žali medžiai, nulaužtos šakos, nuo krantų atsiplėšę apžėlę žole žemės luitai sudarė ištisą plaukiančią pasroviui flotilę, kuri taip pat kliudė greitai judėti.

Netrukus žangada praplaukė Nanei žiotis, jos dingo už iškyšulio kairiajame krante, užklotame saulės išdegintu rusvu javų kilimu, kuris tarsi sudarė pirmą, labai švelnų, žalių, nusidriekusių už horizonto miškų planą.

Po to plaustas pateko į pačią srovę ir nuplaukė tarp daugybės vaizdingų salų, kurių nuo Ikitoso iki Pukalpos maždaug tuzinas.

Araužas, kuris neužmiršdavo praskaidrinti regėjimą ir atmintį vienu kitu lašeliu iš savo buteliuko, šiame archipelage manevravo labai sumaniai. Pagal jo komandą abiejose žangados pusėse sykiu pakildavo ir automatiškai nugrimzdavo į vandenį penkiasdešimt karčių. Vaizdas buvo gana įdomus.

Tuo metu Jakita, padedama Linos ir Sibelės, baigė tvarkytis, o indėnė virėja ruošė pusryčius.

Abu vaikinai ir Minja drauge su tėvu Pasanja vaikštinėjo plaustu; retkarčiais mergina sustodavo palaistyti pasodintų šalia namo gėlių.

— Tėve,— paklausė Benitas,— ar žinote kitą dar malonesnį būdą keliauti?

— Ne, mielas vaike,— atsakė tėvas Pasanja.— Tikrai, jautiesi visai kaip namie.

— Ir nė kiek nepavargome! — pridūrė Manoelis.— Taip galėtume nuplaukti šimtus mylių!

— Manau, nesigailėsite, kad išvykote su mumis! — tarė Minja.— Ar neatrodo, kad sulipome į salą, kad toji sala atsiplėšė nuo dugno ir su visomis pievomis, medžiais ramiai nuplaukė pasroviui? Tiktai...

— Tiktai?..— pakartojo tėvas Pasanja.

— Tą salą, tėve, padarėme mes, ji priklauso mums, ir iš visų Amazonės salų ji man labiausiai patinka! Aš turiu teisę ja didžiuotis!

— Taip, mieloji dukra,— atsakė tėvas Pasanja,— aš tau atleidžiu už išdidumą! Pagaliau nenorėčiau tavęs barti, girdint Manoeliui!

— Ką jūs, priešingai! — linksmai sušuko mergina.— Reikia išmokyti Manoelį mane barti, kai aš to nusipelnau! Jis pernelyg atlaidus man, niekuo nepasižyminčiai, su daugeliu trūkumų!

— Tokiu atveju, brangioji Minja,— tarė Manoelis,— aš pasinaudosiu leidimu ir jums priminsiu...

— Ką būtent?

— Kad jūs labai daug skaitėte fazendos bibliotekoje ir man žadėjote papasakoti viską apie Amazonės aukštupį. Mes Paroje labai paviršutiniškai pažįstame jūsų kraštą. Štai žangada jau praplaukė daugybę salų, o jūs nė nepagalvojote man pasakyti, kaip jos vadinasi!

— O kas gali žinoti jų vardus! — sušuko mergina.

— Taip, tas tiesa,— pritarė Benitas.— Kas gali atsiminti tuos šimtus keistų pavadinimų tupi tarme? Juose neįmanoma susigaudyti. Amerikiečiai praktiškesni, Misisipės salas jie sunumeravo...

— Kaip numeruoja gatves ir prospektus savo miestuose,— įterpė Manoelis.— Iš teisybės ta numerių sistema man nelabai prie širdies! Sala šešiasdešimt ketvirtoji, šešiasdešimt penktoji lygiai kaip ir šeštoji gatvė, trečiasis prospektas nieko nesako mūsų vaizduotei. Jūs pritariate man, Minja?

— Taip, Manoeli, kad ir ką galvotų mano broliukas,— atsakė mergina.— Tačiau, nors ir nežinome jų vardų, mūsų didžiosios upės salos tikrai gražios! Pažiūrėkite, kaip nuostabiai jos atrodo milžiniškų palmių su nusvirusiais lapais šešėlyje! Jas supa nendrių juosta, pro kurią sunkiai praplauktų net siaura piroga! Storos mangalijų šaknys fantastiškai išsirangiusios virš kranto, tarsi kokio pabaisos krabo žnyplės! Taip, šios salos tikrai gražios, tačiau jos nejuda, kaip mūsiškė!

— Mažoji Minja šiandien kupina entuziazmo,— tarė tėvas Pasanja.

— Ak tėve,— sušuko mergina,— aš tokia laiminga, kai matau, kad visi aplinkui laimingi!

Tuo metu pasigirdo Jakitos balsas, kviečiantis Minją vidun. Mergina nubėgo šypsodamasi.

— Jūs, Manoeli, turėsite nuostabią žmoną! — tarė tėvas Pasanja vaikinui.— Didžiausias šios šeimos džiaugsmas išskris kartu su jumis, bičiuli!

— Mieloji sesutė! — pritarė Benitas.— Tėvas Pasanja teisybę sako, mums bus tikrai ilgu be jos. Jei tu jos nevestum, Manoeli... Dar ne vėlu! Ji liktų su mumis!

— Ji liks su jumis, Benitai,— atsakė Manoelis.— Patikėk, aš jaučiu, kad ateitis mus sujungs visus!

Pirmoji diena prabėgo puikiai. Pusryčiai, pietūs, siesta, pasivaikščiojimai — viskas taip pat, tarsi Žoamas Garalis ir jo šeima būtų tebegyvenę ištaigingoje Ikitoso fazendoje.

Per pirmąją parą žangada be jokių nuotykių praplaukė Bakalio, Čiočijo, Pukalpos upių žiotis kairiajame Amazonės krante ir Itinikario, Maničio, Mojoko, Tujukos — dešiniajame, o taip pat pro tų pačių pavadinimų salas. Naktį švietė mėnulis, todėl buvo galima nesustoti, ir ilgas plaustas ramiai slydo Amazonės paviršiumi.

Sekančią dieną, birželio 7, žangada praplaukė Pukalpos kaimą, kuris dar vadinamas Naujuoju Oranu. Senasis Oranas, pastatytas penkiolika lje žemiau, tame pačiame upės krante, dabar apleistas, jo gyventojai — majorunos ir orechonų genčių indėnai — persikėlė į Naująjį Oraną. Sunku rasti ką nors vaizdingesnio už tą kaimelį, stūksantį ant raudono tarsi nudažyto kranto, su nebaigta bažnytėle, su šiaudais dengtomis pirkelėmis didžiulių palmių šešėlyje ir su dviem trim pusiau ištrauktomis iš vandens ubomis.

Visą birželio 7 dieną žangada laikėsi kairiojo kranto ir praplaukė keletą nedidelių nežinomų intakų. Vienu metu ji vos neužkliuvo už Sinikuro salos iškyšulio, įsiterpusio toli į upę, tačiau locmanas su šauniąja komanda išvengė pavojaus ir išplaukė į upės vidurį.

Vakarop žangada praplaukė kiek didesnę Napo salą; jos bendravardė upė šioje vietoje pasuka į šiaurės vakarus ir, sudrėkinusi orechonų genties indėnų žemes, plačiomis apie aštuonių šimtų metrų žiotimis išlieja savo vandenis į Amazonę. Birželio 8 dienos rytą žangada pasiekė nedidelę Mango salelę, kuri dalina Napą į dvi šakas, dar jam neįtekėjus į Amazonę.

Po kelių valandų ant neaukšto kranto pasirodė grupės gražių Bela-Vistos kaimelio medžių, kurie slėpė keletą šiaudais dengtų trobelių; nedideli bananmedžiai buvo nuleidę ant jų savo plačius lapus, panašius į besiliejančias per baseino kraštus vandens čiurkšles.

Paskui locmanas, norėdamas patekti geresnėn tėkmėn, pasuko žangadą į dešinį upės krantą, prie kurio jie dar nebuvo prisiartinę. Toks posūkis gana sudėtingas, tačiau locmanui, kelis kartus patraukusiam iš savo butelio, puikiausiai pasisekė.

Plaukdami palei šį krantą, keleiviai gavo progos nors probėgšmais žvilgtelėti į vieną kitą iš tos daugybės tamsiavandenių lagūnų, kurios telkšo išilgai Amazonės ir dažnai net nesijungia su ja. Į palyginti nedidelę Orano lagūną vanduo tekėjo plačiu sąsiauriu. Jos viduryje buvo matyti daugybė įdomiai susigrupavusių salų ir dvi trys visai mažos salelės, o priešingame krante Benitas parodė vietą, kur kadaise stovėjo Senasis Oranas. Dabar iš jo buvo likę vos matomi pėdsakai.

Sekančias dvi dienas, priklausomai nuo srovės, žangada plaukė tai pagal dešinį, tai pagal kairį krantą, nė karto už ko nors neužkliūdama.

Keleiviai buvo jau visai apsipratę su naujuoju gyvenimu. Žoamas Garalis, pavedęs sūnui rūpintis visais komerciniais reikalais, kurie buvo susiję su kelione, dažniausiai sėdėdavo užsidaręs kambaryje ir mąstydavo arba rašydavo. Jis niekam, netgi Jakitai, nerodė savo rašinių, o jų krūva augo, virsdama ištisu rinkiniu.

Benitas atidžiai viską sekė, tarėsi su locmanu, tikrino kursą. Jakita, Minja ir Manoelis beveik visada būdavo kartu, kalbėdavosi apie ateities planus arba tiesiog vaikščiodavo kaip ir anksčiau fazendos parke. Iš tiesų, jų gyvenimas nė kiek nepasikeitė. Netgi Benitas nepraleisdavo progos pamedžioti. Jeigu

jis pasigesdavo Ikitoso miškų su plėšriaisiais žvėrimis, agučiais, šernais, tai užtat rasdavo būrius paukščių, kurie net nepabūgdavo nutūpti žangadoje. Kai jie būdavo tinkami maistui, Benitas šaudavo, ir dabar sesuo nebeprieštaraudavo, nes laimikiu būdavo suinteresuoti visi keleiviai; tačiau, kai pasitaikydavo pilkieji ir geltonieji garniai arba rausvieji ir baltieji ibiai, kurių gausu pakrantėse, Benitas, norėdamas pradžiuginti Minją, jų pasigailėdavo. Vaikinas šaudė tik narūnėlius, čia vadinamus kajararomis. Tai paukščiai, kurie gerai nardo, plauko ir skraido; jų balsas gana nemalonus, be to, kajararos dar ir nevalgomos, tačiau jų pūkai labai vertinami visose Amazonės baseino rinkose.

Pagaliau, praplaukus Omagua kaimą ir Ambiaku žiotis, žangada birželio 11 dienos vakare pasiekė Pevasą ir sustojo prie kranto.

Iki sutemų dar buvo likusios kelios valandos, ir Benitas su visada pasiruošusiu Fragozu išlipo į krantą. Abu medžiotojai nuėjo palandžioti po tankumynus, supančius kaimelį. Iškyla buvo sėkminga: vienas agutis ir vienas kabije, nekalbant jau apie tuziną kurapkų, gerokai papildė atsargas.

Švintant žangada vėl plaukė ir netrukus aplenkė nedidelį archipelagą tarp Jatijo ir Košikino salų, dešinėje palikusi Košikino kaimelį. Dešiniajame krante buvo matyti daugybė mažyčių nežinomų intakų žiočių.

Vieną kartą ant kranto pasirodė grupelė indėnų nuskustomis galvomis, ištatuiruotais skruostais ir kaktomis, su įvertomis į šnerves ir apatinę lūpą metalinėmis plokštelėmis. Jie buvo ginkluoti strėlėmis ir sarbakanais, tačiau pulti nemėgino ir netgi nebandė užmegzti ryšių su žangada.

XI skyrius

NUO PEVASO IKI SIENOS

Kelias sekančias dienas kelionė sekėsi kuo puikiausiai. Naktys buvo tiek šviesios, kad ilgas plaustas galėjo plaukti pasroviui visai nesustodamas. Rodės, kad vaizdingi upės krantai patys bėga atgal, kaip traukiasi už kulisų teatro dekoracijos.

Dėl tos optinės apgaulės, prie kurios akys nesąmoningai prisitaikydavo, susidarydavo įspūdis, kad žangada stovi tarp dviejų judančių krantų.

Kol buvo plaukiama be sustojimų, Benitas negalėjo medžioti, tada paukščius ir žvėris pakeitė žuvys.

Upėje buvo daugybė įvairiausių puikių žuvų: nepaprastai skanių pakų, surubų, gamitanų ir didžiulių rajų, vadinamų duridari, su rausva papilve ir juoda nugara, su labai nuodingais spygliais. Čia galėjai tūkstančiais traukti mažyčius šamų šeimos kandirus, kurie kartais būna tiesiog mikroskopiški ir lipte aplimpa patekusio į jų būrį neatsargaus plaukiko blauzdas.

Amazonės vandenyse buvo gausybė kitokių gyvūnų, kurie ištisomis valandomis sekdavo paskui žangadą.

Ten galėjai pamatyti milžiniškas dešimties—dvylikos pėdų ilgio pirarukas su plačiais žvynais, apvedžiotais purpurine spalva, jų mėsą vertina tik čiabuviai. Todėl keliautojai jų negaudė, lygiai kaip ir grakščių delfinų, kurie šimtais žaidė apie žangadą ir kartais netgi uodega pliaukštelėdavo per rąstus; jie iššokdavo čia priekyje, čia užpakalyje plausto, sukeldami bangas ir ištėkšdami vandens fontanus, kurių purslai saulėje sužėrėdavo visomis vaivorykštės spalvomis.

Birželio 16 dieną žangada, prisilaikydama tai vieno, tai kito kranto, sėkmingai išvengė keleto seklumų, praplaukė didelę San Pablo salą, ir sekantį vakarą sustojo prie Moromoros kaimelio kairiajame Amazonės krante. Po paros ji praplaukė Atakoario ir Kočos žiotis, po to furo, arba kanalą, kuris jungia upę su Kabelo-Kočos ežeru dešiniajame krante, ir sustojo ties Kočos misija.

Kočos misijai tuo metu vadovavo pranciškonų vienuolis; jis užsuko aplankyti tėvo Pasanjos.

Žoamas Garalis labai širdingai sutiko svečią ir pakvietė papietauti kartu su visais.

Tą dieną kaip tik buvo nuostabūs pietūs, kurie darė garbę virėjai indėnei.

Tradicinis sultinys su kvapniomis žolelėmis; paplotėliai, kurie dažniausiai pakeičia duoną Brazilijoje ir kepami iš manijoko miltų, sumaišytų su mėsos sultimis ir trintais pomidorais; paukštiena su ryžiais aštriame padaže iš acto ir malagetos; dar-

žovių patiekalas su pipirais, šaltas pyragas, pabarstytas cinamonu,— tokiais pietumis tikrai galėjai sužavėti vargšą vienuolį, priverstą valgyti skurdų parapijos maistą. Visi primygtinai jį prašė pasilikti. Jakita su dukra kaip beįmanydamos įkalbinėjo svečią. Tačiau vienuoliui dar tą patį vakarą reikėjo aplankyti sergantį indėną Kočoje. Jis padėkojo vaišingai šeimai ir iškeliavo, išsinešdamas dovanas, kurios turėjo patikti naujai pakrikštytiems misijos nariams.

Dvi dienas locmanui Araužui teko gerokai pasidarbuoti. Upės vaga pamažu platėjo, tačiau salų pasitaikydavo vis daugiau ir daugiau, ir srovė, kliūčių tramdoma, darėsi stipresnė. Plaukiant tarp Kabelo-Kočos, Tarapoto, Kakao salų, reikėjo imtis visų atsargumo priemonių, dažnai sustoti ir keletą kartų net iškrauti žangadą, nes grėsė pavojus įstrigti seklumoje. Tada visi vieningai imdavosi darbo. Pagaliau po tokio varginančio plaukimo birželio 20 dieną vakare keliautojai išvydo Nuestra Senjora de Loretą.

Loretas — paskutinis Peru miestas kairiajame krante, prie Brazilijos sienos. Tiesą sakant, nedidelis kaimelis su dvidešimčia namų ant nelygaus kranto, kurio molingi šlaitai tarsi nudažyti ochra.

Loreto misiją 1770 metais įkūrė misionieriai jėzuitai. Tikumos genties indėnai, gyvenantys tame krašte, į šiaurę nuo upės, yra kiek rausvos odos, tankiais plaukais; jų veidai išmarginti piešiniais, primenančiais kinų staliukų raštą. Šie indėnai labai skurdžiai apsirengę; tiek vyrai, tiek moterys vaikšto susijuosę medvilniniais raiščiais per strėnas ir krūtinę. Dabar jų tėra vos pora šimtų. Taigi, Atakoario pakrantėse liko tik saujelė tos kadaise galingos, valdomos didžių vadų genties.

Lorete taip pat gyvena keletas Peru kareivių ir du trys portugalų pirkliai, kurie prekiauja medvilniniais audiniais, sūdyta žuvimi ir salsepareliu.

Benitas išlipo į krantą nusipirkti, jei tik bus įmanoma, keleto ryšulių salseparelio, kuris turi didelę paklausą Amazonės rinkose. Žoamas Garalis, kaip ir visada, laisvalaikiu rašė ir iš žangados neišlipo. Jakita, Minja ir Manoelis taip pat liko ant plausto. Mat, Lorete gana daug moskitų, kurie atbaido ke-

liauninkus, nepageidaujančius maitinti savo krauju tuos baisius vabzdžius.

Manoelis ką tik papasakojo šį tą apie juos, ir dėl to niekas nenorėjo būti skaudžiai sukandžiotas.

— Kalbama,— pridūrė Manoelis,— kad visos devynios moskitų rūšys, kurios niokoja Amazonės pakrantes, suskrenda į Loreto miestelį. Aš tuo tikiu ir neišbandęs ant savo kailio. Čia, mieloji Minja, galėsite pasirinkti kokius tik norite moskitus: pilkuosius, gauruotuosius, baltakojus, nykštukus, trimitininkus, dūdininkus, dilgėlinius, arlekinus, didžiuosius negrus, miškų rudžius. Tiksliau kalbant, jie jus pasirinks ir jūs grįšite neatpažįstamai pasikeitusi. Man atrodo, kad šie pašėlę dvisparniai Brazilijos sieną saugo kur kas geriau, negu tie vargšai, liesi ir išblyškę kareiviai, kuriuos matote ant kranto.

— Jei gamtoje viskas turi savo paskirtį,— pasiteiravo mergina,— tai kam reikalingi moskitai?

— Entomologų džiaugsmui,— atsakė Manoelis.— Geresnio paaiškinimo negaliu sugalvoti!

Tai, ką Manoelis pasakojo apie Loreto moskitus, buvo gryniausia teisybė. Kai apsipirkęs Benitas grįžo į žangadą, jo visas veidas ir rankos buvo berte nuberti raudonais spuogeliais, o į kojas net per odinius batus įsisiurbusios erkės.

— Plaukiam, plaukiam, nedelskim nė minutės! — sušuko Benitas. — Kitaip mus užpuls būriai tų prakeiktų vabzdžių, ir žangadoje bus nebeįmanoma gyventi!

— Dar, ko gero, mes juos nusivešime į Parą,— pridūrė Manoelis,— o ten ir savų per daug!

Taigi, kad neužkluptų naktis toje vietoje, žangada atsiskyrė nuo kranto ir nuplaukė pasroviui.

Nuo Loreto Amazonė kiek pakrypsta į pietryčius ir teka tarp Aravos, Kujario ir Urukuteos salų. Žangadą dabar nešė tamsūs Kažaru vandenys, susilieję su šviesia Amazonės srove. Birželio 23 dienos vakare plaustas iš šio kairiojo intako ramiai sau nuplaukė palei didelę Žachumos salą.

Saulėlydis vaiskiame, be mažiausio debesėlio, horizonte pranašavo nuostabią tropikų naktį, kokių nebūna vidutinio klimato kraštuose. Lengvas vėjelis gaivino orą. Netrukus danguje turėjo sušvisti mėnuo; sutemų šiose platumose nėra, ir

tamsa ateina staiga. Tačiau žvaigždės žėrėjo nepaprastai ryškiai. Milžiniška vandens baseino lyguma atrodė tarsi bekraštė jūra, ir virš jos, daugiau kaip dviejų šimtų tūkstančių milijardų lje aukštyje, šiaurėje spindėjo vienintelis Šiaurės Žvaigždės deimantas, o pietuose — keturi Pietų Kryžiaus briliantai.

Kairiajame krante ir Žachumos saloje dūlavo juodi medžių siluetai. Juos galėjai atpažinti tik iš vos įžiūrimos formos; štai liekni, kaip kolonos, kapajusų kamienai su skėčio pavidalo viršūnėmis; grupelės sandisų, iš kurių gaunamas tirštas ir saldus pienas, svaiginantis kaip vynas; aštuoniasdešimties pėdų aukščio vynmedžiai, kurių viršūnės ima virpėti, papūtus mažiausiam vėjeliui. Iš tikro, galėtum pasakyti: „Kokia nepakartojama pasaka tie Amazonės miškai!" Ir pridurti: „Koks nuostabus himnas tos tropikų naktys!"

Paskutines vakaro giesmes giedojo paukščiai: bentivisai, suką lizdus pakrančių meldųose, kurapkos niambu, kurių giesmelę iš darniai skambančių keturių gaidų kartoja kai kurie plunksnuotieji pamėgdžiotojai; kamičiai, čiulbą kažkaip pratisai ir gailiai; tulžiai, savo riksmu tarsi atsakydami į paskutines giminaičių treles; kaninde, skambiais lyg trimitai balsais; raudonosios aros, suglaudusios sparnus, tupėdamos tarp žaketibos lapų. Jų ryškias spalvas buvo nublankinusi naktis.

Visa žangados įgula buvo savo vietose, tačiau ilsėjosi. Vien tik locmanas stovėjo pirmagalyje; jo aukšta figūra vos vos ryškėjo tamsoje. Budėtojai prie borto su ilgomis kartimis ant pečių panėšėjo į totorių raitelius. Brazilijos vėliava karojo ant stiebo plausto priekyje, nes vėjas nebeturėjo jėgų jos išskleisti.

Aštuntą valandą iš bažnytėlės varpinės suskambo trys pirmieji dūžiai, skelbiantys „Viešpaties angelą". Paskui dar du kartus nuaidėjo po tris dūžius, ir vakarinis pasveikinimas baigėsi susiliejančiu varpų gaudesiu.

Tuo metu Garalių šeima po karštos liepos dienos sėdėjo verandoje ir kvėpavo grynu oru. Taip būdavo kiekvieną vakarą. Žoamas Garalis paprastai tylėdamas klausydavosi, ką linksmai šnekučiuoja jaunimas, kol ateidavo laikas gulti.

— Ak, kokia graži upė, mūsų puikioji Amazonė! — sušuko Minja, kuri vis žavėjosi didžiuoju Amerikos vandens srautu.

— Tikrai nuostabi upė,— pritarė Manoelis.— Ir aš pamačiau jos didingą grožį. Mes plaukiame ja pasroviui, kaip prieš daugelį metų Oreljana ir Lakondaminas. Ir dabar nesistebiu, kodėl jie su tokiu susižavėjimu ją aprašė.

— Beje, šiek tiek pagražindami! — įsiterpė Benitas.

— Brolau! — griežtai pertraukė jį Minja,— nešnekėk blogai apie mūsų Amazonę!

— Aš ir nešneku, sesut, tik noriu priminti, kad apie ją sukurta daug legendų.

— Taip, iš tiesų daug, ir labai puikių,— pritarė Minja.

— Kokių legendų? — paklausė Manoelis.— Paroje niekas jų nežino, o gal tik aš negirdėjau.

— Įdomu, ko jus tada moko Belemo koledžuose? — juokdamasi paklausė mergina.

— Dabar suprantu, kad nieko! — atsakė Manoelis.

— Kaip, pone? — tariamai griežtai kalbėjo toliau Minja.— Jūs nežinote padavimų apie tai, kad Amazonę kartais lanko didžiulis roplys Minjokao ir kad vanduo upėje pakyla, kai ši pabaisa jame pasineria, ir nuslūgsta, kai išlipa į krantą. Štai kokia ji didelė!

— O jūs patys kada nors matėte tą nepaprastą Minjokao?— paklausė Manoelis.

— Deja, ne! — atsakė Lina.

— Kaip gaila! — įsiterpė Fragozas.

— Gal girdėjote apie Mae d'Agua,— kalbėjo toliau mergina,— tą nuostabią ir baisią moterį, kurios žvilgsnis apžavi ir įvilioja į vandenį kiekvieną neatsargų keleivį, panorusį ją pamatyti.

— Mae d'Agua tikrai yra! — sušuko naivuolė Lina.— Pasakojama, kad ji ir dabar vaikščioja pakrantėmis, bet vos tik prie jos prieini — tuoj pat dingsta tarsi undinė.

— Ką gi, Lina,— įsiterpė Benitas,— kai ją pastebėsi, tučtuojau pasakyk man.

— Kad ji sučiuptų jus ir nutemptų į dugną? Niekados, pone Benitai!

— Bet ji iš tiesų tiki Mae d'Agua! — sušuko Minja.

— O kodėl netikėti! Juk daugelis žmonių tiki ir Manao stuobriu,— įsikišo Fragozas, visada pasiruošęs užstoti Liną.

— Manao stuobriu? — pasiteiravo Manoelis.— O kas tai per daiktas?

— Ponas Manoeli,— su komišku rimtumu prašneko Fragozas,— pasakojama, kad yra ar, tiksliau, buvo kadaise turumos stuobrys, kuris kasmet tuo pačiu laiku leisdavosi Rio Negru, sustodavo keletui dienų Manause, o po to keliaudavo į Parą, stabtelėdamas kiekviename uoste, kur indėnai pamaldžiai puošdavo jį vėliavėlėmis. Atvykęs į Belemą, stuobrys pasukdavo atgal, pakildavo Amazone, paskui Rio Negru ir grįždavo į mišką, iš kurio taip paslaptingai būdavo iškeliavęs. Vieną kartą kažkas jį norėjo ištraukti į krantą, bet užsirūstinusi upė išsiliejo, ir pagrobti stuobrio nepavyko. Kitą kartą laivo kapitonas jį pasmeigė žeberklu ir bandė vilkti. Tačiau ir šį sykį upė įtūžo, nutraukė lynus, ir stuobrys stebuklingai dingo.

— O kas jam nutiko paskiau? — paklausė mulatė.

— Pasakojama, panele Lina, — atsakė Fragozas, — kad per paskutinę kelionę jis paklydo ir, užuot pasikėlęs Rio Negru, nuplaukė Amazone. Nuo to laiko niekas jo nebematė.

— Ak, kad mes jį sutiktume! — sušuko Lina.

— Jei sutiksime, Lina,— neištvėrė Benitas,— tai ant jo pasodinsime tave, lai neša į paslaptingą mišką, kur tu tapsi pasakų najade.

— O kodėl gi ne? — atšovė padūkėlė mergiotė.

— Tai štai kiek legendų! — tarė Manoelis. — Turiu pripažinti, kad jūsų upė jų verta. Bet apie ją yra ir tikrų pasakojimų, nė kiek ne blogesnių už legendas. Aš žinau vieną ir, jei nebijočiau jūsų nuliūdinti — istorija iš tiesų graudi,— papasakočiau.

— Papasakokite, ponas Manoeli! — paprašė Lina.— Aš taip mėgstu istorijas, kurių klausydama pravirkstu!

— Tu moki verkti, Lina? — nustebo Benitas.

— Taip, ponas Benitai, tik verkiu ir juokiuosi kartu.

— Na, pradėk, Manoeli.

— Tai istorija apie vieną prancūzę, kurios nelaimės išgarsino šiuos krantus XVIII amžiuje.

— Mes klausome,— tarė Minja.

— Taigi, — pradėjo Manoelis, — 1741 metais du prancūzų mokslininkai, Bugeras ir Lakondaminas, buvo pasiųsti į ekspe-

diciją išmatuoti meridiano lankų ties ekvatoriumi. Vėliau pas juos nuvyko ir labai garsus astronomas Godenas dez Odone.

Godenas dez Odone iškeliavo į Naująjį Pasaulį ne vienas, bet kartu su žmona, vaikais, uošviu ir svainiu.

Keleiviai sveiki atvyko į Kitą. Bet čia ištiko ponią dez Odone baisios nelaimės. Nepraėjus nė metams, ji neteko kelių vaikų.

1759 metų gale, baigęs darbą, Godenas dez Odone turėjo palikti Kitą ir vykti į Kajeną. Atvažiavęs į šį miestą, jis norėjo išsikviesti ir šeimą, tačiau prasidėjo karas, ir dez Odone reikėjo išsirūpinti iš portugalų vyriausybės leidimą, su kuriuo ponia dez Odonė ir namiškiai galėtų atvykti.

Tiesiog neįtikėtina, tačiau metai bėgo, o jis vis negavo leidimo.

1765 metais Godenas dez Odone, apimtas nevilties dėl tokio vilkinimo, nusprendė pakilti Amazone ir pasiimti iš Kito žmoną. Bet, prieš pat išvykstant, jis staiga susirgo, ir negalėjo įvykdyti savo sumanymo.

Tačiau jo žygiai nenuėjo veltui. Pagaliau ponia dez Odone, gavusi Portugalijos karaliaus leidimą, ėmė rūpintis laivu, kuriuo galėtų nuplaukti upe žemyn pas savo vyrą. Tuo pat metu buvo duotas įsakymas paskirti Amazonės aukštupio misijose jai palydą.

Ponia dez Odone, kaip matysime toliau, buvo reto drąsumo moteris. Ji nedvejojo ir, nebodama pavojų, leidosi į kelionę per visą kontinentą.

— Tokia ištikimos žmonos pareiga, Manoeli,— tarė Jakita.— Aš irgi būčiau taip pasielgusi.

— Ponia dez Odone, — kalbėjo toliau Manoelis, — atvyko į Riobambą, į pietus nuo Kito, kartu su broliu, vaikais ir prancūzų gydytoju. Reikėjo nusigauti į misiją prie Brazilijos sienos, kur jų laukė laivas ir palyda.

Pradžioje kelionė buvo sėkminga; jie plaukė pasroviui valtimi Amazonės intakais. Tačiau diena iš dienos atsirado vis daugiau sunkumų ir pavojų: jie pavargo, krašte siautėjo raupai. Dauguma palydovų, pasiūliusių jiems savo paslaugas, dingdavo po kelių dienų, o paskutinis, jų nepalikęs, nuskendo upėje, gelbėdamas prancūzą gydytoją.

Atsitrenkdama į povandenines uolas ir plaukiančius rąstus, netrukus valtis beveik visai sudužo ir nebetiko plaukti. Teko lipti į krantą ir ten, neįžengiamo miško pakraštyje, iš šakų ir lapų statytis lūšneles. Gydytojas pasisiūlė eiti toliau kartu su negru, kuris ponios dez Odone niekad nepalikdavo. Abu iškeliavo. Jų laukė daugelį dienų... veltui!.. Nei vienas, nei antras negrįžo!

Baigėsi maisto atsargos. Visų apleisti keliautojai bandė irtis plaustu, tačiau nepasisekė. Turėjo grįžti į mišką ir pėsčiomis brautis per beveik neįžengiamą tankmę.

Tai buvo pernelyg sunku tiems vargšams žmonėms. Jie ėmė mirti vienas po kito, nors ir labai stengėsi juos išgelbėti drąsi prancūzė. Po kelių dienų žuvo visi — vaikai, artimieji, tarnai...

— Vargšė moteris! — sušuko Lina.

— Ponia dez Odone liko viena,— pasakojo Manoelis.— Viena už tūkstančio mylių nuo vandenyno, prie kurio jai reikėjo nukeliauti. Jau nebe motinos meilė ją vedė upės link!.. Motina neteko vaikų ir savo rankom juos palaidojo... Dabar keliavo moteris, trokštanti išvysti savo vyrą...

Ji ėjo dieną ir naktį, ir pagaliau priėjo Bobonaso upę. Čia ponią dez Odone sutiko kilniaširdžiai indėnai ir nuvedė į misiją, kur jos laukė palyda.

Tačiau ji atvyko ten viena, o už jos liko ilgas kelias, nusėtas kapais.

Ponia dez Odone pasiekė Loretą, kuriame mes buvome prieš kelias dienas. Iš šio Peru kaimelio ji nuplaukė Amazone žemyn, kaip mes dabar, ir pagaliau, po devyniolikos metų išsiskyrimo, sutiko savo vyrą.

— Vargšė moteris,— tarė Minja.

— Vargšė motina! — pasakė Jakita.

Tuo metu pasirodė locmanas Araužas ir tarė:

— Žoamai Garali, mes jau prie Sargybos salos ir netrukus perplauksime sieną.

— Sieną! — pakartojo Žoamas Garalis.

Jis atsikėlė ir, nuėjęs prie žangados krašto, ilgai žiūrėjo į salelę, prie kurios pliuškenosi upės bangos. Paskui persibrau-

kė ranka kaktą, tarsi būtų norėjęs nuvyti šalin kažkokius prisiminimus.

— Sieną! — sušnabždėjo jis, nejučiomis nuleisdamas galvą. Bet netrukus Žoamas Garalis vėl atsitiesė, ir jo veide spindėjo pasiryžimas vykdyti pareigą iki galo.

XII skyrius

FRAGOZAS DARBUOJASI

„Braza"— žarija — žodis, sutinkamas ispanų kalboje jau XII amžiuje. Iš jo išvestas žodis „brazil", reiškiantis medžius, iš kurių gaminami raudoni dažai. Taip ir atsirado pavadinimas „Brazilija" tam erdviam Pietų Amerikos plotui, kurį kerta ekvatorius ir kur daugiausia yra minėtų medžių. Tarp kitko, jau nuo labai senų laikų prekiaujama šiuo medžiu su šiauriečiais. Nors vietose, kur tas medis auga, jis vadinamas „ibirapitunga", išliko ir pavadinimas „brazil", vėliau duotas visam kraštui, kuris atrodo tarsi milžiniška žarija, liepsnojanti tropikų saulės spinduliuose.

Pirmieji Braziliją okupavo portugalai. XVI amžiaus pradžioje locmanas Alvaresas Kobralis ją prijungė prie portugalų valdų. Nors vėliau Prancūzija ir Olandija taip pat įsitvirtino kai kuriose šalies vietose, kraštas vis tiek liko grynai portugališkas — taip stipriai jame buvo įsišaknijusi ta nedidelė, bet narsi tauta. Šiuo metu Brazilija — viena stambiausių Pietų Amerikos valstybių, kurią valdo protingas ir talentingas karalius Don Pedras.

Birželio 25 dienos vakare žangada sustojo prieš Tabatingą, pirmą brazilų miestą kairiajame Amazonės krante; prie tos vietos, kur į ją įteka intakas; jo vardu ir pavadintas miestas.

Žoamas Garalis nusprendė stovėti čia apie 36 valandas, kad galėtų pailsėti visas ekipažas. Išvykti buvo numatyta tik 27 dienos rytą.

Šį kartą Jakita ir vaikai, kuriems čia grėsė ne toks didelis pavojus, negu Ikitose, kad juos sukandžios moskitai, pareiškė norį išlipti į krantą ir apžiūrėti miestelį.

Tuo metu Tabatingoje buvo apie 400 gyventojų, beveik vien indėnų, tame tarpe ir klajoklių, kurie dažniau bastėsi Amazonės ir jos intakų pakrantėmis, negu gyveno vienoje vietoje. Jau keletas metų postas Sargybos saloje buvo apleistas ir perkeltas į Tabatingą. Taigi, galima sakyti, kad Tabatinga — garnizono miestelis, nors čia tik devyni kareiviai, beveik visi indėnai, ir seržantas; jis kartu buvo ir Tabatingos komendantas. Trisdešimties pėdų aukščio krantas su smarkiai aptrupėjusiomis laiptų pakopomis buvo tarsi natūralus tvirtovės pylimas, iškilęs prieš šį mažytį fortą.

Komendanto būstas — dvi lūšnelės, pastatytos stačiu kampu viena į kitą; kareiviai gyveno pailgame barake, suręstame po didžiuliu medžiu per šimtą žingsnių nuo komendanto namo.

Šitas lūšnų ansamblis kaip du vandens lašai panašus į kitus kaimelius ir gyvenvietes, išsibarsčiusius upės pakrantėse; skirtumas tik tas, kad Tabatingoje virš tuščios sargybinio būdelės ant ilgos karties iškelta Brazilijos vėliava, o šalia stovi keturios bronzinės akmenšaudės patrankėlės, pasiruošusios pulti bet kokį laivą, kuris savavališkai artinsis prie kranto.

Pats Tabatingos miestelis yra kiek žemiau, anapus plynaukštės. Keliukas, vingiuojantis dauba, fikusų ir mirtų paunksmėje nuves jus ten per keletą minučių. Čia ant molinės suskeldėjusios uolos aplink centrinę aikštę stovi koks tuzinas pirkelių, dengtų palmių lapais.

Miestelyje nieko įdomaus, užtat jo apylinkės nuostabios, ypač prie Žavari žiočių, kuri toje vietoje labai plati. Krantuose auga nuostabūs medžiai, daugybė palmių; iš jų lanksčių ir tvirtų plaušų pinami hamakai ir mezgami žvejų tinklai, kuriais plačiai prekiaujama. Žodžiu, Tabatinga — viena vaizdingiausių Amazonės aukštupio vietų.

Beje, netolimoje ateityje miestelis virs gana svarbiu uostu, ir, žinoma, ims greitai vystytis. Čia sustos brazilų laivai, plaukiantys aukštyn, ir Peru laivai — pasroviui. Čia bus perkraunamos prekės ir persės keleiviai. Anglų ar amerikiečių gyvenvietei tokių sąlygų pakaktų ir ji per keletą metų taptų reikšmingu prekybiniu centru.

Šita upės dalis be galo graži. Suprantama, jūros potvyniai ir atoslūgiai Tabatingos nepasiekia, nes ji nuo Atlanto van-

denyno daugiau nei už 600 lje. Tačiau patvinę Atlanto vandenys, susidūrę su upės srove, saulės ekvinokcijos metu trejetą parų lieja Amazonės vandenis iš krantų ir grūda juos atgal septyniolikos kilometrų per valandą greičiu. Pasakojama, kad tada vanduo upėje pakyla nuo žiočių iki pat Brazilijos sienų.

Sekančią dieną, birželio 26, prieš pusryčius, Garalio šeima ruošėsi lipti į krantą ir apžiūrėti miestelį.

Žoamui, Benitui ir Manoeliui teko lankytis ne viename Brazilijos mieste, bet Jakitai ir jos dukrai — nė karto. Todėl jos labai apsidžiaugė tokia proga.

Lina, kaip ir jos jaunoji šeimininkė, taip pat dar nebuvo įkėlusi kojos į Brazilijos žėmę, užtat Fragozas buvo išvaikščiojęs skersai ir išilgai įvairias Centrinės Amerikos provincijas.

Prieš lipdamas iš žangados, Fragozas užėjo pas Žoamą Garalį. Štai ką jie kalbėjosi:

— Ponas Garali,— tarė Fragozas,— nuo tos dienos, kai priglaudėte mane Ikitoso fazendoje, rengėte, maitinote, aš jums skolingas. . .

— Jūs visiškai neskolingas, drauge mano,— atsakė Žoamas Garalis.— Taigi, nepradėkime. . .

— Ak, aš ne apie tai! — sušuko Fragozas.— Be to, kol kas dar ir nepajėgčiau prideramai atsilyginti. Juk jūs ne tik priėmėte mane į fazendą, bet ir leidote plaukti žangada. Tačiau dabar mes Brazilijos žemėje, kurios būčiau nepamatęs, jei ne ta liana. . .

— Už tai reikia dėkoti Linai, tik Linai,— pertraukė Žoamas Garalis.

— Žinau, — atsakė Fragozas, — ir niekad neužmiršiu, kuo skolingas jai, kaip ir jums. . .

— Galima pagalvoti, Fragozai,— tarė Žoamas,— kad jūs atėjote atsisveikinti. Ar tik nesiruošiate likti Tabatingoje?

— Jokiu būdu, ponas Garali! Juk man leidote vykti kartu iki Belemo, kur vėl imsiuosi savo amato.

— Na, jeigu taip, tai ko norite prašyti, drauge mano?

— Aš norėjau paklausti, ar jūs neprieštarausite, jei ir kelionės metu kirpsiu. Man jau rankos neberimsta — juk taip galima prarasti visą įgudimą. Pagaliau labai malonu turėti kelias saujeles reisų kišenėje, ypač jei pats juos užsidirbi. Jūs

puikiai žinote, ponas Garali, kad barzdaskučiui, kuris yra ir kirpėjas,— iš pagarbos ponui Manoeliui nedrįstu sakyti „ir gydytojas",— visada rasis klientų Amazonės aukštupio kaimeliuose.

— Ypač tarp brazilų,— įsiterpė Žoamas Garalis,— nes čiabuviai...

— Atleiskite,— pertraukė jį Fragozas,— ypač tarp čiabuvių. Tiesa, barzdų skusti netenka, nes gamta jiems pašykštėjo šio papuošalo, bet plaukus reikia sušukuoti pagal paskutinę madą. Šie laukiniai — tiek vyrai, tiek moterys — labai mėgsta gražias šukuosenas. Vos tik pasirodysiu Tabatingos aikštėje su bilboke rankose — pirmiausia juos pritraukia bilbokė, o ją aš valdau visai neblogai,— po dešimties minučių iš visų pusių mane apsups indėnai ir indėnės. Jie varžysis, siekdami mano palankumo. Jei likčiau čia mėnesiui, sušukuočiau visą tikunos gentį. Netrukus būtų plačiai žinoma, kad „garbanojančios žnyplės" — taip jie mane vadina — vėl pasirodė Tabatingoje. Čia jau buvau du kartus, ir žirklės su šukom darė tiesiog stebuklus. Tačiau niekad nereikia dažnai grįžti į tą pačią vietą. Ponios indėnės nesišukuoja kasdien, kaip mūsų puošeivos Brazilijos miestuose. Ne! Jeigu susišukuoja, tai ištisiems metams, ir visą tą laiką kaip beįmanydamos saugo mano sukurtą iš jų plaukų rūmą, o statau aš jį, drįsiu pasigirti, gana išradingai. Jau beveik metai nebuvau Tabatingoje. Tikriausiai visi mano pastatai virto griuvėsiais. Taigi, jei jūs, ponas Garali, neprieštaraujate, norėčiau dar kartą įrodyti esąs vertas tos reputacijos, kurią įsigijau šiame krašte. Tačiau, patikėkite, man svarbiausia — pinigai, o ne savimeilė.

— Ką gi, dirbkite, drauge mano,— pasakė šypsodamasis Žoamas Garalis,— tik paskubėkite! Tabatingoje mes būsime vos vieną dieną ir išvyksime rytoj su aušra.

— Negaišiu nė minutės,— atsakė Fragozas.— Pasiimu instrumentus ir bėgu.

— Eikite, Fragozai,— tarė Žoamas.— Tegu reisai į jūsų kišenę lyte lyja!

— Taip, tai palaimingas lietus, tačiau, deja, dar niekada nepermerkė jūsų atsidavusio tarno!

Tai taręs, Fragozas išskubėjo.

Netrukus visa šeima išlipo iš žangados, tik Garalis pasiliko. Plaustas buvo sustojęs prie pat kranto, todėl pasiekti žemę nebuvo jokio vargo. Smarkiai išgriuvusiais laiptais, iškirstais šlaite, keliautojai pakilo į plynaukštę.

Jakitą ir jos namiškius sutiko forto komendantas. Nors jis buvo neturtingas, tačiau nepažeidė vaišingumo įstatymo ir pakvietė papusryčiauti į savo būstą. Šen bei ten slampinėjo keli garnizono kareiviai. Ant kareivinių slenksčio pasirodydavo jų žmonos, kurių gyslose tekėjo tikunos genties kraujas, ir gana negražūs vaikai.

Padėkojusi Jakita taip pat pasiūlė komendantui ir jo žmonai atvykti pusryčių į žangadą.

Komendanto dukart nereikėjo prašyti, ir buvo nutarta susitikti vienuoliktą valandą.

Paskui Jakita, jos dukra ir jaunoji mulatė, lydimos Manoelio, nuėjo pasivaikščioti po forto apylinkes. Benitas liko su komendantu tvarkyti reikalų — atsilyginti už žangados stovėjimą uoste ir įmokėti muitą; mat, seržantas kartu buvo ir muitinės viršininkas.

Baigęs reikalus, Benitas ketino pamedžioti apylinkės miškuose. Šį kartą Manoelis atsisakė jį lydėti.

Fragozas irgi buvo išlipęs iš žangados. Tačiau, užuot nuėjęs pas kareivius, jis dauba pasuko miestelio linkui. Kirpėjas visai teisingai nusprendė verčiau turėti reikalą su vietiniais Tabatingos gyventojais, negu forte. Kareivių žmonos taip pat būtų patikėjusios savo plaukus jo vikrioms rankoms, bet jų vyrai nė nemanė išleisti keleto reisų savo koketiškų draugių užgaidoms patenkinti.

Čiabuviai — visai kas kita. Linksmuolis kirpėjas puikiai žinojo, kad tiek vyrai, tiek žmonos jį sutiks kuo palankiausiai.

Taigi Fragozas patraukė keliuku fikusų paunksmėje ir išėjo į patį Tabatingos centrą.

Vos tik įžymusis kirpėjas pasirodė aikštėje, indėnai jį tuoj pat pastebėjo, pažino, apsupo.

Fragozas neturėjo nei būgno, nei būgnelio, nei trimito klientams sušaukti; neturėjo ir vežimo su blizgančiais variniais pagražinimais, ryškiais žibintais ir veidrodžiais, nei milžiniško lietsargio; žodžiu, jis neturėjo nieko, kas vilioja publiką mu-

gėse. Fragozas rankose laikė tik bilbokę; tačiau kaip ta bilbokė paklusdavo jo pirštams! Kaip vikriai jis užmaudavo vėžlio galvutę, pririštą virvute vietoj rutulio, ant smailios rankenos viršūnėlės! Kaip nuostabiai šokdindavo tą rutuliuką, o šis skriedavo tiksliai numatyta kreive, kurios net matematikai tikriausiai negalėtų apskaičiuoti, nors jiems ir pavyko apibrėžti garsiąją „šuns, kuris seka paskui šeimininką" kreivę.

Aikštėje susirinko visi čiabuviai: vyrai, moterys, seniai, vaikai, apsivilkę savo paprastais rūbais; jie žiūrėjo išvertę akis ir klausėsi pastatę ausis. Šaunusis fokusininkas, maišydamas portugalų ir tikunos genties kalbos žodžius, taūškė jiems savo įprastinius niekus.

Jis šnekėjo, kaip šneka bet kuris mugės sukčius, siūlydamas publikai savo paslaugas,— ar tai būtų ispanų Figaro, ar prancūzų kirpėjas. Jis irgi lygiai taip pasitikėjo savimi, taip pat gerai žinojo žmogiškąsias silpnybes, žarstė tokius pat nuvalkiotus sąmojus, rodė tuos pačius linksmus triukus, o čiabuviai klausėsi taip pat nustebę, smalsiai ir patikliai, kaip ir civilizuoto pasaulio vėplos.

Štai kodėl, praėjus vos dešimčiai minučių, įkaitinta publika plaukte plaukė pas Fragozą, į aikštės ložą, tai yra krautuvėlę, kuri kartu buvo smuklė.

Ta loža priklausė brazilui, gyvenančiam Tabatingoje. Čia už keletą vatemų (vietinė 20 reisų arba 6 santimų vertės moneta) buvo galima gauti svaiginamų gėrimų, dažniausiai asajos. Tai gana tirštas palmių vaisių likeris, geriamas iš kui — išskaptuotos moliūgo puselės; šitokie indai Amazonės baseine plačiai vartojami.

Dabar ir moterys, ir vyrai — pastarieji nė kiek ne mažiau, negu damos — skubėjo atsisėsti ant kirpėjo kėdutės. Fragozo žirklės ilsėjosi: negalėjo būti nė kalbos apie tų tankių ir švelnių plaukų kirpimą. Bet užtat koks darbas laukė šukų ir žnyplių, kurios jau kaito kampe ant krosnelės!

O Fragozas drąsino minią:

— Žiūrėkite, žiūrėkite, mano draugai! — šaukė jis.— Pamatysite, kaip laikysis šukuosena, jei tik jos nenugulėsite! Nesusitaršys visus metus, ir neužmirškite, kad tai madingiausios šukuosenos Beleme ir Rio de Žaneire. Net karalienės da-

mos ne geriau susišukavusios. Matote — pomados visai netaupau!

Ne! Pomados jis tikrai negailėjo! Tiesa, ta pomada — tai tik riebalai, į kuriuos Fragozas įmaišydavo šiek tiek gėlių syvų, bet užtai plaukus sulipindavo kaip cementas.

Iš tiesų, Fragozo kūrinius galėjai pavadinti tikrais rūmais, kuriuose jungėsi įvairiausi architektūriniai stiliai. Garbanos, garbanėlės, žiedai, žiedeliai, užsukimai, spiralės, kasytės — čia viskas tilpo. Ir nebuvo nieko dirbtino: svetimų plaukų, šinjonų, volelių. Čiabuvių plaukai — ne dažno kirtimo nualintas sunykęs atžalynas, o greičiau tikras miškas, toks, kokį sukūrė gamta. Bet Fragozas neniekino ir papuošalų: jis pridėdavo čia gyvą gėlę, čia dvi tris ilgas žuvies ašakas, čia įvairius kaulo ar vario niekelius, kuriuos jam atnešdavo vietinės puošeivos. Direktorijos laikų gražuolės būtų pavydėjusios tų išmoningų šukuosenų, sudėtų trimis ar keturiais aukštais, o didysis Leonaras, ko gero, būtų nusilenkęs savo užjūrio varžovui.

Štai tada vatemai ir reisai — vieninteliai pinigai, į kuriuos Amazonės gyventojai maino savo prekes, — pilte pasipylė Fragozo kišenėn. Jis juos priėmė neslėpdamas pasitenkinimo. Tačiau buvo aišku, kad iki vakaro visų indėnų niekaip nesuspės sušukuoti. O minia augo. Prie ložos durų jau spietėsi ne vien Tabatingos gyventojai. Žinia apie Fragozo atvykimą žaibu pasklido po apylinkę. Čiabuviai traukė iš visų pusių: nuo kairiojo kranto — tikunos, nuo dešiniojo — majorunos genties indėnai, o taip pat tie, kurie gyveno Kažuros pakrantėse ir net kaimeliuose ties Žavari.

Taigi per visą centrinę aikštę nutįso ilga nekantraujančių uodega. Laimingieji ir laimingosios, pabuvoję Fragozo rankose, išdidžiai vaikščiojo iš namo į namą, bijodami smarkėliau sujudėti, sakytum dideli vaikai; o jie tokie ir buvo.

Išmušė pusiaudienį, o kirpėjas, pasinėręs darbe iki kaklo, neturėjo kada nubėgti pusryčių į žangadą. Jis pasitenkino trupučiu asajos, saujele virtos tapiokos ir vėžlio kiaušiniais, kuriuos skubiai rijo, vis darbuodamasis žnyplėmis.

Neblogas uždarbis teko ir smuklininkui, nes visos šukuosenos buvo gausiai aplaistomos gėrimais iš ložos rūsio. Tikrai,

įžymiojo Fragozo — paprasto kirpėjo, o Amazonės aukštupio indėnų genčių akimis, nepakartojamo — atvažiavimas buvo didelis įvykis Tabatingoje!

XIII skyrius

TORESAS

Penktą valandą vakaro Fragozas vis dar tebekirpo. Jis buvo baisiai pavargęs ir baiminosi, kad tik netektų likti visai nakčiai — labai daug indėnų laukė savo eilės.

Tuo metu aikštėje pasirodė naujas žmogus. Pamatęs čiabuvių sambūrį, jis priėjo prie smuklės.

Keletą minučių nepažįstamasis atidžiai ir nepatikliai žiūrėjo į Fragozą. Paskui įžengė į ložą. Matyt, kirpėjas jam patiko.

Atvykėliui galėjai duoti apie trisdešimt penkerius metus. Jis buvo gerai sudėtas, o gana dailūs kelionės rūbai tai dar labiau paryškino. Tačiau iš tankios juodos barzdos, senokai nemačiusios žirklių, ir ilgų plaukų buvo matyti, kad kirpėjas šiam žmogui labai praverstų.

— Sveikas, drauguži! — tarė jis, lengvai sudavęs Fragozui per petį.

Išgirdęs šiuos žodžius, ištartus gryna brazilų, o ne maišyta vietine kalba, Fragozas atsigręžė.

— Tėvynainis? — paklausė jis, raitydamas nepaklusnią garbaną ant majorunos genties indėnės galvos.

— Taip, — atsakė nepažįstamasis, — tėvynainis, kuriam ne pro šalį būtų apsikirpti.

— Žinoma, tuoj pat! — tarė Fragozas. — Štai tik sušukuosiu damą.

Ir, porą kartų mostelėjęs žnyplėmis, jis baigė darbą.

Nepažįstamajam derėjo laukti savo eilės, tačiau jis tuoj pat atsisėdo ant kėdutės; indėnai neprieštaravo, nors jiems teko ilgiau laukti.

Fragozas pakeitė žnyples šukomis ir, kaip įprasta kirpėjams, paklausė:

— Ko, ponas, norėtumėte?

— Apsikirpti,— tarė atvykėlis.

— Prašom,— ir Fragozo šukos pasinėrė tankiuose nepažįstamojo plaukuose.

Tą pat akimirką ėmė čeksėti žirklės.

— Iš toli atvykote? — paklausė Fragozas, kuris negalėjo dirbti neplepėdamas.

— Iš Ikitoso apylinkių.

— Šit kaip! Aš irgi iš ten,— sušuko Fragozas.— Atplaukiau Amazone nuo Ikitoso iki Tabatingos. O gal pasakytumėte savo vardą?

— Mielai! — atsakė nepažįstamasis.— Vadinuosi Toresas.

Kai plaukai buvo nukirpti „pagal paskutinę madą", Fragozas ėmėsi barzdos. Tačiau, pažvelgęs atvykėliui tiesiai į veidą, kirpėjas netikėtai stabtelėjo, paskui vėl ėmėsi darbo, o po valandėlės neiškentęs tarė:

— Ponas Toresai. . . Man rodos, esu jus matęs. Ar mudviem neteko kartais susitikti?

— Nemanau! — skubiai atsakė Toresas.

— Vadinasi, aš klystu, — tarė Fragozas ir vėl pasinėrė į darbą.

Po trumpos tylos Toresas atnaujino pašnekesį.

— Kuo atplaukėte iš Ikitoso? — paklausė jis.

— Iki Tabatingos?

— Taip.

— Milžinišku plaustu, kuris priklauso vienam garbingam fazendos savininkui. Tas žmogus keliauja Amazone žemyn kartu su visa šeima.

— Štai kaip, dranguži! — tarė Toresas.— Jums pasisekė. O kad taip jūsų šeimininkas priimtų ir mane! . .

— Jūs irgi ketinate plaukti žemyn?

— Aha.

— Iki Paros?

— Ne, tik iki Manauso. Ten turiu reikalų.

— Ką gi, mano šeimininkas — malonus žmogus. Galvoju, kad mielai jums padarys šią paslaugą.

— Jūs taip manote?

— Esu tikras.

— O kuo jis vardu? — abejingai paklausė Toresas.

— Žoamas Garalis,— atsakė Fragozas ir tuo pat metu pagalvojo: — Guldau galvą, jog šitą veidą kažkur esu matęs!

Toresas buvo ne toks žmogus, kad nutrauktų kalbą tada, kai ji darosi įdomi ir svarbi.

— Tad jums atrodo,— kalbėjo jis toliau,— jog Žoamas Garalis sutiks paimti ir mane?

— Kartoju — negali būti jokios abejonės, — atsakė Fragozas. — Jeigu jis pagelbėjo tokiam vargšui, kaip aš, tai tuo labiau pagelbės jums, savo tėvynainiui.

— Jis vienas plaukia ta žangada?

— Ne,— paaiškino Fragozas.— Aš juk sakiau, kad keliauja su šeima — visi jie puikūs žmonės, užtikrinu jus,— o taip pat jį lydi būrys indėnų ir negrų — fazendos darbininkų.

— O tas fazendos savininkas turtingas?

— Taip,— atsakė Fragozas,— labai turtingas. Vien medžiai, iš kurių padaryta žangada, ir vežamos prekės — tikras turtas.

— Vadinasi, Žoamas Garalis su namiškiais ką tik perėjo Brazilijos sieną? — kalbėjo toliau Toresas.

— Taip, kartu su žmona, sūnumi, dukra ir jos sužadėtiniu.

— Ak, tai jis turi dukrą?

— Nuostabi mergina!

— Ji ruošiasi ištekėti?

— Taip, už šaunaus jaunuolio, karo gydytojo iš Belemo garnizono. Jie susituoks, kai tik atvyksime į vietą.

— Puiku! — nusišypsojo Toresas. — Vadinasi, tai sužieduotuvių kelionė.

— Sužieduotuvių, malonumų ir reikalų,— atsakė Fragozas.— Ponia Jakita ir jos dukra dar niekad nebuvo Brazilijoje, o Žoamas Garalis pirmą kartą peržengė sieną nuo to laiko, kai pateko į senojo Magaljanso fermą.

— Manau, kad juos lydi ir keletas tarnų?

— Žinoma, senoji Sibelė, kuri jau penkiasdešimt metų gyvena fermoje, ir žavinga mulatė Lina, greičiau jaunosios šeimininkės draugė, negu tarnaitė. Ak, kokia nuostabi būtybė! Kokia širdis, kokios akys! Ir apie viską turi savo nuomonę, o ypač apie lianas...

Užvestas ant kelio, Fragozas, be abejo, būtų toliau liaupsinęs Liną, tačiau Toresas pakilo nuo kėdutės, užleisdamas vietą sekančiam.

— Kiek aš skolingas? — paklausė jis.

— Nieko,— atsakė Fragozas.— Argi dera tėvynainiams, susitikusiems prie sienos, kalbėti apie pinigus!

— Vis dėlto aš norėčiau... — prieštaravo Toresas.

— Gerai jau, gerai, susitarsime paskui, žangadoje.

— Bet aš nežinau,— tarė Toresas,— ar išdrįsiu paprašyti Žoamą Garalį.

— Nedvejokite! — sušuko Fragozas.— Jei norite, aš pats su juo pakalbėsiu; manau, jis bus laimingas, galėdamas jums padėti.

Tuo metu Manoelis ir Benitas, išėję po pietų į miestą, panoro pažiūrėti, kaip einasi Fragozui, ir pasirodė ložos duryse.

Toresas atsigręžė ir staiga sušuko:

— Ak, štai tie abu vaikinai! Aš juos pažįstu!

— Pažįstate? — nustebo Fragozas.

— Taip. Maždaug prieš mėnesį Ikitoso miške jie man padėjo išsikapstyti iš didelės bėdos.

— Čia kaip tik Benitas Garalis ir Manoelis Valdesas.

— Žinau. Jie man pasakė pavardes. Ir vis dėlto nesitikėjau čia susitikti!

Toresas priėjo prie vaikinų, kurie jo neatpažino.

— Jūs nepamenate manęs, ponai? — paklausė jis.

— Palaukite, palaukite... — tarė Benitas. — Ponas Toresas, jeigu neklystu. Berods, jums Ikitoso miške guariba buvo iškrėtusi šunybę?

— Tas pats, ponai! — atsakė Toresas. — Jau šešios savaitės keliauju Amazone ir perėjau sieną kartu su jumis.

— Džiaugiuosi jus matydamas,— tarė Benitas.— O ar neužmiršote, kad kviečiau jus į tėvo fazendą?

— Ne, neužmiršau.

— Galėjote tada sutikti su mano pasiūlymu, pone. Būtumėte palaukęs, kol mes vyksime, pailsėjęs, o paskui plaukęs kartu iki sienos. Kiek dienų sunkaus kelio buvo galima išvengti!

— Tikrai,— atsakė Toresas.

— Mūsų tėvynainis neketina užtrukti prie sienos,— įsiterpė Fragozas.— Jis keliauja iki Manauso.

— Na ką gi! — tarė Benitas.— Jei jūs atvyksite į žangadą, būsite maloniai priimtas. Esu tikras, kad tėvas pasiūlys jums plaukti drauge.

— Mielai! — atsakė Toresas.— Leiskite iš anksto padėkoti.

Manoelis pokalbyje nedalyvavo. Jis nesustabdė Benito, kai šis ėmė siūlyti savo paslaugas, tik atidžiai žiūrėjo į Toresą. Jis Manoeliui labai nepatiko. Toreso žvilgsnyje nebuvo nė krislelio atvirumo, jo akys bėgiojo, tarsi bijodamos susitikti su pašnekovo akimis. Tačiau Manoelis apie nemalonų įspūdį nieko nepasakė — nenorėjo pakenkti tėvynainiui, kuriam reikėjo pagalbos.

— Ponai,— tarė Toresas,— jeigu sutinkate, aš eisiu su jumis į prieplauką.

Po ketvirčio valandos Toresas jau buvo žangadoje. Benitas jį pristatė Žoamui Garaliui, papasakojęs, kokiomis aplinkybėmis jiems teko susitikti anksčiau, ir paprašė nuvežti Toresą į Manausą.

— Esu laimingas galėdamas pasitarnauti,— atsakė Žoamas Garalis.

— Dėkoju jums,— tarė Toresas ir jau norėjo ištiesti šeimininkui ranką, tačiau, tarsi prieš savo valią, susilaikė.

— Mes išvykstame rytoj auštant,— pridūrė Žoamas Garalis.— Jūs galite tuojau pat įsikurti žangadoje...

— O, netruksiu įsikurti! — atsakė Toresas.— Aš nieko neturiu.

— Jauskitės kaip namie,— pasakė Žoamas Garalis.

Tą pat vakarą Toresas užėmė kajutę šalia kirpėjo kambario.

Fragozas į žangadą grįžo tik aštuntą valandą, smulkiai išpasakojo jaunajai mulatei apie savo žygdarbius, tolydžio kartodamas, kad įžymusis kirpėjas Amazonės aukštupio baseine dar labiau išgarsėjo.

XIV skyrius

PLAUKIANT UPE ŽEMYN

Sekantį rytą, birželio 27 dieną, auštant, buvo pakeltas inkaras, ir žangada vėl leidosi pasroviui.

Dabar joje buvo keleiviu daugiau. Kas per vienas tas Toresas? Niekas tiksliai nežinojo. Kur jis vyko? Pagal jo paties žodžius, į Manausą. Tarp kitko, Toresas nekalbėjo apie savo praeitį, apie darbą, kurį metė prieš porą mėnesių; tad niekam nė mintis nekilo, jog žangadoje rado prieglobstį buvęs vergų medžiotojas. O Žoamas Garalis nenorėjo savo klausinėjimais sugadinti svečiui nuotaiką.

Priimdamas Toresą į žangadą, Garalis darė taip, kaip jam liepė žmoniškumas. Plačiuose, tuščiuose Amazonės vandenyse, ypač tais laikais, kai garlaiviai dar neraižė upės, buvo labai sunku rasti kokią greitą ir patikimą transporto priemonę. Laivai plaukiojo nereguliariai, todėl keleiviai dažniausiai braudavosi pėsčiomis per miškus. Tokion bėdon buvo pakliuvęs ir Toresas. Jam dar būtų tekę nemažai vargti, tačiau netikėtai nusišypsojo laimė — jis pakliuvo į žangadą.

Po to, kai Benitas tėvui papasakojo, kokiomis aplinkybėmis sutiko Toresą, vergų medžiotojas galėjo elgtis kaip dideliame garlaivyje: jei patinka, bendrauti su žmonėmis, ar laikytis nuošaly, jei nemėgsta kompanijos.

Per pirmąsias dienas Toresas su Garalių šeimyna nesistengė susibičiuliauti. Jis buvo labai santūrus, atsakydavo, kai į jį kas kreipdavosi, bet pats nieko neklausinėdavo.

Jei Toresas ir pasišnekučiuodavo su kuo nors, tai nebent su Fragozu. Gal todėl, kad šis linksmuolis pakišo mintį keliauti žangada? Retkarčiais Toresas pasiteiraudavo apie Garalių gyvenimą Ikitose, apie jaunosios šeimininkės jausmus Manoeliui Valdesui, tačiau labai atsargiai. Dažniausiai jis vaikštinėdavo žangados pirmagalyje arba sėdėdavo savo kajutėje.

Pusryčiaudavo ir pietaudavo kartu su Žoamu Garaliu ir jo namiškiais, tačiau pokalbyje mažai dalyvaudavo ir pavalgęs tuoj pat išeidavo.

Visą rytmetį žangada plaukė tarp vaizdingų salų plačiame Žavari limane. Tas svarbus Amazonės intakas teka į pietvakarius, ir per visą jo kelią nepamatysi jokios salelės, jokio slenksčio. Už keleto mylių nuo Žavari žiočių, kurios buvo trijų tūkstančių pėdų pločio, yra vieta, kur kadaise stovėjo to pat vardo miestas. Dėl teisių į jį ilgai kovojo ispanai ir portugalai. Iki birželio 30 dienos ryto žangados keleiviai plaukė be jokių nuotykių. Retkarčiais pasitaikydavo vilkstinė plaukiančių palei krantą valčių, surištų grandinėle; vienas čiabuvis galėjo lengvai jas vairuoti.

Netrukus žangada praplaukė pro Ararijos salyną, Kalderono archipelagą, Kapiatu ir daugelį kitų salų, dar nežinomų geografams. Birželio 30 dieną locmanas parodė į nediduką Žurupari-Taperos kaimelį, esantį dešiniajame upės krante; čia ir buvo sustota dviem trim valandom.

Manoelis ir Benitas nuėjo pamedžioti ir atnešė kelis paukščius; tai pradžiugino virėjas. Vaikinai sumedžiojo taip pat ir žvėrį, kuris būtų labiau tikęs gamtininkui, negu virtuvei.

Tai buvo tamsaus kailio keturkojis, kiek primenąs didžiulį njufaundlendą.

— Štai retos rūšies skruzdėda! — sušuko Benitas, sviesdamas ją ant žangados denio.

— Ir nuostabus egzempliorius muziejui papuošti! — pridūrė Manoelis.

— Tur būt, nelengva jums buvo sumedžioti tą keistą žvėrį? — paklausė Minja.

— Žinoma,— atsakė Benitas.— Gerai, kad tavęs ten nebuvo, nes būtum prašius jo pasigailėti. Na, ir gajus sutvėrimas! Teko paaukoti ne mažiau kaip tris kulkas, kol nudėjau.

Skruzdėda iš tikro buvo nuostabi: ilga, vietomis nusėta pilkšvais plaukeliais uodega, smailu snukučiu, kurį ji kiša į skruzdėlyną (skruzdės — pagrindinis šio žvėries maistas), ilgomis liesomis letenomis su aštriais penkių colių nagais, kurie susigniaužia kaip rankos pirštai. Bet kas tai per ranka! Jei skruzdėda pačiupo kokį daiktą, tai jį atimsi tik nukirtęs leteną. Štai kaip apibūdino jos jėgą keliautojas Emilis Karei: „Net tigras negali ištrūkti iš jos nagų."

Liepos 2 dienos rytą žangada priplaukė prie San Paulo d'Olivensos, išvingiavusi tarp daugybės amžinai žaliuojančių salų, priglaudusių didingų medžių pavėsyje; didžiausios salos vadinosi Žurupari, Rita, Marakanatena ir Kururu-Sapo. Kelyje pasitaikė nemaža iguarapėjų, tai yra nedidelių tamsiavandenių intakų.

Tokia vandens spalva — gana įdomus reiškinys, būdingas daugeliui Amazonės intakų, nepriklausomai nuo jų dydžio.

Manoelis parodė, kaip skiriasi spalvos, nes tamsi srovė buvo gerai matyti balkšvame upės paviršiuje.

— Mokslininkai įvairiai aiškina, iš kur atsiranda tokios spalvos,— tarė jis,— bet man atrodo, nė vienam nepavyko to išaiškinti.

— Vanduo iš tikro juodas su nuostabiu auksiniu atspindžiu,— pridūrė Minja, rodydama raibuliuojantį upės paviršių aplink žangadą.

— Taip,— pritarė Manoelis,— dar Humboldtas, kaip ir jūs, brangioji Minja, pastebėjo tą keistą atspalvį. Tačiau, jei pažvelgsite atidžiau, pamatysite, kad vyrauja sepijos spalva.

— Puiku! — sušuko Benitas.— Štai dar vienas reiškinys, dėl kurio nesutaria mokslininkai!

— Gal būt, čia vertėtų paklausti kaimanų, delfinų ir lamantinų nuomonės,— tarė Fragozas.— Juk jie žaidžia kaip tik juoduose vandenyse.

— Taip, tokie vandenys ypatingai traukia šiuos gyvūnus,— pritarė Manoelis.— Bet kodėl? Sunku atsakyti. Gal būt, vanduo patamsėja nuo ištirpusio jame anglies dvideginio, o gal nuo to, kad teka durpinga vaga, per akmens anglies ir antracito sluoksnius; o gal tai atsitinka dėl daugybės smulkučių augalėlių, kuriuos nešasi srovė? Nieko konkretaus negalima pasakyti [1]. Šiaip ar taip, tas vanduo kuo tinkamiausias gerti, neturi nemalonaus prieskonio, visai nekenksmingas, jo gaivumas šio klimato sąlygomis tiesiog nuostabus. Pasemkite truputį, brangioji Minja, ir paragaukite; gerkite drąsiai.

Tikrai vanduo buvo gaivus ir skaidrus. Jis galėjo puikiau-

---

[1] Daugybė dabartinių keliautojų stebėjimų skiriasi nuo Humboldto tyrinėjimų. *(Aut. past.)*

siai pakeisti geriamą vandenį, vartojamą Europoje. Keli bidonai to vandens buvo pasiimta ir į žangadą.

Kaip buvo minėta, liepos 2 dienos rytą žangada pasiekė San Paulo d'Olivensą, kur gaminami tūkstančiai ilgų rožančių, o jų karoliukams naudojami kokoso riešuto kevalai. Šiose vietose ta prekė turi didelę paklausą. Gal kam ir pasirodys keista, bet senieji krašto šeimininkai, tupinambai ir tupinikai, taip nusigyveno, jog gamina katalikų kulto reikmenis. Na, bet kodėl ne? Dabartiniai indėnai toli gražu nebe tokie, kaip kadaise. Argi jie nepakeitė tautinių kostiumų, galvos papuošalų iš aros plunksnų, lankų ir sarbakanų į amerikiečių rūbus — baltas kelnes ir pončą, pasiūtus iš medžiagos, kurią nepaprastai gražiai audžia indėnų žmonos?

San Paulo d'Olivensa — gana svarbus miestas, turintis ne mažiau kaip du tūkstančius gyventojų, kilusių iš visų aplinkinių genčių. Dabartinė Amazonės aukštupio sostinė kadaise buvo nežymi portugalų karmelitų misija, įsteigta apie 1692 metus, o vėliau atitekusi misionieriams — jėzuitams.

Tas kraštas priklausė omagua genčiai: omagua indėnų kalba reiškia „plokščiagalviai". Mat, seniau buvo barbariškas paprotys suspausti naujagimio galvutę tarp dviejų lentelių, kad ilgainiui ji taptų pailga; tuo metu tai buvo labai madinga. Bet, kaip ir visos mados, šioji irgi praėjo; galvos dabar normalios formos, nes rožančių gamintojai jų jau nebežaloja.

Visa šeima išlipo į krantą, tik Žoamas Garalis liko žangadoje. Toresas irgi pasiliko, nors, atrodė, nebuvo matęs San Paulo d'Olivensos. Taigi tas avantiūristas buvo ne tik tylus, bet ir nesmalsus.

Benitas nesunkiai pasikeitė prekėmis, dar papildydamas žangados krovinį. Visus kuo nuoširdžiausiai priėmė miestelio valdžia — komendantas ir muitinės viršininkas; tarnyba jiems nė kiek nekliudė prekiauti. Šie pareigūnai taip pasitikėjo jaunuoju pirkliu, kad net davė vietinės gamybos prekių ir paprašė jas parduoti Manause ar Beleme.

Miestelyje buvo apie šešiasdešimt namukų, išsimėčiusių plynaukštėje, kiek aukščiau upės kranto. Kai kurie nameliai

buvo dengti čerpėmis, o tai — didelė retenybė tame krašte; net kuklią Šv. Petro ir Povilo bažnytėlę gaubė šiaudinis stogas.

Komendantas, jo pavaduotojas ir policijos viršininkas sutiko papietauti žangadoje. Žoamas Garalis juos priėmė labai pagarbiai.

Per pietus Toresas buvo šnekesnis, negu paprastai. Jis gerai pažinojo kraštą, todėl papasakojo apie kai kurias savo keliones į Brazilijos gilumą.

Bet, kalbėdamas apie keliones, Toresas vis klausinėjo komendantą, ar tas pažįstąs Manausą, ar ten šiuo metu miesto valdžia, ar vyriausias teisėjas neturi įpročio išvykti karščių metu. Žerdamas tuos klausimus, Toresas paslapčiom žvilgčiojo į Žoamą Garalį. Iš šalies tai buvo labai aiškiai matyti, ir Benitas ėmė žiūrėti į vergų medžiotoją kiek nustebęs, be to, jis pastebėjo, kad ir tėvas atidžiai klausosi keistų Toreso klausimų.

San Paulo d'Olivensos komendantas užtikrino avantiūristą, kad valdžios atstovai šiuo metu tikrai yra Manause, ir net paprašė Žoamą Garalį perduoti jiems linkėjimus. Žangada ten turėjo būti vėlų vėliausiai po kokių septynių savaičių, tai yra tarp rugpiūčio 20 ir 23 dienos.

Vakarop svečiai atsisveikino su šeimininku ir jo šeima, o sekantį rytą, liepos 3 dieną, žangada vėl leidosi pasroviui.

Pusiaudienį kairėje liko Jakupuros žiotys. Tas intakas, kaip tikras kanalas, jungiasi su Isa, kuri yra kairysis Amazonės intakas. Įdomus reiškinys — kai kuriose vietose upė pati duoda vandenį savo intakams!

Apie trečią valandą po pusiaudienio žangada praplaukė Žandiatubą; ši upė savo nuostabius juodus vandenis atneša iš pietvakarių ir, sudrėkinusi Kulino indėnų žemes, didžiulėmis keturių šimtų metrų pločio žiotimis išlieja juos į pagrindinę vandens arteriją.

Kelyje pasitaikė aibė salų: Pimatikaira, Katurija, Šiko, Motačina; vienos buvo gyvenamos, kitos — ne, tačiau visos paskendusios nuostabioje augmenijoje, kuri sudaro tarsi nepertraukiamą žalią girliandą išilgai visos Amazonės.

XV skyrius

VIS DAR PLAUKIANT UPE ŽEMYN

Buvo liepos 5 dienos vakaras. Tvankus oras jau nuo vakar dienos žadėjo audrą. Rusvi didžiuliai šikšnosparniai skraidė prie pat vandens, plačiai mosuodami sparnais. Čia buvo ir tamsiai rudi pero voladorai su šviesia papilve; Minjai ir ypač jaunajai mulatei jie kėlė instinktyvų pasišlykštėjimą.

Tai iš tikrųjų biaurūs vampyrai: jie čiulpia gyvulių kraują ir gali net užpulti žmogų, neapdairiai užmigusį kur nors lygumoje.

— Ak, kokie šlykštūs sutvėrimai! — sušuko Lina, užsidengdama akis.— Jie man kelia siaubą!

— Ne tik šlykštūs, bet ir gana pavojingi,— pridūrė Minja.— Tiesa, Manoeli?

— Taip, labai pavojingi,— atsakė vaikinas.— Tie vampyrai turi ypatingą instinktą: jie suranda vietas, kur lengviausia iščiulpti kraują — pavyzdžiui, už ausies. Čiulpia ir be perstojo plasnoja sparnais, maloniai vėsindami, ir miegas pasidaro dar gilesnis. Girdėjau, jog buvo ir tokių žmonių, kurie nejautė, kad čiulpiamas kraujas net kelias valandas, ir, žinoma, nebepabudo.

— Nepasakokite daugiau tokių istorijų, Manoeli,— įsiterpė Jakita,— nes Minja ir Lina nedrįs šiąnakt sudėti akių.

— Nebijokite,— atsakė Manoelis.— Jei reikės, mes saugosime jų miegą.

— Tyliau! — staiga tarė Benitas.

— Kas yra? — paklausė Minja.

— Ar girdite keistą triukšmą iš tos pusės? — atsakė Benitas, rodydamas į dešinį krantą.

— Girdžiu,— tarė Jakita.

— Kas čia per garsai? — paklausė Minja. — Galėtum pasakyti, kad ten kas ridena akmenukus.

— Puiku! Žinau, ką tai reiškia! — sušuko Benitas. — Visi, kas mėgsta vėžlių kiaušinius ir mažyčius šviežius vėžliukus, rytoj galės puotauti.

Tai buvo tiesa. Triukšmą sukėlė daugybė įvairiausio dydžio vėžlių, kurie kiaušinių dėjimo metu traukia į sausumą.

Tie ropliai lizdus daro smėlingame krante. Darbą jie pradeda saulei leidžiantis ir baigia auštant.

Kai tik vėžlys vedlys išlipa iš vandens ir suranda patogų kampelį, tūkstančiai kitų priekinėmis kojytėmis ima kasti kokių šešių šimtų pėdų ilgio, dvylikos pėdų pločio ir šešių pėdų gylio tranšėją. Ten sudėję kiaušinius, užpila juos smėliu ir, plakdami papilvėmis, jį gerai suplūkia.

Vėžlių kiaušinių dėjimas — svarbus įvykis Amazonės ir jos intakų pakraščių indėnams. Jie tyko, kada ir kur pasirodys vėžliai, būgnais praneša, kad kiaušiniai rasti, o po to dalina laimikį į tris dalis: viena tenka tiems, kurie rado, kita — visai genčiai, o trečia — valstybei, tai yra pakrantės sargybai su policija, kurios ima iš jų duoklę.

Tos smėlingos pakrantės, nuo kurių atoslūgių metu pasitraukia vanduo, privilioja daugiausia vėžlių; jos vadinamos „karališkaisiais paplūdimiais". Vėžlių kiaušinių rinkimas — šventė indėnams: prasideda žaidimai, šokiai, puotos; švenčia ir upės kaimanai — jie ryja vėžlių likučius.

Vėžliai ir vėžlių kiaušiniai — labai svarbi prekė visame Amazonės baseine. Kai vėžliai po dėties grįžta atgal, indėnai juos sučiumpa, apverčia ant nugaros ir palieka gyvus, o po to laiko arba aptvertose varžose, panašiose į varžas žuvims, arba ilga virve pririša prie kuoliukų, kad vėžliai galėtų laisvai šliaužioti pakrante ir plaukioti. Tokiu būdu visada turima šviežios jų mėsos.

Kitaip daroma su jaunais, ką tik išsiritusiais vėžliukais. Jų nereikia nei laikyti varžose, nei rišti. Vėžliukų kiautas būna dar minkštas, o mėsa ypatingai švelni; jie valgomi kaip austrės, tik virti. Tokių vėžliukų galima suvalgyti daugybę.

Tačiau Amazonės ir Paros provincijose iš vėžlių kiaušinių dar gaminamas „vėžlių sviestas", kuris prilygsta geriausiems Normandijos ir Bretanės sviestams. Kasmet tam sunaudojama ne mažiau kaip du šimtai penkiasdešimt — trys šimtai milijonų kiaušinių. Tačiau baseino vandenyse dar yra daugybė vėžlių, pakrančių smėlyje jie padeda nepaprastai daug kiaušinių.

Ir vis dėlto vėžlių ir jų kiaušinių kainos nuolat auga. Mat, juos gaudo ne tik čiabuviai, bet ir pelkių paukščiai, plėšrūnai

pesliai urubu, upių kaimanai. Todėl vėžlių smarkiai sumažėjo.

Sekantį rytą, vos prašvitus, Benitas, Fragozas ir keletas indėnų susėdo į pirogą ir pasuko į vieną didelę salą, kurią jie buvo praplaukę naktį. Žangada nesustojo, nes ją lengva pasivyti valtimi.

Smėlyje buvo matyti nedideli kauburėliai — tai vietos, kur naktį vėžliai užkasė kiaušinių krūveles; kiekvienoje buvo nuo šimto šešiasdešimties iki šimto aštuoniasdešimties kiaušinių. Tačiau jų medžiotojai nelietė. Maždaug prieš du mėnesius čia buvo pirmasis kiaušinių dėjimas. Per tą laiką karštame smėlyje išriedėjo tūkstančiai mažyčių vėžliukų, kurie dabar bėgiojo pakrante.

Medžiotojams smarkiai pasisekė. Jie prikrovė pilną pirogą tų įdomių padariukų ir nuvežė į žangadą kaip tik prieš pusryčius. Laimikis buvo padalintas visiems, ir vakare neliko nė trupučio.

Liepos 7 dienos rytą žangada priplaukė San Chose de Maturą, miestelį prie mažutės upytės, apaugusios nendrėmis.

O liepos 8 dienos rytą keliautojai išvydo San Antonio kaimelį — du ar tris tarp medžių pasislėpusius namelius,— paskui pasiekė Isos, arba Putumajo, žiotis, maždaug devynių šimtų metrų pločio.

Putumajas prasideda Pasto kalnuose, esančiuose į šiaurės rytus nuo Kito, ir teka tiesiai į rytus per nuostabius laukinių kakavmedžių miškus. Šia upe šimto keturiasdešimties lje ruože gali plaukti garlaiviai, kurių gramzda ne daugiau kaip šešios pėdos. Vieną gražią dieną ji taps svarbiu Vakarų Amerikos vandens keliu.

Tuo tarpu užėjo blogi orai. Ilgai trunkančių liūčių dar nebuvo, tačiau atūždavo audros. Šios stichijos nekliudė žangadai plaukti toliau. Žangada buvo labai ilga, net nesiūbavo ant bangų. Tačiau, kai prasidėjo liūtys, Garalių šeimai teko slėptis po stogu. Laisvo laiko buvo daug, todėl visi šnekučiuodavosi, dalindavosi įspūdžiais; žodžiu, liežuviai nelikdavo be darbo.

Štai tada Toresas ir pradėjo kiek aktyviau dalyvauti pokalbiuose. Jis pasakodavo apie įvairias keliones po Brazilijos šiaurę. Šis žmogus iš tikrųjų nemažai buvo matęs, bet jis

kalbėdavo taip ciniškai, kad gana dažnai užgaudavo tuos dorus, jo besiklausančius žmones. Reikia pasakyti, jog Minjai Toresas buvo ypač malonus. Tas jo merginimasis labai nepatiko Manoeliui, tačiau Toresas prie Minjos gretinosi nepakankamai atvirai, todėl vaikinas uždrausti negalėjo. Be to, pati mergina jautė Toresui instinktyvią antipatiją, kurios neslėpė.

Liepos 9 dieną kairiajame krante keliautojai išvydo Tunantino žiotis. Tas intakas, tekąs iš šiaurės vakarų, sudrėkina kasenos genties žemes ir išlieją savo juodus vandenis į Amazonę, sudarydamas keturių šimtų pėdų pločio limaną.

Čia Amazonė nepaprastai didinga, bet jos vagà, labiau negu kitur, pilna salų ir salelių. Tačiau locmanas buvo labai sumanus, jis puikiai laviravo tame archipelage, mokėjo išvengti seklumų, aplenkti sūkurius ir išlaikyti numatytą kursą.

Buvo galima pasukti į Aguati-Paraną, kuri atsiskiria nuo Amazonės kiek aukščiau Tunantino žiočių ir už šimto dvidešimties mylių Žapuros upe vėl grįžta į pagrindinį vandens kelią. Tačiau jei plačiausioje vietoje šis gamtos sukurtas kanalas yra šimto penkiasdešimt pėdų, tai siauriausioje — ne daugiau kaip šešiasdešimt. Žangadai būtų buvę sunkoka juo plaukti.

Žangada liepos 13 dieną leidosi Amazone toliau, aplenkė Kapuro salą ir praplaukė Žutaji žiotis; šis intakas, atplukdęs savo juodus vandenis iš pietvakarių, išlieja juos į pusantro tūkstančio futų įlanką. Pasigrožėję šviesiai pilkomis su raudonais it kinovaras snukučiais beždžionėmis, kurios godžiai triauškė palmių riešutus (šių palmių vardu ir pavadinta Žutaji upė), liepos 18 dieną keliautojai atvyko į Fonti-Boa miestelį.

Čia plaustas sustojo dvylikai valandų, ir ekipažas galėjo pailsėti.

Fonti-Boa, kaip ir dauguma Amazonės gyvenviečių misijų, nuolatos kilojosi iš vienos vietos į kitą, tačiau galimas daiktas, kad ši misija jau baigė savo klajones ir pradėjo sėslų gyvenimą. Ir gerai padarė, nes vieta čia tikrai graži: trisdešimt lapais dengtų trobelių, išsimėčiusių aplink Gvadalupos dievo motinos, tamsiaveidės meksikiečių švenčiausios panelės, bažnyčią. Fonti-Boa yra apie tūkstantis gyventojų, beveik visi abiejų upės krantų indėnai, kurie derlingose aplinkinėse pie-

vose augina daugybę gyvulių. Be to, šie indėnai dar medžioja ar, tiksliau, žvejoja lamantinus.

Tą patį vakarą vaikinai turėjo progos dalyvauti šioje labai įdomioje medžioklėje.

Du lamantinai buvo pastebėti juoduose Kajaratu vandenyse, įsiliejančiuose į Amazonę ties Fonti-Boa. Upės paviršiuje judėjo šeši rudi taškai — du smailūs snukučiai ir keturi pelekai. Nepritydrę žvejai tuos judančius taškus tikriausiai būtų palaikę plaukiančiais medgaliais. Tačiau Fonti-Boa gyventojai negalėjo apsirikti. Iš tikrųjų, netrukus garsus šniokštimas patvirtino spėjimą: lamantinai triukšmingai iškvėpė orą.

Dvi ubos, kuriose buvo po tris žvejus, atsiskyrė nuo kranto ir nuplaukė prie lamantinų; jie tuoj pat puolė bėgti. Juodi taškai vandens paviršiuje, nubrėžę ilgą ruožą, dingo.

Žvejai atsargiai artinosi prie tos vietos. Vienas, apsiginklavęs gana primityviu žeberklu — lazda su ilga vinimi,— stovėjo pirogos pirmagalyje, o kiti du tyliai yrėsi. Jie laukė, kada lamantinams reikės atsikvėpti; maždaug po dešimties minučių gyvūnai vėl turės pasirodyti netoli tos vietos, kur paniro.

Taip ir buvo — baigiantis šiam laikui, vandens paviršiuje vėl pasirodė tamsūs taškai ir aukštyn triukšmingai čiurkštelėjo du su oru sumišusio vandens fontanai.

Ubos prisiartino, sykiu nuskriejo abu žeberklai; vienas nepasiekė tikslo, tačiau kitas įsmigo lamantinui į uodegos slankstelį.

Lamantinas apsvaigo; kai tik sužeidžia žeberklas, jis beveik nebesugeba priešintis. Vyrai gyvūną virve pamažu pritraukė prie ubos, o paskui nuvilko iki kranto, ant kurio stovėjo kaimas.

Lamantinas buvo visai nedidelis, vos trijų pėdų.

Šie gyvūnai labai smarkiai medžiojami ir Amazonės bei jos intakų vandenyse gana retai sutinkami; jiems neduodama net užaugti, ir dabar tie milžinai būna ne daugiau kaip septynių pėdų. Argi galima juos lyginti su dvylikos ir penkiolikos pėdų lamantinais, kurių dar apstu Afrikos upėse ir ežeruose!

Uždrausti juos naikinti sunku. Lamantinų mėsa labai skani, skanesnė net už kiaulieną, o taukai, išlydyti iš trijų colių

storumo lašinių, yra ypač vertingas produktas. Rūkyta mėsa gali ilgai išsilaikyti, ir ją valgyti sveika. Jei dar pridursime, kad lamantinus medžioti visai nesunku, tai nebus ko stebėtis, jeigu jie išnyks.

Suaugęs lamantinas, anksčiau „duodavęs" du ąsočius taukų, sveriančius po šimtą aštuoniasdešimt svarų, dabar teduoda keturias ispaniškas arobas, prilygstančias centneriui.

Liepos 19 dieną, auštant, žangada, palikusi Fonti-Boa, nuplaukė toliau tarp plikų krantų, lenkdama įspūdingas salas, apaugusias kakavmedžių miškais. Dangų, kaip ir anksčiau, niaukė juodi debesys, jie pranašavo naują audrą.

Netrukus dešinėje keliautojai pamatė Žurua upę, tekančią iš pietvakarių. Tyrus šios upės vandenis papildo daugybė intakų. Jei plauksi ja aukštyn, tai, nesutikęs didelių kliūčių, pasieksi net Peru.

— Kaip žinia, Oreljana labai žavėjosi amazonėmis. Tur būt, kaip tik šiose vietose, — tarė Manoelis,— reikėtų ieškoti tų karingų moterų palikuonių. Tačiau dabartinės indėnės nebegyvena atskira gentimi. Jos yra tik žmonos, kurios lydi vyrus į mūšį ir garsėja savo drąsa.

Žangada toliau leidosi upe; bet dabar Amazonė buvo tikras labirintas! Beveik lygiagrečiai didžiosios upės tekėjo Žapura, vienas stambiausių jo intakų, kurio žiotys buvo aštuoniasdešimčia mylių žemiau. Tarp jų buvo daugybė kanalų, pratakų, lagūnų, laikinų ežerų. Žodžiu, tikras vandens kelių tinklas. Taigi šio krašto hidrografija buvo labai paini.

Araužas neturėjo hidrografinio žemėlapio, už bet kokį žemėlapį patirtis jam pravertė kur kas labiau; buvo miela žiūrėti, kaip puikiai jis orientuojasi tame chaose ir nenuklysta nuo didžiosios upės.

Žodžiu, tik Araužo dėka, praplaukusi Parani-Taperos kaimą, žangada liepos 23 dieną, po vidurdienio, nuleido inkarą ties Egos arba Tefės ežero prataku. Į ežerą plaukti nebuvo prasmės, nes, norint toliau keliauti Amazone, būtų tekę grįžti atgal.

Tačiau Egos miestas gana įdomus. Vertėjo jį apžiūrėti. Buvo nutarta, kad žangada čia stovės iki liepos 27 dienos ir kad rytoj, liepos 26 dieną, visa šeima didele piroga nuplauks į Egą.

Taigi darbštus žangados ekipažas galės pelnytai pailsėti. Prišvartavus žangadą prie gana aukšto kranto, naktis praėjo ramiai ir niekas nesutrikdė keleivių poilsio. Kai kur horizonte sublykčiodavo žaibai, tačiau audra praslinko pro šalį, nepaliesdama ežero.

XVI skyrius

EGA

Liepos 26 dieną, šeštą valandą ryto, Jakita, Minja, Lina ir abu vaikinai ruošėsi lipti iš žangados.

Žoamas Garalis keltis į krantą nežadėjo, tačiau šį kartą, primygtinai prašant žmonai ir dukrai, ryžosi atidėti savo kasdieninį varginantį darbą ir jas palydėti.

Toresas neparodė nė mažiausio noro apžiūrėti Egą; Manoelis buvo labai patenkintas — mat, jis atėjūnui jautė antipatiją ir tik laukė progos ją parodyti.

Fragozas į Egą norėjo plaukti visai kitu tikslu, negu į Tabatingą. Tabatinga, palyginus su Ega, buvo tik skurdus kaimeliūkštis.

Ega — srities centras, svarbus šio krašto miestas; jame buvo pusantro tūkstančio gyventojų ir visa administracija: karo komendantas, policijos viršininkas, taikos teisėjas, muitinės viršininkas, mokytojas ir kariuomenė, kuriai vadovavo įvairiausių rangų karininkai.

Jeigu mieste gyvena tiek valdininkų su žmonomis ir vaikais, tai, matyt, kirpėjų ten irgi netrūksta. Padaręs tokią išvadą, Fragozas Egoje nesitikėjo pasipelnyti. Į miestą jis norėjo plaukti todėl, kad Lina lydėjo savo jaunąją šeimininkę. Bet tuo momentu, kai visi lipo iš žangados, Fragozas, pačios Linos prašomas, netikėtai liko plauste.

— Ponas Fragozai,— tarė Lina, pasivedėdama kirpėją į šalį.

— Klausau, panele Lina.

— Atrodo, jūsų draugas Toresas neketina lydėti mus į Egą?

— Taip, panele Lina, jis pasilieka; tik aš labai prašyčiau nevadinti jo mano draugu.

— Argi ne jūs Toresui patarėte pasiprašyti į žangadą? Jam net mintis nebuvo atėjusi plaukti su mumis.

— Tikrai taip, bijau, kad tą dieną padariau kvailystę.

— Tiesą sakant, ponas Fragozai, tas žmogus man nepatinka.

— Man irgi, panele Lina. Be to, visą laiką atrodo, tarsi jau būčiau jį kur matęs. Liko vien neaiškus prisiminimas, žinau tik viena — tada šis žmogus padarė prastą įspūdį.

— Kur ir kada galėjote sutikti tą Toresą? Argi neprisimenate? Būtų neblogai sužinojus, kas jis per vienas, o ypač — ką veikė anksčiau!

— Galvoju ir galvoju... Ar seniai tai buvo? Kokiame krašte, kokiomis aplinkybėmis?.. Ne, negaliu prisiminti!

— Ponas Fragozai!

— Klausau, panele Lina!

— Jūs privalote likti žangadoje ir sekti Toresą, kol mūsų nebus.

— Kaipgi šitaip! — sušuko Fragozas.— Juk visą dieną jūsų nematysiu!

— Aš jus prašau!

— Tai įsakymas?..

— Ne, prašymas.

— Tada lieku.

— Ponas Fragozai!

— Klausau, panele Lina!

— Dėkoju jums!

— Dėkokite, stipriai paspausdama ranką, — atsakė Fragozas.— Juk aš to tikrai nusipelniau.

Lina ištiesė tam šauniam vaikinui ranką, ir šis ją suspaudė savojoje, žvelgdamas į žavų merginos veidelį. Štai kodėl Fragozas nesėdo į pirogą ir ėmė paslapčia sekti Toresą. Kažin, ar pastarasis pastebėjo, kad visi jo nemėgsta. Galimas dalykas, tačiau Toresas, matyt, dėl svarbių priežasčių nekreipė į tai dėmesio.

Nuo tos vietos, kur stovėjo žangada, iki Egos buvo keturi lje. Ten ir atgal susidaro aštuoni lje, o pirogai su šešiais keleiviais ir dviem irkluotojais negrais — tai ne vienos valandos kelias. O kur dar nuovargis tokiame karštyje, nors dangus ir buvo aptrauktas lengvais debesėliais!

Tačiau, laimei, iš pietvakarių ėmė dvelkti gaivus vėjelis. Vadinasi, pirogai bus nesunku plaukti Tefės ežeru — iškeltos burės nuneš iki Egos ir atgal, jei tik vėjas nepasikeis.

Taigi ant stiebo išsipūtė burės. Benitas sėdo už vairo, Lina pamosavo Fragozui ranka, primindama, kad šis gerai žiūrėtų tai, ką privalo žiūrėti, ir valtis nuplaukė.

Plaukti į Egą reikėjo pietine ežero pakrante. Po dviejų valandų piroga įnėrė į uostą. Ega kažkada buvo karmelitų misija, kuri 1759 metais virto miestu ir atiteko Brazilijai.

Keleiviai išlipo į plokščią krantą, prie kurio buvo išsirikiavę ne tik vietiniai laiveliai, bet ir keletas nedidelių škunų, kurios plaukioja Atlanto pakrantėmis.

Viskas stebino merginas Egoje.

— Ak, koks didelis miestas! — sušuko Minja.

— Kiek namų! Kiek žmonių! — pritarė Lina, kurios net akys išsiplėtė iš nuostabos.

— Kurgi ne, — nusijuokė Benitas.— Daugiau kaip pusantro tūkstančio gyventojų, apie du šimtai namų, kai kurie — net dviaukščiai, ir dvi ar trys tikros gatvės!

— Mielas Manoeli, — tarė Minja,— apginkite nuo brolio! Jis šaiposi iš mūsų,— mat, jam teko pabuvoti gražiausiuose Amazonės miestuose.

— Vadinasi, jis juokiasi ir iš savo motinos,— pridūrė Jakita,— nes ligi šiol ir aš tokių dalykų nemačiau.

— Na, tada saugokitės, mamyte ir sesute! — pasakė Benitas.— Jūs susižavėsite, išvydusios Manausą, o atvažiavusios į Belemą — tiesiog nualpsite.

— Nesijaudink! — atsakė šypsodamasis Manoelis.— Mūsų damos po truputį apsipras su tomis grožybėmis, pabuvojusios pirmuosiuose Amazonės aukštupio miestuose.

— Kaip! Jūs irgi, Manoeli! — sušuko Minja.— Irgi pritariate broliui? Šaipotės?..

— Ne, Minja, prisiekiu...

— Tegu tie ponai šaiposi,— įsiterpė Lina, o mes, mieloji šeimininke, dairykimės aplinkui. Juk čia labai gražu!

Taip, tikrai labai gražu! Drėbti iš molio ar nubaltinti kalkėmis namukai, dauguma dengti šiaudais ar palmių lapais; tiesa, buvo keletas pastatytų iš akmens ar medžio, su verando-

mis, ryškiai žaliomis durimis ir langinėmis, o aplink — žydinčių apelsinų sodeliai. Buvo ten ir du ar trys valstybiniai pastatai, kareivinės ir Šventosios Teresės bažnyčia, kuri, lyginant su kuklia Ikitoso bažnytėle, atrodė tikra katedra.

Atsigręžęs į ežerą, galėjai pamatyti nuostabią panoramą, kurią supo kokoso ir asajos palmių giraitės, einančios iki pat vandens; o už trijų mylių, kitame krante, stovėjo vaizdingas Nogeiros kaimelis; jo namukai skendėjo pakrantės alyvmedžių tankmėje.

Bet abi merginos žavėjosi visai kuo kitu. Kaip būdinga moterims, jos negalėjo atitraukti akių nuo Egos puošeivų tualetų; Egos moterys buvo apsirengusios ne paprastučiais omagos ar muros indėnų rūbais, o kaip tikros Brazilijos miestietės. Taip, valdininkų bei stambių prekybininkų žmonos ir dukterys pretenzingai puošėsi paryžietiškais rūbais; beje, jie buvo gana senamadiški, nes Ega nuo Paros yra per penkis šimtus lje, o Parą nuo Paryžiaus skiria keli tūkstančiai lje.

— Pažiūrėkite, tik pažiūrėkite, šeimininke, kokios gražios damos ir kokios nuostabios jų suknelės!

— Liną jos išvarys iš proto! — nusikvatojo Benitas.

— Jeigu tie rūbai būtų tinkamai nešiojami, tai, ko gero, neatrodytų tokie juokingi,— pasakė Minja.

— Brangioji Minja,— tarė Manoelis,— su savo paprastute medvilnine suknele ir šiaudine skrybėlaite jūs kur kas gražesnė, negu šitos miestietės. Tie volanais papuošti sijonai, tos skrybėlės svetima mūsų kraštui ir mūsų tautai.

— Jei aš jums patinku tokia, kokia esu,— atsakė mergina,— vadinasi, neturiu ko pavydėti.

Tačiau jie čia atėjo ne į rūbus dairytis. Todėl visi nukeliavo gatvėmis, kuriose buvo daugiau mažų krautuvėlių, negu didelių parduotuvių, pasivaikščiojo aikštėje, kurioje susitikdavo vietiniai dabitos, vos nedūstą nuo karščio su savo europietiškais rūbais; ir net papusryčiavo viešbutyje, kuris labai priminė užeigos namus. Paragavę viešbučio patiekalų, visi apgailestaudami prisiminė puikius žangados valgius.

Pietums buvo paduota tik įvairiai paruošti vėžlių mėsos patiekalai. Pavalgiusi Garalių šeimyna paskutinį kartą nuėjo pasigėrėti saulėlydžio nutviekstu ežeru; paskui visi grįžo į pi-

rogą, kiek nusivylę miesto, kurį galima apžiūrėti per valandą, grožybėmis ir pavargę nuo vaikščiojimo įkaitusiomis gatvėmis, kurioms toli gražu iki pavėsingų Ikitoso takelių. Net smalsiosios Linos entuziazmas buvo atvėsęs.

Kiekvienas atsisėdo į savo vietą. Vėjas tebepūtė iš šiaurės vakarų ir, artėjant nakčiai, darėsi gaivesnis. Piroga pakėlė bures ir tuo pačiu keliu, kaip ir iš ryto, grįžo ežeru, kurį nuolat papildė tamsūs Tefės upės vandenys; indėnų nuomone, ta upe galima plaukti keturiasdešimt dienų į pietvakarius, ir ji vis bus tinkama laivybai. Aštuntą valandą vakaro piroga grįžo prie žangados.

Nutaikiusi progą, Lina pasivedėjo Fragozą į šalį.

— Ar nieko įtartino nepastebėjote, ponas Fragozai? — paklausė ji.

— Nieko, panele Lina,— atsakė Fragozas.— Toresas beveik neišėjo iš savo kambario; jis ten kažką skaitė ir rašė.

— O ar nebuvo užsukęs į namą, į valgomąjį? Šito aš labiausiai bijojau.

— Ne, išėjęs iš kambario, jis patraukdavo žangados pirmagalin.

— Ką ten veikdavo?

— Laikydavo rankose kažkokį seną popierių ir, atrodo, atidžiai jį skaitydavo; be to, dar murmėdavo kažkokius žodžius.

— Visa tai, gal būt, ne taip paprasta, kaip jums atrodo, ponas Fragozai! Skaitymai, rašymai, seni popieriai kažką reiškia. Juk tas plunksnagraužys nei mokytojas, nei juristas!

— Jūsų teisybė.

— Pasekime dar, ponas Fragozai.

— Būtinai seksime, panele Lina,— pritarė Fragozas.

Rytojaus dieną, liepos 27, vos prašvitus, Benitas davė locmanui ženklą plaukti. Tarp salų, išsimėčiusių Arenapo įlankoje, akimirką pasirodė šešių tūkstančių šešių šimtų pėdų pločio Žapuros žiotys. Tas didžiulis intakas įsilieja į Amazonę, tarsi į vandenyną, aštuoniomis žiotimis. Žapura atiteka iš toli, iš Ekvadoro respublikos kalnų, ir jos srovę tik vieną kartą per du šimtus lje nuo santakos tramdo kriokliai.

Žangada sugaišo visą dieną, kol pasiekė Žapuros salą, už kurios upėje jau ne tiek daug salų ir plaukti ja žymiai lengviau. Be to, tėkmė čia žymiai lėtesnė, saleles aplenkti nesunku, todėl žangada nė karto neatsimušė į krantą, nesėdo ant seklumos.

Sekančią dieną ji plaukė pro plačius krantus, nuklotus aukštomis nelygiomis smėlio kopomis. Jos tarsi užtvara skiria milžiniškas ganyklas, kuriose užtektų vietos ir pašaro visos Europos galvijams. Manoma, kad tai turtingiausi vėžliais krantai visame Amazonės aukštupio baseine.

Liepos 29 dienos vakare žangada buvo tvirtai pririšta prie Katoa salos. Garalių šeimyna ketino pasilikti ten visai nakčiai, kuri žadėjo būti labai tamsi.

Dar nenusileidus saulei, saloje pasirodė grupė muros genties indėnų, likučiai tos senos ir galingos giminės, kuri kadaise užėmė daugiau negu šimto lje pakrantės ruožą tarp Tefės ir Madeiros upių.

Indėnai vaikštinėjo pirmyn ir atgal, apžiūrinėdami nejudantį plaustą. Jų buvo apie šimtas. Kiekvienas turėjo sarbakaną, padarytą iš čia augančių nendrių; nendrės buvo įstatytos į išgręžtą nykštukinės palmės stiebą — toks sarbakanas buvo stipresnis.

Žoamas Garalis, akimirką atsitraukęs nuo darbo, kuris jam atimdavo visą laiką, liepė gerai sekti indėnus ir jų neprovokuoti. Ir tai suprantama, kova būtų buvusi nelygi. Indėnai nepaprastai taikliai svaido iš sarbakanų užnuodytas strėles, kurios nuskrieja iki trijų šimtų žingsnių ir padaro neišgydomas žaizdas.

Laimei, muros indėnai žangados neužpuolė, nors jie ir nekenčia baltųjų. Tiesą sakant, jie ne tokie karingi, kokie buvo jų protėviai.

Temstant iš už salos medžių pasigirdo liūdna dūdelės melodija. Jai atsakė kita dūdelė. Tas muzikinis dialogas truko kokias dvi ar tris minutes, po to indėnai dingo.

Geros nuotaikos pagautas, Fragozas pabandė dūdelėms atsakyti daina, bet Lina, laiku spėjusi užčiaupti ranka burną, jam neleido pademonstruoti savo talentą.

Rugpiūčio 2 dieną, trečią valandą, žangada, nuplaukusi dar dvidešimt lje, pasiekė Agoaros ežerą, iš kurio tamsius vandenis ima to paties pavadinimo upė, o po dviejų dienų, apie penktą valandą, sustojo prie Kuari ežero.

Tai vienas didžiausių ežerų, susisiekiančių su Amazone; jis — tarsi savotiškas keleto upių rezervuaras. Į šį ežerą įteka penki ar šeši intakai ir, sumaišę vandenis, per siaurą prataką išsilieja į pagrindinę arteriją.

Tolumoje keliautojai išvydo Takua-Miri kaimelio namelius, stovinčius ant polių tarsi ant kojokų; tokiu būdu jų gyventojai gelbėjosi nuo potvynių, kurie gana dažnai ištikdavo šias žemas pakrantes. Netrukus žangada sustojo nakvynei.

Iš čia buvo matyti Kuari kaimelis. Jį sudarė tuzinas smarkiai aptriušusių trobelių, pasislėpusių apelsinmedžių ir moliūgmedžių tankmėje. Kuari kaimelio vaizdas labai dažnai keičiasi, tai priklauso nuo potvynių ir atoslūgių. Kartais ežeras plačiai išsilieja, o kartais virsta siauru ir tokiu sekliu prataku, kad net su Amazone nesusisiekia.

Rugpiūčio 5 dieną, vos prašvitus, žangada vėl leidosi į kelionę. Ji praplaukė pro Jukuros kanalą, įeinantį į tą painią ežerų ir intakų sistemą, ir rugpiūčio 6 dienos rytą pasiekė Mianos ežerą.

Žangadoje neįvyko nieko naujo. Gyvenimas tekėjo vienodai, kaip pagal tvarkaraštį.

Fragozas, nuolat Linos skatinamas, be perstojo sekė Toresą. Daug kartų jis mėgino ką nors sužinoti iš Toreso apie jo praeitį, tačiau šis vengdavo tokių pokalbių, o vėliau net ėmė įtariai žiūrėti į kirpėją.

Tuo tarpu Toreso santykiai su Garalių šeima nė kiek nepakito. Su Žoamu jis mažai kalbėdavo, užtat mielai kreipdavosi į Jakitą ir Minją, nuduodamas, kad nepastebi jų šaltumo. Beje, motina su dukra guodėsi, kad Manause Toresas išlips ir daugiau apie jį neteks girdėti. Tėvas Pasanja patarė Jakitai turėti daugiau kantrybės, ir ji pakluso. Bet gerajam ganytojui su Manoeliu susitarti buvo sunkiau. Vaikinas rimtai ketino pamokyti įsibrovėlį.

Tą vakarą atsitiko tik vienas nedidelis įvykis.

Žemyn upe plaukė piroga, kuri, Žoamui Garaliui pakvietus, sustojo šalia žangados.

— Plauki į Manausą? — paklausė Žoamas sėdintį pirogoje indėną.

— Taip,— atsakė šis.

— Kada ten žadi būti?

— Po savaitės.

— Vadinasi, nuvyksi daug anksčiau už mus. Ar nesutiktum perduoti laišką pagal nurodytą adresą?

— Mielai.

— Tai imk, drauge mano, ir nuvežk į Manausą.

Indėnas paėmė laišką kartu su sauja reisų — atpildu už paslaugą.

Šeima jau buvo nuėjusi į namą, todėl nieko apie tai nesužinojo. Vienintelis liudininkas buvo Toresas. Jis net girdėjo Žoamo Garalio ir indėno pokalbį. Avantiūristo veidas apsiniaukė — matyt, laiško išsiuntimas jį nemaloniai nustebino.

XVII skyrius

UŽPUOLIMAS

Manoelis, nenorėdamas kelti triukšmo, ilgai kentė Toresą, tačiau sekančią dieną nusprendė pasitarti su Benitu.

— Benitai,— tarė jis, nusivedęs šį į žangados priekį,— aš noriu pasikalbėti su tavim.

Visada besišypsantis Benitas sustojo, pažvelgė į Manoelį, ir jo veidas apsiniaukė.

— Žinau apie ką,— atsakė jis.— Apie Toresą?

— Taip!

— Aš irgi norėjau su tavimi pasišnekėti.

— Vadinasi, ir tu pastebėjai, kad jis sukasi apie Minją? — išblyško Manoelis.

— Ar tik neketini pavyduliauti šitokiam žmogui?

— Žinoma, ne! — atsakė Manoelis.— Sergėk dieve taip įžeisti merginą, kuri netrukus bus mano žmona. Ne, Benitai, ne! Ji irgi šlykštisi šituo perėjūnu. Svarbu ne tai. Man tiesiog nemalonu žiūrėti, kaip šis avantiūristas primygtinai lenda prie

tavo motinos ir sesers, stengiasi prasibrauti į jūsų šeimą, kurią aš laikau sava!

— Manoeli, — rimtai atsakė Benitas, — suprantu tavo pasibiaurėjimą tuo įtartinu tipu. Jei vadovaučiausi vien jausmais, būčiau seniai išgrūdęs Toresą iš žangados! Tačiau nedrįstu.

— Nedrįsti! — sušuko Manoelis, griebdamas jam už rankos.— Nedrįsti! ..

— Klausyk, Manoeli,— kalbėjo toliau Benitas.— Tu atidžiai sekei Toresą, taip? Pastebėjai, kad jis merginasi mano seseriai. Tai gryna tiesa! Bet tau buvo svarbu tik šitai ir nepamatei, jog tas įtartinas žmogus nenuleidžia akių nuo tėvo. Kai Toresas nepaprastai atkakliai žiūri į jį, man susidaro įspūdis, kad jis rezga kažką pikto.

— Ką čia šneki, Benitai! Kodėl galvoji, kad Toresas nekenčia tavo tėvo?

— Aš nieko negalvoju! — atsakė Benitas.— Tai tik nuojauta. Bet tu gerai įsižiūrėk į Toresą, į jo veido išraišką ir pastebėsi, kaip jis piktai nusišypso, kai tik pamato mano tėvą.

— Tada juo labiau jį reikia išgrūsti iš žangados! — sušuko Manoelis.

— Juo labiau... Manoeli... Aš bijau... Ko?.. Nežinau... Bet pasakyti tėvui, kad išvytų Toresą... gal būt, neprotinga! Sakau tau... aš bijau, o ko — nesuprantu.

Taip šnekėdamas, Benitas visas virpėjo iš pykčio.

— Vadinasi, tu manai, kad reikia laukti?

— Taip, laukti ir kol kas nedaryti jokių žygių. Svarbiausia — būti budriems!

— Pagaliau,— tarė Manoelis,— po kokių dvidešimties dienų būsime Manause. Toresas ten turi išlipti. Jis mus paliks, ir visiems laikams juo atsikratysime. O iki tol nenuleiskime nuo jo akių.

— Tu supratai mane, Manoeli?

— Žinoma, supratau, drauge, broli mano! — atsakė Manoelis.— Nors kol kas ne visai suvokiu, ko tu bijai. Ką bendro tavo tėvas gali turėti su tuo avantiūristu? Tavo tėvas niekada nebuvo jo matęs!

— Aš ir nesakau, kad tėvas pažįsta Toresą,— kalbėjo Benitas,— tačiau, man rodosi, Toresas pažįsta tėvą... Ką veikė

tas žmogus netoli mūsų fazendos, kai jį sutikome Ikitoso miške? Kodėl jis tada atsisakė užeiti į namus, o paskui taip viską sutvarkė, kad beveik prievarta tapo mūsų bendrakeleiviu? Atvykstame į Tabatingą, o jis jau čia, tarsi mūsų lauktų! Ar atsitiktiniai šitie susitikimai, ar iš anksto apgalvotas planas? Matydamas tą vengiantį ir kartu atkaklų Toreso žvilgsnį, aš nuolat tai prisimenu!.. Nežinau... visai susipainiojau ir nieko negaliu paaiškinti! Ir kas man šovė į galvą, kai pasiūliau jam plaukti žangada!

— Nusiramink, Benitai... Prašau tavęs!

— Manoeli! — sušuko Benitas, visai nebeįstengdamas susitvardyti.— Patikėk, jei kalba eitų tik apie mane, tą šlykštų žmogų nedvejodamas išmesčiau už borto! Bet jei iš tiesų tai liečia tėvą, bijau, kad, pasiduodamas jausmams, viską sugadinsiu. Kažkokia nuojauta man sako, kad pavojinga imtis kokių priemonių, kol neatsiras rimta priežastis. O tada vyti tą sukčių laukan bus mūsų teisė ir pareiga! Vienu žodžiu, žangadoje jis mums visą laiką po ranka. Jei abu atidžiai saugosime tėvą, mums būtinai pasiseks Toresą demaskuoti, kad ir kaip jis išsisukinėtų. Taigi dar palaukime!

Žangados pirmagalyje pasirodė Toresas, ir vaikinai nutilo. Vergų medžiotojas iš padilbų žvilgtelėjo į juos, tačiau nepasakė nė žodžio.

Benitas neklydo, tvirtindamas, kad avantiūristas nenuleidžia akių nuo Žoamo Garalio, kai tik mano, jog niekas į jį nežiūri.

Ir dar Benitas neapsiriko, sakydamas, kad Toreso veidas darosi grėsmingas, kai jis žvelgia į tėvą.

Kokia paslaptinga gija rišo tuos abu žmones, kaip galėjo vienas jų — toks kilnus — būti susietas — aišku, pats to nežinodamas,— su kitu?

Taip pakrypus reikalams, Toresui, kurį sekė Benitas, Manoelis ir Fragozas su Lina, būtų buvę sunku ką nors padaryti nepastebėtam. Galimas dalykas, kad jis tai suprato, bet neišsidavė ir elgėsi, kaip ir anksčiau.

Patenkinti, kad išsiaiškino, Manoelis ir Benitas pasižadėjo sekti kiekvieną Toreso žingsnį, tačiau taip, kad šiam nekiltų įtarimas.

Sekančiomis dienomis žangada praplaukė pro Kamaros, Aru, Žutipari upes, esančias dešinėje. Jos teka lygiagrečiai su Amazone į pietus, įsilieja į Purusą, o vėliau kartu su juo — į Didžiąją upę. Rugpiūčio 10 dieną, 5 valandą vakaro, žangada sustojo prie Kokoso salos.

Ten buvo seringeirų gyvenvietė. Taip vadinami kaučiuko rinkėjai; šis vardas kilęs nuo seringeiros medžio pavadinimo; mokslinis terminas — „sifonia elastica".

Kalbama, kad dėl apsileidimo ir blogos eksploatacijos tų medžių skaičius Amazonės baseine smarkiai mažėja; tačiau seringeirų miškai šalia Madeiros, Puruso ir kitų Amazonės intakų dar labai dideli.

Saloje apie dvidešimt indėnų rinko ir dorojo kaučiuką; tie darbai paprastai atliekami gegužės, birželio ir liepos mėnesiais.

Įsitikinę, kad medžiai, kurių kamienus upės vanduo potvynių metu apsemia iki keturių pėdų aukščio, jau tinkami derliaus nuėmimui, indėnai imasi darbo.

Padarę seringeiros brazde gilias įpiovas, kaučiuko rinkėjai po jom pririša mažus indelius, kurie per parą prisipildo į pieną panašių syvų. Tie syvai gali tekėti ir per išgręžtą bambuko stiebelį, nuleistą į po medžiu stovintį ąsotį. Kad seringeiros syvai neprarastų smalingų medžiagų, indėnai juos aprūko asajos palmės riešutų dūmais. Šitai daroma tokiu būdu: syvai pasemiami nedideliu mediniu samčiu, jis įkišamas į dūmus ir laikomas; syvai ima tirštėti, pasidaro gelsvai pilkšvi ir pagaliau sukietėja. Gautas kaučiukas sluoksniais išimamas iš samčio ir padedamas saulėje; netrukus jis dar labiau sukietėja ir pasidaro rudas. Tada kaučiukas būna gatavas.

Benitas, pasinaudojęs puikia proga, nupirko iš indėnų visą kaučiuką, kurį jie laikė savo trobelėse, pastatytose ant polių. Jis pasiūlė jiems gana aukštą kainą, ir indėnai liko labai patenkinti.

Po keturių dienų, rugpiūčio 14, žangada pasiekė Puruso žiotis. Tai vienas stambiausių Amazonės intakų, juo gali plaukti aukštyn penkis šimtus lje net gana dideli laivai. Purusas teka iš pietvakarių, ir jo žiotys yra apie keturis tūkstančius pėdų

pločio. Upė teka fikusų, tachuarisų, nipos palmių, cekropijų pavėsyje; į Amazonę įsilieja penkiom šakom.

Toje vietoje locmanui Araužui buvo lengva valdyti žangadą. Salų buvo nedaug, o upė plati — ne mažiau kaip dviejų lje.

Taigi srovė ramiai nešė žangadą, kuri rugpiūčio 18 dieną sustojo nakčiai prie Peskeiro kaimelio.

Saulė jau buvo visai žemai ir netrukus greitai nusileido, kaip būdinga šitoms platumoms, beveik statmenai, tarsi milžiniškas bolidas. Čia beveik nebūna sutemų, naktis ateina staiga, kaip teatro scenoje, kai ūmai užgęsinamos rampos šviesos.

Žoamas Garalis su žmona, Lina ir senąja Sibele sėdėjo priešais namą.

Toresas kurį laiką sukinėjosi apie Žoamą Garalį, tarsi būtų norėjęs pakalbėti su juo akis į akį, tačiau, matyt, jam sutrukdė tėvas Pasanja, atėjęs palinkėti visiems labos nakties, ir Toresas pasišalino.

Indėnai ir negrai gulėjo prie bortų, savo vietose. Araužas sėdėjo priekyje ir stebėjo srovę, kuri tekėjo be jokių vingių. Manoelis ir Benitas nerūpestingai šnekučiavosi, rūkė, vaikštinėdami žangados viduriu, ir tuo pat metu atidžiai viską stebėjo.

Staiga Manoelis rankos mostu sustabdė Benitą ir tarė:

— Koks keistas kvapas! O gal aš klystu? Ar tu neužuodi? Kvepia, sakyčiau...

— Sakyčiau, muskusu,— atsakė Benitas.— Tur būt, ant kranto miega kaimanai.

— Taigi! Gamta protingai padarė, jiems suteikdama išduodantį kvapą.

— Laimė, kad taip,— atsakė Benitas,— nes šie gyvūnai gana pavojingi.

Kai ima temti, tie didžiuliai ropliai išlipa į krantą. Ten atbuli įslenka į kokią duobę ir užmiega, plačiai išžioję nasrus, jei tik netyko grobio. Kaimanui visai nesunku pulti auką tiek vandenyje, varantis vien uodega, tiek krante, bėgant tokiu greičiu, koks žmogui neįmanomas.

Čia, šitose plačiose pakrantėse, kaimanai gimsta, auga ir miršta, nepaprastai ilgai gyvenę. Senus šimtamečius kaimanus galima atskirti ne tik iš žalių samanų, dengiančių jų nugaras,

ir karpų, kuriomis jų oda sėte nusėta, bet ir iš grobuoniškumo, kuris sulig amžiumi vis didėja. Taigi, kaip sakė Benitas, tie gyvūnai pavojingi ir reikia saugotis jų užpuolimo.

Staiga žangados pirmagalyje pasigirdo šauksmai:

— Kaimanai! Kaimanai!

Manoelis ir Benitas sukluso ir pažvelgė priekin.

Trims didžiuliams kaimanams, nuo penkiolikos iki dvidešimties pėdų ilgio, pasisekė užsiropšti ant žangados.

— Už šautuvų! Už šautuvų! — sušuko Benitas, duodamas ženklą indėnams ir negramas pasitraukti atgal.

— Bėkite į vidų! — rėkė Manoelis.— Greičiau, greičiau!

Kadangi stoti į atvirą kovą su kaimanais nebuvo prasmės, pirmiausia reikėjo pasislėpti po stogu.

Bematant visi išsislapstė. Garalių šeima pasitraukė į namą, kur netrukus atbėgo ir abu vaikinai. Indėnai ir negrai sulindo į savo palapines ir trobeles.

Uždarydamas duris, Manoelis paklausė:

— O kur Minja?

— Jos čia nėra! — atsakė Lina, išbėgdama iš šeimininkės kambario.

— Didis dieve! Kurgi ji? — suriko motina.

Visi ėmė garsiai šaukti:

— Minja! Minja!

Tyla.

— Vadinasi, ji žangados pirmagalyje! — tarė Benitas.

— Minja! — sušuko Manoelis.

Abu vaikinai, Fragozas, Žoamas Garalis, nebegalvodami apie pavojų, su šautuvais rankose puolė iš namo į denį.

Vos tik jie pasirodė, du kaimanai atsigręžė ir pasuko jų link.

Benito kulka pataikė vienai pabaisai į galvą prie akies, ir mirtinai sužeistas kaimanas nuvirto ant šono, tampydamasis baisiausiose konvulsijose.

Bet antrasis jau buvo čia pat ir įnirtingai veržėsi į priekį, nebuvo galima jo sulaikyti.

Didžiulis kaimanas puolė Žoamą Garalį, tvojęs uodega, pargriovė ir, išžiojęs nasrus, šoko ant jo.

Tuo metu iš kajutės išbėgo Toresas su kirviu rankose ir taip smagiai kirto kaimanui, kad net ašmenys įsmigo į žandikaulį ir ten pasiliko. Apsipylęs krauju, gyvūnas metėsi į šoną, įvirto į upę ir dingo.

— Minja! Minja! — be perstojo šaukė persigandęs Manoelis žangados pirmagalyje.

Staiga mergina pasirodė. Pradžioje ji pasislėpė Araužo būdelėje, bet trečiasis kaimanas galingu uodegos smūgiu apvertė nestiprų statinį. Dabar Minja bėgo į žangados galą, persekiojama pabaisos, kuri buvo jau už kokių šešių žingsnių.

Netikėtai mergina pargriuvo.

Antroji Benito kulka nesustabdė kaimano. Ji tik nubrozdino gyvūnui odą, triukšmingai pažėrusi žvynus, bet pramušti jos neįstengė.

Manoelis puolė prie merginos, norėdamas ją pagriebti, nunešti, išplėšti iš mirties nasrų... tačiau uodegos smūgis parvertė ir jį.

Minja nualpo ir, atrodė, žus, nes kaimanas jau pražiojo nasrus...

Tada Fragozas šoko ant gyvūno ir suvarė jam peilį į pačią gerklę, rizikuodamas netekti rankos, jei tik kaimanas staigiai sučiaups nasrus.

Fragozas laiku ištraukė ranką, tačiau nespėjo atšokti, ir kartu su kaimanu įvirto į upę, kurios paviršius nusidažė krauju.

— Fragozai! Fragozai! — ėmė šaukti Lina, suklupusi prie žangados krašto.

Po akimirkos Fragozas išniro į paviršių. Jis buvo gyvas ir sveikas.

Rizikuodamas gyvybe, kirpėjas išgelbėjo Minją, kuri pamažu atsigavo. Tada visi — Manoelis, Jakita, Minja, Lina — ištiesė Fragozui rankas, norėdami jam padėkoti. Sumišęs kirpėjas nežinojo, kurią paspausti. Galų gale jis sugriebė jaunosios mulatės rankutę.

Jei Fragozas išgelbėjo Minją, tai Žoamas Garalis turėjo būti dėkingas Toresui.

Vadinasi, avantiūristas netroško Žoamo Garalio mirties. Tai parodė akivaizdus faktas.

Manoelis pašnabždomis užsiminė apie tai Benitui.

— Tavo teisybė,— kiek sutrikęs atsakė Benitas.— Dabar vienu rūpesčiu bus mažiau. Ir vis dėlto, Manoeli, mano įtarimai lieka. Galima būti aršiausiu žmogaus priešu ir kartu negeisti jo mirties.

Tuo metu Žoamas Garalis priėjo prie Toreso.

— Dėkui, Toresai,— tarė jis, ištiesdamas ranką.

Perėjūnas, nieko neatsakęs, pasitraukė keletą žingsnių atgal.

— Toresai,— kalbėjo Žoamas Garalis,— man gaila, kad jūsų kelionė tuoj baigsis ir kad po keleto dienų mums teks išsiskirti. Aš jums skolingas...

— Jūs man nieko neskolingas, Žoamai Garali,— atsakė Toresas.— Iš visų gyvybių — jūsų man brangiausia. Tačiau, jei jūs leidžiate... Aš persigalvojau... neišlipsiu Manause, o keliausiu iki Belemo. Jūs galėsite mane ten nuvežti?

Žoamas Garalis linktelėjo galvą.

Išgirdęs prašymą, Benitas norėjo įsikišti, tačiau Manoelis jį sulaikė. Vaikinas susitvardė, nors tam prireikė didelių pastangų.

XVIII skyrius

IŠKILMINGI PIETŪS

Sekantį rytą, po nakties, kurios vos užteko nuraminti žmonėms, tiek daug pergyvenusiems, žangada atsiskyrė nuo to pilno kaimanų kranto ir nuplaukė tolyn. Po penkių dienų, jei nepasitaikys jokių kliūčių, ji turėjo pasiekti Manauso uostą.

Jaunajai merginai išgąstis jau buvo praėjęs; žvilgsniu ir šypsena ji sakė ačiū visiems, kas rizikavo gyvybe, ją gelbėdamas.

Ir Lina drąsiajam Fragozui buvo dėkinga, tarsi jis būtų išgelbėjęs ją pačią.

— Anksčiau ar vėliau aš atsidėkosiu jums, ponas Fragozai,— tarė ji su šypsena.

— Kaip, panele Lina?

— O, jūs žinote!

— Na, jei žinau, tai geriau anksčiau, negu vėliau,— atsakė šaunusis vaikinas.

Tą dieną buvo nutarta, kad žavioji Lina — Fragozo sužadėtinė, kad jų vestuvės įvyks kartu su Minjos ir Manoelio vestuvėmis ir kad jie liks gyventi pas Valdesus Beleme.

— Kaip viskas puiku! — be perstojo kartojo Fragozas.— Tačiau niekad nemaniau, kad Para taip toli!

Manoelis ir Benitas smulkiai aptarė paskutinius įvykius. Jie nemanė, kad pasiseks įkalbėti Žoamą Garalį vyti lauk iš žangados savo išgelbėtoją.

„Iš visų gyvybių — jūsų man brangiausia",— pasakė Toresas.

Tą mįslingą ir dviprasmišką atsakymą, ištrūkusį perėjūnui, Benitas išgirdo ir gerai įsiminė.

Kol kas abu vaikinai negalėjo nieko imtis. Dabar jie buvo dar labiau, negu bet kada, priversti laukti, ir laukti jau nebe keturias ar penkias dienas, o septynias ar aštuonias savaites, kol žangada nuplauks į Belemą.

— Čia glūdi kažkokia paslaptis, kurios negaliu suprasti,— tarė Benitas.

— Taip, bet dėl vieno dalyko galime būti ramūs,— atsakė Manoelis.— Dabar mums aišku, kad Toresas netrokšta tavo tėvo mirties. Tačiau ir toliau turime būti budrūs.

Beje, nuo tos dienos Toresas, atrodė, stengėsi būti santūresnis. Jis įkyriai nelindo prie Garalių šeimos ir nebe taip uoliai merginosi Minjai. Žodžiu, nerimas, kurį jautė visi (nebent tik Žoamas Garalis nejautė) truputėlį atslūgo.

Vakare žangada iš dešinės aplenkė Baroso salą, esančią to paties pavadinimo upės žiotyse, ir Manaoaro ežerą, į kurį įsilieja daugybė nedidelių intakų.

Naktis praėjo be jokių nuotykių, tačiau Žoamas Garalis liepė rūpestingai budėti.

Rytojaus dieną, rugpiūčio 20, stengdamasis laikytis kaip galima arčiau dešiniojo kranto, nes kairėje buvo pilna klastingų sūkurių, locmanas pro salas nuplukdė žangadą toliau.

Anapus kranto driekėsi lyguma, sėte nusėta dideliais ir mažais tamsaus vandens ežerais; ten buvo Kalderonas, Guarandeina ir kiti. Šis ežerų kraštas liudijo, kad netoli Rio Negras — stambiausias Amazonės intakas. Iki tos vietos didžioji upė

dar vadinama Solimoens, o už Rio Negro žiočių ji gauna tą vardą, kuriuo garsėja visame pasaulyje.

Ta diena žangados keleiviams buvo gana įdomi.

Atšaka, kurią locmanas pasirinko tarp Kalderono salos ir kranto, buvo labai siaura, nors iš toli atrodė plati. Mat, didžioji salos dalis po potvynio buvo dar apsemta.

Iš abiejų pratako pusių augo milžiniški medžiai; jų viršūnės stiebėsi aukštyn per penkiasdešimtį pėdų nuo žemės, o plačiai išsiskleidusios šakos pynėsi virš vandens, sudarydamos tarsi didžiulės žalios arkados skliautus.

Sunku įsivaizduoti ką nors gražesnio už tą apsemtą mišką kairiajame krante; jis atrodė pasodintas vidury ežero. Medžių kamienai kilo iš ramaus ir skaidraus vandens, kuriame nepaprastai aiškiai atsispindėjo visas sudėtingas jų šakų raizginys. Jei šie medžiai būtų augę virš milžiniško veidrodžio, kaip tie miniatiūriniai krūmeliai, puošiantys šventinį stalą, vargu ar jie būtų atsispindėję tobuliau. Buvo sunku rasti skirtumą tarp atspindžio ir tikrovės. Atrodė, kad medžiai dvigubai pailgėję ir kad tiek viršuje, tiek apačioje baigiasi plačiu žalumos skėčiu, sudarydami tarsi du pusrutulius, kurių viduriu plaukė žangada.

Tikrai buvo verta surizikuoti ir paleisti plaustą po tomis arkomis, į kurias lengvai pliuškeno vanduo. Trauktis buvo vėlu. Bet locmanas manevravo nepaprastai apdairiai, kad išvengtų kliūčių tiek kairėje, tiek dešinėje.

Čia Araužas parodė visą savo įgudimą; beje, jam puikiai talkininkavo ir įgula. Jų ilgi kobiniai atsiremdavo į medžius, ir žangadai pavyko išlaikyti norimą kryptį. Mažiausias stuktelėjimas galėjo pakreipti žangadą, ir, atsitrenkusi į medžius, ji būtų sudužusi į šipulius, gal žmonės ir nebūtų žuvę, bet krovinys tikrai.

— Kaip čia gražu! — tarė Minja.— Būtų malonu taip plaukti visą laiką; vanduo toks ramus, ir saulė nepasiekia.

— Ne tik malonu, bet ir pavojinga, brangioji Minja,— atsakė Manoelis.— Čia gera plaukti tik piroga, o tokiu didžiuliu plaustu kur kas ramiau plačioje, erdvioje upėje.

— Nepraeis nė dvi valandos, ir šitas miškas bus toli,— tarė locmanas.

— Tada žiūrėkime! — sušuko Lina.— Juk greitai nematysime šių grožybių! Ak šeimininke, tik pažvelkite — būriai beždžionių žaidžia medžių viršūnėse, paukščiai atsispindi vandenyje!

— Gėlės žydi prie pat vandens,— pridūrė Minja,— srovė jas supa tarsi lengvas vėjelis.

— O ilgos lianos įmantriai rangosi nuo vieno medžio prie kito! — kalbėjo mulatė.

— Bet Fragozo jų gale nėra! — įsiterpė Linos sužadėtinis.— Gražią gėlytę jūs tada nusiskynėte Ikitoso miške!

— Tik pažvelkite į tą gėlę, vienintelę pasaulyje! — pašaipiai atsakė Lina.— Ak šeimininke, kokie nuostabūs augalai!

Ir Lina parodė vandens lelijas milžiniškais lapais ir didžiuliais kaip kokoso riešutai žiedais. O toliau, ten, kur ryškėjo užlieti krantai, augo plačialapės nendrės mukumos, kurių liauni stiebai tarsi prasiskyrė, praleisdami pirogą, ir vėl susivėrė už jos. Medžiotojui čia buvo kuo susigundyti: tuose aukštuose nendrynuose, kuriuos lengvai siūbavo srovė, sukiojosi daugybė paukščių.

Ibiai, stovintys ramiai, tarsi nupiešti, ant nuvirtusio seno kamieno; pilkieji garniai, sustingę ant vienos kojos; rimti flamingai, iš tolo panašūs į rausvus skėčius, išskleistus lapijoje, ir kiti visokiausių spalvų paukščiai gyvino tą laikiną užutekį.

Vandens paviršiuje taip pat plaukiojo ilgi ir vikrūs žalčiai, o gal net ir pavojingi elektriniai unguriai, kurie dažnais išlydžiais paraližuoja žmogų ir net stipriausią gyvulį ir galų gale jį užmuša. Jų reikėjo pasisaugoti, o dar labiau — anakondų; jos apsiveja medžio kamieną ir laukia, pamačiusios grobį, išsitiesia, čiumpa jį, apsivynioja taip stipriai, kad net jautį įstengtų pasmaugti. Amazonės miškuose galima sutikti šių šliužų, turinčių nuo trisdešimt iki trisdešimt penkių pėdų ilgio. Pagal Karei pasakojimus būna ir tokių anakondų, kurios užauga iki keturiasdešimt septynių pėdų ilgio, o storumu prilygsta statinei.

Taip, viena anakonda žangadoje būtų nė kiek ne mažiau pavojinga už kaimaną.

Laimė, keliautojams neteko kovoti nei su elektriniais unguriais, nei su gyvatėmis, ir plaukimas per apsemtą mišką, trukęs apie dvi valandas, baigėsi be nuotykių.

Prabėgo trys dienos. Žangada artėjo prie Manauso. Dar para, ir ji pasieks Rio Negro žiotis, sustos prieš Amazonės provincijos sostinę.

Rugpiūčio 23 dieną, penktą valandą vakaro, žangada išmetė inkarą dešiniajame upės krante prie šiaurinio Muros salos iškyšulio. Beliko tik perkirsti Amazonę įstrižai ir už kelių mylių įplaukti į uostą.

Tačiau locmanas Araužas visai protingai nusprendė, jog rizikuoti ir plaukti, artinantis nakčiai, neverta. Užbaigti likusį kelią — tris mylias — prireiks trijų valandų, o perkirsti srovę galima tik prie dienos šviesos.

Tą vakarą, baigus pirmą kelionės dalį, buvo suruošti paskutiniai iškilmingi pietūs. Nuplaukti pusę Amazonės nelengva, ir šį įvykį vertėjo pažymėti linksmu pokyliu. Buvo nutarta išgerti „į Amazonės sveikatą" po vieną kitą stikliuką kilnaus likerio, gaminamo Porto ir Setubalos kalvose.

Sykiu čia bus sužadėtuvių pietūs ir Fragozo su žaviąja Lina. Manoelio ir Minjos sužadėtuvės jau buvo atšvęstos prieš keletą savaičių Ikitoso fazendoje. Po jaunojo pono ir ponios atėjo eilė ir tai ištikimajai porai.

Taigi kartu su visa gražia šeima į paliktą garbingiausią vietą už stalo atsisėdo Lina, kuri ir toliau turėjo likti pas savo šeimininkę, ir Fragozas, ketinąs stoti tarnauti Manoeliui Valdesui.

Toresas taip pat dalyvavo šiame pobūvyje, darančiame garbę žangados virėjai ir virtuvei.

Avantiūristas, sėdėjęs priešais Žoamą Garalį, buvo tylus, daugiausia klausėsi, ką kalba kiti. Benitas paslapčiom jį atidžiai sekė. Toreso akys, atkakliai įsmeigtos į tėvą, keistai žėrėjo. Taip plėšrus žvėris, prieš puldamas auką, stengiasi ją užhipnotizuoti.

Manoelis beveik visą laiką kalbėjosi su Minja, tačiau protarpiais irgi žvilgtelėdavo į Toresą. Vienu žodžiu, Manoelis kur kas lengviau, negu Benitas, susitaikė su esama padėtimi, kuri jei ir nepakis Manause, tai Beleme tikrai pasikeis.

Pietūs praėjo gana linksmai. Lina pagyvino juos gera nuotaika, o Fragozas — linksmais sąmojais. Tėvas Pasanja mei-

liai žvelgė į tą nedidelį būrelį, kurį jis taip mylėjo, ir į abi jaunąsias poras, kurias netrukus Paroje palaimins jo ranka.

— Valgykite, valgykite, tėve,— tarė Benitas, galų gale įsijungęs į bendrą pokalbį,— pagerbkite sužadėtuvių pietus. Jums bus sunku atšvęsti tiek vestuvių kartu!

— Brangusis mano berniuk,— atsakė tėvas Pasanja,— susirask ir tu kokią gražią ir dorą mergaitę, kuri sutiktų už tavęs tekėti, ir pamatysi, ar man užteks jėgų sutuokti dar ir jus abu!

— Gerai pasakyta, tėve! — sušuko Manoelis.— Išgerkime už būsimas Benito vestuves!

— Surasime Beleme jam jauną ir gražią sužadėtinę,— įsiterpė Minja,— tada, norės nenorės, turės pasielgti kaip ir visi.

— Už pono Benito vestuves! — pakėlė tostą Fragozas, kuris norėjo, kad visi tuoktųsi kartu su juo.

— Jų teisybė, sūnau,— tarė Jakita.— Aš irgi geriu už tavo vedybas; kad būtum toks pat laimingas, kaip Minja su Manoeliu, kaip buvome mes su tavo tėvu.

— Ir, reikia tikėtis, būsite tokie visada,— įsiterpė staiga Toresas ir pats vienas išgėrė stiklinę portveino.— Kiekvienas savo laimės kalvis!

Neaišku, kodėl tas avantiūristo linkėjimas padarė visiems nemalonų įspūdį.

Manoelis, norėdamas išsklaidyti tą slogutį, prašneko:

— Klausykite, tėve, jei pradėjome tą kalbą, tai ar neatsirastų žangadoje dar kokios poros, kurią reikėtų sutuokti?

— Lyg ir nėra,— atsakė tėvas Pasanja,— nebent Toresas... Jūs, atrodo, nevedęs?

— Ne, aš viengungis!

Benitui ir Manoeliui pasirodė, kad, tardamas šiuos žodžius, Toresas pažvelgė Minjai į akis.

— O kas jums trukdo vesti? — toliau kalbėjo tėvas Pasanja.— Beleme galėsite susirasti žmoną pagal savo amžių, ir gal jums pasiseks įsikurti mieste. Tai kur kas geriau, negu toks klajoklio gyvenimas, kuris lig šiol jums nieko doro nedavė.

— Teisybė, tėve,— atsakė Toresas.— Neprieštarauju. Be to, geras pavyzdys užkrečia; žiūrint į tokius sužadėtinius, ir man kyla noras vesti. Bet aš nieko nepažįstu Beleme, ir be ypatingų aplinkybių įsikurti ten bus gana sunku.

— O jūs pats iš kur? — paklausė Fragozas, neatsikratęs minties, kad Toresą jau kažkur matė.

— Iš Minas Žeraiso provincijos.

— O gimėte?

— Deimantų apygardos sostinėje Tižukoje.

Kiekvienas, kas tuo metu būtų stebėjęs Žoamą Garalį, būtų krūptelėjęs nuo jo skvarbaus žvilgsnio, įsmigusio Toresui į akis.

XIX skyrius

SENA ISTORIJA

Fragozas kalbėjo toliau:

— Jūs iš Tižukos, Deimantų apygardos sostinės?

— Taip,— patvirtino Toresas.— Ar jūs taip pat kilęs iš tos provincijos?

— Ne, aš esu nuo Atlanto pajūrio, gimiau Brazilijos šiaurėje,— atsakė Fragozas.

— O jums, ponas Manoeli, tas deimantų kraštas žinomas? — paklausė Toresas.

Užuot atsakęs, vaikinas papurtė galvą.

— O jūs, ponas Benitai,— kreipėsi Toresas į jaunąjį Garalį, kurį, matyt, norėjo įtraukti į pokalbį,— ar jūs niekad, bent iš smalsumo, nebuvote nuvykęs į Deimantų apygardą?

— Niekada,— ramiai atsakė Benitas.

— Ak, kaip norėjau pamatyti tą kraštą! — sušuko Fragozas, kuris nejučiomis vis pasitarnaudavo Toresui.— Man atrodo, kad ten būčiau radęs brangų deimantą!

— O ką su juo būtum veikęs, Fragozai? — paklausė Lina.

— Būčiau pardavęs.

— Vadinasi, dabar būtumėte turtingas?

— Labai!

— Jei būtumėte buvęs turtingas prieš tris mėnesius, tai jums nebūtų šovusi mintis... dėl tos lianos?

— Jei man nebūtų šovusi ta mintis,— sušuko Fragozas,— nebūčiau sutikęs žavingos merginos, kuri... Iš tikro, dievas žino, ką daro!

— Dabar pats matote, Fragozai,— prašneko Minja,— dievas žino, ką daro, nes jis jus apvesdina su mano mažute Lina! Deimantas už deimantą; jūs šiuose mainuose nieko nepraradote.

— Ką jūs, panele Minja,— mandagiai atsakė Fragozas,— aš išlošiau!

Toresas, matyt, nenorėjo keisti temos ir vėl prašneko:

— Taip, Tižukoje būdavo atsitikimų, kai žmonės staigiai pralobdavo, ir daug kas dėl to netekdavo galvos! Ar negirdėjote apie garsųjį deimantą iš d'Abaetės, įvertintą daugiau kaip dviem milijonais konto reisų? Tas uncijos svorio brangakmenis buvo rastas Brazilijos kasyklose. Ir rado jį trys nusikaltėliai kaliniai, taip, trys nusikaltėliai, nuteisti ištrėmimui iki gyvos galvos. Jie deimantą aptiko visai atsitiktinai Abaetės upėje, už devyniasdešimties lje nuo Sero do Frio.

— Ir iš karto praturtėjo? — paklausė Fragozas.

— Na, ne! — atsakė Toresas.— Jie deimantą perdavė kasyklų valdytojui. Kai akmuo buvo įvertintas, Portugalijos karalius Jonas VI liepė jį pragręžti ir per iškilmes visada nešiodavo ant kaklo. O nuteistieji gavo laisvę, ir viskas! Žymiai apsukresnis žmogus būtų kur kas daugiau iš to pasipelnęs!

— Pavyzdžiui, jūs? — šaltai tarė Benitas.

— Taip... aš!.. O kodėl gi ne? — atšovė Toresas.— Beje, ar buvote kada Deimantų apygardoje? — pridūrė avantiūristas, šį kartą kreipdamasis į Žoamą Garalį.

— Niekada! — atsakė Žoamas, žiūrėdamas Toresui į akis.

— O gaila,— toliau kalbėjo Toresas,— vertėtų vieną gražią dieną ten nukeliauti. Tai iš tikro įdomu, užtikrinu jus. Deimantų apygarda tarsi įsiterpia į plačias Brazilijos valdas ir panaši į dvylikos lje didumo parką, o dirvožemiu, augmenija, dykumomis, apsuptomis aukštų kalnų, labai skiriasi nuo gretimų provincijų. Tai turtingiausia vieta žemėje: nuo 1807 iki 1817 metų metinė produkcija ten — maždaug aštuoniolika tūkstančių karatų deimantų. Taip, ten buvo galima pralobti, ir ne tik deimantų ieškotojams, kurie lipdavo net į kalnų viršūnes, bet ir kontrabandininkams, parduodantiems juos slaptai! Dabar rasti deimantus kur kas sunkiau. Du tūkstančiai negrų, dirbančių valstybinėse kasyklose, turi nuleisti iš upių van-

denį, kad galėtų pasiekti deimantus slepiantį smėlį. Anksčiau viskas buvo daroma žymiai papraščiau.

— Žinoma,— įsiterpė Fragozas,— praėjo geri laikai!

— Tačiau ir dabar nesunku įsigyti deimantų neteisėtai; turiu omenyje vagystę. Štai paklausykite. Maždaug 1826 metais — tada man buvo aštuoneri metai — Tižukoje įvyko siaubinga drama, rodanti, kad nusikaltėliai nesiskaito su niekuo, kai jie gali vienu drąsiu išpuoliu užgrobti didelį turtą. Bet jums tai, be abejo, neįdomu...

— Priešingai, Toresai, pasakokite toliau,— keistai ramiu balsu atsakė Žoamas Garalis.

— Gerai. Tą kartą buvo pavogti deimantai, o sauja tų gražių akmenukų — milijonas, o kartais — net du!

Ir Toresas, kurio veide nepaprastai ryškiai atsispindėjo godumas, nejučiomis sugniaužė ir atgniaužė kumštį.

— Buvo va kaip,— kalbėjo toliau jis.— Tižukoje yra paprotys visus per metus surinktus deimantus išvežti vienu kartu. Deimantai dėliojami į krūveles ir skirstomi pagal dydį, persijojus juos per dvylika rėčių su įvairaus dydžio skylutėmis. Paskui jie supilami į maišus ir siunčiami į Rio de Žaneirą. Kadangi jų vertė — keliolika milijonų, tai, patys suprantate, būna gerai saugomi. Tarnautojas, kurį parenka kasyklų valdytojas, keturi raiteliai iš provincijos pulko ir dešimt pėstininkų — tokia sargyba. Pradžioje jie užsuka į Vila-Riką, kur vyriausias valdytojas užantspauduoja maišus, o paskui keliauja į Rio de Žaneirą. Pridursiu, kad iš atsargumo išvykimo data visada laikoma paslaptyje. Taigi 1826 metais jaunas tarnautojas, pavarde Dakosta, kokių dvidešimt trejų metų amžiaus, jau keli metai dirbąs vyriausiojo valdytojo kanceliarijoje, sugalvojo tokį užpuolimą. Jis susikalbėjo su kontrabandininkų grupe ir pranešė jiems, kada bus vežami deimantai. Nemaža ir gerai ginkluota piktadarių gauja ėmė veikti. Vasario 22 dienos naktį už Vila-Rikos kontrabandininkai netikėtai užpuolė deimantus saugančius kareivius. Šie drąsiai gynėsi, tačiau visi buvo išžudyti, tik vienas liko gyvas, kuris, nors ir sunkiai sužeistas, paspruko ir pranešė apie siaubingą užpuolimą. Tarnautoją, kuris keliavo kartu, ištiko toks pat likimas, kaip ir kareivius.

Kritęs nuo piktadarių smūgių, jis, matyt, buvo nuvilktas ir įmestas į kokią prarają, nes jo kūno taip ir nepavyko rasti.

— O kaip Dakosta? — paklausė Žoamas Garalis.

— Nusikaltimas jam neišėjo į gera. Taip susidėjo aplinkybės, kad netrukus jis buvo įtartas ir apkaltintas užpuolimo organizavimu. Veltui Dakosta tvirtino esąs niekuo dėtas. Turėdamas tokią vietą, jis žinojo deimantų išvežimo dieną. Tik jis galėjo įspėti piktadarius. Jis buvo suimtas ir nuteistas mirti. O nuosprendis įvykdomas per dvidešimt keturias valandas.

— Bausmė tam nelaimingajam buvo įvykdyta? — paklausė Fragozas.

— Ne! — atsakė Toresas.— Jis buvo uždarytas į Vila-Rikos kalėjimą. Naktį, kai iki bausmės buvo likę vos keletas valandų, Dakosta pabėgo. Nežinia, ar kas jam padėjo, ar pats vienas.

— O nuo tada neteko girdėti apie tą žmogų? — paklausė Žoamas Garalis.

— Ne! — atsakė Toresas.— Be abejo, jis išvyko iš Brazilijos ir dabar kur nors tolimoje šalyje linksmai gyvena už pavogtus turtus.

— Tegu verčiau jis gyvena skurdžiai! — tarė Žoamas Garalis.

— Ir tegu nubaudžia jį dievas, neleisdamas nė minutei nurimti nuo sąžinės graužimo dėl padaryto nusikaltimo! — pridūrė tėvas Pasanja.

Tuo metu pietūs baigėsi, ir visi, pakilę nuo stalo, išėjo pakvėpuoti grynu vakaro oru. Saulė jau leidosi, tačiau iki sutemstant dar buvo likusi kokia valanda laiko.

— Tokios istorijos nelinksmos,— tarė Fragozas.— Mūsų sužadėtuvių pietų pradžia buvo kur kas malonesnė!

— Ir tik jūs dėl to kaltas, ponas Fragozai,— atsakė Lina.

— Kodėl aš?

— Todėl, kad visą laiką klausinėjote apie tą apygardą ir deimantus. O koks mūsų reikalas!

— Garbės žodis, jūsų teisybė! — sutiko Fragozas.— Bet aš juk nemaniau, kad pokalbis taip pasibaigs.

— Vadinasi, jūs kalčiausias!

— Ir labiausiai nubaustas, panele Lina, nes per desertą negirdėjau jūsų juoko.

Garalių šeima pasuko į žangados pirmagalį. Manoelis ir Benitas ėjo šalia vienas kito, netardami nė žodžio. Jakita su dukra, taip pat tylomis, sekė jiems iš paskos; visus slėgė nesuprantamas liūdesys, tarsi jie būtų nujautę artėjančią nelaimę.

Toresas nesitraukė nuo Žoamo Garalio, kuris buvo nuleidęs galvą ir atrodė susimąstęs. Staiga Toresas uždėjo jam ant peties ranką.

— Žoamai Garali,— tarė jis,— ar negalėtumėte man skirti ketvirčio valandos, norėčiau su jumis pakalbėti.

Žoamas Garalis pažvelgė į Toresą.

— Čia? — paklausė jis.

— Ne! Ten, kur niekas netrukdys.

— Ką gi, eime!

Abu pasuko prie namo, įėjo vidun, ir durys užsitrenkė jiems už nugaros.

Sunku apsakyti, ką pajuto visi namiškiai, kai Žoamas Garalis nuėjo su Toresu. Kas galėjo būti bendro tarp to perėjūno ir garbingo Ikitoso fazendos savininko? Visiems atrodė, kad jų šeimai gręsia baisi nelaimė, tačiau niekas nedrįso apie tai prabilti.

— Manoeli,— tarė Benitas, sugriebęs jį už rankos ir pavedėjęs į šalį,— tas žmogus rytoj Manause turės išlipti!

— Taip! .. Būtinai! .. — atsakė Manoelis.

— O jei per jį... jei per jį mano tėvui atsitiks nelaimė... aš jį užmušiu!

XX skyrius

AKIS Į AKĮ

Likę vieni kambaryje, kur jų niekas negalėjo nei girdėti, nei matyti, Žoamas Garalis ir Toresas valandėlę atidžiai žiūrėjo vienas į kitą, netardami nė žodžio.

Nejaugi avantiūristas nedrįso pradėti kalbą? O gal suprato, kad į visus jo klausimus Žoamas Garalis atsakys tik paniekinančiu tylėjimu? Taip! Todėl Toresas ir neklausinėjo. Nuo pat pokalbio pradžios jis tik tvirtino, pasirinkęs kaltintojo vaidmenį.

— Žoamai,— tarė jis,— jūsų pavardė ne Garalis, o Dakosta.

Išgirdęs tą nusikaltėlio pavardę, Žoamas Garalis nejučiomis krūptelėjo, tačiau nieko neatsakė.

— Jūs — Žoamas Dakosta,— toliau kalbėjo Toresas,— prieš dvidešimt trejus metus tarnavote Tižukos valdybos kanceliarijoje ir buvote nuteistas už apiplėšimą ir žmogžudystę.

Žoamas Garalis vėl nepratarė nė žodžio, ir jo ramumas nustebino avantiūristą. Nejaugi jis klydo, kaltindamas vaišingą šeimininką? Ne! Antraip Žoamas Garalis būtų įsiutęs po tokių baisių kaltinimų. Gal jis tik nori sužinoti, ko siekia Toresas?

— Žoamai Dakosta,— kalbėjo toliau Toresas,— kartoju, jūs buvote apkaltintas deimantų vagyste ir nuteistas mirti, jūs pabėgote iš Vila-Rikos kalėjimo, kai liko tik keletas valandų iki nuosprendžio įvykdymo. Kodėl neatsakote?

Po tiesaus Toreso klausimo sekė ilga tyla. Žoamas Garalis, vis toks pat ramus, atsisėdo. Pasirėmęs alkūne ant nedidelio stalelio, jis žiūrėjo savo kaltintojui tiesiai į akis, nenuleisdamas galvos.

— Kodėl nieko neatsakote? — pakartojo Toresas.

— Kokio atsakymo jūs laukiate? — ramiai paklausė Žoamas Garalis.

— Tokio atsakymo,— lėtai tarė Toresas,— po kurio man nereikėtų eiti pas Manauso policijos viršininką ir pasakyti: „Štai čia žmogus, kurio tapatybę nesunku nustatyti, kurį galima atpažinti net po dvidešimt trejų metų nebuvimo. Tas žmogus — deimantų vagystės Tižukoje kurstytojas, kareivių žudikų bendrininkas, pasmerktasis, išvengęs bausmės, Žoamas Dakosta, pasivadinęs Žoamu Garaliu!"

— Vadinasi,— tarė Žoamas Garalis,— jei aš taip atsakysiu, Toresai, man nereikės jūsų bijoti?

— Suprantama, nes tada nei jums, nei man nebebus reikalo kalbėti apie tai.

— Nei jums, nei man? — pakartojo Žoamas Garalis.— Vadinasi, ne pinigais turiu užmokėti už jūsų tylėjimą?

— Ne, kad ir kiek man siūlytumėte!

— Tad ko norite?

— Žoamai Garali,— atsakė Toresas,— viena sąlyga. Neskubėkite jos atmesti, atsiminkite — esate mano valdžioje.

— Kokia ta sąlyga? — paklausė Žoamas Garalis.

Toresas minutėlę susikaupė. Jį stebino Garalio elgesys. Juk to žmogaus gyvybė jo rankose! Avantiūristas tikėjosi smarkaus ginčo, maldavimų, ašarų... Prieš jį buvo žmogus, teistas už baisų nusikaltimą,— o jis nė nekrustelėjo. Galų gale, sukryžiavęs rankas, Toresas pasakė:

— Jūs turite dukterį. Ji man patinka, ir aš noriu ją vesti.

Matyt, Žoamas Garalis iš tokio perėjūno tikėjosi visko, nes, išgirdęs jo prašymą, neprarado savitvardos.

— Vadinasi,— paklausė jis,— garbingasis Toresas nori patekti į žudiko ir vagies šeimą?

— Tik aš vienas galiu spręsti, kaip man dera elgtis,— atsakė Toresas.— Aš noriu būti Žoamo Garalio žentas ir juo būsiu.

— Tačiau jūs žinote, Toresai, kad mano duktė išteka už Manoelio Valdeso?

— Atsakykite Manoeliui Valdesui.

— O jei mano duktė nesutiks?

— Pasakykite viską, ir, kiek aš ją pažįstu, Minja nusileis,— akiplėšiškai atkirto Toresas.

— Viską?

— Viską, jei reikės. Kai reikės pasirinkti arba savo jausmus, arba šeimos garbę ir tėvo gyvybę, ji nedvejos!

— Koks jūs niekšas, Toresai! — ramiai atsakė Žoamas Garalis, vis dar tvardydamasis.

— Niekšas ir žudikas kuo puikiausiai gali sutarti!

Sulig šiais žodžiais Žoamas Garalis atsistojo, priėjo prie avantiūristo ir pažvelgė jam tiesiai į akis.

— Toresai,— tarė jis,— jei norite įeiti į Žoamo Dakostos šeimą, vadinasi, žinote, kad Žoamas Dakosta nepadarė nusikaltimo, už kurį jį nuteisė mirti.

— Štai kaip!

— Ir pridursiu: jūs turite jo nekaltumo įrodymą, kurį tikitės paskelbti tą dieną, kai vesite jo dukterį.

— Pakalbėkim nuoširdžiai, Žoamai Garali,— nuleidęs balsą, atsakė Toresas,— ir pažiūrėsime, ar atsisakysite išleisti už manęs dukterį, kai mane išklausysite.

— Aš klausau, Toresai.

— Na ką gi, tai tiesa,— prabilo perėjūnas tarsi nenoromis, tęsdamas žodžius,— tiesa, jūs nekaltas! Aš tai sakau, nes žinau, kas tikrasis nusikaltėlis, ir jūsų nekaltumą galiu įrodyti.

— O kur tas niekšas, padaręs nusikaltimą?

— Jis mirė.

— Mirė! — sušuko Žoamas Garalis išblyškęs, tarsi tas žodis jam būtų atėmęs visą viltį išsiteisinti.

— Taip, mirė,— pakartojo Toresas.— Su tuo žmogumi susipažinau, praėjus daugeliui metų po nusikaltimo. Tuomet jo praeities dar nežinojau. Jis aprašė su visomis smulkmenomis deimantų pagrobimo istoriją. Prieš mirtį jį ėmė graužti sąžinė. Jis žinojo, kur slepiasi Žoamas Dakosta, kokiu vardu prisidengęs nekaltasis pradėjo naują gyvenimą. Žinojo, kad Dakosta turtingas, gyvena su laiminga šeima, tačiau taip pat žinojo, jog Dakosta tikros laimės neturi. Taigi jis panoro grąžinti tą laimę, atstatyti jo gerą vardą!.. Bet užklupo mirtis... ir tas žmogus įpareigojo mane, savo draugą, padaryti tai, ko pats nebegalėjo!.. Jis atidavė man Dakostos nekaltumo įrodymą, paprašęs jam perduoti, ir mirė.

— Kokia to žmogaus pavardė!? — sušuko Žoamas Garalis, iš susijaudinimo pakėlęs balsą.

— Sužinosite, kai aš būsiu jūsų šeimos narys.

— O kur jo raštas?..

Žoamas Garalis buvo pasiruošęs pulti Toresą, apieškoti jį ir atimti savo nekaltumo įrodymą.

— Dokumentas saugioje vietoje,— atsakė Toresas,— gausite jį, kai jūsų duktė bus mano žmona. Na kaip, ir dabar atsisakysite?

— Taip,— tarė Žoamas Garalis.— Bet mainais už raštą siūlau jums pusę savo turto!

— Pusę turto! — sušuko Toresas.— Sutinku, tik su sąlyga, kad tai bus Minjos kraitis.

— Štai kaip jūs gerbiate mirštančio nusikaltėlio valią; jis atgailavo ir prašė jus atitaisyti jo padarytą blogį!

— Šitaip! Na ir kas?

— Dar kartą sakau, Toresai,— sušuko Žoamas Garalis,— jūs — pats didžiausias niekšas!

— Tegul!

— O kadangi aš ne nusikaltėlis, tai mums nepavyks susitarti!

— Vadinasi, atsisakote?

— Atsisakau!

— Tada žūsite, Žoamai Garali! Jūsų byloje viskas prieš jus! Esate nuteistas mirti ir pats gerai žinote, kad valdžia draudžia sušvelninti bausmę už tokius nusikaltimus. Jei būsite įskųstas — suims! Kai suims — įvykdys bausmę!.. O įskųsiu jus — aš!

Kad ir kaip valdėsi Žoamas Garalis, bet ilgiau neištvėrė. Jau buvo bepuoląs Toresą, tačiau šis nauju grasinimu jį apramino.

— Saugokitės! — tarė Toresas.— Jūsų žmona nežino, kad jos vyras — Žoamas Dakosta, vaikai taip pat nenujaučia, kad Dakosta — jų tėvas; neskubėkite — išduosite savo paslaptį.

Žoamas Garalis sustojo. Jis susitvardė, ir jo veidas vėl pasidarė, kaip įprastai, ramus.

— Mūsų pokalbis per ilgai užtruko,— tarė Žoamas, eidamas prie durų,— dabar žinau, ką man daryti.

— Saugokitės, Žoamai Garali! — paskutinį kartą įspėjo Toresas, kuris niekaip negalėjo patikėti, kad jo niekšiškas šantažas sužlugo.

Žoamas Garalis nieko neatsakė. Jis atidarė verandos duris, mostelėjo Toresui sekti paskui, ir abu nuėjo į žangados vidurį, kur buvo susirinkusi visa šeima.

Benitas, Manoelis ir visi kiti, smarkiai sunerimę, atsistojo. Jie pastebėjo, kad Toreso veidas grėsmingas ir akys liepsnoja pykčiu. Žoamas Garalis, priešingai, buvo ramus ir beveik linksmas.

Abu jie sustojo prieš Jakitą ir namiškius. Niekas nedrįso prabilti.

Toresas dusliu balsu ir, kaip paprastai, akiplėšiškai nutraukė tą slogią tylą.

— Paskutinį kartą, Žoamai Garali, reikalauju atsakymo!

— Klausykitės, štai jis! — tarė Žoamas Garalis ir po to kreipėsi į žmoną.— Jakita, ypatingos aplinkybės verčia pakeisti ankstesnį mūsų sprendimą dėl Minjos ir Manoelio vedybų.

— Pagaliau! — suriko Toresas.

Žoamas Garalis nieko neatsakė, tik nužvelgė perėjūną kupinu paniekos žvilgsniu.

Manoeliui nuo šių žodžių vos širdis neplyšo. Visa perbalusi Minja atsistojo, tarsi ieškodama pagalbos pas motiną. Jakita ją apkabino, norėdama priglausti, apginti.

— Tėve! — sušuko Benitas, stodamas tarp jo ir Toreso.— Ką norite pasakyti?

— Noriu pasakyti,— atsakė Žoamas Garalis skardžiu balsu,— kad laukti, kol atvyksime į Parą ir ten sutuoksime Minją su Manoeliu, nebegalima. Tėvas Pasanja juos sutuoks rytoj, čia pat, žangadoje, jei tik, pasikalbėjęs su manimi, Manoelis nenorės atidėti vedybų.

— Ak tėve mano, tėve. . .— sušuko jaunuolis.

— Palauk, Manoeli, kol kas dar neskubėk manęs taip vadinti,— tarė Žoamas Garalis neapsakomo skausmo kupinu balsu.

Toresas tuo metu stovėjo susikryžiavęs ant krūtinės rankas ir nepaprastai įžūliai žvelgė į visą šeimyną.

— Tai jūsų paskutinis žodis,— tarė jis, ištiesęs Žoamui Garaliui ranką.

— Ne, ne paskutinis.

— Kas dar?

— Va, Toresai, aš čia šeimininkas! Patinka jums ar ne, bet išeikit iš žangados!

— Taip, tuoj pat! — sušuko Benitas.— Arba išmesiu jį už borto!

Toresas trūktelėjo pečiais.

— Negrasinkit. Aš ir pats noriu nedelsiant išlipti į krantą. Bet jūs dar mane paminėsit, Žoamai Garali! Gana greitai mes susitiksim!

— Jeigu tai priklausys tik nuo manęs,— atsakė Žoamas Garalis,— ko gero, mes susitiksime daug greičiau, negu jūs manote! Rytoj būsiu pas Ribeirą, vyriausiąjį provincijos teisėją,— esu jį įspėjęs, kad atvykstu į Manausą. Jei drįsite, ateikite ten!

— Pas teisėją Ribeirą! . . — burbtelėjo aiškiai suglumęs Toresas.

— Taip, pas teisėją Ribeirą! — pakartojo Žoamas Garalis.

Paskui jis pilnu paniekos gestu parodė Toresui pirogą ir liepė keturiems savo žmonėms nedelsiant jį nuplukdyti iki artimiausios salos kranto.

Niekšas pagaliau dingo.

Vis dar neatsikvošėjusi šeima tylėjo ir laukė, kol prakalbės jos galva. Tačiau Fragozas, nelabai suvokdamas, koks rimtas reikalas, kaip visada, žvaliai kreipėsi į Žoamą Garalį:

— Jei panelės Minjos ir pono Manoelio jungtuvės įvyks rytoj žangadoje...

— Jūs susituoksite kartu su jais, drauge mano,— švelniai atsakė Žoamas Garalis.

Ir, davęs ženklą Manoeliui, nuėjo kartu su juo į savo kambarį.

Žoamo Garalio ir Manoelio pokalbis truko apie pusvalandį, tačiau visiems atrodė, kad praėjo ištisa amžinybė, kol pagaliau atsivėrė namo durys.

Manoelis išėjo vienas.

Jo akyse liepsnojo kilnus ryžtas. Priėjęs prie Jakitos, jis pavadino ją motina, Minją — žmona, o Benitą — broliu. Paskui, atsigręžęs į Liną ir Fragozą, pasakė:

— Iki rytojaus!

Manoelis sužinojo viską, kas buvo įvykę tarp Žoamo Garalio ir Toreso. Jam buvo paaiškinta, kad Žoamas Garalis tikisi teisėjo Ribeiros paramos, kad su juo, namiškiams nieko nežinant, jau apie metai buvo susirašinėjama, kad teisėją pavyko įtikinti ir jam įrodyti savo nekaltumą. Jis taip pat sužinojo, jog Žoamas Garalis ryžtingai leidosi į šią kelionę, turėdamas vieną tikslą — iškovoti, kad neteisinga byla, kurios auka jis tapo, būtų peržiūrėta ir kad nei jo dukters, nei žento neslėgtų ta siaubinga neaiškios padėties našta, kurią jam pačiam taip ilgai teko nešti.

Taip, dabar Manoeliui visa tai buvo aišku. Bet jis taip pat žinojo, kad Žoamas Garalis, o, tiksliau, Žoamas Dakosta, nekaltas, ir dėl tos nelaimės Minjos tėvas Manoeliui pasidarė dar brangesnis ir artimesnis.

Manoelis nežinojo tik viena — kad yra raštiškas Žoamo nekaltumo įrodymas ir kad jis — Toreso rankose. Žoamas Garalis

norėjo, kad Ribeira galėtų pats pasinaudoti tuo jį išteisinančiu dokumentu, jei tik avantiūristas nemelavo.

O kol kas Manoelis pareiškė einąs pas tėvą Pasanją paprašyti, kad jis paruoštų viską, ko reikia abejoms jungtuvėms.

Rytojaus dieną, rugpiūčio 24, vos valandai likus iki jungtuvių ceremonijos, didžiulė piroga atsiskyrė nuo kairiojo kranto ir priplaukė prie žangados.

Dvylika irkluotojų ją greitai atplukdė iš Manauso; pirogoje sėdėjo keletas policininkų ir policijos viršininkas, kuris, pranešęs, kas esąs, įlipo į žangadą.

Tuo metu Žoamas Garalis su visa šeima, jau apsirengę iškilmių rūbais, išėjo iš namo.

— Kuris Žoamas Garalis? — paklausė policijos viršininkas.

— Aš! — atsakė Žoamas Garalis.

— Žoamai Garali,— tarė policijos viršininkas,— jūs kadaise buvote Žoamas Dakosta. Vienas žmogus, o dvi pavardės! Jūs suimtas!

Sulig šiais žodžiais Jakita ir Minja nustėrusios sustojo ir nepajėgė net krustelėti.

— Mano tėvas — žudikas?! — sušuko Benitas, bepuoląs prie Žoamo Garalio.

Tėvas mostu jį sustabdė.

— Dar vienas klausimas,— tvirtai pasakė Žoamas Garalis policijos viršininkui.— Ar orderį areštui davė vyriausias Manauso teisėjas Ribeira?

— Ne! — atsakė policijos viršininkas.— Areštuoti įsakė jo pavaduotojas. Teisėją Ribeirą vakar vakare ištiko apopleksija, ir jis mirė antrą valandą nakties, taip ir neatgavęs sąmonės.

— Mirė! — sušuko Žoamas Garalis, priblokštas žinios.— Mirė! .. Mirė! ..

Bet netrukus jis pakėlė galvą ir kreipėsi į žmoną ir vaikus:

— Brangieji mano, vienas tik teisėjas Ribeira žinojo, kad aš nekaltas. Jo mirtis man gali būti lemtinga, tačiau nereikia nusiminti.

Paskui jis atsigręžė į Manoelį:

— Pasikliaukime dievo malone! Pamatysime, ar teisybė gali atkeliauti iš dangaus į žemę!

Viršininkas davė ženklą policininkams, ir šie prisiartino prie Žoamo Garalio.

— Sakykite, tėve! — sušuko Benitas, kone pamišęs iš nevilties.— Tarkite žodį, ir mes, kad ir jėga, ištaisysime tą baisią klaidą, kurios auka jūs tapote!

— Čia nėra jokios klaidos, mano sūnau! — atsakė Žoamas Garalis.— Žoamas Dakosta ir Žoamas Garalis — tas pats asmuo. Aš iš tikro Žoamas Dakosta. Tačiau esu garbingas žmogus, kuris prieš dvidešimt trejus metus per teismo klaidą buvo nuteistas mirti vietoje tikro kaltininko. Ir aš prisiekiu prieš dievą savo vaikų ir jų motinos gyvybe, kad esu visiškai nekaltas!

— Jums uždrausta kalbėti su šeima! — įsikišo policijos viršininkas.— Esate mano kalinys, Žoamai Garali, ir aš griežtai vykdau įsakymą.

Žoamas Garalis rankos mostu sulaikė artimuosius ir apstulbusius tarnus.

— Tegu įvyksta žemiškasis teismas,— tarė jis,— kol neįvyko dangiškojo!

Ir, aukštai iškėlęs galvą, įsėdo į pirogą.

Atrodė, kad iš visų čia buvusių tik vienas Žoamas Garalis ramiai atlaikė tą siaubingą, taip netikėtai jį ištikusį smūgį.

ANTROJI DALIS

I skyrius

MANAUSAS

Manauso miestas įsikūręs 3°8'4" pietų platumos ir 67°27' ilgumos, į vakarus nuo Paryžiaus meridiano. Nuo čia iki Belemo — keturi šimtai dvidešimt lje, o iki Rio Negro žiočių — vos dešimt kilometrų.

Manausas — provincijos sostinė. Jis stovi ne prie Amazonės — šios didžiosios brazilų žemės vandens arterijos, o kairiajame jos intako Rio Negro krante. Vaizdingai išsidėstę privatūs namai ir visuomeniniai pastatai kyla virš supančios miestą lygumos.

Rio Negras, kurį 1645 metais atrado ispanas Favela, teka iš kalnų, esančių šiaurės vakaruose, tarp Brazilijos ir Naujosios Grenados, pačioje Papajano provincijos gilumoje. Su Orinoku jį jungia du intakai — Pimičimas ir Kasikjaris.

Nubėgęs tūkstantį septynis šimtus kilometrų, Rio Negras išlieja savo tamsius vandenis į Amazonę tūkstančio šimto tuazų pločio žiotimis; srovė čia tokia greita ir stipri, kad keletą mylių juodas Rio Negro vanduo srūva nesusimaišęs su šviesesniu Amazonės. Toje vietoje abiejų upių krantai prasiplečia, sudarydami didelę penkiolikos lje ilgio lomą, kuri eina iki Anaviljanaso salų.

Čia, prie vienos mažytės įlankėlės, kaip tik ir buvo prisiglaudęs Manauso uostas. Jame susiburia daug laivų: vieni stovi nuleidę inkarus ir laukia palankaus vėjo, kiti remontuojami daugybėje kanalų, vadinamų iguarape. Kanalai taip aikštingai

išsiraizgę po Manausą, kad jis net atrodo panašus į Olandijos miestus.

Netrukus prie abiejų upių santakos bus pastatytas uostas garlaiviams ir dėl to Manause smarkiai išaugs prekyba. Į Manausą atvežta statybinė miško medžiaga ir vertinga mediena, kakava, kaučiukas, kava, salseparelis, cukrašvendrės, indigas, muskato riešutai, sūdyta žuvis, vėžlių sviestas ir kitos prekės galės būti gabenamos toliau daugybe vandens kelių: Rio Negru — į šiaurę ir vakarus, Madeira — į pietus ir vakarus ir pagaliau Amazone — į pietus iki pat Atlanto pakrančių. Taigi miesto padėtis labai patogi ir turi smarkiai prisidėti prie jo gerbūvio kilimo.

Manausas, arba Manao, kadaise vadinosi Moura. Vėliau — Bara de Rio Negras. Nuo 1757 iki 1804 metų miestas pateko į karališkąsias medžioklės valdas. Kadangi jos turėjo didžiojo Amazonės intako vardą, tai ir miestas buvo pavadintas Bara de Rio Negru. Tačiau 1826 metais, tapęs didžiulės Amazonės provincijos sostine, jis gavo naują vardą iš kadaise toje Centrinės Amerikos dalyje gyvenusių indėnų — jų genties pavadinimą.

Dažnai nelabai išprusę keliautojai supainiodavo Manausą su garsiuoju Manao, fantastiniu miestu, kažkada, esą, stovėjusiu prie legendinio Parimos ežero. Vėliau paaiškėjo, kad tas ežeras — tik aukštutinis Brankas, paprasčiausias Rio Negro intakas. Ten buvusi Eldorado šalis, kurios karalius, jei tikėsime padavimu, kiekvieną rytą liepdavęs jį apipilti aukso dulkėmis — tiek daug šiame ypatingame krašte buvo to brangaus metalo; jį galėjai tiesiog kastuvais semti. Tačiau patikrinus sužinota, kad visi tie tariami turtai — tai tik beverčiai žėručio klodai, savo blizgesiu apgavę godžius aukso ieškotojus.

Žodžiu, Manause nėra jokių pasakiškų legendinės Eldorado sostinės turtų. Tai miestas, turintis apie penkis tūkstančius gyventojų, mažiausia trys tūkstančiai jų — tarnautojai. Dėl to čia gausu administracinių pastatų: prezidento, įstatymų leidimo, pašto rūmai, iždas, muitinė, neskaitant koledžo, įkurto 1818 metais, ir tik 1851 metais įsteigtos ligoninės. Jei dar pridėsime kapines, užimančias visą rytinę kalvos šlaito dalį, kur 1669 me-

tais buvo pastatyta dabar jau sugriuvusi tvirtovė, skirta atremti Amazonės piratams, tai turėsime pilną miesto vaizdą.

Kulto pastatų buvo tik du: nedidelė Nekalto Prasidėjimo bažnytėlė ir Dievo Motinos ligonių sveikatos koplyčia, stūksanti beveik plyname lauke ant kalvos, iškilusios virš Manauso.

Ispanų įkurtam miestui šito maža. Dar reikėtų paminėti Karmelitų vienuolyną, tačiau iš jo, 1850 metais kilus gaisrui, liko vien griuvėsiai.

Be pareigūnų, tarnautojų ir kareivių, Manause daugiausia gyvena portugalų pirkliai ir indėnai iš įvairių Rio Negro pakrantėse įsikūrusių genčių.

Judriausios trys pagrindinės gana kreivos gatvės; jos pavadintos būdingais tai šaliai savotiškais vardais: „Dievo tėvo", „Dievo sūnaus" ir „Šventosios dvasios". Be to, į vakarus driekiasi nuostabi šimtamečių apelsinmedžių alėja, kurią architektai, statę naują miestą senoje vietoje, saugojo kaip savo akį.

Tas tris pagrindines gatves raizgo daugybė negrįstų gatvelių; visas jas kerta keturi kanalai, per kuriuos permesti mediniai tilteliai. Kai kur tamsūs kanalų — iguarape — vandenys teka per dykvietes, apaugusias piktžolėmis ir ryškiaspalvėmis gėlėmis: tai tarsi pačios gamtos sukurti skverai. Pavėsį jiems duoda nuostabūs medžiai. Daugiausia pasitaiko baltažievių milžinų sumaumeirų, kurių plačios viršūnės lyg skėčiai išsiskleidusios virš gumbuotų šakų.

Privatūs namai — tai keli šimtai paprastučių pirkių, dengtų čerpėmis arba palmių lapais, su išsikišusiais bokšteliais ir priestatais krautuvėlėms; šios dažniausiai priklauso portugalų pirkliams.

O kas per žmonės čia dirba, gyvena ir laisvu laiku išeina į gatves? Orūs ponai ilgais juodais švarkais, šilkiniais cilindrais, lakuotais pusbačiais, šviesiomis pirštinėmis ir įsegtais į kaklaryšį deimantais; damos puošniais pretenzingais drabužiais, rauktomis suknelėmis ir paskutinės mados skrybėlėmis; ir pagaliau indėnai, kurie taip pat baigia sueuropėti, pamažu griaudami visa, kas buvo likę iš vietinio šios Amazonės baseino dalies kolorito.

Toks Manausas, su kuriuo trumpai reikėjo supažindinti skaitytoją, nes šito reikalauja mūsų pasakojimas. Čia taip tragiškai nutrūko įpusėjusi žangados kelionė; čia palyginti per trumpą laiką turėjo išaiškėti šios paslaptingos istorijos peripetijos.

II skyrius

PIRMOSIOS AKIMIRKOS

Vos tik piroga su Žoamu Garaliu, ar, tiksliau, Žoamu Dakosta — metas grąžinti jam tą vardą — dingo iš akių, Benitas priėjo prie Manoelio.

— Sakyk, ką tu sužinojai? — paklausė jis.

— Sužinojau, kad tavo tėvas nekaltas! Taip! Nekaltas! — pakartojo Manoelis.— Sužinojau, kad prieš dvidešimt trejus metus jis buvo nuteistas aukščiausia bausme už nusikaltimą, kurio nepadarė.

— Jis viską tau papasakojo, Manoeli?

— Viską, Benitai! — atsakė vaikinas.— Juk aš tapsiu antruoju sūnumi, vesdamas jo dukrą, ir tas garbingas žmogus nepanoro slėpti savo praeities.

— O ar tėvas gali įrodyti, kad nekaltas?

— Geriausias įrodymas — tie dvidešimt treji pagarbos verti nepriekaištingo gyvenimo metai, o ir tai, kad Žoamas Dakosta pats kreipėsi į teisingumą: „Štai aš! Gana man to dvilypio gyvenimo! Nebenoriu dangstytis netikra pavarde! Jūs nuteisėte nekaltą! Reabilituokite jį!"

— O kai tėvas... kai jis pasakojo... ar tu nė akimirką nesuabejojai? — sušuko Benitas.

— Nė akimirką, broli mano!

Ir abu vaikinai širdingai paspaudė vienas kitam ranką.

Paskui Benitas priėjo prie tėvo Pasanjos.

— Tėve,— tarė jis,— nuveskite mamą ir sesutę į kambarius. Prašom nepalikti jų visą dieną! Niekas čia neabejoja, kad mano tėvas nekaltas... niekas, ir jūs tai žinote! Rytoj su motute nueisime pas policijos viršininką. Mus leis į kalėjimą. Leis, nes atsakyti būtų pernelyg žiauru! Pasimatysime su tėvu ir nuspręsime, ko reikia imtis, kad jis būtų išteisintas.

Jakita buvo tartum suakmenėjusi; iš pradžių ją pribloškė netikėtas smūgis, tačiau netrukus ta drąsi moteriškė atsigavo. Jakita Dakosta bus tokia, kokia buvo Jakita Garal. Ji šventai tikėjo, jog vyras nekaltas. Tiesa, Žoamas Dakosta ją vedė prisidengęs svetima pavarde, tačiau Jakita net nepagalvojo jam už tai priekaištauti. Ji prisiminė vien tik savo laimingą gyvenimą, kurį atnešė tas doras žmogus, taip neteisingai nubaustas. Rytoj pat ji bus prie kalėjimo vartų ir nesitrauks, kol neatidarys.

Tėvas Pasanja nusivedė Jakitą kartu su dukra, kuri niekaip negalėjo sulaikyti ašarų, ir visi trys užsidarė namuose.

Vaikinai liko vieni.

— O dabar, Manoeli,— tarė Benitas,— man reikia žinoti viską, ką tau sakė tėvas.

— Neturiu ko slėpti, Benitai.

— Kodėl Toresas įlipo į žangadą?

— Parduoti Žoamui Dakostai jo praeities paslaptį.

— Vadinasi, kai sutikome Toresą Ikitoso miške, jis jau ketino pasimatyti su tėvu?

— Be jokių abejonių,— atsakė Manoelis.— Niekšas keliavo į fazendą, tikėdamasis įgyvendinti seniai apgalvotą šantažą.

— O kai pasakėme,— įsiterpė Benitas,— kad tėvas su visa šeima ruošiasi pereiti sieną, jis staiga pakeitė planą?

— Taip, nes Žoamas Dakosta Brazilijos teritorijoje labiau nuo jo priklausytų, negu šiapus Peru sienos. Štai kodėl antrą kartą sutikome Toresą Tabatingoje, kur jis laukė ar, tiksliau, tykojo mūsų atvykstant.

— O aš dar pats pasiūliau jam keliauti žangada! — sušuko nevilties apimtas Benitas.

— Nepriekaištauk sau, broli! — tarė jam Manoelis.— Anksčiau ar vėliau Toresas vis tiek būtų mus suradęs. Ne toks jis žmogus, kad atsisakytų šitokio grobio. Jei būtų mus pražiopsojęs Tabatingoje, būtume jį sutikę Manause.

— Taip, Manoeli, tavo teisybė. Tačiau šiandien apie praeitį negalvokime... svarbiausia — ką daryti dabar... Priekaištai nieko nepadės! Reikia veikti!

Tai sakydamas, Benitas perbraukė ranka per kaktą, stengdamasis prisiminti to liūdno atsitikimo smulkmenas.

— Klausyk,— paklausė jis, — iš kur Toresas galėjo sužinoti, kad tėvas prieš dvidešimt trejus metus buvo nuteistas už tą siaubingą nusikaltimą Tižukoje?

— Nesuprantu,— atsakė Manoelis.— Atrodo, kad tavo tėvas taip pat nežino.

— Ir vis dėlto Toresas žinojo, jog Žoamas Dakosta gyvena Garalio pavarde?

— Matyt.

— O taip pat žinojo, kad būtent Peru, Ikitose, tiek metų slepiasi mano tėvas?

— Aišku, žinojo,— atsakė Manoelis.— Bet iš kur ir kaip, negaliu suprasti.

— Ir paskutinis klausimas,— tarė Benitas.— Ką siūlė tėvui Toresas per pokalbį, po kurio tas niekšas buvo išvytas?

— Jis pagrasino pranešiąs, kad Žoamas Garalis — tai Žoamas Dakosta, jei tik tėvas atsisakys mokėti už tylėjimą.

— O kiek paprašė?

— Paprašė Minjos rankos,— atsakė Manoelis, net išblyškęs iš pykčio.

— Kaip tas galvijas drįso! ..— sušuko Benitas.

— Tu pats girdėjai, Benitai, kaip tėvas atsakė į tą gėdingą pasiūlymą.

— Taip, Manoeli, taip! .. Jis pasielgė, kaip būtų pasielgęs kiekvienas žmogus, apimtas pasipiktinimo. Jis išvijo Toresą. Bet neužtenka išvyti! Ne! Man to nepakanka! Juk tėvą suėmė Toresui įskundus?

— Taip.

— Na, tokiu atveju privalau rasti Toresą! — sušuko Benitas, grėsmingai ištiesęs ranką į kairiąją upės pusę.— Turiu išgauti, kaip jis viską sužinojo! .. Paimsiu į nagą, ir jis pasakys, ar tik ne iš tikrojo nusikaltėlio išgirdo tą paslaptį. Jis man prabils! .. O jei ne... tai jau žinosiu, ką daryti!

— Ką mums abiem daryti! — pridūrė Manoelis, gal ne taip karštai, tačiau ryžtingai.

— Ne... Manoeli, ne! .. man vienam!

— Mes broliai, Benitai, ir keršyti privalome abu.

Benitas neatsakė. Matyt, jis jau buvo galutinai apsisprendęs.

Tuo metu prie vaikinų priėjo locmanas Araužas, ligi tol atidžiai stebėjęs upę.

— Kaip nutarėte,— paklausė jis,— ar žangada liks prie Muros salos, ar plauks į Manauso uostą?

Šitą klausimą reikėjo aptarti, tačiau delsti iki nakties nebuvo galima.

Žinia apie Žoamo Dakostos suėmimą tikriausiai jau pasklido mieste. Be abejo, ji sukėlė Manauso gyventojų smalsumą. Bet ar vien smalsumą? O gal ir neapykantą suimtajam — svarbiausiam kadaise pagarsėjusio Tižukos nusikaltimo veikėjui? Ar minia jų neužpuls? Juk žmonės dar nepamiršo tos baisios istorijos, už kurią niekas taip ir nebuvo nubaustas? Ar ne geriau palikti žangadą prie Muros salos, dešiniajame upės krante, per keletą mylių nuo Manauso?

Buvo apsvarstyti visi „už" ir „prieš".

— Ne! — sušuko Benitas.— Jei stovėsime čia, atrodys, kad atidavėme tėvą likimo valiai ir kad abejojame jo nekaltumu! Atrodys, jog bijome, kad mūsų nepalaikytų bendrininkais! Reikia tuoj pat plaukti į Manausą!

— Tavo teisybė, Benitai,— pritarė Manoelis.— Plaukiam!

Araužas linktelėjo galvą ir ėmėsi darbo. Manevruoti buvo nelengva. Reikėjo įstrižai perkirsti Amazonę, kurios srovę čia dar smarkesnę daro Rio Negro vandenys, ir įplaukti į šio intako žiotis, esančias už dvylikos mylių kairiajame krante.

Inkaras buvo pakeltas, ir pagauta tėkmės žangada ėmė plaukti, Araužas, sumaniai pasinaudodamas srovės vingiais prie iškyšulių, pakreipdavo milžinišką plaustą norima kryptimi, o kiti ilgomis kartimis jam padėdavo.

Po dviejų valandų žangada jau buvo prie kito Amazonės kranto, kiek aukščiau Rio Negro žiočių, ir srovė pati nunešė ją į plačią įlanką kairiojoje intako pusėje.

Pagaliau penktą valandą vakaro plaustas buvo stipriai pririštas lynu prie kranto, tačiau ne Manauso uoste, kurį galėjai pasiekti tik perplaukęs gana stiprią srovę, bet kokia pusmyle žemiau.

Dabar žangada suposi ant tamsių Rio Negro vandenų, šalia aukšto kranto, apžėlusio cekropijomis su auksaspalviais pum-

purais; be to, čia augo daug standžiastiebių nendrių froksų, iš kurių indėnai gaminasi ginklus.

Pakrante vaikštinėjo keletas miestiečių. Suprantama, prie žangados juos atvedė smalsumas. Žinia apie Žoamo Dakostos suėmimą jau buvo plačiai paskleidusi; tačiau šitie Manauso gyventojai buvo gana santūrūs ir elgėsi palyginti kultūringai. Benitas dar tą patį vakarą norėjo išlipti į krantą, bet Manoelis jį atkalbėjo.

— Palauk rytojaus,— tikino jis.— Tuoj sutems, o mums negalima palikti žangados.

— Tegu bus, kaip sakai! Palauksime rytojaus!

Tuo metu Jakita su dukra ir tėvu Pasanja išėjo iš namo. Minja vis dar verkė, tačiau motinos akys jau buvo sausos, o judesiai žvalūs ir ryžtingi. Buvo matyti, kad ta moteris pasiruošusi viskam; tiek atlikti pareigą, tiek kovoti dėl savo teisių.

Jakita lėtai priėjo prie Manoelio.

— Manoeli,— tarė ji,— išklausykite mane. Aš turiu jums pasakyti tai, ką liepia sąžinė.

— Klausau,— atsakė Manoelis.

Jakita pažvelgė jam tiesiai į akis.

— Vakar, po pokalbio su Žoamu Dakosta, mano vyru, jūs priėjote prie manęs ir pavadinote motute; po to paėmėte Minją už rankos ir pasakėte — būsi mano žmona. Tada jau viską žinojote? Visą Žoamo Dakostos praeitį?

— Taip,— atsakė Manoelis,— ir tenubaudžia mane dievas, jei nors akimirką suabejojau jo žodžiais!

— Ačiū, Manoeli,— toliau kalbėjo Jakita.— Bet tuo metu Žoamas Dakosta dar nebuvo suimtas. Dabar padėtis pasikeitė. Tegu mano vyras ir nekaltas, tačiau jis kalėjime, jo praeitis visiems žinoma, o Minja — mirti nuteisto duktė. . .

— Minja Dakosta ar Minja Garal, koks man skirtumas! — sušuko nebesitvardydamas Manoelis.

— Manoeli! — sušnabždėjo mergina.

Ir ji tikriausiai būtų sukniubusi, bet Lina spėjo laiku ją sugriebti.

— Motute, jei nenorite, kad Minja numirtų,— tarė Manoelis,— vadinkite mane sūnumi!

— Sūnau! Vaike mano!

Tiek teįstengė ištarti Jakita. Sunkiai tramdomos ašaros pabiro jai iš akių.

Visi suėjo namo vidun. Bet per ilgą naktį nė valandėlę nesumerkė akių ši dora šeima, kurios daliai teko toks žiaurus išbandymas.

III skyrius

GRĮŽIMAS Į PRAEITĮ

Žoamas Dakosta manė galėsiąs visiškai pasikliauti teisėju Ribeira, todėl netikėta jo mirtis jam buvo baisus smūgis.

Ribeira su Žoamu Dakosta susipažino tada, kai jaunas tarnautojas buvo apkaltintas deimantų vagyste, tai yra dar prieš tapdamas vyriausiuoju Manauso teisėju, pirmuoju provincijos pareigūnu. Tuo metu Ribeira advokatavo Vila-Rikoje. Būtent jis gynė kaltinamąjį prisiekusiųjų teisme. Ta byla Ribeirai įstrigo į širdį, tapo tarsi sava. Atidžiai išnagrinėjęs dokumentus ir visus parodymus, advokatas ne tik pamatė, bet ir įsitikino, kad jo ginamasis apkaltintas neteisingai, jis nė piršto neprikišęs prie žudynių ir deimantų vagystės, kad tardymas pasuko klaidingu keliu, žodžiu, kad Žoamas Dakosta nekaltas.

Tačiau, nežiūrint gabumų ir pastangų, Ribeirai nepavyko įtikinti prisiekusiųjų. Kurį dar žmogų buvo galima įtarti padarius šį nusikaltimą? Žoamas Dakosta turėjo kuo puikiausias sąlygas pranešti piktadariams, kur ir kada bus gabenami deimantai. Sakykime, jo rankos švarios. Tačiau vis dėlto kažkas pranešė. Kas? Tarnautojas, lydėjęs eskortą, žuvo kartu su kareiviais, todėl įtarti jo niekaip negalima. Viskas rodė, kad Žoamas Dakosta — vienintelis nusikaltimo organizatorius.

Ribeira jį gynė su nepaprastu įkarščiu. Į šią bylą jis įdėjo visą širdį... Tačiau teisiamojo išgelbėti nepavyko. Prisiekusieji nutarė, kad Žoamas Dakosta kaltas dėl iš anksto apgalvotos žmogžudystės, kad jokių kaltę švelninančių aplinkybių nėra, ir teismas paskelbė nuosprendį — mirtis.

Žoamui Dakostai neliko jokios vilties. Bausmę sušvelninti buvo neįmanoma, kadangi nusikaltimas įvyko Deimantų apygardoje. Nuteistajam artėjo pražūtis... Tačiau naktį, kai kar-

tuvės jau buvo pastatytos, Žoamas Dakosta pabėgo iš Vila-Rikos kalėjimo... Visa kita — mums jau žinoma.

Po dvidešimties metų advokatas Ribeira buvo paskirtas vyriausiuoju Manauso teisėju, Dakosta apie tai sužinojo Ikitoso fazendoje, jam švystelėjo viltis: ar neverta pasirūpinti, kad byla būtų peržiūrėta? Nuojauta sakė, kad Ribeira, nors ir tapęs teisėju, gins jį ir dabar. Dakosta nusprendė padaryti viską, kad tik jį išteisintų. Jei Ribeira nebūtų buvęs vyriausiuoju provincijos teisėju, Dakosta, ko gero, dar būtų dvejojęs, nes neturėjo kuo įrodyti savo nekaltumo. Kad ir kaip kentėjo šis doras žmogus, priverstas slapstytis Ikitose, tačiau, galimas dalykas, jis būtų laukęs, kol laikas išdildys to siaubingo nusikaltimo prisiminimą; tačiau viena aplinkybė paskatino veikti nedelsiant.

Žoamas Dakosta jau seniai pamatė, kad Manoelis myli jo dukrą. Jakitos žodžiai jam buvo ne naujiena. Šios jauno karo gydytojo vedybos su Minja buvo visais atžvilgiais tinkamos. Žoamas suprato, kad jei ne šiandien, tai ryt Manoelis paprašys Minjos rankos.

Tačiau mintis, kad jo dukra ištekės svetima pavarde, kad Manoelis Valdesas, galvodamas, jog susigiminiuoja su Garaliais, susigiminiuos su Dakostomis,— ta mintis buvo nepakenčiama. Juk Dakosta — bėglys, kuriam nuolatos gresia mirties bausmė! Ne! Šios vedybos negali būti tokios, kaip jo paties! Ne! Niekada!

Mes dar prisimename, kas nutiko anuomet. Nuo to laiko, kai vaikinas atvyko į Ikitoso fazendą ir tapo Magaljanso dalininku, jau buvo praėję ketveri metai. Vieną dieną į fermą portugalas buvo atneštas mirštamai sužeistas. Jis jautė, kad greitai mirs. Magaljansas bijojo net pagalvoti, kad jo dukra liks viena, be jokios paramos; žinodamas, jog Žoamas ir Jakita myli vienas kitą, jis panoro, kad jungtuvės įvyktų tuojau pat.

Pradžioje Žoamas atsikalbinėjo. Jis siūlėsi likti Jakitos globėju, tarnu... Tačiau mirštąs Magaljansas taip primygtinai reikalavo, kad priešintis buvo neįmanoma. Jakita padavė Žoamui ranką, ir Žoamas ją paėmė.

Taip, tai buvo didelė klaida! Žoamas Dakosta privalėjo arba pasakyti visą tiesą, arba bėgti iš tų namų, kuriuose jį taip nuoširdžiai priėmė, iš to ūkio, kuris tiesiog sužydėjo per jo darbą. Geriau reikėjo atvirai prisipažinti, negu duoti savo geradario dukteriai netikrą pavardę, pavardę žmogaus, pasmerkto mirti už žmogžudystę; kas iš to, kad dievo akyse jis buvo visiškai nekaltas!

Tačiau aplinkybės vertė skubėti, senasis fazendos šeimininkas merdėjo, jis tiesė rankas į jaunuolius... Žoamas Dakosta nutylėjo, jungtuvės įvyko, ir jaunasis fermeris visą savo gyvenimą pašventė tai moteriai, kuri tapo jo žmona.

„Tą dieną, kai aš jai atskleisiu tiesą, Jakita man atleis! — kartojo sau Žoamas.— Ji nė akimirką manim nesuabejos! Tačiau, jei buvau priverstas ją apgaudinėti, jokiu būdu negaliu apgauti doro žmogaus, kuris nori pasidaryti mūsų šeimos nariu, vesdamas Minją! Ne! Geriau patekti į teisingumo rankas ir baigti tokį gyvenimą!"

Žoamui Dakostai daug kartų buvo kilusi mintis papasakoti žmonai apie savo praeitį. Jis vos ištvėrė neatskleidęs paslapties, kai Jakita maldavo keliauti į Braziliją, plaukti kartu su ja ir dukra nuostabiąja Amazone. Žoamas gerai pažinojo Jakitą ir buvo tikras, kad, išgirdus tiesą, jos meilė nė kiek nesumažės... Tačiau pritrūko drąsos!

Tai pagaliau ir suprantama. Juk Žoamą supo laiminga šeima, o toji laimė — jo rankų darbas; prisipažinęs, ko gero, vienu smūgiu galėjo viską sugriauti!

Toks ilgus metus buvo jo gyvenimas, toks buvo neišsenkamas didelių kančių šaltinis; žmogus, kuriam nereikėjo gėdytis nė vieno savo poelgio, dėl baisios neteisybės buvo priverstas slapstytis.

Bet tą dieną, kai Manoelio ir Minjos meile abejoti nebebuvo galima, kai jis suvokė, kad neprabėgs nė metai ir teks duoti sutikimą vedyboms, Žoamas Dakosta nustojo svyravęs ir tuoj pat ėmė veikti.

Jis parašė laišką Ribeirai; šiame laiške teisėjas sužinojo Žoamo Dakostos likimą, netikrąją pavardę, vietą, kur jis gyveno su šeima. Be to, Dakosta rašė, jog ketina vėl kreiptis

į savo krašto teisingumą ir iškovoti, kad byla būtų peržiūrėta. Po to jis turėjo būti arba išteisintas, arba sulaukti bausmės pagal neteisingą Vila-Rikos nuosprendį.

Kokie jausmai prabilo dorojo teisėjo širdyje? Juos nesunku atspėti. Kaltinamasis dabar kreipėsi ne į advokatą, o į vyriausią provincijos teisėją. Žoamas Dakosta patikėjo jam savo likimą ir net neprašė saugoti paslapties.

Teisėjas Ribeira, sužinojęs tokią naujieną, pradžioje sutriko. Tačiau greitai susitvardė ir kruopščiai apsvarstė, ko dabar iš jo reikalauja naujos pareigos. Juk būtent jis privalo bausti nusikaltėlius! O ką daryti, kai pats nusikaltėlis ateina sava valia? Tiesa, kažkada jis jį gynė, gynė ir neabejojo, kad šis buvo nuteistas neteisingai. O kai Žoamas Dakosta pabėgo, labai nudžiugo. Jei būtų galėjęs, Ribeira ir pats mielai būtų padėjęs bėgti... Tačiau ar šiandien vyriausias teisėjas gali daryti tai, kas prieš tiek metų buvo leistina advokatui?

„Be abejo, taip! — tarė sau Ribeira.— Sąžinė man sako: neapleisk to doro žmogaus. Jo laiškas dar kartą patvirtina — Dakosta nekaltas! Beje, tai tik moralinis įrodymas, nes kitokių pateikti neįmanoma; tačiau, gal būt, jis kaip tik labiausiai įtikinamas. Taip! Tą žmogų aš ginsiu!"

Nuo tada teisėjas ir Žoamas Dakosta ėmė slaptai susirašinėti. Visų pirma Ribeira patarė savo ginamajam nesusikompromituoti kokiu neatsargiu poelgiu. Jis norėjo rasti bylos medžiagą, dar kartą ją peržiūrėti, patikrinti dokumentus. Reikėjo ištirti, ar Deimantų apygardoje nesužinota nieko naujo apie tą nusikaltimą. Gal pavyko suimti kurį užpuoliką? Gal atsirado naujų žinių ar bent gandų? Taip, Žoamas Dakosta tikino: esu nekaltas! Bet šitie žodžiai — dar ne įrodymas. Todėl teisėjas Ribeira, smulkiai viską išnagrinėjęs, stengėsi surasti tikrąjį nusikaltėlį.

Žoamas Dakosta pažadėjo būti labai atsargus. Po sunkių išbandymų jį labai paguodė žinia, kad buvęs advokatas, o dabar vyriausias provincijos teisėjas, visiškai įsitikinęs jo nekaltumu. Taip, Ribeira tikėjo, jog nuosprendis tada buvo neteisingas, o Žoamas Dakosta — auka, kankinys, doras žmogus, kuriam visuomenė privalėjo viešai grąžinti gerą vardą. Kai teisėjas sužinojo apie tolimesnį Ikitoso fazendos šeimininko

likimą po teismo, apie jo šeimą, pasiaukojantį, kupiną darbo, skirtą vien saviškių laimei gyvenimą, tas įsitikinimas dar labiau sustiprėjo, ir Ribeira giliai susijaudino. Tada jis prisiekė sau padaryti viską, kad tik Žoamas Dakosta būtų išteisintas.

Susirašinėjimas truko pusę metų.

Pagaliau vieną dieną, aplinkybių verčiamas, Dakosta parašė teisėjui Ribeirai:

„Po dviejų mėnesių atvažiuosiu pas jus — vyriausiąjį provincijos teisėją!"

„Važiuokite!" — atsakė Ribeira.

Tuo metu žangada jau buvo paruošta kelionei. Žoamas Dakosta sėdo į ją kartu su visais namiškiais ir tarnais. Kelionės metu jis retai išlipdavo į krantą ir tuo, kaip žinoma, labai stebino žmoną ir sūnų. Dažniausiai sėdėdavo užsidaręs kambaryje ir rašydavo, bet ne prekybines sąskaitas, o prisiminimus, pavadintus „Mano gyvenimo istorija"; apie juos Žoamas Dakosta niekam neužsiminė, tačiau šie popieriai galėjo praversti peržiūrint bylą.

Jau minėjome, kad Toresas apskundė Žoamą Dakostą. Skundas galėjo arba sugriauti Dakostos planus, arba padėti juos įgyvendinti. Likus savaitei iki jo suėmimo, Žoamas Dakosta įteikė Amazonėje sutiktam indėnui laiškelį, kuriuo įspėjo teisėją, jog greitai atvyksta.

Ribeira, gavęs laišką, nekantriai laukė Dakostos atvažiuojant. Jis ketino vėl imtis tos rimtos bylos, kurią tikėjosi sėkmingai baigti.

Naktį, prieš atplaukiant žangadai į Manausą, teisėją Ribeirą ištiko apopleksija. Toreso viltys sudužo — iš savo aukos jis nieko nepešė. Tačiau jo kerštas buvo baisus: Dakostą suėmė, matant visai šeimai, o senojo advokato, kuris jį gintų, nebebuvo...

Taip, smūgis siaubingas! Bet ką daryti — burtai mesti, o trauktis — vėlu.

Žoamas Dakosta nesugniužo ir po šio išbandymo. Juk dabar reikėjo kovoti ne tik dėl savo, bet ir dėl visos šeimos garbės!

IV skyrius

MORALINIAI ĮRODYMAI

Orderį suimti Žoamą Dakostą, pasivadinusį Žoamu Garaliu, išdavė teisėjo Ribeiros pavaduotojas; jis privalėjo eiti Amazonės provincijos vyriausiojo teisėjo pareigas tol, kol bus paskirtas Ribeiros įpėdinis.

Pavaduotojas vadinosi Visentė Žarikesas. Tai buvo nedidukas paniuręs žmogelis; išdirbęs keturiasdešimt metų kriminaliniame teisme, suprantama, nepasidarė kaltinamiesiems palankesnis. Žarikesas išnagrinėjo tiek daug baudžiamųjų bylų, teisė ir nuteisė tiek daug piktadarių, jog suimtojo, kad ir kas jis būtų, nekaltumas jam iš anksto atrodė neįmanomas. Žinoma, Žarikesas neteisė prieš savo sąžinę, tačiau jo sąžinė, gerai apsišarvavusi, ne taip lengvai pasiduodavo nei kaltinamojo argumentams kvotos metu, nei gynėjo įrodinėjimams. Kaip daugelis teismo pirmininkų, jis negalėjo pakęsti prisiekusiųjų atlaidumo, ir, kai suimtasis, iškamuotas tardymo ir apklausos, atsistodavo priešais jį, Žarikesas jau būdavo įsitikinęs, jog jis tikrai kaltas.

Ir vis dėlto tas Žarikesas buvo neblogas žmogus. Nervingas, nenustygstąs vietoje, šnekus, suktas, įžvalgus, jis atrodė kiek juokingas: virš mažo kūno didžiulė galva su kupeta susitaršiusių plaukų, kurie kuo puikiausiai jam pakeitė teisėjo peruką; nepaprastai aštrios akys, skvarbus žvilgsnis; ilga nosis, kurią jis tikriausiai irgi būtų judinęs, jei tik būtų galėjęs; ausys taip atsikišusios, tarsi jomis būtų buvę gaudomi labai tolimi garsai, nepasiekiami normaliai klausai; pirštai, be perstojo barškiną į tribunolo stalą, priminė tylomis besilavinantį pianistą; ir pagaliau neproporcingai ilgas liemuo, lyginant su trumpomis kojomis, kurias jis, sėdėdamas teisėjo krėsle, čia sukryžiuodavo, čia vėl ištiesdavo.

Asmeniniame gyvenime teisėją Žarikesą, užkietėjusį viengungį, nuo baudžiamosios teisės knygų atitraukdavo tik valgis, kurio jis anaiptol neniekino, vistas, kurį labai vertino, šachmatai, kuriais meistriškai žaidė, ir ypač visokiausi galvosūkiai, mįslės, šarados, rebusai, anagramos, logogrifai ir t. t.

Beje, šitaip mėgdavo praleisti laiką ir dauguma jo kolegų, gyvenančių Europoje.

Kaip matome, Žarikesas buvo keistuolis. Nesunku įsivaizduoti, kiek daug prarado Žoamas Dakosta, mirus Ribeirai, kai jo bylos ėmėsi toks nesukalbamas teisėjas.

Tarp kita ko, šioje byloje teisėjui Žarikesui nedaug kas liko veikti. Jam nereikėjo vesti kvotos, apklausinėti teismo metu, parinkti sprendimo, taikyti atitinkamų baudžiamojo kodekso straipsnių ir pagaliau skelbti nuosprendžio. Ikitoso fazendos savininko nelaimei, visi tie formalumai jau buvo atlikti. Žoamas Dakosta buvo suimtas, teistas ir nuteistas už nusikaltimą Tižukoje prieš dvidešimt trejus metus, nuosprendis dėl senaties dar nebuvo atšauktas, jokių pareiškimų bausmei sušvelninti nebuvo galima paduoti, joks malonės prašymas nebūtų buvęs priimtas. Žodžiu, reikėjo tik nustatyti jo tapatybę ir, gavus įsakymą iš Rio de Žaneiro, įvykdyti teismo nuosprendį.

Be abejo, Žoamas Dakosta viską neigs, sakys esąs nekaltas. Teisėjo pareiga, kad ir kokia būtų jo paties nuomonė, išklausyti suimtąjį. Viską nulems kaltinamojo įrodymai. Tačiau, jeigu jis neturėjo jų, stodamas prieš pirmuosius teisėjus, tai ar turės dabar?

Toks ir buvo pagrindinis kvotos tikslas.

Ir vis dėlto reikia pripažinti, kad šis atvejis buvo ypatingas. Nusikaltėlis, laimingai ir saugiai gyvenąs užsienyje, staiga savo noru viską meta ir drąsiai stoja prieš teismą. O juk praeities pamokos, tas pirmasis teismas, jį turėjo išmokyti bijoti! Taip, tai įdomus, retas atsitikimas, net labiausiai persisotinęs visokiais teismo netikėtumais juristas galėjo juo susidomėti. Kas žino, ar šis Tižukos nusikaltėlio, pavargusio nuo tokio gyvenimo, poelgis — įžūli kvailystė, ar siekimas žūt būt įrodyti, kad nuosprendis yra neteisingas. Taigi byla buvo nepaprasta.

Sekančią dieną po Žoamo Dakostos suėmimo Žarikesas nuvyko į kalėjimą Dievo sūnaus gatvėje, kur buvo uždarytas kalinys.

Kalėjimas — tai buvęs misionierių vienuolynas, pastatytas ant vieno pagrindinių miesto kanalų kranto. Vietoj ankstesniųjų savanorių atsiskyrėlių, čia buvo laikomi atėję ne savo valia

kaliniai. Kambarys, kuriame buvo Žoamas Dakosta, nepanėšėjo į niūrias dabartinių kalėjimų kameras. Tai buvo vienuolio celė su grotuotu langu į dykvietę, su suolu kampe, skurdžiu guoliu — kitame ir keletu būtiniausių grubaus darbo namų apyvokos reikmenų.

Iš čia rugpiūčio 25 dieną apie vienuoliktą valandą ryto Žoamas Dakosta buvo nuvestas į tardymo kabinetą, įrengtą vienuolyno valgomajame.

Teisėjas Žarikesas jau sėdėjo už savo stalo, aukštame krėsle, atsukęs nugarą į langą taip, kad jo veidas liktų šešėlyje, o kaltinamojo — apšviestas. Sekretorius sėdėjo gale stalo, užsikišęs plunksną už ausies, abejingas, kaip ir visi teismo tarnautojai, pasiruošęs užrašyti klausimus ir atsakymus.

Įvedę Žoamą Dakostą į kabinetą, sargybiniai, davus teisėjui ženklą, pasitraukė.

Žarikesas ilgai stebėjo suimtąjį. Pastarasis jam nusilenkė ir stovėjo, kaip ir dera tokiais atvejais, — nei įžūlus, nei nusižeminęs, bet oriai laukdamas klausimų ir pasiruošęs atsakinėti.

— Jūsų vardas? — paklausė teisėjas Žarikesas.

— Žoamas Dakosta.

— Amžius?

— Penkiasdešimt dveji metai.

— Gyvenamoji vieta?

— Peru, Ikitoso kaimas.

— Kaip ten vadinotės?

— Žoamu Garaliu: savo motinos pavarde.

— O kodėl pakeitėte pavardę?

— Todėl, kad dvidešimt trejus metus slapsčiausi nuo Brazilijos teismo.

Atsakymai buvo tokie tikslūs ir taip aiškiai liudijo, kad Žoamas Dakosta pasiryžęs pasakyti viską apie savo praeitį ir dabartį, jog teisėjas Žarikesas, nepratęs prie tokio elgesio, kilstelėjo nosį daug aukščiau, negu paprastai.

— O kodėl, — kalbėjo jis toliau, — Brazilijos teismas jus persekiojo?

— Todėl, kad 1826 metais buvau nuteistas mirties bausme Tižukos deimantų vagystės byloje.

— Vadinasi, prisipažįstate, kad esate Žoamas Dakosta?

— Taip, aš Žoamas Dakosta.

Visa tai buvo pasakyta labai ramiai ir paprastai. Mažos teisėjo Žarikeso akutės, pasislėpusios po primerktais vokais, tarsi kalbėjo: „Štai byla, kuri eis kaip sviestu patepta!"

Tuo tarpu artinosi momentas, kai reikėjo duoti įprastinį klausimą, po kurio pasigirsdavo įprastinis suimtojo, kad ir kas jis būtų, atsakymas, neigiąs kaltę.

Teisėjas Žarikesas ėmė patyliukais pirštais barškinti į stalą.

— Žoamai Dakosta,— paklausė jis,— o ką jūs veikiate Ikitose?

— Aš — fazendos savininkas ir valdau gana turtingą ūkį.

— Jis neblogai klesti?

— Netgi labai gerai.

— Kada palikote fazendą?

— Maždaug prieš du mėnesius.

— Kodėl?

— Turėjau visokiausių reikalų, tačiau tikroji priežastis — kita.

— Kokie tie reikalai?

— Norėjau nuplukdyti į Parą sielius ir nugabenti įvairių prekių.

— Aha! — burbtelėjo Žarikesas.— O kokia tikroji išvykimo priežastis?

Duodamas tą klausimą, jis pagalvojo: „Na, dabar prasidės visokie išsisukinėjimai ir melas!"

— Tikroji priežastis, — atsakė tvirtu balsu Žoamas Dakosta, — tai pasiryžimas atsiduoti į gimtojo krašto teisingumo rankas.

— Atsiduoti teisingumui! — sušuko teisėjas, net pašokdamas iš kėdės.— Atsiduoti... savo noru?..

— Savo noru!

— O kodėl?

— Todėl, kad aš pavargau, man įgriso tas melagingas gyvenimas, ta būtinybė dangstytis netikra pavarde; todėl, kad norėjau žmonai ir vaikams grąžinti pavardę, kuri jiems priklauso; pagaliau ir todėl...

— Todėl?..

— Kad esu nekaltas.

„Šito aš ir laukiau!" — pagalvojo teisėjas Žarikesas.

Ir, pirštais barbendamas kažkokį maršą, jis linktelėjo galva Žoamui Dakostai, o tai išraiškingai bylojo: „Kalbėkite toliau! Pasakokite savo pasakas! Aš jas žinau atmintinai, bet nenoriu trukdyti jums išdėstyti savaip!"

Žoamas Dakosta suprato, kad teisėjas nelabai palankiai žiūri į jį, tačiau apsimetė, jog to nepastebi. Jis išpasakojo visą savo gyvenimą; kalbėjo labai santūriai, ramiai, nieko nenutylėdamas. Dakosta neakcentavo nei savo doro, pagarbos verto gyvenimo po pabėgimo, nei šventai vykdytų šeimos galvos — vyro ir tėvo — pareigų. Jis pabrėžė tik šią aplinkybę: į Manausą atvyko turėdamas vieną tikslą — pasiekti, kad byla būtų peržiūrėta, o jis — išteisintas; atvyko pats, niekieno neverčiamas.

Teisėjas Žarikesas, iš įpratimo nepatikliai žiūrįs į kiekvieną suimtąjį, jo nepertraukė. Jis tik čia primerkdavo, čia atmerkdavo akis, kaip žmogus, šimtąjį kartą girdįs tą pačią istoriją; ir, kai Žoamas Dakosta padėjo ant stalo prisiminimus, Žarikesas net nekrustelėjo.

— Jūs baigėte? — paklausė jis.

— Taip, pone.

— Ir tvirtinate, jog palikote Ikitosą vien tik norėdamas išreikalauti, kad byla būtų peržiūrėta?

— Kitokių priežasčių aš neturėjau.

— O kas tai patvirtins? Kuo įrodysite, kad būtumėte pats atvykęs, jei nebūtų jūsų įskundę ir areštavę?

— Pirmiausia, štai šitie prisiminimai,— atsakė Žoamas Dakosta.

— Tie prisiminimai buvo jūsų rankose, ir kas pasakys, ar būtumėte jais rėmęsis, kaip tvirtinate, jei nebūtų jūsų suėmę?

— Tačiau, pone, yra vienas dokumentas, kuris jau nebe mano rankose ir kurio autentiškumas negali kelti abejonių.

— Koks?

— Laiškas, kurį parašiau jūsų pirmtakui, teisėjui Ribeirai, ir kuriame pranešiau, jog atvykstu.

— Ak! Tai jūs jam rašėte?..

— Taip, ir tas laiškas jau turėtų būti atėjęs ir perduotas jums.

— Hm! — kiek nepatikliai numykė Žarikesas. — Vadinasi, jūs tikrai rašėte teisėjui Ribeirai?

— Prieš tapdamas šios provincijos teisėju,— atsakė Žoamas Dakosta,— Ribeira buvo advokatu Vila-Rikoje. Tai jis mane gynė Tižukos procese. Jis nė kiek neabejojo, kad aš nekaltas, ir padarė viską, kad tik mane išgelbėtų. Po dvidešimties metų, kai tapo vyriausiuoju Manauso teisėju, jam pranešiau, kas aš, kur esu ir ko ruošiuosi imtis. Ribeira, kaip ir pirma, buvo įsitikinęs, kad aš nekaltas, ir, jo patariamas, palikau fazendą ir išvykau siekti išteisinimo. Tačiau teisėjas staiga mirė, ir aš, gal būt, žūsiu, pone, jei teisėjas Žarikesas netaps man antruoju teisėju Ribeira!

Taip tiesiai paklaustas, Žarikesas, kuriam, kaip teisėjui, derėjo sėdėti, vos nepašoko, tačiau susitvardė ir tik sumurmėjo:

— Nieko sau, gudriai sugalvota!

Matyt, teisėjo širdis buvo nesugraudinama, nes palenkti jį savo pusėn buvo nelengva.

Tuo metu į kabinetą įėjo sargybinis ir jam įteikė užantspauduotą voką.

Žarikesas perlaužė antspaudą ir išėmė laišką. Raukydamas antakius, perskaitė jį ir tarė:

— Neturiu jokio reikalo slėpti, Žoamai Dakosta, kad čia tas pats laiškas, apie kurį kalbėjote; jį siuntėte teisėjui Ribeirai, o perdavė man. Vadinasi, nebėra pagrindo abejoti, kad dabar jūs kalbėjote teisybę.

— Tiek dabar,— atsakė Žoamas Dakosta,— tiek ir tada, kai pasakojau jums apie savo gyvenimą.

— Žoamai Dakosta,— gyvai atkirto teisėjas Žarikesas,— jūs įrodinėjate man, jog esate nekaltas, bet juk visi suimtieji taip daro! Pagaliau pateikiate tik moralines prielaidas. O daiktinių įrodymų ar turite?

— Gal būt, pone,— atsakė Žoamas Dakosta.

Išgirdęs šiuos žodžius, Žarikesas pašoko iš vietos. Jis turėjo pereiti du tris kartus per kambarį, kad susitvardytų.

V skyrius

DAIKTINIAI ĮRODYMAI

Kai teisėjas nusprendė, jog jau visiškai susitvardė, jis vėl atsisėdo, atsilošė krėsle, užvertė galvą ir, įsmeigęs akis į lubas, net nežiūrėdamas į kaltinamąjį, abejingai tarė:

— Kalbėkite!

Žoamas Dakosta akimirką susikaupė, tarsi būtų abejojęs, liesti tą naują temą ar ne, ir prabilo:

— Iki šiol, pone, įrodinėdamas esąs nekaltas, pateikiau tik moralines prielaidas, nepriekaištingą, dorą, tvarkingą gyvenimą. Galvojau, kad tokie įrodymai teismui bus vertingiausi...

Žarikesas nesusivaldęs trūktelėjo pečiais, tuo parodydamas, kad jis kitokios nuomonės.

— Kadangi jų nepakanka, — kalbėjo toliau Žoamas Dakosta,— tai aš, gal būt, rasiu ir daiktinį įrodymą. Sakau „gal būt", kadangi nežinau, kokios jis vertės; štai kodėl apie jį neužsiminiau nei žmonai, nei vaikams, nes nenorėjau jiems suteikti vilčių, kurios gali žlugti.

— Trumpiau,— tarė teisėjas Žarikesas.

— Manau, kad žangados atvykimo į Manausą išvakarėse buvau suimtas po skundo, kurį gavo policijos viršininkas.

— Jūs neklystate, Žoamai Dakosta, tačiau turiu pasakyti, kad įskundimas buvo anoniminis.

— Nesvarbu. Žinau, kad tai padaryti galėjo tik vienas niekšas, vardu Toresas.

— O kokią jūs turite teisę,— paklausė Žarikesas, — šitaip vadintį tą... įskundėją?

— Taip, pone, jis niekšas! — karštai pakartojo Žoamas Dakosta.— Tas žmogus, kurį aš vaišingai priėmiau, atvyko pas mane, turėdamas tik vieną tikslą — padaryti sandėrį: jis tylės, jei gerai užmokėsiu. Aš atmečiau jo negarbingą pasiūlymą ir šito niekad nesigailėsiu, kad ir kokios būtų skundo pasekmės!

„Vis tas pats metodas,— pagalvojo teisėjas Žarikesas,— kaltinti kitus, kad išteisintų save."

Ir vis dėlto jis labai atidžiai išklausė Žoamo Dakostos pasakojimą apie jo santykius su perėjūnu iki tos vietos, kur To-

resas pasisako žinąs ir net galįs pasakyti, kas yra tikrasis nusikaltimo organizatorius.

— Kas jis? — bematant išsijudinęs iš savo abejingumo, paklausė teisėjas.

— Nežinau. Toresas nenorėjo pasakyti.

— Kaltininkas gyvas?

— Ne, miręs.

Žarikesas ėmė dar greičiau barbenti pirštais ir pagaliau neištvėręs tarė:

— Žmogus, kuris gali įrodyti kito nekaltumą, visada pasirodo besąs miręs!

— Jei tikrasis kaltininkas miręs, — atsakė Žoamas Dakosta,— tai juk Toresas gyvas; kaip tik jis tvirtino, jog nusikaltėlio prisipažinimas yra jo rankose. Ir siūlė jį pirkti.

— Ak Žoamai Dakosta, — įsiterpė teisėjas Žarikesas, — už tai negaila būtų atiduoti ir visą savo turtą.

— Jei Toresas būtų pareikalavęs tik turto, aš mielai jam būčiau viską atidavęs ir nė vienas maniškis nebūtų prieštaravęs. Taip, pone, jūsų teisybė, joks turtas negali atstoti garbės. Tačiau tas niekšas, žinodamas, kad aš — jo rankose, pareikalavo daugiau, negu turto.

— Ko gi?

— Mano dukters. Matote, kuo turėjau užmokėti! Aš atsisakiau, jis mane įskundė, ir štai kodėl dabar stoviu prieš jus.

— Sakykim, Toresas jūsų neįskundė,— tarė teisėjas Žarikesas.— Sakykim, su juo nesusitikote. Ką tokiu atveju būtumėte daręs, sužinojęs apie teisėjo Ribeiros mirtį? Ar būtumėte atėjęs pas mus?

— Be jokių abejonių, pone,— tvirtai atsakė Žoamas Dakosta.— Kartoju: tai buvo svarbiausias mano kelionės tikslas.

Šiuose žodžiuose buvo tiek nuoširdumo, kad teisėjas Žarikesas pajuto, kaip širdyje, toje jos kertelėje, kur susiformuoja mūsų įsitikinimai, kažkas suvirpėjo. Tačiau jis vis dar nepasidavė.

Ir nieko nuostabaus. Teisėjas, tardantis Žoamą Dakostą, nežinojo to, kas buvo aišku visiems, sekusiems Toresą nuo pat šio pasakojimo pradžios. Skaitytojai neabejoja, kad Toreso rankose yra daiktinis Žoamo Dakostos nekaltumo įrody-

mas. Jie tvirtai įsitikinę, jog dokumentas yra, kad jame svarbūs parodymai; gal būt, net galvoja, jog teisėjas Žarikesas tiesiog negailestingas, kad taip nepasitikti Dakosta. Bet tegu neužmiršta, jog teisėjas yra visai kitokioje padėtyje, negu jie; pirmiausia, jis buvo įpratęs matyti vien tokius suimtuosius, kurie tik ir įrodinėja teismui esą nekalti; dokumento, kuriuo remiasi Žoamas Dakosta, jis nė akyse nematė. O ar toks dokumentas iš viso yra? Pagaliau prieš jį stovėjo žmogus, kurio kaltę teismas jau kartą buvo įrodęs.

Ir vis dėlto Žarikesas panoro, gal tik iš smalsumo, išmušti Žoamą Dakostą iš jo pozicijų.

— Vadinasi,— tarė jis,— dabar visa jūsų viltis — tas Toreso prisipažinimas?

— Taip, pone,— atsakė Žoamas Dakosta,— jei mano gyvenimas nekalba mano naudai.

— Kaip jūs galvojate, kur šiuo metu galėtų būti Toresas?

— Galvoju, kad Manause.

— Ir tikitės, kad jis prabils, kad savo noru jums atiduos dokumentą, už kurį jau kartą atsisakėte sumokėti, kiek jis reikalavo?

— Taip, tikiuosi, pone. Dabar padėtis pasikeitė. Toresas mane įskundė ir, aišku, nebeturi jokios vilties tęsti derybas tomis pačiomis sąlygomis, kaip pirma. Bet už tą dokumentą jis dar gali gauti tikrą turtą, kurio dabar, būsiu aš išteisintas ar pasmerktas, jis niekad nematys. Taigi Toresas suinteresuotas man parduoti dokumentą, nes tai jam nepakenks. Esu tvirtai įsitikinęs, kad jis veiks, kaip jam naudingiau.

Žoamo Dakostos samprotavimams nebuvo ko prikišti. Teisėjas Žarikesas tai puikiai juto. Jis tik padarė vieną pastabą:

— Tebūnie taip. Toresas, be jokių abejonių, suinteresuotas parduoti jums tą dokumentą... jei tik toks dokumentas yra!

— Jei dokumento nėra, pone,— atsakė susijaudinęs Žoamas Dakosta,— man belieka pasikliauti žmonių teisingumu, laukiant dievo teismo.

Tada teisėjas Žarikesas atsistojo ir jau nebe taip abejingai tarė:

— Žoamai Dakosta, leisdamas jums pasakoti savo gyvenimą ir įrodinėti, kad esate nekaltas, aš peržengiau įgaliojimus. Tar-

dymas jūsų byloje jau buvo baigtas, jūs stojote prieš prisiekusiųjų teismą Vila-Rikoje, kuris ir paskelbė jums vienbalsį nuosprendį, be jokių švelninančių aplinkybių. Kaip kareivių nužudymo ir deimantų vagystės Tižukoje kurstytoją ir bendrininką, jus nuteisė mirti, bet pabėgęs išvengėte nuosprendžio įvykdymo. Ar ketinote po dvidešimt trejų metų atsiduoti į teisingumo rankas, ar ne, tačiau buvote suimtas. Paskutinį kartą klausiu: prisipažįstate esąs Žoamas Dakosta, teistas deimantų vagystės byloje?

— Taip, aš Žoamas Dakosta.

— Sutinkate pasirašyti po šiuo pareiškimu?

— Taip.

Ir Žoamas Dakosta tvirta ranka pasirašė protokole, kurį teisėjas Žarikesas buvo liepęs parašyti sekretoriui.

— Raportas teisingumo ministrui bus pasiųstas į Rio de Žaneirą, — tarė teisėjas. — Prabėgs kelios dienos, kol gausime įsakymą įvykdyti jums paskelbtą nuosprendį. Jei, kaip jūs tvirtinote, Toresas turi jūsų nekaltumo įrodymą, tai pasistenkite pats arba namiškiai padaryti viską, kad jį gautumėte laiku. Kai ateis įsakymas, bausmės atidėlioti bus nebeįmanoma.

Žoamas Dakosta nusilenkė.

— Ar galėsiu pasimatyti su žmona ir vaikais? — paklausė jis.

— Šiandien pat, jei panorėsite,— atsakė teisėjas Žarikesas.— Jūs jau nebe kardomajam kalinime, ir kai tik jie atvyks, bus bematant įleisti.

Teisėjas paskambino. Į kabinetą įėjo sargybiniai ir išvedė Žoamą Dakostą.

Žarikesas nulydėjo jį akimis, paskui, palingavęs galvą, tarė:

— Aha... Viskas daug sudėtingiau, negu maniau!

VI skyrius

PASKUTINIS SMŪGIS

Kol Žoamas Dakosta buvo tardomas, Jakita per Manoelį sužinojo, kad jai ir jos vaikams bus leista pasimatyti su kaliniu dar tą pačią dieną, ketvirtą valandą.

Nuo vakar vakaro Jakita nebuvo išėjusi iš savo kambario, laukė, kada galės vėl susitikti su vyru. Minja ir Lina nesitraukė nuo jos. Jakita Garal, arba Jakita Dakosta, buvo ir liko atsidavusi žmona ir drąsi draugė visam gyvenimui!

Tą pačią dieną, apie vienuoliktą valandą, Benitas priėjo prie Manoelio ir Fragozo, kurie šnekučiavosi žangados priekyje.

— Manoeli,— tarė jis,— noriu paprašyti tavęs vienos paslaugos.

— Kokios?

— Ir jūsų taip pat, Fragozai.

— Aš visada jums padėsiu, ponas Benitai,— atsakė kirpėjas.

— Kas yra? — paklausė Manoelis, atidžiai žvelgdamas į draugą, kuris atrodė kaip žmogus, kažką tvirtai nusprendęs.

— Jūs tebetikite, kad mano tėvas nekaltas? — paklausė Benitas.

— Ak, — sušuko Fragozas, — greičiau patikėsiu, kad nusikaltimą padariau aš pats!

— Tada šiandien pat turime pradėti vykdyti tą planą, kurį sudariau vakar.

— Ieškosim Toreso? — paklausė Manoelis.

— Taip, ir ištrauksime iš jo, kaip jis sužinojo, kur slepiasi tėvas. Man čia daug kas neaišku. Ar jiedu buvo pažįstami anksčiau? Nemanau: juk tėvas daugiau nei dvidešimt metų nebuvo išvykęs iš Ikitoso, o tam niekšui apie trisdešimt. Tačiau dar šiandien aš visa tai sužinosiu, arba — vargas Toresui!

Benito sprendimas buvo toks tvirtas, kad ginčytis nebuvo prasmės. Todėl Manoelis ir Fragozas nė nepagalvojo atkalbinėti jį nuo sumanymo.

— Prašau abudu lydėti mane,— kalbėjo toliau Benitas.— Išvykstame tuoj pat. Negalima delsti, kol Toresas dar Manause. Jis dabar nebegali parduoti savo tylėjimo, todėl, ko gero, nutars sprukti. Eime!

Visi trys išlipo ant Rio Negro kranto ir pasuko į miestą.

Manausas nelabai didelis, jį galima išnaršyti per keletą valandų. Jei reikės, jie eis nuo namo prie namo, ieškodami Toreso; tačiau pirmiausia vertėtų kreiptis į užvažiuojamųjų nakvynės namų ir viešbučių savininkus, ar kartais neapsisto-

jęs avantiūristas pas juos. Aišku, buvęs vergų medžiotojas tikrojo vardo nepasakė; galimas dalykas, jis iš viso vengė susidurti su teisingumo saugotojais. Tačiau Toresui nepavyks pasprukti nuo Benito ir jo draugų, jei tik jis tebėra Manause. Prašyti policijos pagalbos beprasmiška — o gal skundas anoniminis. Mes, beje, jau žinome, kad taip ir buvo.

Visą valandą Benitas, Manoelis ir Fragozas lakstė pagrindinėmis miesto gatvėmis, klausinėdami prekiautojų jų krautuvėlėse, smuklininkų jų ložose ir netgi praeivių, tačiau niekas nebuvo sutikęs žmogaus, kurio žymes jie buvo kuo tiksliausiai nurodę.

Nejaugi Toresas išvyko iš Manauso? Nejaugi neliko jokios vilties jį surasti?

Veltui Manoelis ramino praradusį savitvardą Benitą. Jis turėjo truks pliš suieškoti Toresą!

Jiems padėjo atsitiktinumas, ir Fragozas pagaliau aptiko tikrą pėdsaką.

Kai vienuose Šventosios dvasios gatvės užvažiuojamuose nakvynės namuose kirpėjas nupasakojo avantiūristo žymes, šeimininkas jam pasakė, kad toks žmogus vakar čia apsistojo.

— Ir nakvojo? — paklausė Fragozas.

— Taip,— atsakė šeimininkas.

— O dabar jis yra?

— Ne, išėjęs.

— Ar atsilygino, ruošėsi išvažiuoti?

— Nieko panašaus! Jis išėjo maždaug prieš valandą ir, be abejo, vakarienei grįš.

— Nežinote, kuriuo keliu pasuko?

— Žmonės matė einant žemutine miesto dalimi Amazonės link. Gal būt, suspėsite jį pasivyti.

Fragozas daugiau nieko neklausinėjo. Jis nubėgo pas vaikinus ir tarė:

— Aptikau Toreso pėdsakus.

— Jis čia?! — sušuko Benitas.

— Ne, ką tik išėjo, žmonės matė jį sukant prie Amazonės.

— Eime! — paragino Benitas.

Jiems vėl teko leistis prie upės, o artimiausias kelias vingiavo kairiuoju Rio Negro krantu iki žiočių.

Netrukus paskutiniai miesto namai liko toli užpakaly, Benitas su bičiuliais nukeliavo paupiu. Jie padarė nedidelį lanką, kad jų nepamatytų iš žangados.

Tuo metu lyguma buvo tuščia. Žvilgsniu galėjai aprėpti ją visą. Vietoje kadaise augusių miškų driekėsi dirbamos žemės laukai.

Benitas tylėjo; jis nebegalėjo ištarti nė žodžio. Manoelis ir Fragozas netrikdė tos tylos. Taip jie ir ėjo, dairydamiesi, žvelgdami į erdvius laukus tarp Rio Negro ir Amazonės. Prabėgo trys ketvirčiai valandos, kai vaikinai paliko Manausą, o jie dar nieko nepastebėjo.

Porą kartų sutiko triūsiančius laukuose indėnus. Manoelis juos išklausinėjo, ir vienas pagaliau pasakė, kad žmogus, panašus į tą, kurio jie ieško, neseniai nuėjo prie santakos.

Nieko daugiau nesiteiraudamas, Benitas galvotrūkčiais pasileido pirmyn, ir jo bendrakeleiviai, kad neatsiliktų, turėjo paspartinti žingsnius.

Iki kairiojo Amazonės kranto buvo ne daugiau kaip ketvirtis mylios. Smėlio kopų ketera dengė dalį horizonto ir dėl to buvo neįmanoma matyti toliau negu per kelis šimtus žingsnių.

Benitas ėmė bėgti dar greičiau ir netrukus dingo už vienos smėlio kalvos.

— Greičiau! Greičiau! — sušuko Manoelis Fragozui.— Jo nė valandėlę negalima palikti vieno!

Ir abu puolė iš paskos. Tuo metu pasigirdo riksmas.

Gal Benitas pastebėjo Toresą? Gal šis pamatė Benitą? O gal jie jau susitiko?

Manoelis ir Fragozas, nubėgę kokius penkiasdešimt žingsnių ir aplenkę vieną pakrantės iškyšulį, pamatė du stovinčius kits prieš kitą vyrus.

Tai buvo Toresas ir Benitas.

Po akimirkos Manoelis su Fragozu atsidūrė šalia.

Žinant Benito jaudinimąsi, galėjai tikėtis, kad, sutikęs avantiūristą, jis nesusivaldys.

Nieko panašaus.

Vos tik vaikinas pamatė Toresą ir įsitikino, kad šis nepaspruks, visas tarsi pasikeitė, su palengvėjimu atsiduso ir atgavo savitvardą.

Abu vyrai kurį laiką žiūrėjo vienas į kitą, netardami nė žodžio.

Toresas pirmasis nutraukė tylą ir, kaip paprastai, įžūliai tarė:

— Ak, ponas Benitas Garalis!

— Ne! Benitas Dakosta! — atsakė vaikinas.

— Taip, taip, iš tikro, Benitas Dakosta, — kalbėjo toliau Toresas,— o su juo ponas Manoelis Valdesas ir mano drau-gužis Fragozas!

Išgirdęs tokį įžeidimą, Fragozas, kuriam seniai knietėjo su-sidoroti su avantiūristu, jau norėjo pulti, tačiau Benitas, vis dar nepraradęs šaltakraujiškumo, jį sulaikė.

— Kas jums šovė į galvą, šaunuoli? — sušuko Toresas, atsi-traukdamas per keletą žingsnių. — Atrodo, man reikia būti budriam.

Sulig šiais žodžiais jis ištraukė iš po pončo mačetę, ginklą, su kuriuo nesiskiria nė vienas brazilas ir kuris, priklausomai nuo aplinkybių, tinka tiek pulti, tiek gintis. Po to pasilenkė ir sustingo, laukdamas, kas bus toliau.

— Aš jūsų ieškojau, Toresai! — tarė Benitas, kuris nė ne-krustelėjo, išvydęs tokią provokuojančią pozą.

— Ieškojote? — paklausė avantiūristas.— Mane nesunku ras-ti. O kam aš jums reikalingas?

— Norėjau išgirsti, ką žinote apie mano tėvo praeitį.

— Nejaugi?

— Taip. Paaiškinkite, kaip jį atpažinote, ko sukinėjotės Ikitoso miške apie mūsų fazendą, kodėl laukėte Tabatingoje?

— Na ką gi! Man atrodo, kad viskas aišku,— nusišaipė To-resas.— Aš jo laukiau, nes norėjau patekti į žangadą; turėjau šiokį tokį pasiūlymą... kurį jis, ko gero, be reikalo atmetė.

Tai išgirdęs, Manoelis nebesusitvardė. Išbalęs, degančiomis akimis, jis žengė Toreso linkui.

Tačiau Benitas, norėdamas išbandyti visas priemones tai-kiai susitarti, atsistojo tarp jųdviejų.

— Valdykis, Manoeli,— tarė jis,— matai, aš irgi valdausi!

Paskui vėl kreipėsi į Toresą:

— Taip, Toresai, man aišku, kodėl jūs norėjote įsėsti į žangadą. Žinodamas paslaptį, kurią jums kažkas išdavė, ketinote ją panaudoti šantažui. Tačiau dabar svarbu kas kita.

— O kas?

— Aš noriu išsiaiškinti, iš kur sužinojote, kad Ikitoso fazendos savininkas — Žoamas Dakosta?

— Iš kur sužinojau? — pakartojo Toresas.— Tai mano reikalas, ir nė nemanau pasakoti. Svarbiausia, kad nesuklydau įskųsdamas Dakostą — tikrąjį Tižukos nusikaltimo organizatorių.

— Ne, pasakysite! .. — sušuko Benitas, vėl pradėdamas karščiuotis.

— Nieko nepasakysiu! — atšovė Toresas.— Žoamas Dakosta atmetė mano pasiūlymus. Jis nepriėmė manęs į savo šeimą. Dabar, kai jo paslaptis visiems žinoma, kai jis suimtas, aš pats atsisakau susigiminiuoti su vagimi, žmogžudžiu, nusikaltėliu, kurio laukia kartuvės!

— Niekše! — sušuko Benitas, išsitraukęs iš už diržo mačetę ir pasiruošęs pulti.

Manoelis ir Fragozas vienu mostu taip pat išsitraukė ginklus.

— Trys prieš vieną! — tarė Toresas.

— Ne, vienas prieš vieną! — atsakė Benitas.

— Argi? O, aš būčiau pagalvojęs, kad žmogžudžio sūnus irgi ketina žudyti.

— Ginkis, Toresai! — sušuko Benitas.— Arba užmušiu tave kaip pasiutusį šunį!

— Tebūnie pasiutusį! — atšovė Toresas.— Tačiau aš kandu, Benitai Dakosta! Saugokis mano dantų!

Paskui atstatė mačetę ir laukė patogaus momento pulti priešininką.

Benitas atsitraukė keletą žingsnių.

— Toresai,— tarė jis, vėl atgaudamas šaltakraujiškumą, kurį akimirką buvo praradęs,— jūs buvote mano tėvo svečias, grasinote jam, išdavėte jį, įskundėte nekaltą žmogų, ir dabar su dievo padėjimu užmušiu jus!

Įžūli šypsena šmėkštelėjo Toreso lūpose. Gal būt, niekšas tuo metu pagalvojo, kad jam reikia tik panorėti, ir dvikova neįvyks. Be abejo, jis suprato, jog Žoamas Dakosta namiškiams nieko nepasakė apie dokumentą, galintį įrodyti jo nekaltumą.

Taigi atskleisdamas Benitui, kad jis, Toresas, turi tokį įrodymą, avantiūristas tuoj pat būtų nuginklavęs vaikiną. Tačiau, kad ir kaip norėjo kuo ilgiau vilkinti laiką, kad brangiau parduotų dokumentą, prisiminęs Benito įžeidinėjimus ir jausdamas neapykantą visiems jo namiškiams, Toresas užmiršo net savo naudą.

Be to, avantiūristas gerai valdė mačetę, kuria jam dažnai tekdavo naudotis, buvo tvirtas, vikrus, buklus. Taigi kovoje su dvidešimtmečiu priešininku, kuris nebuvo toks stiprus ir įgudęs, kaip jis, aišku, Toresas turėjo laimėti.

Todėl Manoelis iš paskutiniųjų stengėsi įtikinti Benitą, kad šis leistų jam kautis su Toresu.

— Ne, Manoeli,— šaltai atsakė vaikinas.— Aš vienas privalau atkeršyti už tėvą, o kad dvikova įvyktų pagal taisykles, tu pabūsi mano sekundantu.

— Benitai!..

— O jūs, Fragozai, ar neatsisakysite, jei paprašysiu pabūti to žmogaus sekundantu?

— Tebūnie,— atsakė Fragozas,— nors jokia man garbė. Apsieičiau be tų ceremonijų,— pridūrė jis,— ir užmuščiau jį kaip plėšrų žvėrį.

Dvikova turėjo vykti lygioje maždaug keturiasdešimties žingsnių pločio aikštelėje, apie penkiolika pėdų iškilusioje virš Amazonės. Šlaitas buvo tarsi nukirstas vertikaliai ir labai status. Apačioje ramiai tekėjo upė, skalaudama prie jo augančias nendres.

Taigi aikštelėje vietos buvo nedaug, ir tas priešininkas, kuris trauksis, neišvengiamai nusiris į bedugnę.

Manoeliui davus ženklą, Toresas ir Benitas ėmė eiti priešpriešiais.

Dabar Benitas jau buvo visiškai susitvardęs. Jis gynė šventą reikalą ir elgėsi daug šalčiau, negu Toresas. Avantiūristui trukdė nešvari sąžinė, kad ir kokia užkietėjusi ji buvo.

Kai priešininkai susidūrė, pirmąjį smūgį kirto Benitas. Toresas jį atmušė. Tada jie truputį atsitraukė, bet beveik tuoj pat vėl puolė ir kiekvienas sugriebė kaire ranka priešininko petį... Taip jie kits kito ir nebepaleido.

Žymiai stipresnis Toresas smogė mačete, ir Benitas nepajėgė išsisukti. Mačetė kliudė dešinį šoną, ir pončas nusidažė krauju. Tačiau vaikinas vikriai kirto atgal ir lengvai sužeidė Toresui ranką.

Smūgiai taip ir pylėsi vienas po kito, tačiau lemiamo vis dar nebuvo. Tylinčio Benito žvilgsnis smigo Toresui į akis tarsi ašmenys į širdį. Niekšas pastebimai sutriko. Jis žingsnis po žingsnio ėmė trauktis nuo to nenumaldomo teisingumo gynėjo, kuris siekė žūt būt atimti gyvybę tėvo įskundėjui, o savąją išsaugoti rūpinosi visų mažiausiai. Suduoti mirtiną smūgį — štai ko troško Benitas, ir avantiūristas vos spėjo gintis.

Netrukus Toresas atsidūrė prie pat aikštelės krašto, toje vietoje, kur krantas kabojo virš upės. Jis pajuto gresiant pavojų, norėjo pereiti į puolimą ir vėl susigrąžinti prarastas pozicijas... Toresas dar labiau sunerimo, žvilgsnis paklaiko. Pagaliau, norėdamas išvengti grėsmingo smūgio, jis pasilenkė.

— Mirk! — sušuko Benitas.

Mačetė pataikė tiesiai į krūtinę, tačiau smaigalys atsimušė į kažkokį kietą daiktą, paslėptą po Toreso ponču.

Benitas ėmė dar labiau pulti. Toresas, kurio atsakomasis smūgis nekliudė priešininko, pasijuto žuvęs. Tada jis norėjo sušukti... sušukti, kad Žoamo Dakostos gyvybė priklauso nuo jo gyvybės... tačiau nespėjo!

Sekantį kartą mačetė įsmigo į pačią avantiūristo širdį. Jis griuvo atbulas, žemė staiga išslydo iš po kojų, ir Toresas nugarmėjo nuo kranto. Jo pirštai mėšlungiškai įsikibo į nendrių kuokštą, tačiau nepajėgė jo sulaikyti... Toresas dingo vandeny.

Benitas atsirėmė Manoeliui į petį. Fragozas jam spaudė rankas. Benitas neleido draugams net perrišti žaizdos, kuri, tiesa, nebuvo sunki.

— Į žangadą! — tarė jis. — Į žangadą!

Manoelis ir Fragozas, nepaprastai susijaudinę, tylėdami nusekė paskui.

Po ketvirčio valandos jie jau buvo žangadoje. Benitas su Manoeliu nuskubėjo į kambarį pas Jakitą ir Minją ir papasakojo joms viską, kas nutiko.

— Sūnau! Broli! — vienu metu išsiveržė joms iš krūtinių.

— Eime į kalėjimą! — tarė Benitas.

— Taip, taip! .. Eime... eime... — atsakė Jakita.

Benitas vedėsi motiną, o Manoelis ėjo iš paskos. Visi trys išlipo krantan ir pasuko į Manausą, o po pusvalandžio jau stovėjo priešais kalėjimą.

Pagal ankstesnį teisėjo Žarikeso įsakymą juos tuoj pat įleido ir nuvedė į suimtojo kamerą.

Durys atsivėrė.

Žoamas Dakosta išvydo savo žmoną, sūnų ir Manoelį.

— Ak Žoamai, mano Žoamai! — sušuko Jakita.

— Jakita! Žmona! Vaikai! — atsakė kalinys, juos apkabindamas ir spausdamas prie krūtinės.

— Mano nekaltas Žoamai!

— Ne tik nekaltas. Už tave jau atkeršyta! — sušuko Benitas.

— Atkeršyta? Ką tu nori pasakyti?

— Toresas mirė, tėve! Ir mirė nuo mano rankos!

— Mirė? .. Toresas nebe gyvas? .. — sušuko Žoamas Dakosta.— Ak sūnau, sūnau... tu mane pražudei! ..

VII skyrius

SPRENDIMAS

Po kelių valandų visa šeima, grįžusi į žangadą, susirinko bendrame kambaryje. Čia trūko tik kilnaus kalinio, kuriam buvo suduotas paskutinis smūgis.

Priblokštas Benitas kaltino save, kad pražudė tėvą. Jei ne Jakitos, sesers, tėvo Pasanjos ir Manoelio maldavimai, nelaimingas vaikinas pirmosiomis nevilties akimirkomis būtų pasikėsinęs į savo gyvybę. Bet namiškiai nenuleido nuo jo akių, nepaliko nė akimirką vieno. O argi Benitas pasielgė ne garbingai? Argi tai ne teisėtas kerštas — užmušti tėvo įskundėją?

Ak, kodėl Žoamas Dakosta nepasakė jiems visko, išlipdamas iš žangados. Kodėl jis norėjo tik teisėjui pranešti, kad yra ir daiktinis jo nekaltumo įrodymas? Kodėl, išvijus Toresą, kalbėdamas su Manoeliu, jis net neužsiminė apie dokumentą. O avantiūristas sakė turėjęs jį savo rankose! Tačiau, iš kitos pusės, ar buvo galima pasikliauti Toreso žodžiais? Ar Dakosta

galėjo būti tikras, kad tas niekšas iš tiesų turi tokį dokumentą?

Šeima dabar jau viską žinojo, be to, iš paties Žoamo lūpų. Ji žinojo, kad, pasak Toreso, Dakostos nekaltumo įrodymas tikrai yra; kad dokumentas parašytas paties užpuolimo organizatoriaus ranka; kad nusikaltėlis, prieš mirtį pajutęs sąžinės graužimą, atidavė popierių savo draugui Toresui ir kad pastarasis, užuot išpildęs mirštančiojo valią, panaudojo dokumentą šantažui... Tačiau visi žinojo taip pat, kad Toresas žuvo dvikovoje, kad jo kūną prarijo Amazonės vandenys ir kad jis mirė, taip ir nepasakęs tikrojo nusikaltėlio vardo.

Jei neįvyks stebuklas, Žoamą Dakostą galima laikyti neišvengiamai žuvusiu. Teisėjo Ribeiros ir Toreso mirtis buvo dvigubas smūgis, nuo kurio jis vargiai atsigaus.

Reikia pridurti, kad Manauso visuomenė, kaip įprasta, žiūrėjo į kalinį šališkai ir neteisingai. Netikėtas Žoamo Dakostos suėmimas vėl priminė tą siaubingą Tižukos užpuolimą, kurį per dvidešimt trejus metus visi jau buvo užmiršę. Jaunojo Deimantų apygardos tarnautojo byla, nuteisimas mirti, pabėgimas, likus vos keletui valandų iki bausmės įvykdymo,— visa tai vėl buvo prisiminta, išnagrinėta, aptarta. Labiausiai paplitusiame vietiniame laikraštyje „Diario do Gran Para" pasirodė straipsnis apie visas nusikaltimo aplinkybes; jis buvo aiškiai priešiškas suimtajam. Kodėl gi visuomenė turėjo patikėti Žoamo Dakostos nekaltumu, jeigu ji nežinojo to, kas buvo žinoma tik jo namiškiams?

Taigi Manauso gyventojai tuoj pat įsiaudrino. Netrukus apakinta pykčio indėnų ir negrų minia apsupo kalėjimą ir rėkdama ėmė reikalauti Dakostos mirties. Tame Pietų Amerikos krašte, kur gyventojai pernelyg dažnai mato šlykščius susidorojimus — Linčo teismą, minia lengvai pasiduoda žiauriems instinktams; todėl ir dabar ji galėjo įvykdyti bausmę savomis rankomis.

Kokios liūdnos nakties sulaukė žangados keleiviai! Nelaimė pribloškė tiek šeimininkus, tiek tarnus. Juk fazendos darbininkai buvo vienos ir tos pačios šeimos nariai. Visi nutarė sergėti Jakitą ir jos vaikus. Rio Negro pakrante be perstojo vaikštinėjo vietiniai gyventojai, kuriuos Žoamo Dakostos suėmimas

smarkiai įaudrino; kas žino, ką galėjo padaryti tie puslaukiniai?

Tačiau naktis praėjo ramiai, ir žangada nebuvo užpulta.

Sekančią dieną, rugpiūčio 26, vos saulei patekėjus, Manoelis ir Fragozas, tą nerimastingą naktį nė valandėlę nepalikę Benito vieno, bandė jį ištraukti iš nevilties. Pavedėję į šalį, ėmė tikinėti, kad nebegalima gaišti nė akimirkos, kad reikia veikti.

— Benitai,— tarė Manoelis,— suimk save į rankas, būk vyras, pagalvok apie tėvą.

— Apie tėvą! — sušuko Benitas.— Juk aš pats jį pražudžiau!

— Ne,— atsakė Manoelis,— jei dangus mums padės, gal būt, dar ne viskas prarasta.

— Paklausykite mūsų, ponas Benitai,— įsiterpė Fragozas.

Jaunasis Dakosta, persibraukęs ranka akis, milžiniškomis valios pastangomis susitvardė.

— Benitai, — pradėjo Manoelis, — Toresas apie savo praeitį neprasitarė nė puse žodžio. Vadinasi, mes negalime sužinoti, nei kas privalo atsakyti už Tižukos nusikaltimą, nei kokiomis aplinkybėmis tas nusikaltimas padarytas. Ieškodami ta kryptimi, tik veltui gaištume laiką.

— O jo mums labai trūksta,— pridūrė Fragozas.

— Be to,— kalbėjo toliau Manoelis,— jeigu ir pavyktų sužinoti, kas Toreso draugas, jam atskleidęs savo paslaptį, juk jis miręs ir negalės paliudyti, kad Žoamas Dakosta nekaltas. Tačiau tiksliai žinome, kad nekaltumo įrodymas yra: Toresas jį siūlė pirkti. Tas dokumentas — prisipažinimas, parašytas nusikaltėlio ranka; jame išdėstytos visos užpuolimo smulkmenos, o mūsų tėvas išteisintas. Taip! Tikrai! Tas dokumentas yra!

— Bet Toreso nebėra! — sušuko Benitas.— Ir dokumentas žuvo kartu su šituo niekšu! ..

— Luktelk ir nepulk iš anksto į neviltį,— atsakė Manoelis.— Atmeni, kaip mes susipažinome su Toresu? Ikitoso miško vidury. Jis vijosi beždžionę, pavogusią iš jo metalinę dėžutę, kurią kažkodėl labai brangino; tą beždžionę Toresas gainiojosi apie porą valandų, kol mes nušovėme. Manai, kad Toresas taip atkakliai stengėsi atgauti dėžutę dėl keleto auksinių monetų, buvusių joje? Prisimeni, kaip jis nudžiugo, kai padavei atimtą iš beždžionės turtą?

— Taip... Taip... — tarė Benitas.— Toje dėžutėje, kurią aš turėjau rankose, o paskui atidaviau jam... Gal būt, joje buvo...

— Ne gal būt, o tikrai! — atsakė Manoelis.

— Aš galiu kai ką pridurti,— įsiterpė Fragozas,— nes dabar prisiminiau vieną smulkmeną. Kai jūs vykote apžiūrėti Egos, Linos prašomas, likau žangadoje sekti Toreso ir mačiau... taip, mačiau, kaip jis skaitė seną, pageltusį popierių... ir murmėjo kažkokius nesuprantamus žodžius.

— Tai buvo dokumentas! — sušuko Benitas, griebdamasis tos paskutinės vilties. — Bet Toresas tikriausiai jį saugiai paslėpė.

— Ne,— atsakė Manoelis.— Ne! Toresas tą popierių labai brangino ir, aišku, nesiryžo su juo skirtis. Mano supratimu, jis visada nešiojosi dokumentą ir, be abejo, toje dėžutėje.

— Palauk, palauk, Manoeli! — sušuko Benitas.— Aš prisiminiau — dvikovos metu, kai pirmą kartą smogiau Toresui į krūtinę, mano mačetė atsitrenkė į kažkokį kietą daiktą po ponču... tarsi į metalinę plokštelę...

— Tai buvo dėžutė! — sušuko Fragozas.

— Taip, — pritarė Manoelis. — Be jokios abejonės. Dėžutė tikriausiai buvo švarko kišenėje.

— Bet Toreso lavonas?..

— Mes jį rasime!

— O dokumentas? Jei vanduo pateko į dėžutę, jis sušlapo, ir kaip perskaitysi?

— Kodėl? — atšovė Manoelis.— Jei ta dėžutė hermetiška, tai viskas gerai.

— Tavo teisybė, Manoeli,— pritarė Benitas, kabindamasis už tos paskutinės vilties. — Būtiną suieškoti Toreso lavoną. Jei prireiks, išnaršysime tą upės dalį, bet vis tiek rasime!

Jie pasišaukė locmaną Araužą ir išdėstė jam savo sumanymą.

— Gerai,— pasakė Araužas.— Aš žinau visas tėkmes ir sūkurius Rio Negro ir Amazonės santakoje ir, manau, mums pavyks surasti Toreso lavoną. Pasiimkime dvi pirogas, dvi ubas, kokį tuziną indėnų ir keliaukime.

Tuo metu iš Jakitos kambario išėjo tėvas Pasanja. Benitas keliais žodžiais apsakė, kaip jie bandys gauti dokumentą.

— Nieko kol kas neprasitarkite nei mamytei, nei sesutei,— pridūrė jis.— Jei ir ta paskutinė viltis žlugs, joms širdis pliš.

— Eik, mano vaike, eik,— tarė tėvas Pasanja,— ir tepadeda jums dievas!

Po penkių minučių nuo žangados atsiskyrė keturios valtys; jos nusileido Rio Negru ir sustojo prie Amazonės kranto, toje vietoje, kur mirtinai sužeistas Toresas dingo vandeny.

VIII skyrius

PIRMIEJI IEŠKOJIMAI

Ieškoti reikėjo tuoj pat dėl dviejų rimtų priežasčių.

Pirma, kadangi tai buvo gyvybės ar mirties klausimas, Žoamo Dakostos nekaltumo įrodymą rūpėjo pateikti anksčiau, negu ateis įsakymas iš Rio de Žaneiro. Juk dabar, kai nuteistojo asmenybė nustatyta, tas įsakymas galėjo būti tik toks: įvykdyti nuosprendį.

Antra, Toreso lavoną reikėjo ištraukti kuo greičiau, kad nenukentėtų nuo vandens dėžutė ir joje esantis dokumentas.

Netrukus paaiškėjo, jog Araužas ne tik uolus ir nuovokus, bet ir puikiai pažįsta upę jos santakoje su Rio Negru.

— Jei Toresą iš karto nunešė srovė,— tarė jis vaikinams,— teks išnaršyti gana didelį upės ruožą. Laukdami, kol lavonas pats iškils į paviršių, sugaišime keletą dienų.

— Mes negalime laukti,— atsakė Manoelis.— Turime šiandien pat suieškoti.

— Ir atvirkščiai, — kalbėjo toliau locmanas, — jei lavonas įsipainiojo į pakrantės žoles ir nendres, tai nepraeis nė valanda, ir mes jį rasime.

— Tada — prie darbo! — atsakė Benitas.

Valtys tuoj pat priplaukė prie kranto, ir indėnai ilgomis kartimis ėmė badyti upės dugną palei skardį, ant kurio buvo įvykusi dvikova.

Tą vietą buvo visai nesunku atpažinti. Kraujo dėmės žymėjo kreidinį šlaitą, statmenai besileidžiantį iki pat upės. O daugybė kraujo taškelių ant nendrių rodė, kur dingo lavonas.

Kokia penkiasdešimt pėdų pavandeniui buvo matyti iškyšulys, kuris sulaikydavo tėkmę. Vanduo ten buvo ramus, tarsi didžiulėje rėčkoje. Prie kranto taip pat nebuvo jokios srovės, ir nendrės stovėjo tiesiai, lyg sustingusios. Vadinasi, buvo galima tikėtis, kad vanduo nenunešė Toreso į upės vidurį. Be to, net jeigu dugnas toje vietoje ir gana nuolaidus, lavonas galėjo panirti tik per keletą tuazų, o ten taip pat nebuvo matyti jokios srovės.

Pasidalinusios darbą ir nustačiusios tikslią paieškų vietą pagal įlankos kraštus, ubos ir pirogos plaukiojo nuo kranto iki centro, o ilgos kartys naršė kiekvieną dugno lopinėlį.

Tačiau, nežiūrint visų pastangų, avantiūristo lavono nepavyko rasti nei nendrėse, nei dugne, kuris buvo taip kruopščiai apieškotas.

Praėjus dviem valandoms nuo darbo pradžios, teko pripažinti, kad lavonas, atsitrenkęs į šlaitą, tikriausiai nukrito toliau, už įlankos ribų, į srovę.

— Dar ne laikas nusiminti, o juo labiau — atsisakyti ieškojimų,— tarė Manoelis.

— Nejaugi teks išgrabalioti visą upę skersai ir išilgai? — sušuko Benitas.

— Skersai — gal būt,— atsakė Araužas,— išilgai — laimė, ne.

— Kodėl? — paklausė Manoelis.

— Todėl, kad Amazonė per kokią mylią žemiau nuo santakos su Rio Negru labai staigiai suka į šoną, ir jos vaga toje vietoje smarkiai pakyla. Ten susidaro tarsi gamtinė užtvanka, upeiviams žinoma Friaso vardu; ją perplaukti gali tik daiktai, kurie laikosi vandens paviršiuje. Bet tie, kuriuos srovė neša dugnu, jos neperplaukia.

Tai buvo laimingas atvejis, jei tik Araužas neklydo. Tačiau reikėjo pasikliauti senuoju Amazonės žinovu. Per tuos trisdešimt metų, kuriuos Araužas praleido dirbdamas locmanu, Friaso slenkstis jam ne kartą buvo pridaręs rūpesčių. Upės vaga buvo negili ir siaura, todėl čia sudužo ne vienas plaustas.

Vadinasi, Araužas neapsiriko, sakydamas, kad Toreso srovė nenuneš už slenksčio, jei jis dar tebeguli smėlingame dugne. Tiesa, vėliau, kai dėl dujų plėtimosi avantiūristo kūnas išplauks į paviršių, tėkmė jį nuplukdys už rėvos, ir čia jis ne-

grįžtamai dings. Tačiau tas grynai fizinis efektas turėjo įvykti tik po kelių dienų.

Vargu ar buvo kitas žmogus, labiau įgudęs ir geriau pažįstąs šį kraštą, negu locmanas Araužas. Jeigu jis tvirtina, kad srovė nenunešė Toreso lavono žemiau siauro perėjimo, esančio daugių daugiausia už mylios, tai belieka išnaršyti tą upės dalį, ir avantiūristo kūnas bus rastas.

Be to, čia jokia sala ar salelė netrikdė Amazonės tėkmės. Taigi pradžioje reikėjo patikrinti abu krantus iki slenksčio, o paskui kruopščiai ištyrinėti pačią vagą, kuri buvo maždaug penkių šimtų pėdų pločio.

Taip jie ir padarė. Valtys nuplaukė palei dešinįjį ir kairįjį Amazonės krantą. Kartimis buvo išnaršyti visi nendrynai ir žolės. Araužas ir indėnai nepraleido neapieškoję nė mažiausio iškyšulėlio, už kurio galėjo užsikabinti lavonas.

Tačiau tai buvo bergždžias darbas; praėjo pusė dienos, o Toreso rasti nepavyko.

Indėnams buvo leista valandėlę atsipūsti. Kiek užkandę, jie vėl ėmėsi darbo.

Šį kartą keturios valtys, vadovaujamos locmano, Benito, Fragozo ir Manoelio, pasiskirstė į keturias dalis visą Amazonę nuo Rio Negro žiočių iki Friaso slenksčio. Dabar reikėjo gerai išbadyti upės vagą. Tačiau kai kuriose vietose kartys pasirodė per trumpos ir dugno nesiekė. Todėl buvo padarytas savotiškas tralas, arba, tiksliau, akėčios, suvertus į stiprius tinklus akmenų ir geležgalių; tie tinklai buvo pritvirtinti prie valčių ir, joms plaukiant palei krantus, tarsi grėbliais buvo gramdyte gramdomas dugnas.

Benitas ir jo draugai taip sunkiai dirbo iki vėlyvo vakaro. Ubos ir pirogos išraižė visą upę ligi pat Friaso slenksčio.

Buvo pergyventa ne viena jaudinanti akimirka, kai akėčios užkliūdavo už kokio daikto dugne ir sustodavo. Jos tuoj būdavo traukiamos lauk, tačiau vietoje atkakliai ieškomo lavono pasirodydavo sunkus akmuo ar krūva išrautų iš smėlėto dugno žolių.

Tačiau niekas nė negalvojo mesti pradėto triūso. Visi dirbo pasiaukojamai. Benitui, Manoeliui, Araužui nereikėjo nei drąsinti, nei raginti indėnų. Tie šaunūs vyrai žinojo, kad jie plu-

ša dėl Ikitoso fazendos savininko, dėl žmogaus, kurį myli ir kuris yra galva tos didžiulės šeimos, kur visi lygūs — tiek šeimininkai, tiek tarnai.

Jei reikės, nebodami nuovargio, indėnai nors ištisą naktį naršys upės dugną. Visi puikiai suprato, ką reiškia kiekviena prarasta minutė.

Ir vis dėlto prieš pat saulėlydį Araužas, matydamas, kad dirbti tamsoje beprasmiška, davė valtims ženklą susirinkti, ir jos grįžo į Rio Negro žiotis, o paskui nuplaukė prie žangados.

Taip kruopščiai ir rūpestingai atlikti ieškojimai nedavė jokių rezultatų.

Grįždami Manoelis ir Fragozas nedrįso net prasitarti apie nesėkmę, girdint Benitui. Jie bijojo, kad nusiminimas jo nepastūmėtų kokiam beviltiškam žingsniui.

Tačiau vaikinas neprarado nei drąsos, nei šaltakraujiškumo. Jis buvo tvirtai nusprendęs laikytis iki galo toje paskutinėje lemiamoje kovoje dėl tėvo garbės ir gyvybės; todėl ir kreipėsi į draugus tokiais žodžiais:

— Iki rytojaus! Rytoj vėl kibsime į darbą ir, jei lydės laimė, baigsime jį žymiai sėkmingiau.

— Taip, tavo teisybė, Benitai,— pritarė Manoelis.— Galima ir geriau padaryti. Nemanau, jog įlanką — tiek jos pakrantes, tiek gelmę — ištyrėme pakankamai kruopščiai.

— Žinoma, ne! — pritarė Araužas.— Aš ir toliau neatsisakau savo žodžių: Toreso lavonas yra būtent čia, nes srovė jo negalėjo nunešti už Friaso slenksčio. Turi praeiti ne viena diena, kol jis iškils į paviršių ir nuplauks pasroviui. Taip. Jis čia, ir tegu man niekad nebeteks ragauti tafijos, jeigu jo nerasim!

Toks locmano įsitikinimas daug reiškė, ir visiems atsirado naujų vilčių.

Tačiau Benitas, kuris nebenorėjo guostis žodžiais ir buvo linkęs matyti daiktus tokius, kokie jie yra, paprieštaravo:

— Taip, Araužai, Toreso lavonas dar tebėra čia, ir mes jį rasime, jei tik. . .

— Jei tik? — pakartojo locmanas.

— Jei tik jo nenutvėrė kaimanai.

Locmanas kurį laiką tylėjo. Buvo matyti, kad jis nori gerai pagalvoti prieš atsakydamas.

Manoelis ir Fragozas susijaudinę laukė, ką atsakys Araužas.

— Ponas Benitai, — pagaliau tarė locmanas, — aš nepratęs tuščiai svaidytis žodžiais. Man irgi kilo ta pati mintis. Tačiau sakykite, ar per tą dešimtį valandų, kol ieškojote Toreso kūno, pastebėjote upėje nors vieną kaimaną?

— Nė vieno,— atsakė Fragozas.

— Jei nematėte,— kalbėjo toliau locmanas,— vadinasi, jų čia nėra, o nėra todėl, kad tie gyvūnai neturi nė mažiausio noro leistis į skaidrius vandenis, kai už ketvirčio mylios — daug intakų su taip mėgstamu drumstu vandeniu. Toje vietoje, kur jie užpuolė žangadą, nebuvo nė vieno Amazonės intako, į kurį tie padarai būtų galėję pasprukti. Čia — visai kas kita. Nueikite prie Rio Negro ir pamatysite šimtus kaimanų. Jei Toreso lavonas būtų ten paniręs, manau, nebūtų jokios vilties kada nors jį surasti. Bet jis įkrito į Amazonę, ir Amazonė mums jį grąžins.

Benitas apsiramino, paspaudė locmanui ranką ir tarė:

— Iki rytojaus, draugai!

Po dešimties minučių visi buvo žangadoje.

Tą dieną Jakita praleido keletą valandų su vyru. Prieš išvykdama į kalėjimą, ji pastebėjo, kad nėra nei locmano, nei Manoelio, nei Benito, ir suprato, ko jie išvyko ieškoti. Tačiau Jakita nė puse žodžio neprasitarė apie tai Žoamui Dakostai — vylėsi, kad rytoj galės ateiti su džiugia naujiena.

Tačiau, vos tik Benitas įžengė į žangadą, ji pajuto, kad ieškojimai buvo bergždi.

Vis dėlto Jakita nuskubėjo prie sūnaus.

— Nieko? — paklausė ji.

— Nieko,— atsakė Benitas.— Bet mūsų laukia rytdiena.

Visi namiškiai išsivaikščiojo po kambarius, ir nė vienas daugiau neužsiminė apie tai, kas įvyko.

Manoelis įkalbinėjo Benitą atsigulti ir nusnūsti bent porą valandų.

— Kam? — atsakė Benitas.— Argi aš galėsiu užmigti?

IX skyrius

TOLIMESNI IEŠKOJIMAI

Sekančią dieną, rugpiūčio 27, dar prieš saulėtekį, Benitas pasivedėjo Manoelį į šalį ir tarė:

— Mūsų vakarykščiai ieškojimai buvo nesėkmingi. Jei ir šiandien taip ieškosime, gali būti, kad pasiseks ne ką geriau.

— Ir vis dėlto tai būtina,— atsakė Manoelis.

— Taip,— sutiko Benitas,— tačiau, jei mes nerasime Toreso lavono, ar galima pasakyti, kiek praeis laiko, kol jis pats iškils į paviršių?

— Jei Toresas būtų įkritęs į vandenį gyvas, tektų laukti penketą šešetą dienų. Bet jis nuskendo mirtinai sužeistas, vadinasi, ko gero, pakaks dviejų trijų.

— Bet mes negalime laukti trijų dienų! — sušuko Benitas.— Juk gerai žinai! Reikia vėl ieškoti, tik kitaip.

— Ką manai daryti? — paklausė Manoelis.

— Pats nardysiu iki dugno,— atsakė Benitas.— Ieškosiu akimis, rankomis...

— Gali pasinerti šimtą, tūkstantį kartų! — sušuko Manoelis.— Tebūnie taip! Aš irgi galvoju, kad šiandien reikia patiems ieškoti betarpiškai, o ne pasikliauti tinklais ir kartimis, kuriais tik aklai graibomas dugnas. Taip pat manau, kad negalime laukti net trijų dienų. Tačiau po vandeniu ilgai neišbūsi, ieškojimams liks tik trumpos akimirkos. Ne, to nepakanka, viskas beprasmiška! Tikriausiai mes vėl patirsime nesėkmę.

— O ar turi kitą pasiūlymą? — paklausė Benitas, nekantriai žvelgdamas į draugą.

— Turiu! Yra viena galimybė, tarsi paties dievo siųsta. Ji mums pagelbėtų.

— Sakyk! Na, sakyk greičiau!

— Vakar, vaikščiodamas po Manausą, pamačiau, kad viena Rio Negro krantinė remontuojama. Povandeninius darbus ten dirba naras su skafandru. Pasiskolinkime, išsinuomokime arba nusipirkime už bet kokią kainą tą naro kostiumą ir galėsime daug geriau ieškoti!

— Įspėk Araužą, Fragozą, padėjėjus — ir eime! — tučtuojau tarė Benitas.

Netrukus locmanui ir kirpėjui buvo išdėstytas naujas Manoelio planas ir susitarta, kad jie su indėnais keturiomis valtimis plauks prie Friaso slenksčio ir ten lauks abiejų vaikinų.

Manoelis ir Benitas, negaišdami nė minutės, išlipo į krantą ir nuėjo prie Manauso krantinės. Ten jie pasiūlė vadovavusiam remonto darbams rangovui didelę sumą, ir šis tuoj pat jiems atidavė skafandrą visai dienai.

— Ar nenorite pasiimti į pagalbą ką nors iš mano žmonių?— paklausė jis.

— Duokite meistrą ir keletą padėjėjų prie oro siurblio,— atsakė Manoelis.

— O kas užsidės skafandrą?

— Aš,— atsakė Benitas.

— Tu, Benitai? — sušuko Manoelis.

— Taip, aš!

Ginčytis buvo beprasmiška.

Po valandos nedidelis plaustas su siurbliu ir visais būtinais darbo įrankiais sustojo prie kranto, kur laukė valtys.

Visi žino, kaip sudarytas skafandras, su kuriuo žmogus pasineria po vandeniu ir išbūna ten kurį laiką, nė kiek nepakenkiamais plaučiais. Naras užsivelka neperšlampamą guminį kostiumą su švininiais puspadžiais, kurie leidžia po vandeniu išsilaikyti vertikalioje padėtyje. Ties apykakle yra varinis lankas, prie kurio prisukamas metalinis šalmas su priekyje įstatytu stiklu. Šalmas ant naro galvos užmaunamas taip, kad būtų galima ją laisvai judinti. Prie jo pritvirtinami du vamzdeliai: pro vieną išeina žmogaus iškvepiamas oras, o kitas sujungiamas su siurbliu ant plausto, ir juo paduodamas grynas oras. Kai naras dirba vienoje vietoje, plaustas stovi nejudėdamas virš jo; kada jis vaikščioja dugnu, plaustas plaukia iš paskos arba plaustą seka naras, priklausomai nuo to, kaip buvo susitarta.

Dabar skafandrai žymiai tobulesni, ir su jais daug saugiau, negu anksčiau. Žmogus, pasinėręs į vandenį, gana lengvai pakelia padidėjusį slėgimą. Bijoti reikėjo tiktai kaimanų. Tačiau, kaip sakė Araužas, vakar niekas jų nematė; be to, gerai žinoma, kad jiems labiau patinka drumsti Amazonės intakų vandenys. Pagaliau, kilus pavojui, narui visada po ranka virvu-

tė, pririšta prie varpelio ant plausto; varpeliui suskambėjus, naras skubiai iškeliamas į paviršių.

Benitas, labai ramus, užsivilko skafandrą; galvą jam uždengė metalinis šalmas. Vaikinas pasiėmė medinę lazdą su metaliniu antgaliu, panašią į ietį. Ja labai patogu sklaidyti žoles ar nuolaužas, susikaupusias dugne. Netrukus Benitas buvo nuleistas į dugną.

Darbininkai, pripratę prie šitokio darbo, tuoj pat pradėjo pumpuoti siurblį, o keturi žangados indėnai, vadovaujami Araužo, ilgomis kartimis lėtai varė plaustą sutarta kryptimi.

Dvi pirogos, kurių vienoje buvo Manoelis, kitoje — Fragozas ir po du irkluotojus, sekė iš paskos, pasiruošusios skubiai plaukti į priekį ar atgal, kai tik Benitas, pagaliau suradęs Toreso lavoną, iškels jį į paviršių.

X skyrius

PATRANKOS ŠŪVIS

Benitas nusileido po vandeniu, kur slypėjo avantiūristo kūnas. Ak, jei būtų įmanoma nukreipti į šoną, išgarinti, išdžiovinti didžiosios upės vandenis, jei būtų galima nusausinti ją visą nuo Friaso slenksčio iki Rio Negro žiočių! Tada lemtingoji dėžutė, paslėpta Toreso drabužiuose, jau būtų jo, Benito, rankose ir tėvo nekaltumas įrodytas. Žoamas Dakosta išeitų į laisvę ir su šeima vėl keliautų toliau upe žemyn. Kiek sunkių išbandymų būtų išvengta!

Benitas atsistojo ant dugno. Po jo sunkiais padais gurgždėjo žvyras. Jis buvo dešimties—penkiolikos pėdų gylyje prie stataus kranto, toje vietoje, kur nuskendo Toresas.

Čia augo nendrės ir visokiausi kitokie vandens augalai; tarp jų buvo matyti kelmai. Savaime aišku, tokioje marmalynėje kartim nebuvo galima visko apčiuopti. Galimas dalykas, kūnas, įsipainiojęs povandeninėje tankmėje, liko toje pačioje vietoje, kur nukrito.

Čia, įlankėlėje, prie pat iškyšulio nebuvo jokios srovės. Benitas sekė paskui plaustą, kurį indėnai kartimis pamažu stūmė virš jo galvos.

Šviesa gana giliai prasiskverbdavo pro skaidrų vandenį, danguje, be mažiausio debesėlio, ryškiai švietė saulė, beveik statmenai žerdama spindulius. Šiaip jau dvidešimties pėdų gylyje matyti gana menkai. Tačiau čia vanduo buvo vaiskus nuo šviesos, ir Benitas galėjo nusileisti dar žemiau ir apžiūrėti dugną.

Vaikinas lėtai nuėjo palei krantą. Lazda su metaliniu antgaliu jis vartė žoles ir susikaupusias dugne nuolaužas. Iš tankmės lyg paukščiukai išlėkdavo guotai žuvų. Jos blykčiojo vandeny tarsi tūkstančiai sudužusio veidrodžio gabalėlių. Tuo pat metu gelsvu smėliu į visas puses sprukdavo šimtai vėžiagyvių, panašių į didžiules skruzdes, bėgančias iš skruzdėlyno.

Benitas šioje vietoje išnaršė kiekvieną kampelį, tačiau nerado, ko ieškojo. Netrukus jis pastebėjo, kad dugnas gana nuolaidus, ir nusprendė, jog Toreso lavonas galėjo nuriedėti toliau, į upės vidurį. Ko gero, jis ten tebeguli — mat, srovė tokioje gelmėje jo negalėjo nunešti, o, be to, vaga toliau dar gilesnė.

Benitas nusprendė, baigęs ieškoti pakrantės augaluose, eiti patyrinėti vagos. O kol kas vaikinas sekė paskui plaustą, kuris, pagal susitarimą, į vieną pusę turėjo plaukti ketvirtį valandos.

Praėjo ketvirtis valandos, o Benitas vis dar nieko nebuvo radęs. Jis pajuto, kad jam būtina pakilti į paviršių ir normaliose sąlygose atgauti jėgas. Kai kuriose vietose dugnas būdavo gana žemai, ir Benitui tekdavo nusileisti maždaug trisdešimt pėdų. Vadinasi, jis turėjo atlaikyti spaudimą, lygų beveik vienai atmosferai. Nepratęs prie tokio darbo žmogus smarkiai pavargsta, o kartais net praranda sąmonę.

Benitas trūktelėjo skambučio virvutę, ir darbininkai pradėjo jį kelti į paviršių, tačiau labai pamažu, ne daugiau kaip dvi tris pėdas per minutę, kad staigiai sumažėjęs slėgimas nepakenktų naro sveikatai.

Vos tik vaikinas atsidūrė ant plausto, jam tuoj pat buvo nuimtas metalinis skafandro šalmas; giliai atsikvėpęs, Benitas atsisėdo truputį pailsėti.

Bematant prisiartino pirogos. Manoelis, Fragozas, Araužas apsupo jį ir ėmė laukti, kol Benitas pajėgs kalbėti.

— Na, kaip? — paklausė Manoelis.

— Nieko. Kol kas nieko.

— Tu nepastebėjai jokių pėdsakų?

— Jokių.

— Nori, kad tave pakeisčiau?

— Ne, Manoeli,— atsakė Benitas,— aš pradėjau... aš žinau, kur dabar eiti... leisk man pačiam!

Benitas paaiškino locmanui, kad ketina apžiūrėti žemutinę kranto dalį iki pat Friaso slenksčio, iki ten, kur pakilęs dugnas turėjo sulaikyti Toreso kūną, ypač jeigu jį srovė nešė po vandeniu, nors ir sunku tuo patikėti. Bet pirmiausia Benitas norėjo nueiti nuo kranto toliau ir kruopščiai apieškoti gilią lomą vagoje, nes kartys tikriausiai jos dugno nepasiekė.

Araužas pritarė tam planui ir pradėjo ruoštis naujiems ieškojimams. Manoelis manė turįs duoti Benitui keletą patarimų.

— Kadangi tu nori ieškoti toje pusėje,— tarė jis,— plaustas plauks paskui tave, bet būk atsargus, Benitai. Tau teks nusileisti dar giliau, negu iki šiol, gal būt, kokia penkiasdešimt— šešiasdešimt pėdų, o ten slėgimas būna iki dviejų atmosferų. Judėk labai pamažu, nes kitaip prarasi nuovoką. Tada nebežinosi, nei kur esi, nei ką ruošiesi daryti. Jei suspaus galvą tarsi gniaužtuose, o ausyse be perstojo ims ūžti, nedelsdamas duok ženklą, ir mes tave iškelsime į paviršių. Paskui, jei reikės, galėsi vėl leistis ir taip pamažu priprasi judėti didelėje gelmėje.

Benitas pažadėjo Manoeliui klausyti patarimų, nes puikiai suprato jų svarbą. Vaikiną ypač pritrenkė tai, kad galima prarasti sveiką nuovoką tuo metu, kai jos, ko gero, labiausiai reikės.

Benitas paspaudė Manoeliui ranką; metalinis šalmas vėl buvo prisuktas prie apykaklės, ėmė veikti siurblys, ir naras netrukus dingo vandeny.

Dabar plaustas buvo nutolęs per kokia keturiasdešimt pėdų nuo kairiojo kranto. Kad srovė neneštų greičiau, negu reikia, prie plausto buvo pririštos ubos; irkluojamos prieš srovę, ubos stabdė jį, ir dėl to plaustas judėjo pamažu.

Labai atsargiai nuleistas Benitas atsistojo ant dugno. Kada švininiai padai palietė smėlį, pagal pakeliamojo lyno ilgį buvo

galima nustatyti, kad jis yra šešiasdešimt penkių—septyniasdešimties pėdų gylyje. Vadinasi, ten buvo nemažas įdubimas, gerokai gilesnis už visos vagos lygį.

Čia buvo tamsiau, bet dėl vandens skaidrumo šviesos prasiskverbė pakankamai: Benitas gana aiškiai skyrė upės dugne daiktus ir drąsiai judėjo į priekį. Be to, nusėtas žėručiu smėlis buvo tarsi reflektorius — galėjai net suskaičiuoti jo grūdelius, spindinčius lyg švytinčios dulkės.

Benitas ėjo žvalgydamasis, tikrindamas ietimi mažiausią įdubimą. Jis lėtai leidosi gilyn. Kai reikėdavo, plauste vyrai prailgindavo virvę, o kadangi kvėpavimo vamzdžiai nebuvo įsitempę, siurblys dirbo nesutrikdamas.

Taip naras pasiekė Amazonės vidurį, kur buvo giliausia lomos vieta.

Kartais Benitą apgaubdavo labai tiršta tamsa, ir jis nematydavo net prie pat kojų. Tačiau tai buvo laikinas reiškinys: mat, plaukiąs virš jo galvos plaustas užstodavo saulės spindulius, ir dėl to dieną pakeisdavo naktis. Bet po akimirkos šešėlis nuslinkdavo, ir smėlis vėl suraibuliuodavo saulėje.

Benitas vis dar leidosi gilyn. Tai jis juto iš didėjančio vandens spaudimo. Jam pasidarė sunkiau kvėpuoti, jis nebegalėjo judinti rankų ir kojų taip laisvai, kaip vandens paviršiuje. Ūžesys ausyse stiprėjo, tačiau sąmonė buvo aiški. Kadangi Benitas jautė galįs blaiviai, net perdaug blaiviai, galvoti, nedavė ženklo traukti aukštyn ir brido toliau į gelmę.

Staiga prietemoje Benito dėmesį patraukė kažkokia tamsi figūra. Savo forma ji priminė įstrigusį vandens augaluose žmogaus kūną.

Benitas smarkiai susijaudino. Žengęs ta kryptimi, jis lazda pajudino radinį.

Tai buvo milžiniško kaimano lavonas, jau virtęs skeletu, kurį Rio Negro srovė atplukdė į Amazonę.

Benitas atsitraukė ir, prisiminęs locmano tvirtinimus, pagalvojo, kad ir gyvas kaimanas gali atkeliauti į upės gelmes prie Friaso slenksčio.

Tačiau vaikinas nuvijo šią mintį ir vėl patraukė pirmyn, norėdamas pasiekti lomos dugną.

Tuo metu jis jau buvo nusileidęs į devyniasdešimties—šimto pėdų gylį; vadinasi, teko pakelti trijų atmosferų slėgimą. Jei įdubimas ir toliau žemės, jis turės mesti ieškojimus.

Bandymai yra parodę, kad šimto dvidešimties—šimto trisdešimties pėdų gylis — riba, kurią narui pavojinga peržengti: esant tokiam slėgimui, ne tik žmogaus organizmas nebegali normaliai funkcionuoti, bet ir siurbliai nebeįstengia pompuoti būtiną kvėpavimui orą.

Tačiau Benitas nusprendė eiti pirmyn, kol užteks drąsos ir ištvermės. Kažkokia nuojauta jį traukė tos bedugnės link; jam atrodė, kad lavonas bus nuriedėjęs į patį lomos dugną. O jei Toresas turėjo dar ir kokį sunkų daiktą — diržą su užsiūtu sidabru ar auksu arba ginklą — šis galėjo jį išlaikyti gelmėje.

Staiga tamsioje įduboje Benitas pamatė lavoną. Taip, lavoną su dar sveikais rūbais; jis gulėjo išsitiesęs, pasikišęs po galva rankas, tarsi būtų miegojęs.

Ar čia Toresas? Tirštoje tamsoje buvo sunku atpažinti; tačiau, be abejonių, tai buvo žmogaus kūnas; jis tįsojo mažiau kaip per dešimtį žingsnių.

Benitą apėmė nepaprastas susijaudinimas. Širdis akimirką nustojo plakusi. Jam atrodė, kad tuoj praras sąmonę. Didžiulėmis valios pastangomis jis susivaldė ir žengė prie lavono. Staiga stiprus ir nelauktas smūgis sukrėtė jį visą. Kažkoks ilgas diržas ėmė čaižyti kūną ir, nežiūrint storo naro drabužio, Benitas pajuto baisų skausmą.

— Gimnotas!

Jis spėjo ištarti tik tą vienintelį žodį.

Iš tikro Benitą užpuolė gimnotas — elektrinis ungurys.

Kaip žinoma, tai ypatinga ungurių rūšis su juosva slidžia oda; jų raumenys nepaprastai stiprūs. Be to, jie turi ypatingą organą, gaminantį elektrą, ir gali smarkiai suduoti. Gimnotai būna paprastų ungurių dydžio, o kartais ir septynių pėdų.

Amazonėje ir jos intakuose gana daug gimnotų, ir kaip tik viena tokia gyva ritė, maždaug penkių pėdų ilgio, išsilenkusi lanku, staiga šoko ant naro.

Benitas suprato, koks pavojus gresia, užpuolus tam baisiam padarui. Drabužiai negalėjo jo apginti. Elektros išlydžiai vis

stiprėjo, ir Benitas žinojo, kad taip bus ir toliau, kol ungurys išnaudos visą savo energiją.

Benitas, nebepajėgdamas atlaikyti smūgių, griuvo ant smėlio. Jo kojos ir rankos pamažu ėmė stingti nuo elektros išlydžių, o ungurys lėtai trynėsi į Benito kūną ir vijosi apie jį. Benitas jau neįstengė ir rankų pakelti. Netrukus lazda išslydo iš pirštų; jis nebeturėjo jėgų net timptelėti skambučio virvelę ir duoti ženklą.

Benitas pasijuto žuvęs. Manoelis ir jo draugai net neįsivaizdavo, kokia nuožmi kova vyksta po jų kojomis tarp baisaus elektrinio ungurio ir nelaimingo naro, kuris vos bepajėgia priešintis ir nebegali apsiginti.

Ir viskas atsitiko tuo metu, kai Benitas rado lavoną, ir, be abejonės, Toreso!

Paklusdamas savisaugos instinktui, Benitas sušuko... Tačiau jo riksmą prarijo metalinis šalmas, nepraleidžiąs jokio garso.

Tuo metu ungurys sustiprino puolimą; nuo jo išlydžių Benitas krūpčiojo ant smėlio kaip perpiautas sliekas, raumenys traukėsi nuo gyvūno smūgių.

Benitas pajuto, kad praranda sąmonę. Akyse pamažu temo, rankos ir kojos ėmė stingti.

Tačiau jis dar galėjo truputį matyti ir protauti, kai įvyko kažkas netikėta, nepaaiškinama, keista.

Duslus trenksmas atidundėjo iki pat gelmės. Sakytum griaustinis, kurio atgarsiai prasiskverbė net į giliausius vandens sluoksnius, sudrumstus gimnoto smūgių. Benitui pasirodė, kad jį užliejo tas baisus dundesys, prasiveržęs į pačias upės gelmes.

Ir staiga jam ištrūko garsus riksmas: prieš akis pasirodė siaubingas reginys.

Paskenduolis, lig šiol tįsojęs ant dugno, pakilo. Banguojantis vanduo keistai judino jo rankas, ir lavonas atrodė gyvas, bet labai klaikus.

Tai buvo Toreso kūnas. Pro vandens sluoksnį prasiskverbęs saulės spindulys jį apšvietė, ir Benitas pažino išpurtusį ir pažaliavusį jo paties ranka nukauto niekšo veidą; paskutinis Toreso atodūsis tada užgeso po vandeniu.

Tuo metu, kai Benitas nebegalėjo pajudinti nei rankų, nei kojų, kai sunkūs padai jį tarsi prikaustė prie dugno, lavonas

pakilo, jo galva sujudėjo, ir, išsilaisvinęs iš jį laikiusių duobėje vandens augalų, baisus, išsitiesęs visu ūgiu, išplaukė į patį Amazonės paviršių.

XI skyrius

KAS BUVO RASTA TORESO DĖŽUTĖJE

Kas gi įvyko? Tai buvo paprasčiausias fizinis reiškinys, kurį mes tuoj paaiškinsime.

Kanonierinis laivas „Santa Ana", plaukiantis Amazone aukštyn į Manausą, ką tik paliko Friaso slenkstį. Prieš pasukdamas į Rio Negro žiotis, jis iškėlė vėliavą ir patrankos šūviu pagerbė Braziliją. Šūvis sujudino vandenį net iki pat dugno, ir nuo irimo palengvėjęs lavonas iškilo į paviršių.

Manoelis šūktelėjo, jam pritarė visi kiti, ir viena piroga bematant nuplaukė prie lavono. Tuo metu buvo imta kelti narą ant plausto.

Neįmanoma apsakyti Manoelio susijaudinimo, kai jis pamatė, kad ištrauktas iš vandens Benitas nejuda ir nerodo jokių gyvybės žymių.

Nejaugi Amazonė grąžina jiems antrą lavoną?

Tuoj pat buvo nuimtas skafandras.

Nuo elektrinio ungurio išlydžių Benitas buvo visai praradęs sąmonę.

Netekęs galvos, Manoelis jį šaukė, bandė atgaivinti savo kvėpavimu, klausėsi, ar plaka širdis.

— Plaka! Plaka! — suriko jis.

Iš tikro Benito širdis dar plakė, ir po kelių minučių Manoelis jį atgaivino.

— Lavonas! Kur lavonas? — tokie buvo pirmieji ir vieninteliai žodžiai, išsprūdę Benitui iš lūpų.

— Štai jis,— atsakė Fragozas, rodydamas į pirogą, kuri plaukė prie plausto, veždama Toreso kūną.

— O kas gi tau, Benitai, nutiko? — paklausė Manoelis.— Pritrūko oro?

— Ne,— atsakė Benitas,— mane užpuolė elektrinis ungurys. O iš kur kilo tas dundesys, tas sprogimo trenksmas?

— Tai patrankos šūvis,— paaiškino Manoelis.— Jam nuaidėjus, lavonas ir išplaukė į paviršių.

Tuo metu piroga sustojo šalia plausto. Joje gulėjo Toreso lavonas, indėnų ištrauktas iš upės. Vanduo dar nebuvo jo smarkiai subiaurojęs, ir atpažinti Toresą buvo nesunku. Dėl tapatybės nekilo jokių abejonių.

Fragozas, klūpodamas pirogoje, pradėjo plėšti nuo skenduolio rūbus, kurie ėjo skutais.

Staiga kirpėjo dėmesį patraukė apnuoginta dešinioji Toreso ranka. Ant jos buvo aiškiai matyti randas, atsiradęs nuo senos žaizdos, padarytos peiliu.

— Randas! — sušuko Fragozas. — Na taip! Dabar aš prisimenu!

— Ką? — paklausė Manoelis.

— Ginčą!.. Taip, ginčą, kurio liudininku buvau Madeiros provincijoje... prieš trejus metus. Kaip aš galėjau užmiršti! Toresas tada buvo vergų medžiotojų būryje. Ak! Aš gi žinojau, kad esu matęs kažkur tą niekšą!

— Tai mums dabar nerūpi! — sušuko Benitas.— Svarbiausia dėžutė! Dėžutė! Ar ji yra?

Ir Benitas jau ruošėsi plėšti nuo lavono drabužių likučius, bet Manoelis jį sulaikė.

— Luktelėk, Benitai! — tarė jis.

Paskui atsigręžė į plausto darbininkus; šie žmonės buvo svetimi, todėl ateityje jų parodymai negalėjo kelti įtarimo.

— Gerai įsidėmėkite, draugai mano, viską, ką mes darysime,— tarė jis,— kad paskui galėtumėte tiksliai papasakoti teisėjui, kaip viskas įvyko.

Darbininkai priėjo prie pirogos.

Tada Fragozas nujuosė diržą, veržusį Toreso kūną po sudraskytu ponču, ir apčiupinėjo švarko kišenę.

— Dėžutė! — sušuko jis.

Benitas džiaugsmingai riktelėjo. Jis jau norėjo griebti dėžutę, atidaryti ir patikrinti, kas joje yra.

— Ne! — dar kartą jį sustabdė Manoelis, neprarasdamas šaltakraujiškumo.— Teisėjams neturi kilti nė mažiausios abejonės. Reikia, kad bešališki liudininkai galėtų patvirtinti, jog dėžutė tikrai buvo rasta pas Toresą.

— Tavo teisybė,— sutiko Benitas.

— Drauge mano,— kreipėsi Manoelis į meistrą,— apieškokite jūs pats švarko kišenes.

Meistras padarė ko prašomas ir ištraukė metalinę dėžutę su hermetiškai užsiveriančiu dangteliu; atrodė, kad vanduo jai nebuvo pakenkęs.

— O dokumentas?.. Dokumentas dar ten? — sušuko nepajėgdamas susitvardyti Benitas.

— Dėžutę privalo atidaryti pats teisėjas! — atsakė Manoelis.— Jis vienas turi patikrinti, yra ten dokumentas ar ne.

— Taip... taip... ir vėl tavo teisybė, Manoeli! — sutiko Benitas.— Į Manausą, draugai! Į Manausą!

Po dešimties minučių greitai genama piroga įplaukė į Manauso uostą. Benitas ir jo draugai iššoko į krantą ir strimagalviais nulėkė miesto gatvėmis.

Netrukus jie pasiekė teisėjo Žarikeso namus ir per tarną pasiprašė nedelsiant priimami.

Teisėjas liepė juos įvesti į savo kabinetą.

Manoelis jam išdėstė viską, kas buvo įvykę, pradedant momentu, kai Benitas garbingoje dvikovoje sužeidė Toresą, baigiant pasakojimu, kaip lavono rūbuose buvo rasta dėžutė, kurią iš švarko kišenės ištraukė pats darbininkų vyresnysis.

Nors šie žodžiai ir patvirtino tai, ką Žoamas Dakosta buvo sakęs apie Toresą ir jo siūlytą sandėrį, teisėjas Žarikesas nepajėgė sulaikyti nepatiklios šypsenėlės.

— Štai dėžutė, pone,— tarė Manoelis.— Ji nė akimirką nebuvo mūsų rankose; ir perduoda tas pats žmogus, kuris ją rado Toreso kišenėje.

Teisėjas čiupo dėžutę ir ėmė ją apžiūrinėti iš visų pusių, tarsi kokią brangenybę. Paskui krestelėjo, ir viduje suskambėjo monetos.

Nejaugi dėžutėje nėra ieškomo dokumento, parašyto tikrojo nusikaltėlio ranka, to paties popieriaus, kurį Toresas negarbingu sandėriu norėjo parduoti Žoamui Dakostai? Nejaugi daiktinis nuteistojo nekaltumo įrodymas žuvo visiems laikams?

Nesunku atspėti, koks susijaudinimas apėmė šios scenos liudininkus. Benitas negalėjo ištarti nė žodžio, jam atrodė, kad širdis tuoj tuoj plyš.

— Atidarykite, pone... atidarykite greičiau! — pagaliau tarė jis trūkčiojančiu balsu.

Teisėjas Žarikesas ėmė sukti dangtelį. Paskui, jį nuėmęs, apvertė dėžutę, ir ant stalo nuriedėjo keletas auksinių monetų.

— O dokumentas?.. Dokumentas?! — vėl sušuko Benitas ir nusitvėrė už stalo, kad nenugriūtų.

Teisėjas įkišo pirštus į dėžutę ir su dideliu vargu ištraukė rūpestingai sulankstytą, pageltusį popierių, kurio atrodo, vanduo nebuvo palietęs.

— Dokumentas! Tai dokumentas! — sušuko Fragozas.— Taip, čia tas pats popierius, kurį mačiau Toreso rankose!

Teisėjas Žarikesas išskleidė popierių, apžiūrėjo jį iš vienos, iš kitos pusės ir pamatė, kad jis surašytas gana stambiu šriftu.

— Tai iš tikro dokumentas! — tarė jis.— Be jokios abejonės.

— Taip,— pridūrė Benitas,— dokumentas, patvirtinantis mano tėvo nekaltumą.

— Šito tai aš nežinau,— atsakė teisėjas Žarikesas.— Ir bijau, kad, ko gero, bus nelengva sužinoti.

— Kodėl? — sušuko Benitas, išblyškęs kaip numirėlis.

— Todėl, kad dokumentas užšifruotas,— atsakė Žarikesas,— o mes...

— Ką mes?

— Nežinome šios kriptogramos rakto.

XII skyrius

DOKUMENTAS

Taip, tai buvo gana netikėta nesėkmė, kurios negalėjo numatyti nei Žoamas Dakosta, nei jo namiškiai. Tie, kurie dar pamena pirmąją šio pasakojimo sceną, žino, kad dokumentas buvo užšifruotas pagal vieną iš daugybės sistemų, naudojamų kriptografijoje.

Bet pagal kurią?

Norint ją rasti, reikėjo pasitelkti visą išradingumą.

Prieš atsisveikindamas su Benitu ir jo draugais, teisėjas Žarikesas liepė padaryti tikslią dokumento kopiją (originalą jis

norėjo pasilikti sau), ir, atidžiai ją patikrinęs, įteikė abiem vaikinams, kad šie perduotų kaliniui.

Susitarę su teisėju pasimatyti rytojaus dieną, jaunuoliai atsisveikino ir, nenorėdami nė akimirkai atidėti susitikimo su Žoamu Dakosta, nuskubėjo tiesiai į kalėjimą.

Ten trumpai papasakojo kaliniui viską, kas buvo įvykę.

Žoamas Dakosta paėmė dokumentą ir atidžiai jį peržiūrėjo. Paskui, palingavęs galvą, grąžino sūnui.

— Gal būt,— tarė jis,— šiame popieriuje ir slypi mano nekaltumo įrodymas, kurio aš taip ir nepajėgiau pateikti. Tačiau, jei tas įrodymas išslys man iš rankų, o visas doras gyvenimas nebylos mano naudai, aš negaliu tikėtis žmonių teisingumo, ir mano likimas atsidurs vien dievo valioje!

Visi tą puikiai suprato. Jei dokumento nepavyks perskaityti, nuteistojo padėtis beviltiška.

— Mes perskaitysime, tėve! — sušuko Benitas.— Pasaulyje nėra tokio šifro, kurio neįmanoma perskaityti. Pasikliaukite mumis. . . taip, pasikliaukite! Dangus per stebuklą grąžino mums tą dokumentą, kuris jus išteisins. Jeigu jis nuvedė mus teisingu keliu, kai mes ieškojome šio popieriaus, tai dabar padės ir perskaityti!

Žoamas Dakosta paspaudė vaikinams rankas, ir šie, vis dar smarkiai susijaudinę, nuskubėjo į žangadą, kur jų laukė Jakita.

Ten jie bematant papasakojo viską, kas įvyko nuo vakar vakaro: kaip iškilo Toreso lavonas, kaip buvo rastas dokumentas ir kokiu keistu būdu jis surašytas: tikrasis nusikaltėlis, avantiūristo draugas, šifro griebėsi, matyt, iš baimės, kad dokumentas jo neišduotų, jei atsitiktinai pakliūtų į svetimas rankas.

Linai taip pat buvo pranešta apie netikėtą kliūtį ir apie tai, kad Fragozas atpažino Toresą, kuris buvo vergų medžiotojas ir tarnavo būryje, veikusiame Madeiros žiočių apylinkėse.

— Kur jūs buvote jį sutikęs? — paklausė jaunoji mulatė kirpėją.

— Vienoje Amazonės provincijoje, kai ėjau iš kaimelio į kaimelį, versdamasis kirpėjo amatu,— atsakė Fragozas.

— O tas randas?

— Štai kaip viskas nutiko: vieną dieną atvykau į Aramso misiją kaip tik tuo metu, kai Toresas, kurio aš iki tol nė akyse nebuvau matęs, susikivirčijo su savo draugu — o jie visi buvo aršūs vyrai,— ir šis peiliu jam perdūrė ranką. Gydytojo ten nebuvo, ir aš turėjau jį sutvarstyti. Štai tada su Toresu ir susipažinau.

— Pagaliau kokia mums nauda, kad paaiškėjo, kas per vienas Toresas,— atšovė mergina.— Juk ne jis padarė aną nusikaltimą, ir reikalai nuo to nedaug ką pagerės.

— Žinoma, ne! — atsakė Fragozas.— Tačiau juk galų gale pavyks perskaityti tą dokumentą, velniai rautų! Ir tada visiems bus aišku, kad Žoamas Dakosta nekaltas!

Taip pat manė Jakita, Benitas, Manoelis ir Minja. Užsidarę bendrame kambaryje, jie praleisdavo ilgas valandas, bandydami iššifruoti dokumentą.

Ne tik žangadoje visi tikėjo, kad dokumentą pasiseks perskaityti, bet ir teisėjas Žarikesas taip galvojo.

Parašęs raportą, kuriame po tardymo buvo nustatyta Žoamo Dakostos tapatybė, teisėjas išsiuntė jį į Rio de Žaneirą ir vylėsi, kad tą bylą baigė. Bet kur tau!

Reikia pasakyti, kad, suradus dokumentą, teisėjas Žarikesas staiga pasijuto savo stichijoje. Jis labai mėgo visokių skaičių kombinacijas, įvairiausius uždavinius, puikiai sprendė šaradas, rebusus, logogrifus ir kitokius galvosūkius. Todėl dabar teisėjas galėjo užsiimti savo mėgiamu darbu.

O mintis, kad dokumente, gal būt, slypi Žoamo Dakostos nekaltumo įrodymas, pažadino Žarikesui tyrinėtojo įkarštį. Taigi priešais jį guli kriptograma! Dabar Žarikesas galvojo tik viena — kaip ją iššifruoti. Visi, kas teisėją pažinojo, nedvejodami būtų pasakę, kad jis darbuosis užmiršęs valgį ir poilsį.

Vaikinams išėjus, teisėjas Žarikesas pasiliko savo kabinete, įsakęs nieku būdu jo netrukdyti. Dabar jis galės keletą valandų pabūti visiškai vienas. Akiniai buvo ant nosies, tabakinė — ant stalo. Jis paėmė nemažą žiupsnį tabako, norėdamas praskaidrinti galvą, paskui čiupo dokumentą ir paskendo mintyse, kurios netrukus virto monologu. Garbingasis teisėjas buvo vienas tų žmonių, kurie mieliau galvoja garsiai, negu tylomis.

— Veiksime metodiškai,— tarė jis sau,— be metodo nėra logikos, o be logikos nieko nelaimėsi.

Paskui, paėmęs dokumentą, peržvelgė jį nuo pradžios iki galo, tačiau nieko nesuprato.

Dokumente buvo apie šimtas eilučių, suskirstytų į šešias pastraipas.

— Hm! — numykė teisėjas Žarikesas pagalvojęs.— Jei bandysiu nagrinėti visas pastraipas iš eilės, veltui gaišiu brangų laiką. Reikia pasirinkti vieną, ir būtent svarbiausią. O kuri kita galėtų būti svarbesnė už paskutinę? Juk kaip tik joje turėtų būti glaustai išdėstyta visa dokumento esmė. Užvestų mane ant kelio tikriniai vardai, pavyzdžiui, Žoamo Dakostos pavardė. Jeigu ji šiame dokumente minima, tai turėtų būti ir paskutinėje pastraipoje.

Teisėjas samprotavo logiškai. Be abejo, jis buvo teisus, ketindamas nukreipti visas proto išgales į paskutinę pastraipą.

Štai ji: skaitytojui būtina turėti šias raides prieš akis, kad jis suprastų, kaip buvo ieškoma, stengiantis perskaityti dokumentą.

V J M Ų Ą U F F Y S Ą R V Z Ž D H L Ų Ū G Ū Į T Ų
C Š Į J D K R Y A O V C V Ę N N S L A K P Ų U Į Z
Ų Ą L U Ū C P Z Į U Č Ų Ų Ž P R K Ų Y S U C K Ė Ž L
E F Ū J O Z T F Ū Ū V S Ę Ū Ž U B Ž Š J Š Ė Ž L E F
Ū J O Z Ą R V T R Ū Į S Ų R B P U J O C N Z Į R K R
M D Š R G B R D N C Ų Ė B P P U V C P H U F K U Y
Š H C K R Ū Z Ę J Ų Ū B Ū N J U Ū Y T Ą Ų S Ś F N O Į P
K R Ch D Š Ė G J O D O Ū Z C S N H C U Ė R Ū Z C P
Ė K Ę P U V C Š Š Ą V V S L D Š Ū Č J S D T A K F P
O Š Š Š N Ū T R C Ų J Š D T C Z U B B P Ū K N Š Ž P
J Z A B Ų E V Š T Ų H H C.

Pradžioje teisėjas Žarikesas pastebėjo, kad dokumento eilutės nesuskirstytos nei žodžiais, nei sakiniais ir kad nėra jokių skyrybos ženklų. Tai dar labiau apsunkino dokumento skaitymą.

— Tačiau pažiūrėkime,— tarė jis,— ar nepanašūs kai kurie raidžių junginiai į žodžius, tai yra, aš noriu pasakyti, į žodžius, kuriuose balsių ir priebalsių tiek, kad juos galima ištarti. Štai pirmoje eilutėje matau FYS. Toliau LAK... panašu į rusišką

žodį... Štai du angliški žodžiai SUCK ir LEF... O ką reiškia PO? Nejaugi upės pavadinimą? Nesuprantu, kuo ji čia dėta? Ir pagaliau visi tie ZA, TAK, NO, JOD, PUJ — ką jie sako?.. Nieko neišmanau!

Teisėjas Žarikesas padėjo dokumentą ir valandėlę susimąstė.

— Visi tie žodžiai, kuriuos pastebėjau skaitydamas probėgomis,— gryna nesąmonė,—samprotavo jis.— Iš tikro nesuprasi, kokios jie kilmės. Vieni panašūs į rusų kalbos žodžius, kiti — į anglų, dar kiti — į graikų ir lotynų, o dauguma į nieką nepanašūs, jau nekalbant, kad daug priebalsių grupių iš viso neįmanoma ištarti. Hm, atrodo, nelengva bus rasti kriptogramos raktą!

Teisėjo pirštai ėmė barbenti į stalą kažkokį ritmą, panašų į rytmetinį trimitų signalą, tarsi jis būtų norėjęs pažadinti savo apsnūdusias proto galias.

— Pirmiausia pažiūrėkime,— tarė jis,— kiek šioje pastraipoje raidžių.

Ir, paėmęs pieštuką, suskaičiavo.

— Du šimtai septyniasdešimt! Na ką gi, dabar reikia suskaičiuoti, kiek kartų kartojasi kiekviena raidė.

Šiems skaičiavimams reikėjo daugiau laiko. Teisėjas Žarikesas vėl paėmė dokumentą, paskui pieštuku pradėjo žymėti kiekvieną raidę, prisilaikydamas abėcėlės. Po ketvirčio valandos jis sudarė tokią lentelę:

A — 4	Į — 7	Ų — 15
Ą — 6	Y — 5	Ū — 18
B — 8	J — 11	V — 11
C — 15	K — 11	Z — 12
Č — 2	L — 6	Ž — 7
D — 9	M — 2	
E — 3	N — 9	
Ę — 4	O — 8	
Ė — 6	P — 13	
F — 8	R — 14	
G — 3	S — 9	
H — 6	Š — 15	
Ch — 1	T — 8	
I — 0	U — 14	

Iš viso... 270 raidžių

— Aha! — tarė teisėjas Žarikesas.— Štai kas labiausiai stebina: šioje pastraipoje, be vienos, panaudotos visos abėcėlės raidės. Keista! Jei paimsime atsitiktinai iš knygos keletą eilučių, kuriose yra du šimtai septyniasdešimt raidžių, vargu ar ten rasime visą abėcėlę. Pagaliau, gal būt, tai — paprasčiausias atsitiktinumas.

Paskui jis perėjo prie kito klausimo.

— Daug svarbiau sužinoti,— tarė jis,— ar balsių ir priebalsių proporcija yra normali.

Teisėjas, vėl paėmęs pieštuką, surašė balses ir suskaičiavęs gavo štai kokį atsakymą:

A — 4 kartai
Ą — 6 „
E — 3 „
Ę — 4 „
Ė — 6 „
Į — 7 „
Y — 5 „
J — 11 „
O — 8 „
U — 14 „
Ų — 15 „
Ū — 18 „

Iš viso... 101 balsė

— Taigi,— tarė jis,— toje pastraipoje 101 balsė ir 169 priebalsės. Na ką gi, beveik normali proporcija — du penktadaliai, maždaug kaip ir abėcėlėje, kur dvylikai balsių tenka 20 priebalsių. Vadinasi, gali būti, kad dokumentas parašytas mūsų gimtąja kalba, tik kiekviena raidė pakeista kita. O jei raidžių kaita sudaryta pagal tam tikrą sistemą, jei, pavyzdžiui, raidė A visada pakeičiama raide J arba O — raide B ir t. t., tai tegu aš nebūsiu Manauso teisėjas, jei neperskaitysiu šio dokumento! Toliau ieškant, belieka prisilaikyti genialaus analitiko Edgaro Po metodo.

Teisėjas Žarikesas turėjo omenyje amerikiečių rašytojo apsakymą, laikomą šedevru. Tačiau kas nėra skaitęs „Aukso vabalo"?

Tame apsakyme kriptograma, sudaryta iš skaičių, raidžių, algebrinių ženklų, žvaigždučių, taškų ir kablelių, analizuojama grynai matematiniu metodu ir iššifruojama neįtikimiausiomis aplinkybėmis. Štai kodėl originalaus rašytojo gerbėjai negali pamiršti šio apsakymo.

Tiesa, nuo amerikiečių dokumento perskaitymo priklausė tik lobio radimas, o čia kalba ėjo apie žmogaus garbę ir gyvybę! Todėl dabar rasti šios kriptogramos šifrą buvo kur kas svarbiau.

Teisėjas, ne kartą skaitęs „Aukso vabalą", puikiai žinojo visus analizės būdus, taip kruopščiai sudarytus Edgaro Po, ir nusprendė jais pasinaudoti. Jei kiekvienos raidės reikšmė visą laiką pastovi, tai, dirbdamas pagal šiuos metodus, jis tikėjosi anksčiau ar vėliau perskaityti susijusį su Žoamu Dakosta dokumentą.

— Kaip darė Edgaras Po? — murmėjo Žarikesas.— Jis pirmiausia nustatė, koks ženklas, bet čia tik raidės, vadinasi, mes sakysime — kokia raidė dažniausiai pasitaiko kriptogramoje. Matau, kad raidė Ū, nes ji sutinkama aštuoniolika kartų. Šis skaičius iš anksto rodo, kad Ū — ne Ū; atvirkščiai, ji turi pakeisti raidę, dažniausiai sutinkamą mūsų kalboje; aš manau, kad dokumentas parašytas portugališkai. Anglų ir prancūzų kalboje tai, be abejo, būtų raidė E; italų — I arba A; portugalų — A arba O. Taigi sakykime, kad Ū reiškia A arba O.

Po to teisėjas Žarikesas suieškojo, kokia raidė po Ū daugiausia kartų sutinkama dokumente. Tada jis sudarė tokią lentelę:

Ū — 18	N — 9	Y — 5
Š — 15	D — 9	A — 4
Ų — 15	T — 8	Ę — 4
C — 15	O — 8	E G — 3
R — 14	F — 8	Č M — 2
U — 14	B — 8	Ch — 1
P — 13	Į — 7	I — 0
Z — 12	Ž — 7	
V — 11	Ą — 6	
K — 11	Ė — 6	
J — 11	H — 6	
S — 9	L — 6	

— Taigi raidė A čia sutinkama tik keturis kartus! — sušuko teisėjas.— O juk ji turėtų kartotis dažniausiai! Nereikia geresnio įrodymo, kad jos reikšmė pakeista. Na, o kokios raidės po A ir O dažniausiai vartojamos mūsų kalboje? Tuoj sužinosime.

Ir teisėjas Žarikesas labai įžvalgiai, kaip žmogus, turįs aštrų protą, ėmėsi naujų ieškojimų. Čia jis tik pamėgdžiojo amerikiečių rašytoją, kuris, būdamas neprilygstamas analitikas, paprasčiausios indukcijos arba sugretinimo keliu sugebėjo atstatyti abėcėlę, atitinkančią visus kriptogramos ženklus, ir lengvai ją perskaityti.

Taip padarė ir teisėjas, ir galime tvirtinti, kad nė kiek ne blogiau už savo garsųjį mokytoją. Ir nieko nuostabaus — Žarikesas buvo įpratęs „darbuotis" su įvairiausiais logogrifais, kryžiažodžiais ir kitokiais galvosūkiais, sudarytais perstatinėjant raides. Juos jis visada sėkmingai spręsdavo tiek atmintinai, tiek ant popieriaus lapo. Taigi šis proto sportas teisėjui buvo ne pirmiena.

Dabar jam nebuvo sunku nustatyti, kokios raidės dažniausiai kartojasi, ir jas surašyti iš eilės — pirma balses, paskui priebalses. Po trijų valandų darbo prieš akis gulėjo abėcėlė, kuri, jei tik jo metodas buvo teisingas, turėjo nustatyti tikrąsias dokumento raidžių reikšmes.

Beliko palaipsniui pakeisti dokumento raides abėcėlės raidėmis.

Prieš pradėdamas perstatinėti, teisėjas Žarikesas labai susijaudino. Jis pajuto tą dvasinį pasitenkinimą — žymiai didesnį, negu daugelis mano,— kurį patiria žmogus po ilgų darbo valandų, aptikęs taip atkakliai ieškotą logogrifo prasmę.

— Nagi pabandysime! — tarė jis.— Beje, labai nustebčiau, jei paaiškėtų, jog neradau šios mįslės rakto.

Teisėjas Žarikesas nusiėmė akinius, išvalė aprasojusius stiklus, vėl užsidėjo juos ant nosies ir palinko prie stalo.

Laikydamas naująją abėcėlę vienoje rankoje, dokumentą — kitoje, jis ėmė rašyti po pirmosios pastraipos raidėmis raides, kurios, jo manymu, turėjo atitikti kriptogramos raides.

Užbaigęs pirmą eilutę, teisėjas perėjo prie antros, paskui prie trečios, ketvirtos, ir taip iki pat pastraipos galo.

Keistuolis! Rašydamas jis nežiūrėjo, ar tos raidės sudaro suprantamus žodžius. Žarikesas nutarė netikrinti. Jis norėjo pajusti malonumą, perskaitęs iš eilės, vienu atsikvėpimu.

Baigęs jis sušuko:

— O dabar perskaitysime!

Ir perskaitė...

O viešpatie, kokia nesąmonė! Eilutės, kurias jis parašė savo abėcėlės raidėmis, buvo taip pat beprasmiškos, kaip ir dokumente! Tai buvo tik dar vienas raidžių rinkinys, kuris irgi nesudarė žodžių ir neturėjo jokios prasmės. Žodžiu, tai buvo tokie pat hieroglifai.

— Na ir velniava! — subliuvo teisėjas Žarikesas.

XIII skyrius

SKYRIUS, KURIAME KALBAMA APIE ŠIFRĄ

Buvo septinta valanda vakaro. Teisėjas Žarikesas, visiškai užmiršęs ir pietus, ir poilsį, vis dar sėdėjo prie galvosūkio, kuris nė per žingsnį nepasistūmėjo pirmyn. Staiga kažkas pabeldė į kabineto duris.

Pačiu laiku. Dar valanda, ir, ko gero, įtūžusio teisėjo smegenys būtų išsilydžiusios jo įkaitusioje galvoje!

Žarikesas nekantriai tarė: „Prašom!" Durys atsidarė, ir įėjo Manoelis.

Jaunasis gydytojas paliko žangadoje savo draugus, veltui besistengiančius perskaityti dokumentą, ir atkeliavo pas teisėją. Jis norėjo sužinoti, ar Žarikesui pavyko išaiškinti, pagal kokią sistemą sudaryta kriptograma.

Manoelio vizitas teisėjo visiškai nesupykdė. Žarikeso galva buvo pavargusi, ir vienatvė darėsi nebepakenčiama. Jam būtinai reikėjo pasikalbėti su kuo nors, ypač su žmogumi, kuris nė kiek ne mažiau norėjo atskleisti paslaptį. Žodžiu, Manoelis kaip tik ir buvo toks žmogus.

— Pone,— tarė įeidamas Manoelis,— pirmiausia norėčiau paklausti, ar jums pasisekė labiau, negu mums?

— Pirmiausia sėskitės! — riktelėjo teisėjas Žarikesas ir atsistojęs ėmė žingsniuoti po kambarį.— Sėskitės. Jei mes abu sto-

vėsime, jūs, ko gero, imsite vaikščioti į vieną pusę, aš — į kitą, o mano kabinetas tam per mažas!

Manoelis atsisėdo ir pakartojo klausimą.

— Ne! Man ne ką daugiau pasisekė! — atsakė teisėjas.— Ir žinau tiek pat, kiek ir pirmiau. Nieko negaliu jums pasakyti, tik tai, kad dabar tvirtai tikiu...

— Kuo, pone, kuo?

— Tuo, kad dokumentas sudarytas ne iš sutartinių ženklų; jo pagrindas — šifras, kaip sako kriptologai, o paprasčiau tariant — skaičius.

— Bet nejaugi negalima perskaityti ir tokio dokumento? — paklausė Manoelis.

— Galima,— atsakė teisėjas Žarikesas,— galima, kada viena raidė nuolatos pakeičiama ta pačia raide, pavyzdžiui, kada A visada pakeičiama raide P, o P — raide U.

— O kaip šitame dokumente?

— Šitame dokumente raidės keičiasi priklausomai nuo laisvai paimto skaičiaus. Taigi B, kurią pakeis K, toliau virs Z, paskui M, arba N, arba F, ar bet kuria kita raide.

— Na ir kas tada?

— Tada labai apgailestaudamas jums pasakysiu — kriptogramos perskaityti neįmanoma.

— Neįmanoma! — sušuko Manoelis.— Ne, pone, mes būtinai rasime šio dokumento šifrą! Juk nuo jo priklauso žmogaus gyvybė!

Ir jis pašoko, nepajėgdamas susivaldyti. Teisėjo atsakymas buvo toks beviltiškas, kad Manoelis nenorėjo tikėti, jog jis galutinis.

Tačiau po akimirkos, teisėjui davus ženklą, Manoelis vėl atsisėdo ir jau kiek ramiau tarė:

— O kodėl jūs priėjote išvados, kad dokumento pagrindas šifras, ar, kaip jūs sakote, skaičius?

— Išklausykite mane, jaunuoli,— atsakė teisėjas Žarikesas,— ir pats tuo įsitikinsite.

Teisėjas paėmė dokumentą ir padėjo prieš Manoelį kartu su savo parašytomis raidėmis.

— Aš ėmiausi iššifruoti šį dokumentą taip, kaip ir turėjau tai daryti — remdamasis logika, nepasikliaudamas atsitiktinu-

mu. Pirmiausia, surašęs iš eilės dažniausiai naudojamas mūsų kalboje raides, sudariau abėcėlę ir pagal nemirtingojo analitiko Edgaro Po metodą pakeičiau jomis dokumento raides, o po to pabandžiau perskaityti... Deja, tai, kas pasisekė Edgarui Po, man nepavyko!

— Nepavyko! — pakartojo Manoelis.

— Taip, jaunuoli. Jau pačioje pradžioje turėjau suvokti, kad, šitaip ieškodamas, nieko nelaimėsiu. Labiau prityręs žmogus nebūtų padaręs tokios klaidos.

— Dieve mano! — sušuko Manoelis.— Aš taip norėčiau suprasti, bet negaliu...

— Paimkite dokumentą,— kalbėjo Žarikesas,— ir perskaitykite dar kartą jį visą, gerai įsižiūrėdamas, kaip išdėstytos raidės.

Manoelis pakluso.

— Ar jums neatrodo keisti kai kurių raidžių junginiai? — paklausė teisėjas.

— Ne,— atsakė Manoelis, gal šimtąjį kartą peržvelgdamas dokumento eilutes.

— Tada apsiribokime bent paskutine pastraipa ir panagrinėkime ją. Čia, kaip žinote, glaustai išdėstyta visa dokumento esmė. Ir jūs nepastebite nieko neįprasto?

— Nieko.

— Tačiau yra viena detalė, kuri neginčijamai įrodo, kad dokumento raktas — skaičius.

— Kokia? — paklausė Manoelis.

— Pavyzdžiui, šioje eilutėje raidė Š kartojasi tris kartus iš eilės.

Žarikesas sakė teisybę, į jo žodžius vertėjo atkreipti dėmesį. Du šimtai trisdešimt trečias, du šimtai trisdešimt ketvirtas, du šimtai trisdešimt penktas ženklas toje pastraipoje buvo raidė Š, pasikartojanti tris kartus iš eilės. Pradžioje tos ypatybės teisėjas nebuvo pastebėjęs.

— O ką tai rodo? — paklausė Manoelis, nesuvokdamas, kokią išvadą jis turi padaryti, pamatęs tokį raidžių junginį.

— Rodo, jaunikaiti, kad dokumento raktas — šifras. Tai dar kartą patvirtina, kad kiekviena raidė keičiasi priklausomai nuo to šifro skaitmenų ir nuo jų užimamos vietos.

— Bet kodėl?

— Todėl, kad jokioje kalboje nėra tokių žodžių, kuriuose ta pati raidė pasikartotų tris kartus iš eilės.

Manoelį pribloškė tokie argumentai, jis pagalvojo ir nerado, ką atsakyti.

— Jei anksčiau būčiau tai pastebėjęs,— kalbėjo teisėjas,— būčiau išvengęs bereikalingo darbo ir migrenos, nuo kurios galva tiesiog plyšte plyšta.

— Tačiau paaiškinkite, pone,— paklausė Manoelis, jausdamas, kad dingsta ir ta paskutinė mažutė viltis, kurią jis vis dar puoselėjo,— ką jūs norite pasakyti žodžiu „šifras"?

— Tarkime, „skaičius."

— „Skaičius", jei jums patinka.

— Aš duosiu pavyzdį, ir tai bus geriau už bet kokį aiškinimą.

Teisėjas Žarikesas atsisėdo prie stalo, paėmė popieriaus lapą, pieštuką ir tarė:

— Ponas Manoeli, paimkime bet kokį pirmą pasitaikiusį sakinį, pavyzdžiui, kad ir šitą: „Teisėjas Žarikesas labai guvaus proto"; dabar, užrašęs jį išretintomis raidėmis, gaunu tokią eilutę:

T E I S Ė J A S Ž A R I K E S A S L A B A I G U-
V A U S P R O T O

Baigęs rašyti, teisėjas, kuris šią mintį laikė neginčijamai teisinga, pažvelgė Manoeliui į akis ir tarė:

— Dabar paimkime bet kokį skaičių ir šitą aiškų sakinį paverskime kriptograma. Įsivaizduokime, kad skaičius susideda iš trijų skaitmenų, pavyzdžiui, 4, 2 ir 3. Aš rašau tą skaičių 423 po eilute, jį kartodamas tol, kol baigsiu sakinį, ir skaitmenis išdėstau taip, kad kiekvienas būtų tiesiai po kuria nors raide. Štai ką gausime:

T E I S Ė J A S Ž A R I K E S A S L A B A I G U-
4 2 3 4 2 3 4 2 3 4 2 3 4 2 3 4 2 3 4 2 3 4 2 3
V A U S P R O T O.
4 2 3 4 2 3 4 2 3

— Na, o dabar, ponas Manoeli, kiekvieną sakinio raidę pakeisime raide, kuri stovi po jos abėcėlės tvarka toje vietoje, kurią nurodys skaitmuo. Pavyzdžiui, jei po raide A stovi

skaičius 3, tai jūs atskaičiuojate tris raides ir ją pakeičiate raide C. Gausime štai ką:

T — 4 = V
E — 2 = Ė
I — 3 = J
S — 4 = Ų
Ė — 2 = G
J — 3 = M
A — 4 = Č
S — 2 = T

Jei raidė yra abėcėlės gale ir prie jos negalima prirašyti reikalingo raidžių skaičiaus, jį paimu nuo abėcėlės pradžios. Pavyzdžiui, mano vardo pirmoji raidė Ž yra abėcėlės gale, o po ja stovi skaičius 3. Kadangi po Ž abėcėlėje daugiau raidžių nėra, pradedu skaičiuoti nuo A ir Ž pakeičiu B.

Užbaikime kriptogramą, pagrįstą skaičiumi 423, kuris — nepamirškite šito! — paimtas atsitiktinai, ir jums žinomas sakinys virs štai kuo:

VĖJŲGMČT BČŠJOĖUČT OČČCK ChVĄBVŲ STŠŲS

— Dabar, jaunikaiti, atidžiai peržiūrėkite šį sakinį. Argi jis kuo skiriasi nuo dokumento? Tad seka tik viena išvada: kiekvienos raidės reikšmė priklauso nuo atsitiktinio po ja stovinčio skaičiaus; žodžiu, kriptogramos raidė, pakeičianti teksto raidę, niekad nebus ta pati. Sakykime, kad ir šiame sakinyje pirmoji T pakeista raide V, antroji T — Ų; pirmoji R pakeista raide Š, antroji — T; žodyje „labai" viena A pakeista raide Č, kita — C; žodyje „teisėjas" viena S pakeista raide Ų, kita — T. Dabar pats puikiai matote, kad jei nežinotumėte skaičiaus 423, jums niekad nepavyktų perskaityti šios eilutės, o kadangi mes nežinome, koks skaičius sudaro dokumento raktą, tai jo niekad ir neiššifruosime.

Klausydamasis teisėjo aiškinimų, paremtų tokia nesugriaunama logika, Manoelis pradžioje nuliūdo, tačiau netrukus, pakėlęs galvą, sušuko:

— Ne! Ne, pone! Aš neprarandu vilties, kad surasime tą skaičių!

— Gal būt, tai ir būtų įmanoma,— atsakė teisėjas Žarikesas,— jei dokumento eilutės būtų suskirstytos į žodžius.

— Kodėl?

— Štai kaip aš samprotauju, jaunikaiti. Galima pagrįstai tvirtinti, kad paskutinėje pastraipoje susumuojama visa tai, kas buvo kalbėta aukščiau. Todėl esu tikras, kad joje minimas Žoamas Dakosta. Jei eilutės būtų suskirstytos į žodžius, tai, bandydamas vieną žodį po kito,— aš turiu omeny žodžius iš septynių raidžių, kaip ir Dakostos pavardė,— manau, pajėgčiau surasti skaičių — dokumento raktą.

— Prašom paaiškinti, pone, kaip tas daroma,— paprašė Manoelis, kuriam čia švystelėjo paskutinė vilties kibirkštėlė.

— Nėra nieko paprastesnio,— atsakė teisėjas Žarikesas.— Paimkime, pavyzdžiui, vieną žodį iš mano parašyto sakinio, kad ir pirmąjį. Kriptogramoje tai bereikšmis raidžių rinkinys — VĖJŲGMČT. Surašę šias raides vertikaliu stulpeliu, o lygiagrečiai — mano pavardės raides, atskaičiuojame abėcėlės tvarka raidžių kiekį tarp jų ir turime štai ką:

Tarp V ir T yra 4
„ Ė — E „ 2
„ J — I „ 3
„ Ų — S „ 4
„ G — Ė „ 2
„ M — J „ 3
„ Č — A „ 4
„ T — S „ 2

Iš ko susideda skaičių stulpelis, gautas to nesudėtingo palyginimo būdu? Patys matote: iš skaičių 42342342. . . , t. y., iš pasikartojančio skaičiaus 423.

— Taip, kaip tik taip! — pritarė Manoelis.

— Taigi užuot rašęs nuo tikrosios raidės žemyn iki sutartinės, kaip mes darėme anksčiau, rašiau abėcėlės tvarka aukštyn — nuo sutartinės raidės iki tikrosios — ir suradau mūsų skaičių 423, kurį buvau parinkęs kriptogramos raktu.

— Na, ką gi, pone! — sušuko Manoelis.— Jei Dakostos pavardė minima paskutinėje pastraipoje — o taip turėtų būti, tai, laikydami paeiliui kiekvieną šių eilučių raidę pirmąja iš tų septynių, kurios sudaro jo vardą, mes gautume. . .

— Tai būtų įmanoma,— atsakė teisėjas Žarikesas,— tačiau tik su viena sąlyga.

— Kokia?

— Reikia, kad pirmasis rakto skaitmuo tiksliai sutaptų su pirmąja žodžio „Dakosta" raide, o tai, patikėkite, jokiu būdu neįmanoma.

— Štai kas! — sutiko Manoelis, jausdamas, kaip slysta iš rankų paskutinė galimybė.

— Vadinasi, tektų pasikliauti vien atsitiktinumu,— kalbėjo teisėjas Žarikesas, linguodamas galvą,— o tokio pobūdžio ieškojimuose atsitiktinumu pasitikėti negalima.

— O gal atsitiktinumas ir padėtų mums surasti tą skaičių?

— Tą skaičių, tą skaičių! — įširdo teisėjas.— Tačiau kiek skaitmenų turi tas skaičius? Du, tris, keturis, devynis, dešimt? Ar jis sudarytas iš skirtingų skaitmenų, ar iš pasikartojančių? Ar žinote, jaunikaiti, kad su dešimčia dešimtainio skaičiavimo skaitmenų, panaudojus juos visus be jokių pasikartojimų, galima sudaryti tris milijonus du šimtus šešiasdešimt aštuonis tūkstančius aštuonis šimtus skirtingų skaičių? O jei tie patys skaitmenys kartosis, tai tie milijonai kombinacijų dar labiau padidės. Ir ar žinote, kad jums prireiks daugau negu šešių metų, jei tam skaičiui patikrinti sunaudosite tik vieną minutę iš penkių šimtų dvidešimt penkių tūkstančių šešių minučių, kurios sudaro metus; o jei kiekvienas patikrinimas užims valandą, tai prireiks daugiau negu trijų amžių! Ne, jūs norite to, kas neįmanoma.

— Neįmanoma, pone, tik viena — nuteisti nekaltą žmogų! — atsakė Manoelis.— Neįmanoma laukti, kol Žoamas Dakosta neteks gyvybės ir garbės, kada jūsų rankose — daiktinis jo nekaltumo įrodymas! Štai kas neįmanoma!

— Ak jaunikaiti! — sušuko teisėjas Žarikesas.— Iš kur jūs pagaliau žinote, kad tas Toresas nepamelavo, kad iš teisybės jo rankose buvo įrodymas, parašytas tikrojo nusikaltėlio. Iš kur jūs žinote, kad šis popierius ir yra tas dokumentas ir kad jis turi ką nors bendro su Žoamu Dakosta?

— Iš kur žinau? . .

Ir Manoelio galva nusviro ant rankų.

Kas tiesa, tai tiesa: nebuvo jokių tikrų duomenų, rodančių, kad dokumentas liečia nusikaltimą Deimantų apygardoje. O gal tai bereikšmis raidžių rinkinys, kurį sukūrė pats Toresas, ti-

kėdamasis iškišti netikrą monetą vietoje tikros? Juk šito irgi dar niekas nepaneigė.

— Ir vis dėlto, ponas Manoeli,— tarė atsistodamas teisėjas Žarikesas,— kad ir koks būtų to dokumento turinys, aš ir toliau ieškosiu šifro. Pagaliau tai kur kas įdomiau už logogrifus ir rebusus.

Sulig šiais žodžiais Manoelis pakilo, atsisveikino su teisėju ir grįžo į žangadą dar labiau nusiminęs, negu anksčiau.

XIV skyrius

SPĖLIOJIMAI

Tuo tarpu žmonių nuomonė apie Žoamą Dakostą labai pasikeitė. Pyktis virto užuojauta. Gyventojai nebesibūriavo prie kalėjimo, reikalaudami kalinio mirties. Priešingai! Tie, kurie anksčiau garsiausiai rėkė, kad jis — svarbiausias Tižukos piktadaris, dabar šaukė, jog Žoamas Dakosta nekaltas, ir reikalavo jį nedelsiant paleisti. Tokia minios psichologija — pulti nuo vieno kraštutinumo prie kito.

Dėl ko taip pasikeitė žmonių nuotaikos, lengva paaiškinti. Paskutinių dviejų dienų įvykiai: Benito ir Toreso dvikova, nepaprastomis aplinkybėmis į upės paviršių iškilęs lavonas, rastas neiššifruojamas dokumentas, įsitikinimas, kad tai yra Žoamo Dakostos nekaltumo įrodymas, parašytas tikrojo nusikaltėlio ranka,— štai kas pakeitė Manauso gyventojų nuomonę. Jei prieš dvi dienas jie troško, kad kuo greičiau ateitų įsakymas iš Rio de Žaneiro, tai dabar jo laukė su baime.

Tačiau nuosprendis negalėjo ilgai užtrukti.

Žoamas Dakosta buvo suimtas rugpiūčio 24, o sekančią dieną jau tardomas. Teisėjo raportas buvo išsiųstas 26 dieną. Dabar rugpiūčio 28-oji. Daugiausia po trijų keturių dienų ministras nulems kalinio likimą. Buvo pakankamai aišku, kad „teisingumas bus įvykdytas".

Taip, niekas tuo neabejojo. Tačiau tiek suimtojo šeima, tiek nepastovūs Manauso gyventojai, kurie susijaudinę sekė, kaip

klostosi drama,— visi buvo šventai įsitikinę, jog dokumentas gali išgelbėti Žoamą Dakostą.

Tačiau kokią vertę tas raštas galėjo turėti pašaliniams, bešališkiems žmonėms, kuriems visi šie įvykiai nepadarė jokios įtakos? Kodėl jie irgi būtinai turėjo sutikti su tuo, kad dokumente slypi Deimantų apygardoje padaryto nusikaltimo paslaptis? Taip, dokumentas tikrai yra, to nenuginčysi. Jis buvo rastas Toreso kišenėje. Visiškai teisingai. Palyginus su laišku, kuriuo Toresas įskundė Žoamą Dakostą, buvo galima įsitikinti, kad dokumentas parašytas ne avantiūristo ranka. Tačiau, kaip sakė teisėjas Žarikesas, tas niekšas jį galėjo sukurti dėl šantažo. Nereikia užmiršti, kad Toresas dokumentą ketino atiduoti tik po vedybų su Žoamo Dakostos dukterimi, tai yra tada, kai šaukštai bus popiet.

Buvo svarstoma ir vienaip, ir antraip, todėl nesunku įsivaizduoti, kaip ši byla visus įaudrino. O Žoamo Dakostos likimas kabėjo ant plauko. Kol dokumentas neiššifruotas, jo, galima sakyti, kaip ir nėra. Jei per tris likusias dienas kokiu stebuklu raktas nebus rastas, nuteistojo jau niekas neišgelbės — jis bus pasmerktas mirti.

Vis dėlto vienas žmogus tikėjosi padaryti šį stebuklą. Tai teisėjas Žarikesas. Dabar jis darbavosi ne dėl malonumo, o dėl to, kad norėjo išgelbėti Žoamą Dakostą. Taip, ir teisėjo sąmonėje įvyko lūžis. Žmogus savo noru paliko prieglobstį Ikitose ir, rizikuodamas gyvybe, atvyko prašyti Brazilijos teismo, kad jį reabilituotų! Argi tai ne mįslė, žmogaus sielos mįslė, žymiai sudėtingesnė už daugelį kitų? Padaręs tokią išvadą, teisėjas nusprendė sėdėti prie dokumento, kol jį perskaitys. Jis visas pasinėrė į šį darbą; nevalgė, nemiegojo, tik ieškojo skaičių, kad nukaltų raktą tai paslaptingai spynai.

Baigiantis pirmajai dienai, noras perskaityti dokumentą teisėjui Žarikesui virto manija. Jis kunkuliavo nesuvaldomu pykčiu, ir visi namai drebėjo iš baimės. Tarnai, ir juodieji, ir baltieji, nedrįso net artyn prieiti. Laimė, Žarikesas buvo nevedęs, antraip poniai Žarikes būtų tekę iškentėti daug sunkių valandų. Dar nė viena problema nebuvo taip stipriai patraukusi to keistuolio. Jis tvirtai pasiryžo ją žūt būt išspręsti, tegu net galva sprogsta kaip perkaitęs garo katilas.

Dabar garbingasis teisėjas galutinai įsitikino, kad dokumento raktas — skaičius, susidedąs iš dviejų ar daugiau ženklų, ir kad jokie logiški išvedžiojimai čia nieko nepadės. O juk kaip tik šituo būdu, nei minutei neatsitraukdamas nuo to nežmoniško darbo, sukaupęs visas fizines ir proto jėgas, Žarikesas ištisą dieną ieškojo to prakeikto rakto.

Spėlioti, koks tas skaičius, reikštų, kaip pats Žarikesas sakė, padaryti milijonus kombinacijų, kurioms neužtektų net geriausio skaičiuotojo gyvenimo. Tačiau, jei atsitiktinumu pasikliauti negalima, gal logika nors kiek pravers? Ir teisėjas paskendo samprotavimuose, kol galų gale ėmė nebesusivokti, ką darąs. Jis mėgino pailsėti, numigdamas keletą valandų, tačiau veltui.

Nors buvo įsakyta nieko neįleisti, tačiau jei kas būtų prasibrovęs pas Žarikesą, būtų jį radęs, kaip ir vakar, darbo kabinete už rašomojo stalo: jis sėdėjo įsmeigęs akis į dokumentą, kurio raidės, rodės, sukosi jam apie galvą.

— Ach! — sušuko jis.— Kodėl tas niekšas, parašęs šį dokumentą, neatskyrė žodžių! Tada galėčiau... bandyčiau... Bet ne! Negaliu. Tačiau, jei čia iš tiesų kalbama apie žmogžudystę ir deimantų vagystę, turėtų pasitaikyti žodžiai: „apygarda", „deimantai", „Tižuka", „Dakosta" na ir kitokie. Jei juos galėčiau sugretinti su atitikmenimis kriptogramoje, tai galų gale surasčiau ir raktą. Bet kur tau! Nė mažiausio tarpelio. Vienas žodis, kurį sudaro du šimtai septyniasdešimt raidžių. Tebūnie jis prakeiktas du šimtus septyniasdešimt kartų, tas sukčių sukčius, taip nelemtai sukomplikavęs savo sistemą! Jau vien už tai jį reikia du šimtus septyniasdešimt kartų pakarti!

Žarikesas, stipriai kumščiu smogęs į dokumentą, patvirtino negailestingą savo linkėjimą.

— Tačiau, jei neįmanoma surasti tų žodžių dokumento viduryje,— kalbėjo jis toliau,— tai mėginsiu jų paieškoti arba kiekvienos pastraipos pradžioje, arba pabaigoje. Gal pasiseks. Juk reikia viską išbandyti.

Ir teisėjas vėl ėmė žiūrėti, ar kartais pastraipų pradžios ir pabaigos raidės neatitinka tų raidžių, iš kurių susidėjo svarbiausias dokumento žodis — „Dakosta".

Nepavyko.

Nagi, pažiūrėkime į pirmąsias septynias paskutinės pastraipos raides. Štai ką teisėjas gavo:

V — D
J — A
M — K
Ų — O
Ą — S
U — T
F — A

Prie antrosios raidės Žarikesas metė sprendęs, nes tarp J ir A abėcėlėje buvo 16 raidžių, tai yra susidarė dviženklis skaičius. O tokios rūšies kriptogramose raidė gali būti pakeista tik vienženkliu skaičiumi.

Tas pats atsitiko ir su paskutinėmis septyniomis raidėmis: VŠTŲHHC. Čia T jokiu būdu negali pakeisti K žodyje „Dakosta", nes jas skiria 24 raidės.

Vadinasi, to žodžio čia nebuvo.

Nepasisekė ir bandymas su žodžiais „deimantai" ir „Tižuka". Jie irgi neatitiko kriptogramos raidžių.

Baigus šį darbą, Žarikesui galva plyšte plyšo. Jis atsistojo, pavaikščiojo po kabinetą, įkvėpė gryno oro prie atviro lango ir staiga taip sustaugė, kad išbaidė būrelį kolibrių, čirškėjusių tarp mimozos lapų. Po to vėl grįžo prie dokumento.

Paėmęs ėmė jį vartyti.

— Sukčius! Niekšas! — širdo teisėjas Žarikesas.— Jis mane išvarys iš proto! Tačiau nusiraminkime. Šalčiau! Nepraraskime sveikos nuovokos. Dabar ne laikas.

Jis apsipylė galvą šaltu vandeniu.

— Pabandykime kitaip. Pagal tas prakeiktas raides neįstengsiu rasti skaičiaus. Tad gal verta pagalvoti, kokį skaičių galėjo pasirinkti dokumento autorius, turint omenyje, kad jis taip pat ir Tižukos nusikaltimo organizatorius?

Teisėjas nutarė imtis šio antrojo analizės metodo, ir, galimas daiktas, buvo jo teisybė, nes logikos ir čia netrūko.

— Pradžioje,— kalbėjo Žarikesas,— imkime kokius nors metus. Kodėl tam niekšui nepasirinkus Žoamo Dakostos gimimo metų? Juk tai net naudinga — jis leido tą nekaltą žmogų teis-

ti vietoje savęs, todėl pravartu prisiminti tokią svarbią datą! Žoamas Dakosta gimė 1804 metais. Pažiūrėsime, kas išeis, jei skaičių 1804 laikysime kriptogramos raktu.

Teisėjas Žarikesas parašė pirmąsias pastraipos raides, ir, virš jų iš eilės pakartojęs tris sykius skaičių 1804, gavo tokią formulę:

1804 1804 1804
VJMŲ ĄUFF YSĄR

Paskui, pagal šį raktą atskaičiavęs raides abėcėlės tvarka, užrašė štai ką:

ŪĖMŠ AMFE ĮJĄM

Vis ta pati nesąmonė.

— Ir vėl! — sušuko Žarikesas.— Pabandykime kitą skaičių.

Teisėjas trumpam susimąstė ir netrukus nusprendė, kad dokumento autorius tikriausiai pasirinko metus, kada buvo padarytas nusikaltimas.

Tai įvyko 1826 metais.

Žarikesas surašė pagal tą patį metodą, kaip ir anksčiau:

1826 1826 1826
VJMŲ ĄUFF YSĄR

O štai rezultatas:

ŪĖKR AMĘC ĮJ.K

Tokia pat beprasmiška raidžių eilė, tik joje dar trūko vienos raidės, kurią teisėjas pakeitė tašku.

— Prakeiktas skaičius! — suriko jis. — Ir vėl netinka! Pabandykime dar kartą. Gal tas sukčius užšifravo pagal pavogtų kontų skaičių?

Pagrobtų deimantų vertė buvo aštuoni šimtai trisdešimt keturi kontai. Žarikesas parašė naują formulę:

834 834 834 834
VJM ŲAU FFŲ SĄR

Ir ši naudos davė tiek pat, kiek ankstesnės:

PIY N.R ĄEH J.M

— Velniop dokumentą ir tą, kuris jį sugalvojo! — suriaumojo teisėjas Žarikesas ir taip sviedė popierių, kad šis nulėkė į priešingą kambario kampą.— Čia net šventasis, netekęs kantrybės, imtų keiktis!

Įsiūčiui praėjus, teisėjas nepanoro susitaikyti su pralaimėjimu ir vėl sėdo prie dokumento. Ką buvo daręs su pirmosiomis pastraipos raidėmis, išbandė ir su paskutinėmis. Veltui. Paskui išmėgino viską, ką pakišdavo įaudrinta vaizduotė: skaičių, rodantį Žoamo Dakostos amžių, kurį nusikaltėlis, be abejo, gerai žinojo; suėmimo datą, kada buvo Žoamas Dakosta suimtas, kada buvo paskelbtas Vila-Rikos prisiekusiųjų teismo nuosprendis, pagaliau, kada turėjo būti įvykdyta mirties bausmė, ir taip toliau, ir taip toliau, baigiant Tižukos nusikaltimo aukų skaičiumi.

Tuščias vargas! Kiekvieną kartą — nieko.

Teisėjas Žarikesas taip įšėlo, jog iš šalies galėjai pagalvoti, kad jam protas pasimaišė: blaškėsi, dūko, mostagavo rankomis, tarsi būtų kovojęs su nematomu priešu. Paskui staiga sušuko:

— Išbandykime aklą laimę! Ir tepadeda man dievas, nes logika čia bejėgė!

Žarikesas čiupo šalia darbo stalo kabančią skambučio virvelę. Varpelis nuaidėjo per visą namą, teisėjas priėjo prie durų ir jas atvėrė.

— Bobai! — sušuko jis.

Praėjo kelios sekundės.

Bobas, paleistas į laisvę negras, mylimiausias Žarikeso tarnas, nesirodė. Buvo aišku, kad jis nedrįsta įeiti į šeimininko kambarį.

Antras skambutis. Bobas pašaukiamas dar kartą, bet jis ir vėl, matyt, apsimeta kurčiu — gal taip bus geriau?

Pagaliau, kai skambutis nuskambėjo trečią kartą ir nutrūko virvelė, Bobas pasirodė duryse.

— Ko pageidaujate, šeimininke? — paklausė jis, dėl viso pikto neperžengdamas slenksčio.

— Ateik čia ir nė žodžio! — paliepė teisėjas. Jo degančios akys negrui įvarė siaubą.

Bobas priėjo.

— Bobai,— tarė Žarikesas,— atidžiai klausykis manęs ir atsakyk tuoj pat, nė akimirkos negalvodamas, arba aš...

Apstulbęs, išverstomis akimis ir pravira burna, Bobas išsitempė kaip kareivis ir sukluso.

— Tu pasiruošęs?

— Taip.

— Dėmesio! Sakyk pirmą pasitaikiusį skaičių, kuris tau ateis į galvą.

— Septyniasdešimt šeši tūkstančiai du šimtai dvidešimt trys! — vienu atsikvėpimu išpylė Bobas.

Sugalvodamas tokį didelį skaičių, Bobas, žinoma, manė labai įtiksiąs savo šeimininkui.

Teisėjas šoko prie stalo ir, stvėręs pieštuką, parašė po tekstu negro pasakytą skaičių, nors tarnas čia buvo tik aklo atsitiktinumo įrankis.

Žinoma, sunku buvo patikėti, kad 76 223 gali būti kriptogramos raktas. Naujas bandymas baigėsi tokiais Žarikeso keiksmais, kad Bobas nerte išnėrė pro duris.

XV skyrius

PASKUTINĖS PASTANGOS

Tačiau ne vienas Žarikesas suko galvą dėl kriptogramos. Benitas, Manoelis ir Minja taip pat mėgino sužinoti dokumento paslaptį, nuo kurios priklausė jų tėvo garbė ir gyvybė. Fragozas su Lina neatsiliko nuo jų. Kad ir kaip jiedu išradingai dirbo, tačiau skaičiaus aptikti vis nepavyko.

— Raskite šifrą, Fragozai! — be perstojo kartojo jaunoji mulatė.

— Rasiu!

Bet nerasdavo.

Beje, Fragozas turėjo vieną sumanymą, kuris dabar jam visą laiką nedavė ramybės. Apie jį jis niekam neprasitarė, net Linai. Sumanymas buvo toks: suieškoti būrį, kuriame tarnavo buvęs vergų medžiotojas, ir sužinoti, kas iš jų parašė dokumentą ir prisipažino esąs kaltas dėl Tižukos žmogžudystės. Amazonės provincijos dalis, kurioje veikė šis vergų medžiotojų būrys, ir net ta vieta, kurioje Fragozas prieš keletą metų sutiko Toresą, buvo visai netoli Manauso. Jeigu jis nusileistų

Amazone kokia penkiasdešimt mylių iki jos dešiniojo intako — Madeiros žiočių, Toreso būrio vadą surasti būtų nesunku. Taigi po dviejų, daugiausia trijų dienų Fragozas galėtų pasikalbėti su buvusiais Toreso draugais.

— Žinoma, tai padaryti nesunku, — galvojo Fragozas.— O kas toliau? Sakysime, mano žygis pasiseka, bet kokia iš to nauda? Tarkim, paaiškėja, kad vienas Toreso draugas iš tiesų neseniai mirė. Ar tai įrodo, jog būtent jis tikrasis nusikaltėlis? Ar tai patvirtina, kad jis perdavė Toresui dokumentą, kuriame prisipažįsta nusikaltęs ir išteisina Žoamą Dakostą? O pagaliau ar rasiu ten kriptogramos raktą? Ne! Tik du žmonės jį žinojo: nusikaltėlis ir Toresas. Nė vieno jų nebėra.

Štai apie ką mąstė Fragozas. Jis žinojo, kad ta kelionė naudos neduos. Ir vis dėlto neįstengė atsispirti pagundai. Kažkokia neįveikiama jėga stumte stūmė leistis kelionėn, nors jis nebuvo tikras, ar ras Madeiroje vergų medžiotojų. Būrys galėjo būti išvykęs į kurią nors kitą provincijos dalį, ir ten nusigauti jam būtų per maža laiko. Be to, ką jis laimės?

Ir vis dėlto sekančią dieną, rugpiūčio 29, dar prieš saulėtekį, Fragozas, niekam nieko nesakęs, paslapčiomis išlipo iš žangados ir Manause sėdo į egaritėją. (Šie laivai kasdien plaukė Amazone žemyn.)

Kiaurą dieną nesutikę Fragozo žangadoje ir nesulaukę grįžtant vakare, visi labai nustebo. Niekas, net jaunoji mulatė, negalėjo suprasti, kaip tas atsidavęs tarnas ryžosi palikti juos šitokią sunkią valandą.

Kai kam kilo ir tokia mintis — beje, visai pagrįstai,— ar kartais vargšelis iš nevilties nepadarė sau ką bloga? Juk būtent jis pasikvietė Toresą į žangadą.

Jeigu kirpėjas dėl to graužėsi, tai ką bekalbėti apie Benitą! Pirmą kartą, Ikitose, jis pakvietė Toresą paviešėti fazendoje. Antrą kartą, Tabatingoje, pats atvedė avantiūristą į žangadą, kad šis galėtų plaukti kartu. Trečią kartą, pareikalavęs dvikovos ir užmušęs Toresą, Benitas sunaikino vienintelį liudininką, kurio parodymai galėjo išteisinti Žoamą Dakostą.

Dabar Benitas kaltino save ir dėl to, kad tėvas suimtas, ir dėl to, kad viskas gali tragiškai baigtis.

Taip, jei Toresas dar būtų gyvas, Benitas tikėtųsi, kad vienaip ar kitaip, geruoju ar už auksą, perėjūnas atiduos dokumentą. Toresas į Tižukos istoriją nebuvo įpintas, todėl už didelius pinigus tikriausiai būtų prabilęs. Ir taip ilgai ieškotas dokumentinis įrodymas būtų pateiktas teisėjui. Deja! Vienintelis žmogus, galėjęs įrodyti, kad Žoamas Dakosta nekaltas, žuvo nuo paties Benito rankos!

Štai ką nelaimingas vaikinas nuolat kartojo sau, motinai, Manoeliui! Štai kokią sunkią atsakomybės naštą jam uždėjo sąžinė!

Tačiau narsioji Jakita neprarado dvasios stiprybės. Dabar ji pašventė save vyrui, šalia kurio praleisdavo lankymui skirtas valandas, ir sūnui, kurį neviltis varė iš proto. Ji buvo tokia pat drąsi Magaljanso duktė, ištikima savojo Žoamo gyvenimo draugė.

Beje, šio sunkaus išbandymo metu Jakitą palaikė pats Dakosta. Tas kilniaširdis, doras, nepaprastai darbštus žmogus, kurio visas gyvenimas buvo vien kova, nė karto nepasidavė silpnumo valandėlei. Jis nepalūžo net tada, kai mirė teisėjas Ribeira, kuris šventai tikėjo Dakostos nekaltumu. O juk Žoamas, vien savo buvusio gynėjo padedamas, tikėjosi laimėti tą bylą! Toreso įsikišimas jam buvo tik antraeilis dalykas. Kai ryžosi važiuoti iš Ikitoso į tėvynę ir atiduoti save į teisingumo rankas, Dakosta net neįtarė, jog gali būti toks dokumentas! Jis turėjo tik moralinius įrodymus. Žinoma, jis nebūtų atsisakęs tokio svarbaus dokumentinio įrodymo, kuris būtų galėjęs papildyti jo bylą, tačiau jei toks dokumentas dėl nelemtų aplinkybių dingo, vadinasi, jo padėtis vėl tokia, kaip ir tada, kai jis peržengė Brazilijos sieną. „Štai mano praeitis, štai dabartis! Aš jums atnešiau visą savo dorą, kupiną darbo ir meilės gyvenimą. Pirmasis jūsų nuosprendis buvo neteisingas. Po dvidešimt trejų metų ištremties pats ateinu pas jus. Aš čia! Teiskite mane!"

Štai kodėl Toreso mirtis ir neperskaitomas dokumentas Žoamo Dakostos nepaveikė taip smarkiai, kaip jo vaikų, draugų, tarnų — visų, kurie pergyveno dėl kalinio likimo.

— Savo nekaltumu aš pasikliauju taip pat, kaip kad pasikliauju dievu,— kartojo Žoamas Jakitai.— Jeigu dievui atrodys,

kad mano gyvenimas dar naudingas jums visiems, kad reikia stebuklo jam išgelbėti, jis tą stebuklą padarys! Jei ne — tada mirsiu. Tik dievas man teisėjas!

Tuo tarpu Manause susijaudinimas vis augo. Visi nepaprastai karštai aptarinėjo šią bylą. Žmonės, godūs naujienų, apie nieką kitą nekalbėjo, tik apie paslaptingą dokumentą. Ketvirtos dienos pabaigoje jau niekas neabejojo, kad, iššifravus dokumentą, Žoamas Dakosta bus išteisintas.

Be to, reikia pridurti, kad kiekvienas galėjo pats pabandyti, ar nepavyks rasti šifro. Laikraštis „Diario do Gran Para" išspausdino dokumento faksimilę. Buvo išplatinta daugybė kopijų. Šito primygtinai siekė Manoelis. Mat, jis norėjo išbandyti viską, kas galėtų padėti išaiškinti paslaptį, net ir atsitiktinumą, kuriame taip pat kartais slypi apvaizdos pirštas.

Tiesa, kartu buvo pažadėtas ir 100 kontų atlyginimas tam, kas ras kriptogramos raktą. O tai juk tikras turtas! Daugybė žmonių nustojo gėrę, valgę, miegoję ir įniko spręsti tą painų galvosūkį.

Deja, visi tie žygiai naudos nedavė. Matyt, ir patys išradingiausi pasaulio analitikai prie šio dokumento būtų tuščiai leidę bemieges naktis.

Žmonės buvo įspėti, jei kam pasiseks iššifruoti, tai tuoj pat būtina pranešti teisėjui Žarikesui, gyvenančiam Dievo sūnaus gatvėje. Tačiau iki rugpiūčio 29 dienos vakaro jokių naujienų nebuvo gauta ir, matyt, nebus gauta.

Iš visų, bandžiusių išspręsti tą galvosūkį, labiausiai buvo vertas užuojautos teisėjas Žarikesas.

Jis dabar taip pat laikėsi bendros nuomonės, kad dokumente slypi Tižukos bylos paslaptis, kad jį parašė pats nusikaltėlis ir kad Žoamas Dakosta nekaltas. Todėl Žarikesas dar karščiau ieškojo kriptogramos rakto. Teisėjas uoliai plušo ne tik iš meilės menui, gailesčio nepagrįstai apkaltintam žmogui, bet ir dėl teisingumo. Jei tiesa, kad smegenys dirbdamos eikvoja esantį organizme fosforą, tai sunku būtų pasakyti, kiek jo neteko Žarikesas, ieškodamas sprendimo. Ir vis dėlto jis nieko nelaimėjo, visiškai nieko!

Tačiau teisėjas neprarado vilties. Dabar jis pasikliovė vien atsitiktinumu ir šaukte šaukėsi jo. Žarikesas stengėsi jį nu-

tverti visais įmanomais ir neįmanomais būdais. Kai nepavykdavo, jis imdavo siautėti ir puldavo į paklaikusį, ir kas blogiausia, bejėgišką pyktį.

Kokių tik skaičių jis neišbandė antroje dienos pusėje! Žinoma, visi tie skaičiai buvo paprasčiausiai išlaužti iš piršto. Tačiau jei tik būtų buvę laiko, Žarikesas nedvejodamas būtų pasinėręs į milijonus kombinacijų, kurias galima sudaryti iš dešimties dešimtainio skaičiavimo ženklų. Šiam uždaviniui jis būtų pašventęs visą gyvenimą, rizikuodamas išprotėti, dar nebaigęs darbo. Išprotėti? O argi dabar jis dar pilno proto?

Pagaliau Žarikesui šovė mintis, kad, gal būt, dokumentą reikia skaityti iš dešinės į kairę. Apvertęs jį į kitą pusę ir pakėlęs prieš šviesą, pabandė šitaip nagrinėti.

Tas pats galas! Anksčiau išbandyti skaičiai ir dabar nedavė nieko gero.

O gal kriptogramą reikia spręsti iš kito galo, nuo paskutinės raidės iki pirmosios? Juk jos sudarytojas, norėdamas viską dar labiau supainioti, galėjo sugalvoti ir šitokį moną!

Ir vėl tuščias darbas! Tik atsirado nauja visiškai nesuprantama raidžių virtinė.

Aštuntą valandą vakaro teisėjas Žarikesas, susiėmęs galvą rankomis, sugniuždytas, išsekęs, jau nebeturėjo jėgų net pajudėti, kalbėti, galvoti, nebeįstengė surišti vieną mintį su kita.

Staiga pasigirdo triukšmas. Beveik tuoj pat, nežiūrint griežčiausio draudimo, kabineto durys plačiai atsivėrė.

Ant slenksčio stovėjo Benitas ir Manoelis. Į Benitą buvo baisu žiūrėti; Manoelis rėmė jį ranka, nes vargšas vaikinas nepajėgė išsilaikyti ant kojų.

Teisėjas pašoko.

— Kas yra, ponai, ko jums reikia? — paklausė jis.

— Šifras... Šifras! — beveik pamišęs iš sielvarto, sušuko Benitas.— Dokumento šifras!

— Radote!? — net suvirpėjo teisėjas Žarikesas.

— Ne, pone,— atsakė Manoelis.— O jūs?..

— Irgi ne...

— Dar neturite! — suriko Benitas.

Apimtas nevilties, jis išsitraukė iš už diržo peilį ir juo užsimojo, taikydamas sau į krūtinę.

Teisėjas ir Manoelis puolė prie Benito ir vargais negalais nuginklavo.

— Benitai, — tarė teisėjas Žarikesas, stengdamasis kalbėti kaip galima ramiau.— Jūsų tėvas, atsidavęs likimo valiai, matyt, neišvengs bausmės už nusikaltimą, kurio jis nepadarė. Vadinasi, užuot žudęsis, galėtumėt padaryti geresnį dalyką.

— Geresnį?

— Pabandykit tėvą išgelbėti!

— Tačiau kaip?..

— Atspėkite patys,— tarė Žarikesas.— Negi man jums patarinėti...

XVI skyrius

PASIRUOŠIMAI

Sekančią dieną, rugpiūčio 30, Benitas ir Manoelis tarėsi. Jie suprato mintį, kurios teisėjas nenorėjo tiesiai pasakyti, ir pradėjo galvoti, kaip išlaisvinti nuteistąjį. Juk jam dabar grėsė mirtis!

Liko tik viena išeitis — pabėgimas.

Buvo visiškai aišku, kad Rio de Žaneiro valdžiai neiššifruotas dokumentas neturės jokios vertės, į jį bus pažiūrėta kaip į paprasčiausią popiergalį. Vadinasi, pirmasis nuosprendis, apkaltinęs Žoamą Dakostą dėl Tižukos tragedijos, nebus pakeistas, ir greitai ateis įsakymas įvykdyti bausmę Tuo tarpu apie bausmės sušvelninimą net kalbos negalėjo būti.

Todėl piršte piršosi vienintelė išvada: Žoamas Dakosta turi antrą kartą bėgti nuo neteisingo nuosprendžio.

Vaikinai sutarė savo ketinimus laikyti griežčiausioje paslaptyje ir apie juos neprasitarti nei Jakitai, nei Minjai. Tokia naujiena joms suteiktų naujų vilčių, kurios gali ir neišsipildyti! Juk dėl nenumatytų aplinkybių pabėgimas gali žlugti.

Dabar Benitui ir Manoeliui labai trūko Fragozo. Tas nuovokus ir atsidavęs vaikinas būtų buvusi didelė parama; tačiau Fragozas kaip skradžiai žemę prasmego. Lina taip pat negalėjo

paaiškinti, kas su juo atsitiko, kodėl jis dingo iš žangados, niekam apie tai nepranešęs.

Žinoma, jei Fragozas būtų galėjęs numatyti, kad reikalai taip pakryps, jis nebūtų palikęs Dakostos šeimos ir leidęsis kelionėn, kuri nežadėjo duoti didesnės naudos. Užuot ieškojęs Toreso draugų, jis būtų padėjęs organizuoti pabėgimą.

Tačiau Fragozas dingo, ir norom nenorom teko apsieiti be jo pagalbos.

Auštant Benitas ir Manoelis išlipo iš žangados ir pasuko į Manausą. Buvo labai anksti, siaurose gatvelėse — nė gyvos dvasios. Vaikinai nuskubėjo kalėjimo linkui ir po minutės jau buvo dykvietėje, kurioje stūksojo senasis vienuolynas.

Reikėjo nuodugniai apžiūrėti vietą, iš kurios teks bėgti.

Vienuolyno kampe, dvidešimt penkių pėdų aukštyje, buvo matyti Žoamo Dakostos vienutės langelis. Jį dengė gana silpni geležiniai pinučiai. Jei tik pavyks pasiekti, juos išplėšti ar nupiauti bus nesunku.

Akmeninė siena buvo prastai sumūryta, daugelyje vietų visai ištrupėjusi, todėl joje buvo nemaža įdubimų ir atbrailų. Vadinasi, lipant virve aukštyn, kojai bus kur atsiremti. Pinučių galai iš lauko pusės buvo užriesti aukštyn. Taigi, taikliai metus kilpą, būtų galima užkabinti virvę. Po to, išėmus vieną kitą virbą ir padarius skylę, pro kurią galėtų įlįsti žmogus, Benitas ir Manoelis nusileistų į Dakostos vienutę. Tada viskas eitų be didelio vargo: beliktų tik virve nusliuogti žemyn. Sekanti naktis irgi bus labai tamsi, todėl pabėgimo niekas nepastebės. Dar neprašvitus, Žoamas Dakosta bus saugioje vietoje.

Visą valandą Manoelis ir Benitas tyliai vaikštinėjo prie kalėjimo. Jie gerai apžiūrėjo langą, grotas ir parinko vietą, kur patogiausia užmesti virvę.

— Vadinasi, susitarėme,— pasakė Manoelis.— Tačiau gal reikia įspėti Žoamą Dakostą?

— Ne, Manoeli! Nesakėme motutei, nesakykime ir jam, nes mūsų sumanymas kartais gali žlugti.

— Būtinai pasiseks, Benitai! — atsakė Manoelis.— Tik reikia viską iš anksto numatyti. Tarkime, mus pastebės kalėjimo sargybos viršininkas...

— Mes pasiimsime daug aukso ir jį papirksime.

— Puiku! Tačiau, išėjęs iš kalėjimo, mūsų tėvas negalės slėptis nei mieste, nei žangadoje. Kur jis prisiglaus?

Šis klausimas buvo labai svarbus. Štai ką nutarė abu vaikinai.

Per šimtą metrų nuo kalėjimo dykvietę kirto kanalas, už miesto įtekąs į Rio Negrą. Jei čia bėglio lauks piroga, kanalu bus visai nesunku pasiekti upę. O nuo kalėjimo sienos iki kanalo ne daugiau kaip šimtas žingsnių.

Benitas su Manoeliu nusprendė paimti vieną žangados pirogą, pasodinti į ją kartu su Araužu du stiprius irkluotojus ir aštuntą valandą vakaro atplukdyti Rio Negro upe aukštyn į kanalą. Čia, pasislėpę aukštose pakrantės žolėse, jie turės per visą naktį laukti bėglio.

Sakykim, Žoamas Dakosta pasieks pirogą. Tačiau kur jam po to ieškoti prieglobsčio?

Smulkiai aptarę šitą klausimą, pasvėrę visus „už" ir „prieš", vaikinai padarė tokią išvadą.

Grįžti į Ikitosą sunku ir pavojinga. Tiek sausuma, tiek Amazone kelionė užtruktų pernelyg ilgai, vadinasi, nei arklys, nei piroga nuo persekiotojų neišgelbės. Pagaliau ir pačioje fazendoje nebus saugu. Juk jis — nebe visų gerbiamas fazendos šeimininkas Žoamas Garalis, o nuteistas nusikaltėlis Žoamas Dakosta. Ten jis negalės gyventi kaip anksčiau, jam nuolat grės pavojus vėl pakliūti į Brazilijos valdžios rankas, nes nusikaltėlius vienos šalys išduoda kitoms.

Bėgti Rio Negru iki provincijos šiaurės ar net už Brazilijos sienos? Šitokiam planui įgyvendinti reikėtų daug laiko, o Žoamui Dakostai būtų svarbiausia — kuo greičiau pasislėpti nuo lipančių ant kulnų persekiotojų.

Plaukti Amazone žemyn? Bet juk abipus upės pilna postų, kaimelių ir miestų. Nuteistojo požymiai bus pranešti visiems policininkams. Vadinasi, bėglys gali būti suimtas daug anksčiau, negu jis pasieks Atlanto vandenyno pakrantes. O jei ir pavyks prasmukti, tai kur ir kaip slapstysis, laukdamas progos įsėsti į kokį laivą ir bėgti už jūrų marių nuo Brazilijos teismo?

Apsvarstę šiuos variantus, Benitas ir Manoelis nutarė, kad jų įgyvendinti neįmanoma. Liko tik vienas kelias.

Štai koks. Pabėgus iš kalėjimo, sėsti į pirogą, kanalu pasiekti Rio Negrą, Araužui vadovaujant, nuplaukti ja iki santakos su Amazone, o paskui, glaudžiantis prie dešiniojo Amazonės kranto, leistis pasroviui kokį šešiasdešimt mylių. Keliauti tektų naktimis, o dieną — slapstytis. Taip būtų galima nuplaukti iki Madeiros žiočių.

Madeira prasideda Kordiljerų atšlaitėse. Kadangi į ją įsilieja šimtai intakų intakėlių, ta upė yra tikrai platus vandens kelias, einąs iki pat Bolivijos gilumos. Šiuo Amazonės intaku piroga galės plaukti, nepalikdama jokių pėdsakų, o vėliau, perkirtusi Bolivijos sieną, pasislėpti kokioje nuošalioje vietoje — nedideliame kaimelyje ar miestelyje.

Ten Žoamas Dakosta bus palyginti saugus. Jei reikės, galės kad ir keletą mėnesių laukti, kol pasitaikys proga leistis link Ramiojo vandenyno, o paskui laivu nuplaukti į kokį pajūrio uostą. Jeigu laivas nuveš į Šiaurės Ameriką, tada jis tikrai išgelbėtas. Tada jis pats nuspręs, ar verta parduoti visą savo turtą, galutinai atsisveikinti su tėvyne ir už vandenyno, Senajame Pasaulyje, pasiieškoti paskutinio prieglobsčio ir ten baigti taip žiauriai ir neteisingai nuniokotą gyvenimą.

Kur tik Žoamas Dakosta bepasuktų, namiškiai nedvejodami ir nesigailėdami keliautų kartu; į tą šeimą įeis ir Manoelis, kurį suriš su ja jau nenutraukiami ryšiai. Dėl šito klausimo net kalbos nebuvo.

— Eime,— tarė Benitas.— Negalima gaišti nė akimirkos. Iki vakaro viskas turi būti paruošta.

Vaikinai kanalo krantu grįžo iki Rio Negro. Jie įsitikino, kad kelias pirogai bus patogus, kad jokių kliūčių — nei šliuzų, nei remontuojamų laivų — nėra. Po to jie pasileido kairiuoju intako krantu, vengdami pabudusių gatvių, ir pasiekė žangadą.

Pirmiausia Benitas nuėjo pas motiną. Jis susitvardė, kad paslėptų nuo jos graužiantį nerimą. Benitas norėjo ją nuraminti, pasakyti, kad dar ne visos viltys žlugo, kad dokumento paslaptis bus sužinota, kad žmonės dabar Žoamui Dakostai palankūs ir kad ta visuomenės nuomonė privers teismą atidėti

bausmę, duoti laiko, kol bus rastas daiktinis tėvo nekaltumo įrodymas.

— Taip, mamyte,— baigė savo kalbą Benitas.— Esu tikras, kad jau rytoj dėl tėvo likimo mums nebus ko bijoti.

— Teišgirsta tave dievas, sūnau,— atsakė Jakita, taip įdėmiai žiūrėdama Benitui į akis, kad šis vos atlaikė jos žvilgsnį.

Manoelis, tarsi būtų susimokęs su Benitu, irgi bandė nuraminti Minją. Esą, teisėjas Žarikesas šventai tiki, jog Žoamas Dakosta nekaltas, ir dės visas pastangas jam išgelbėti.

— O, kaip norėčiau tuo patikėti, Manoeli,— tarė mergina, nepajėgdama sulaikyti ašarų.

Manoelis paskubėjo išeiti iš Minjos kambario, nes jo akys taip pat sudrėko. Juk ašaros neigė ką tik pasakytus vilties žodžius!

Netrukus atėjo kalinio lankymui skirtas laikas, ir Jakita kartu su dukra nedelsdamos išvyko į Manausą.

Vaikinai visą vakarą tarėsi su locmanu Araužu. Jie smulkiai išdėstė savo planą ir pasiteiravo, kaip, locmano nuomone, geriausia bėgti, kur saugiausia slėptis.

Araužas viskam pritarė. Jis apsiėmė sutemus atsargiai, nęsukeldamas įtarimo, nuplukdyti pirogą kanalu, kurį puikiai žinojo, iki tos vietos, kur reikės laukti Žoamo Dakostos. Grįžti į Rio Negro žiotis bus nesunku, ir piroga, beveik nepastebima tarp daugybės plaukiančių įvairiausių nuolaužų, lengvai nusileis žemyn.

Araužas taip pat sutiko, kad plaukti Amazone iki santakos su Madeira — puiki mintis, geriau nieko ir nesugalvosi. Jis gerai žinojo Madeiros vagą daugiau kaip per šimtą mylių. Vargu ar persekiotojai juos vysis ta kryptimi, tačiau, jeigu taip ir atsitiks, tose beveik negyvenamose provincijose vijikus bus nesunku apgauti ir prasibrauti net į pačią Bolivijos gilumą. Tuo atveju, jei Žoamas Dakosta panorės palikti tėvynę, Ramiojo vandenyno pakrantėse sėsti į laivą bus palyginamai saugiau, negu prie Atlanto.

Araužo pritarimas vaikinams smarkiai pakėlė nuotaiką. Jie visai pagrįstai pasitikėjo praktišku locmano protu. To puikaus žmogaus atsidavimu abejoti nebuvo galima. Jis nedvejodamas

būtų rizikavęs savo laisve ir gyvybe, kad tik išgelbėtų Ikitoso fazendos šeimininką.

Laikydamas viską paslaptyje, Araužas tuoj pat ėmė ruoštis pabėgimui. Benitas jam davė auksu nemažą sumą pinigų — mat, plaukiant Madeiros upe, galėjo visko atsitikti. Po to locmanas liepė paruošti pirogą, o savo žmonėms pasakė, jog ketinąs ieškoti Fragozo, kuris kaip į vandenį įkrito; kirpėjo likimas smarkiai neramino visus jo draugus.

Paskui Araužas sukrovė į pirogą maisto keletui dienų, virves ir įrankius, kuriuos vaikinai turėjo pasiimti, kai laivelis sutartą valandą lauks kanale, numatytoje vietoje.

Visi tie pasirengimai žangadoje niekam nekėlė įtarimo. Araužas nė žodeliu apie ruošiamą pabėgimą neprasitarė net dviem augalotiem negrams, kuriuos jis pasirinko irkluotojais, nors jais buvo galima visiškai pasitikėti. Araužas buvo tikras, kad abu negrai, sužinoję, jog padeda savo šeimininkui bėgti, jog laisvę atgavęs Žoamas Dakosta pavedamas jų globai, ryšis viskam, net paaukos savo gyvybę dėl to mylimo žmogaus.

Po vidudienio viskas jau buvo paruošta išvykimui. Beliko sulaukti nakties.

Bet, prieš pradėdamas žygį, Manoelis panoro paskutinį kartą susitikti su teisėju Žarikesu. Gal vis dėlto atsirado gerų žinių apie dokumentą?

Benitas nutarė likti žangadoje ir laukti grįžtant motinos ir sesers.

Manoelis į teisėjo Žarikeso namus nuvyko vienas. Jis tuoj pat buvo įleistas.

Teisėjas, taip ir neiškėlęs kojos iš kabineto, sėdėjo ten vis dar smarkiai susijaudinęs. Nekantrių jo pirštų suglamžytas dokumentas tebegulėjo priešais ant stalo.

— Pone,— prabilo Manoelis, ir jo balsas suvirpėjo.— Ar jau gavote iš Rio de Žaneiro? . .

— Ne,— atsakė teisėjas Žarikesas,— įsakymo dar nebuvo... Tačiau kiekvieną akimirką...

— O dokumentas?

— Nė velnio! — pratrūko teisėjas. — Išbandžiau viską, ką tik pajėgė sukurti mano vaizduotė! Ir jokios naudos!

— Jokios?

— Beje, ne visai taip! Dokumente aš perskaičiau vieną žodį. Tik vieną!

— Kokį, pone? — sušuko Manoelis. — Sakykite, kokį?

— „Bėgti"!

Manoelis tylėdamas paspaudė ištiestą teisėjo ranką ir grįžo į žangadą laukti tos akimirkos, kai ateis metas veikti.

XVII skyrius

PASKUTINĖ NAKTIS

Jakitos apsilankymas Žoamui visada būdavo didelė paguoda. Jiedu, niekieno netrukdomi, drauge praleisdavo tas kelias pasimatymui skirtas valandas. Šiandien Jakita vėl atėjo kartu su dukra. Dakostai širdis plyšte plyšdavo, matant šias karštai mylimas būtybes. Tačiau vyras ir tėvas susitvardydavo. Jis drąsindavo abi nelaimės prislėgtas moteris, mėgindamas sužadinti nors truputėlį vilties, kurios, tiesą sakant, ir pats beveik neturėjo. Pas kalinį jos eidavo, manydamos, kad nuo to jam pagerės nuotaika. Deja! Jakitai ir Minjai dvasinės paramos reikėjo kur kas labiau, negu Žoamui. O kai pamatydavo, koks jis tvirtas, kad neša savo naštą aukštai pakelta galva, vėl atgaudavo viltį.

Ir šiandien Žoamas rado žodžių joms padrąsinti. Toks nepalaužiamas jis buvo ne vien dėl to, kad jautėsi nekaltas, bet ir dėl to, kad tvirtai tikėjo, jog dievas įliejo į žmonių širdis dalį savo teisingumo. Ne! Žoamas Dakosta negali būti nubaustas už Tižukos nusikaltimą!

Jis beveik niekada neužsimindavo apie dokumentą. Ar ta kriptograma tikra, ar falsifikatas, ar ją parašė Toresas, ar Tižukos nusikaltėlis, ar joje yra taip trokštamas išteisinimas, ar ne — Žoamas Dakosta net neketino guostis šia abejotina hipoteze. Žoamas manė, kad geriausias jo nekaltumo įrodymas — jis pats, jo doras, kupinas darbo gyvenimas.

Tą vakarą, pralinksmintos tvirtų ir vyriškų kalinio žodžių, motina ir duktė nuėjo namo su didesne viltimi. Atsisveikindamas kalinys nepaprastai švelniai apkabino Jakitą ir Minją. Tarsi nujausdamas, jog atomazga, kad ir kokia būtų, jau arti.

Likęs vienas, Žoamas Dakosta ilgai sėdėjo nejudėdamas, pasirėmęs galvą rankomis.

Apie ką jis mąstė? Gal apie tai, kad žmonių teismas, pirmą kartą padaręs klaidą, pagaliau ją atitaisys?

Taip, jis vis dar vylėsi! Jis žinojo, kad kartu su teisėjo Žarikeso raportu teisingumo ministrui į Rio de Žaneirą buvo nusiųsti ir Dakostos prisiminimai, kuriuos jis taip įtikinamai parašė.

Tie prisiminimai — tai jo visas gyvenimas, pradedant tarnyba Deimantų apygardoje, baigiant tuo momentu, kai žangada atplaukė į Manausą.

Dabar Žoamas mintimis vėl perbėgo savo praeitį. Jis prisiminė tą dieną, kai našlaitis atkeliavo į Tižuką ir čia, vyriausiojo kasyklų valdytojo raštinėje uolumo dėka greitai prasimušė į pirmąsias eiles, nors pradėjo dirbti visai jaunas. Ateitis jam šypsojosi, jis galėjo tikėtis geros vietos... Ir staiga — ta katastrofa: pagrobti deimantai, nužudyti sargybiniai, ant jo krinta įtarimas, nes tuo metu jis buvo vienintelis tarnautojas, galėjęs išduoti deimantų išvežimo datą; vėliau jį suima, teismas ir mirties nuosprendis, nežiūrint visų advokato pastangų; paskutinės valandos mirtininkų kameroje Vila-Rikos kalėjime, nepaprastai sunkus pabėgimas, dar kartą parodęs jo nežmonišką drąsą, o paskui kelionė per Šiaurės provincijas, Peru sieną; pagaliau Žoamą atmintis nunešė į Ikitosą, kur fazendos savininkas Magaljansas taip vaišingai sutiko nuskurdusį ir mirštantį badu bėglį.

Prieš akis jam vėl iškilo įvykiai, taip negailestingai sudaužę jo gyvenimą. Susimąstęs ir paskendęs prisiminimuose, Žoamas negirdėjo nei keistų garsų už senojo vienuolyno sienos, nei šiurenančios virvės ant jo lango virbo, nei piūkliuko zyrenimo į geležį. Mažiau susimąstęs žmogus būtų tuoj pat suklusęs.

Bet Žoamas Dakosta nieko negirdėjo, jis ir toliau klaidžiojo jaunystės takais. Jis regėjo save iš pradžių dirbantį ūkvedžiu, vėliau senojo portugalo dalininku, dirbantį tam, kad suklestėtų Ikitoso sodyba.

Ak, kodėl jis iš karto nepasakė visos tiesos savo geradariui! Magaljansas būtų patikėjęs jo žodžiais. Tai vienintelė klaida,

kurią Žoamas galėjo sau prikišti. Kodėl neprisipažino, kas jis, iš kur atėjęs, ypač tada, kai Magaljansas padavė jam dukters ranką. Juk mergina nieku gyvu nebūtų patikėjusi, kad jis — siaubingos piktadarystės kaltininkas!

Tuo metu triukšmas už lango jau buvo toks stiprus, kad atkreipė ir kalinio dėmesį.

Žoamas Dakosta akimirkai kilstelėjo galvą. Jis pažvelgė į langą nereginčiu, tarsi nieko nesuvokiančiu žvilgsniu ir tuoj vėl ranka pasirėmė galvą. Mintys jį grąžino į Ikitosą.

Ten merdėjo senasis fazendos savininkas. Prieš mirtį jis panoro būti ramus dėl dukters ateities, todėl pasiūlė savo padėjėjui ūkį, suklestėjusį per jį. Ar Dakosta privalėjo tada pasakyti visą tiesą? Tikriausiai... Tačiau jis neišdrįso!.. Po to Žoamas prisiminė laimingas dienas su Jakita, vaikų gimimą, visus tų metų džiaugsmus, kuriuos aptemdydavo vien mintys apie Tižuką ir sąžinės graužimas, kad nuslėpė nuo namiškių savo baisiąją paslaptį.

Praeities įvykiai Žoamo sąmonėje klostėsi nepaprastai gyvai ir ryškiai.

Dabar jis prisiminė dienas, kai reikėjo duoti sutikimą Manoelio ir Minjos vedyboms. Argi jis galėjo leisti, kad jo duktė ištekėtų svetima pavarde? Argi galėjo nepapasakoti vaikinui apie praeitį? Ne! Todėl, pasitaręs su teisėju Ribeira, Žoamas nusprendė prašyti, kad byla būtų peržiūrėta ir kad jam būtų grąžintas doro žmogaus vardas. Jis išvyko su visa šeima, ir kaip tik tada pasipainiojo Toresas ir pasiūlė šlykštų sandėrį; pasipiktinęs tėvas atsisakė paaukoti dukterį dėl savo garbės ir gyvybės; po to skundas ir pagaliau suėmimas...

Tuo metu, stipriai iš lauko pastūmėtas, atsidarė langas. Žoamas Dakosta pašoko. Prisiminimai išsisklaidė kaip dūmas. Į kambarį įlipo Benitas ir puolė prie tėvo, o po akimirkos pro išpiautą virbuose skylę įlindo Manoelis ir atsistojo šalia.

Žoamas Dakosta vos nesušuko iš nuostabos, tačiau Benitas jį sulaikė.

— Tėve,— tarė jis,— lango pinučiai išpiauti... Virvė siekia žemę... Kanale, už šimto žingsnių, laukia piroga... Su Araužu nuplauksite toli nuo Manauso, į kitą Amazonės krantą, kur

niekas jūsų pėdsakų nebeaptiks... Tėve, reikia tuoj pat bėgti! Taip mums patarė pats teisėjas.

— Reikia bėgti! — pridūrė Manoelis.

— Bėgti?.. Man?.. Bėgti antrą kartą? Vėl bėgti?

Sukryžiavęs ant krūtinės rankas ir aukštai pakėlęs galvą, Žoamas Dakosta lėtai atsitraukė į kambario gilumą.

— Niekada! — tarė jis tokiu tvirtu balsu, kad Benitas ir Manoelis apstulbo.

Vaikinai šitokio užsispyrimo nesitikėjo. Jiems ir į galvą nebuvo atėję, kad pats kalinys atsisakys bėgti.

Benitas priėjo prie tėvo ir, žiūrėdamas jam tiesiai į akis, paėmė už rankų, bet ne dėl to, kad išvesti norėjo, o dėl to, kad troško, jog tėvas jį išklausytų ir sutiktų bėgti.

— Jūs pasakėte „niekada"?

— Niekada!

— Tėve,— tarė Manoelis,— aš juk irgi turiu teisę jus taip vadinti. Paklausykite mūsų. Reikia bėgti, bėgti, nes, likęs čia, nusikalsite ir kitiems, ir pačiam sau.

— Likti — reiškia mirti, tėve, — pritarė Benitas.— Įsakymas įvykdyti mirties bausmę gali ateiti kiekvieną akimirką. Jei manote, kad teismas pakeis neteisingą nuosprendį ir išteisins tą, kurį pasmerkė prieš dvidešimt metų, tai labai klystate. Nebėra jokios vilties. Reikia bėgti... Bėkite!

Nesutramdomo įkarščio apimtas, Benitas sulig tais žodžiais griebė tėvą ir ėmė tempti prie lango.

Žoamas Dakosta atstūmė sūnų ir vėl atsitraukė.

— Bėgti — reiškia nuplėšti garbę sau ir jums,— tarė jis ryžto kupinu balsu. — Bėgdamas tarsi patvirtinčiau savo kaltę. Kadangi pats gera valia atidaviau save į tėvynės teisingumo rankas, vadinasi, turiu laukti jo sprendimo. Ir sulauksiu, kad ir koks jis būtų.

— Tačiau jūsų argumentų bylai nepakanka, — atkirto Manoelis,— o daiktinio įrodymo iki šiol neturime. Supraskite, mes įkalbinėjame jus bėgti tik dėl to, kad taip patarė Žarikesas. Bausmė bus įvykdyta, jums nebeliko jokios vilties.

— Jeigu taip, aš mirsiu,— ramiai atsakė Žoamas Dakosta.— Mirsiu, protestuodamas prieš neteisingą nuosprendį. Pirmą kar-

tą pabėgau, kai iki bausmės buvo likusios vos kelios valandos. Bet juk tada buvau jaunas, prieš akis turėjau visą gyvenimą kovai su žmonių neteisingumu. Bet gelbėtis dabar, vėl pradėti sunkų ir apgailėtiną nusikaltėlio gyvenimą, slapstytis svetima pavarde ir nuolat bijoti policijos, vėl neturėti nė vienos ramios dienos, kaip kad prieš dvidešimt trejus metus, ir kartu kankinti jus? Ne! Visą laiką laukti naujo skundo ir reikalavimo išduoti mane Brazilijos policijai,— o nuo šito aš neišsisukčiau, kad ir kokioje šalyje slapstyčiausi. Argi tai gyvenimas? Ne, šimtą kartų — ne!

— Tėve,— vėl pradėjo Benitas, netekdamas galvos dėl šitokio užsispyrimo,— tėve, jūs turite bėgti. Aš reikalauju!..

Ir, griebęs Žoamą Dakostą glėbin, pradėjo tempti prie lango.

— Ne!.. Ne!..

— Tėve, jūs išvarysite mane iš proto!

— Sūnau, duok man ramybę! — sušuko Žoamas Dakosta.— Aš jau kartą bėgau iš Vila-Rikos kalėjimo. Tada žmonės galėjo pagalvoti, jog bėgau nuo pelnytos bausmės. Žinoma, jie taip ir pagalvojo. Tačiau dabar, saugodamas nesuteptą mūsų vardą, aš nebedarysiu tos pačios klaidos.

Benitas puolė tėvui po kojų. Jis tiesė rankas... maldavo...

— Bet, tėve, tas įsakymas gali ateiti dar šiandien,— kartojo jis.— Net tuoj pat... Jame bus mirties nuosprendis...

— Jei toks įsakymas jau ir būtų gautas, aš vis tiek nekeisčiau savo nusistatymo! Ne, sūnau! Žoamas Dakosta bėgtų tik būdamas kaltas. Nekaltas — nebėgs!

Po to sekė graudi scena. Benitas kovojo su tėvu, o Manoelis stovėjo prie lango, pasiruošęs, kai reikės, nutverti kalinį.

Staiga vienutės durys atsivėrė.

Tarpdury pasirodė policijos viršininkas, o už jo kalėjimo prižiūrėtojas ir keli kareiviai.

Policijos viršininkas pamatė, jog čia buvo rengiamas pabėgimas, bet kalinio poza aiškiai bylojo, kad jis bėgti atsisakė. Viršininkas neištarė nė žodžio, tik jo veide pasirodė neapsakomas gailestis. Be abejonės, jis, kaip ir teisėjas Žarikesas, norėjo, kad Žoamas Dakosta pabėgtų iš kalėjimo.

Dabar jau buvo vėlu...

Laikydamas rankose kažkokį dokumentą, policijos viršininkas priėjo prie kalinio.

— Luktelėkite, pone,— sustabdė jį Žoamas Dakosta.— Patikėkite, vien nuo manęs priklausė, bėgti ar ne. Aš nepanorau.

Policijos viršininkas linktelėjo galvą, o po to kaip galėdamas tvirtesniu balsu pasakė:

— Žoamai Dakosta, ką tik gavome teisingumo ministro įsakymą iš Rio de Žaneiro!

— Ak tėve! — vienu balsu sušuko Benitas ir Manoelis.

— Įsakymą įvykdyti mirties bausmę? — paklausė Žoamas Dakosta, sukryžiavęs ant krūtinės rankas.

— Taip.

— Kada?

— Rytoj.

Benitas puolė prie tėvo. Jis norėjo dar kartą pabandyti ištempti Dakostą iš vienutės... Kareiviams teko jėga plėšti kalinį iš Benito glėbio.

Paskui, policijos viršininkui paliepus, Benitą ir Manoelį išvedė lauk. Reikėjo baigti tą sunkią sceną, kuri ir taip per ilgai užtruko.

— Pone, ar negalėčiau rytoj, prieš bausmės įvykdymą, praleisti keletą minučių su tėvu Pasanja? — paklausė kalinys.— Prašyčiau jam apie tai pranešti.

— Bus pasakyta.

— Ar leisite pamatyti šeimą, paskutinį kartą apkabinti žmoną ir vaikus?

— Juos tuoj pamatysite.

— Dėkoju, pone! O dabar pastatykite prie lango sargybą. Nenoriu, kad mane iš čia ištemptų jėga.

Po šių žodžių policijos viršininkas nusilenkė ir išėjo su kalėjimo prižiūrėtoju ir kareiviais.

Kalinys, kuriam buvo lemta gyventi tik kelias valandas, liko vienas.

XVIII skyrius

FRAGOZAS

Taigi įsakymas atėjo. Kaip teisėjas Žarikesas buvo numatęs, jis reikalavo nedelsiant įvykdyti teismo nuosprendį, paskelbtą Žoamui Dakostai. Suimtasis nepateikė jokių nekaltumo įrodymų. Teisingumas turėjo būti įvykdytas.

Sekančią dieną, rugpiūčio 31, devintą valandą ryto, nuteistasis turėjo būti pakartas.

Mirties bausmė Brazilijoje dažniausiai būdavo pakeičiama švelnesne bausme, tik negrai būdavo pasmerkiami mirti; tačiau šį sykį ji grėsė baltajam. Mat, baudžiamieji įstatymai Deimantų apygardoje yra labai griežti; čia visuomenės labui bausmės sušvelninti neleidžiama.

Taigi niekas nebegalėjo išgelbėti Žoamo Dakostos. Jis neteks ne tik gyvybės, bet ir garbės.

Tą patį rugpiūčio 31 dienos rytą kažkoks raitelis lėkė į Manausą; jis taip varė savo žirgą, kad per pusmylį nuo miesto kilnus gyvulys krito, nebepajėgęs šuoliuoti toliau.

Raitelis net nebandė jo kelti. Žirgas padarė viską, ką galėjo, ir net dar daugiau; dabar, kad ir nusikamavęs, raitelis pėsčiomis pasileido miesto linkui.

Tas žmogus atjojo iš rytinių provincijų kairiuoju upės krantu. Į Manausą jis galėjo plaukti ir piroga, tačiau kelionė prieš srovę būtų ilgai trukusi. Todėl už visus pinigus nusipirko arklį, bet užtat sutaupė laiko.

Tai buvo Fragozas.

Ar pasisekė mūsų šauniajam vaikinui sumanymas, apie kurį jis niekam neužsiminė? Ar surado būrį, kuriame tarnavo Toresas? Ar sužinojo kokią paslaptį, dar galinčią išgelbėti Žoamą Dakostą?

Fragozas ir pats gerai nesuvokė; bet vis dėlto nepaprastai skubėjo pranešti teisėjui Žarikesui, ką sužinojo per šią trumpą kelionę.

Buvo šitaip.

Fragozas neklydo sakydamas, kad Toresas — vergų medžiotojas iš veikusio Madeiros pakrantėse būrio.

Kirpėjas iškeliavo ten ir, pasiekęs Madeiros žiotis, sužinojo, kad būrio vadas yra kažkur apylinkėse.

Fragozas negaišdamas ėmė jo ieškoti ir ne be vargo pagaliau surado.

Būrio vadas mielai atsakė į visus Fragozo klausimus. Jie buvo tokie paprasti, kad vadui nebuvo reikalo ką slėpti.

Juk Fragozas uždavė tik tris klausimus:

— Ar netarnavo prieš keletą mėnesių jūsų būryje vergų medžiotojas Toresas?

— Taip, tarnavo.

— Ar neturėjo jis tuo metu būryje artimo draugo, kuris neseniai mirė?

— Turėjo.

— O kuo tas draugas buvo vardu?

— Ortega.

Štai ir viskas, ką sužinojo Fragozas. Ar tos žinios galėjo bent kuo padėti Žoamui Dakostai? Vargu!

Fragozas tai puikiai suprato, todėl ėmė klausinėti vadą, ar šis pažinojo Ortegą, ar kartais negirdėjo, iš kur šis kilęs, kokia jo praeitis. Visa tai galėjo turėti didelę reikšmę, nes Ortega, pasak Toreso,— tikrasis Tižukos nusikaltimo organizatorius.

Tačiau, nelaimei, būrio vadas apie tai nieko daugiau negalėjo pasakyti.

Jis žinojo tik tiek, kad tas Ortega daugelį metų tarnavo džiunglių policijoje, kad juodu su Toresu buvo artimi draugai, kad juos nuolatos matydavo kartu ir kad Toresas buvo šalia jo mirties valandą. Štai ir viskas, ką galėjo pasakyti būrio vadas; daugiau jis nieko neturėjo pridurti.

Fragozui beliko pasitenkinti tomis nereikšmingomis detalėmis ir nedelsiant grįžti atgal.

Jei ištikimas vaikinas ir negavo įrodymų; kad Ortega yra Tižukos piktadarybės kaltininkas, tai bent sužinojo, kad Toresas tikrai nemelavo, jog vienas jo būrio draugas mirė ir jog jis buvo šalia jo mirties valandą.

Dabar buvo aišku, kad Ortega iš tiesų davė Toresui dokumentą. Galimas daiktas, kad dokumente kalbama apie piktadarystę, kurios tikrasis kaltininkas — tas pats Ortega, kad jame

pastarasis išpažįsta savo kaltę ir nurodo visas jo žodžius patvirtinančias aplinkybes. Jei dokumentą galima būtų perskaityti, jei pasisektų rasti jam raktą, tiesa be jokių abejonių iškiltų aikštėn.

Tačiau to skaičiaus Fragozas nežinojo. Jis tik žinojo, kad avantiūristas sakė teisybę ir kad dokumente tikrai yra nusikaltimo paslaptis — štai ir viskas, ką mūsų šaunusis vaikinas vežėsi iš buvusio Toreso būrio vado.

Vis dėlto tą žiupsnelį naujienų Fragozas skubėjo kuo greičiau papasakoti teisėjui Žarikesui. Jis žinojo, kad negalima gaišti nė minutės, ir štai kodėl tą rytą, apie aštuntą valandą, baisiai nuvargęs, jis jau buvo už pusmylio nuo Manauso.

Iki miesto Fragozas atbėgo per keletą minučių. Kažkokia nuojauta jį stūmė pirmyn, jam rodės, kad Žoamo Dakostos išsigelbėjimas dabar jo rankose.

Staiga Fragozas sustojo kaip įbestas.

Jis atsidūrė nedidelėje aikštėje už miesto vartų.

Ten, vidury minios, dvidešimties pėdų aukštyje buvo matyti kartuvės, ant kurių tabalavo virvė.

Fragozas pajuto, kad jį apleidžia paskutinės jėgos. Jis pargriuvo, akys nejučia užsimerkė. Kirpėjas nenorėjo nieko matyti, o lūpos šnabždėjo:

— Per vėlai! Per vėlai!..

Tačiau nežmoniškomis pastangomis atsistojo. Ne! Dar ne vėlu! Žoamo Dakostos kūnas dar nesisiūbavo ant tos virvės!

— Teisėjau Žarikesai! Teisėjau Žarikesai! — sušuko Fragozas.

Uždusęs, galvotrūkčiais jis puolė prie miesto vartų, nubėgo pagrindine Manauso gatve ir leisgyvis griuvo prie teisėjo namų slenksčio.

Durys buvo uždarytos. Fragozui dar užteko jėgų pabelsti.

Duris atidaręs tarnas pasakė, kad šeimininkas nieko nepriima.

Fragozas nepaklausęs atstūmė tarną, bandantį užtverti jam kelią, ir strimagalviais puolė į teisėjo kabinetą.

— Grįžtu iš provincijos, kur Toresas tarnavo vergų medžiotoju! — sušuko jis. — Pone teisėjau, Toresas nemelavo! Sustabdykite, sustabdykite bausmės vykdymą!

— Jūs radote tą būrį?

— Taip.

— Ir atnešate dokumento šifrą?

Fragozas nieko neatsakė.

— Tada išeikite! Duokit man ramybę! — suriko teisėjas Žarikesas ir įtūžęs čiupo dokumentą, norėdamas sudraskyti.

Fragozas griebė jam už rankos ir sulaikė.

— Jame slypi visa tiesa! — tarė jis.

— Žinau,— atšovė teisėjas,— tačiau kokia nauda iš tiesos, kurios negalima atskleisti!

— Ją sužinosime!.. Būtinai! Taip ir bus!

— Dar kartą klausiu, turite šifrą ar ne?

— Ne! — atsakė Fragozas.— Tačiau kartoju, Toresas nemelavo. Vienas jo artimas draugas tikrai mirė prieš keletą mėnesių; nėra jokios abejonės, kad tas žmogus Toresui ir įteikė dokumentą, kurį šis ketino parduoti Žoamui Dakostai.

— Taip! — atsakė teisėjas Žarikesas.— Taip! Nekyla abejonių... mums. Tačiau abejoja tie, nuo kurių priklauso kalinio gyvybė!.. Išeikite!

Jis atstūmė Fragozą, tačiau šis nė už ką nenorėjo pasitraukti. Jis puolė teisėjui po kojų.

— Žoamas Dakosta nekaltas! — šaukė jis.— Jūs neleisite jam žūti! Ne jis padarė nusikaltimą Tižukoje! Tai Toreso draugas, dokumento autorius! Tai Ortega!..

Išgirdęs šį vardą, teisėjas pašoko. Paskui, kai įsisiautėjusi jo viduje audra aprimo, atgniaužė mėšlungiškai rankoje suspaustą dokumentą, padėjęs išlygino ant stalo, atsisėdo ir, perbraukęs ranka akis, sumurmėjo:

— Tas vardas... Ortega!.. Ištirsime!

Ir štai teisėjas jau žiūri Fragozo atneštą naują vardą, kaip kad buvo veltui žiūrėjęs daugelį kitų vardų. Užrašęs žodį virš šešių pirmųjų pastraipos raidžių, jis gavo:

O R T E G A
V J M Ų Ą U

— Veltui! — tarė jis.— Nieko neišeina.

Ir iš tikro raidę J, stovinčią po raide R, negalima perduoti skaičiumi, nes R abėcėlės tvarka stovi po J. Raidė E yra tiek

nutolusi nuo Ų, kad jos niekaip neperteiksi vienženkliu skaičiumi.

Tuo metu iš gatvės atsklido siaubingas riksmas — nevilties riksmas.

Fragozas puolė prie lango ir, teisėjui nespėjus sukliudyti, jį atidarė.

Gatvę buvo užtvindžiusi minia. Atėjo valanda, kai kalinį turėjo išvesti iš kalėjimo. Todėl žmonės plūste plūdo į aikštę, kur stovėjo kartuvės.

Teisėjas Žarikesas, į kurį buvo baisu žiūrėti, neatitraukė nuo dokumento akių.

— Paskutinės raidės! — sušnabždėjo jis.— Pažiūrėkime dar paskutines raides!

Tai buvo vienintelė viltis.

Ir drebančia ranka jis sunkiai užrašė Ortegos vardą virš šešių paskutinių dokumento raidžių, kaip kad buvo padaręs su šešiomis pirmosiomis.

Užrašė ir šūktelėjo nustebęs. Jis iš karto pastebėjo, kad paskutinės šešios raidės abėcėlės tvarka stovi prieš raides, kurios sudaro Ortegos vardą, ir jas galima perteikti skaitmenimis ir sudaryti skaičių.

Ir iš tikro, sustatęs lentelę ir suskaičiavęs ženklų skaičių tarp raidžių, jis gavo:

O R T E G A
4 3 2 5*1 3
Š T Ų H H C

Jis turėjo skaičių 432 513. Tačiau ar tas skaičius yra dokumente? Ar nepasirodys jis klaidingas, kaip ir visi kiti iki šiolei?

Tuo metu pasigirdo dar garsesni šauksmai, kuriuose buvo tiek susijaudinusios minios pyktis, tiek gailestis. Kaliniui liko gyventi tik kelios minutės!

Apkvaitęs iš skausmo, Fragozas išbėgo iš kambario. Jis norėjo paskutinį kartą pamatyti savo geradarį, vedamą mirti. Jis norėjo pulti prieš niūrią eiseną, ją sulaikyti, sušukti: „Nežudykite nekaltojo! Nežudykite jo! . ."

Tuo tarpu teisėjas Žarikesas užrašė gautą skaičių virš pirmųjų dokumento raidžių, keletą kartų jį kartodamas, ir štai ką gavo:

4 3 2 5 1 3 4 3 2 5 1 3 4 3 2 5 1 3
V J M Ų Ą U F F Y S Ą R V Z Ž D H L

Paskui atstatė tikrąsias raides, skaičiuodamas abėcėlės tvarka atgal, ir perskaitė:

T I K R A S D E I M A N T Ų V A G Y

Teisėjas net suriko iš džiaugsmo.

Skaičius 432 513 ir buvo tas taip ieškomas raktas! Ortegos vardas jį padėjo surasti. Pagaliau jo rankose — dokumento paslaptis, kuri neginčijamai įrodys Žoamo Dakostos nekaltumą! Nebeskaitydamas toliau, teisėjas šoko iš kabineto į gatvę, šaukdamas:

— Sustokite! Sustokite!

Teisėjas Žarikesas pro minią, kuri prasiskyrė prieš jį, nubėgo prie kalėjimo, iš kurio tuo metu vedė kalinį; kartu su juo, apimti nevilties, ėjo žmona ir vaikai. Sustojęs prieš Žoamą Dakostą, Žarikesas nebepajėgė ištarti nė žodžio, tik mosikavo dokumentu; pagaliau jis sušuko:

— Nekaltas! Nekaltas!

XIX skyrius

NUSIKALTIMAS TIŽUKOJE

Pasirodžius teisėjui, niūri eisena sustojo. Skardus riksmas nuaidėjo per minią, iš visų krūtinių išsiveržė žodžiai:

— Nekaltas! Nekaltas!

Paskui stojo kapų tyla. Visi norėjo išgirsti kiekvieną teisėjo žodį.

Žarikesas atsisėdo ant akmeninio suolo. Minja, Benitas, Manoelis ir Fragozas tuoj pat priėjo prie jo, o Žoamas Dakosta spaudė prie krūtinės Jakitą. Atgavęs kvapą, teisėjas pradėjo nagrinėti paskutinę dokumento pastraipą. Skaičių pagalba pakeitęs kriptogramos raides tikrosiomis raidėmis ir sudaręs žodžius, Žarikesas sudėliodavo skyrybos ženklus ir garsiai perskaitydavo.

Štai ką kapų tyloje išgirdo minia:

```
TIKRAS  DEIMANTŲ  VAGYSTĖS  IR
432513  43251343  25134325  13
VJMŲĄU  FFYSĄRVZ  ŽDHLŲŪGŪ  ĮT

SARGYBINIŲ  NUŽUDYMO  ĮVYKU
4325134325  13432513  43251
ŲCŠIJDKRYA  OVCVĘNNS  LAKPŲ

SIO  TŪKSTANTIS  AŠTUONI  ŠIM
343  2513432513  4325134  325
UĮZ  ŲĄLUŪCPZĮU  ČŲŲŽPRK  ŲYS

TAI  DVIDEŠIMT  ŠEŠTŲ  METŲ  SAU
134  325134325  13432  5134  325
UCK  ĖŽLEFŪJOZ  TFŪŪV  SĘŪŽ  UBŽ

SIO  DVIDEŠIMT  ANTROSIOS  NAK
134  325134325  134325134  325
ŠJŠ  ĖŽLEFŪJOZ  ĄRVTRŪĮSŲ  RBP

TĮ  KALTININKAS  NE  ŽOAMAS  DA
13  43251343251  34  325134  32
UJ  OCNZĮRKRMDŠ  RG  BRDNCŲ  ĖB

KOSTA  NETEISINGAI  NUTEISTAS
51343  2513432513   432513432 5
PPUVC  PHUFKUYŠHCK  RŪZĘJŲŪBŪ

MIRTI  O  AŠ  NELAIMINGAS  DEI
13432  5  13  43251343251  343
NJUŪY  T  ĄŲ  SFNOĮPKRCHŠ  ĖGJ

MANTŲ  APYGARDOS  VALDYBOS
25134  325134325  13432513
ODOŪZ  CSNHCUĖRŪ  ZCPĖKĘPU

TARNAUTOJAS  TAIP  AŠ  VIENAS
43251343251  3432  51  343251
VCŠŠĄVVSLDŠ  ŪČJS  DT  AKFPOŠ
```

P O	K U O	P A S I R A Š A U	S A V O	T I K
3 4	3 2 5	1 3 4 3 2 5 1 3 4	3 2 5 1	3 4 3
Š Š	N Ū T	R C Ų J Š D T C Z	U B B P	Ū K N

R U O J U	V A R D U	O R T E G A
2 5 1 3 4	3 2 5 1 3	4 3 2 5 1 3
Š Ž P J Z	A B Ų E V	Š T Ų H H C

Kai teisėjas baigė skaityti, iš visų pusių nuskambėjo galingas „valio!"

Iš tikrųjų kas galėjo geriau už tą paskutinę pastraipą, kurioje buvo visa dokumento esmė, įrodyti, jog Ikitoso fazendos šeimininkas nekaltas? Ji viena išgelbėjo tą baisios teismo klaidos auką.

Žoamas Dakosta, apsuptas žmonos, vaikų ir draugų, nespėjo spausti jam tiesiamų rankų. Kad ir koks buvo tvirtas jo charakteris, tačiau dabar, atslūgus įtampai, iš akių pabiro džiaugsmo ašaros. Širdis buvo kupina padėkos apvaizdai, kuri stebuklingai išgelbėjo tuo metu, kai jis jau buvo per plauką nuo mirties, ir kuri neleido padaryti blogiausią nusikaltimą — žudyti nekaltą.

Niekas neabejojo, kad Žoamas Dakosta bus išteisintas. Tikrasis Tižukos piktadarybės organizatorius prisipažino pats ir nurodė visas aplinkybes, kuriomis buvo įvykdytas nusikaltimas. Teisėjas Žarikesas rado raktą ir iššifravo visą kriptogramą.

Štai ką joje prisipažino Ortega.

Šis niekadėjas tarnavo kartu su Žoamu Dakosta Deimantų apygardos valdytojo raštinėje. Jis ir buvo tas jaunas valdininkas, turėjęs lydėti deimantus į Rio de Žaneirą. Mintis praturtėti vagiant ir žudant Ortegos nebaidė, ir jis kontrabandininkams pasakė, kada deimantai bus vežami iš Tižukos.

Piktadariai tykojo už Vila-Rikos. Per užpuolimą Ortega apsimetė, jog ginasi kartu su kareiviais. Paskui nugriuvo tarp užmuštųjų, o bendrininkai jį nunešė šalin. Štai kodėl tose žudynėse likęs vienintelis gyvas kareivis pranešė, kad Ortega krito kovoj.

Tačiau vagystė nusikaltėliui neišėjo į naudą. Jį netrukus apiplėšė tie patys bendrininkai, padėję įvykdyti nusikaltimą.

Likęs be lėšų, nebegalėdamas pasirodyti Tižukoje, Ortega pabėgo į Brazilijos šiaurę, į tas Amazonės aukštupio sritis, kur dar veikė vergų medžiotojų būriai. Reikėjo gyventi, ir Ortega stojo į vieną iš tų negarbingų būrių. Svarbiausia, kad čia niekas neklausinėjo, nei kas tu, nei iš kur. Taigi Ortega tapo vergų medžiotoju ir daug metų gaudė žmones.

Avantiūristas Toresas taip pat vienu metu nebeturėjo iš ko gyventi. Neradęs kitos išeities, jis tapo Ortegos bendražygiu. Netrukus vergų medžiotojų būryje jie susidraugavo. Tačiau, kaip sakė pats Toresas, Ortegą ėmė pamažu graužti sąžinė. Mintys apie nusikaltimą jam nedavė ramybės. Ortega žinojo, kad vietoj jo nuteistas kitas žmogus, o tas kitas — tai darbo draugas Žoamas Dakosta. Jis taip pat žinojo, kad nekaltai nuteistasis pabėgęs iš kalėjimo, bet jį persekioja nuolat gresianti mirties bausmė.

Prieš keletą mėnesių, vieno žygio metu, vergų medžiotojų būrys peržengė Peru sieną ir atsidūrė Ikitoso apylinkėse. Čia Ortega pamatė Žoamą Garalį ir atpažino, kad tai Žoamas Dakosta, bet šis Ortegos nebeprisiminė.

Tada vergų medžiotojas ir nusprendė, kiek išgalėdamas, atitaisyti tą neteisybę, kurios auka buvo tapęs jo bendradarbis. Jis parašė šifruotą dokumentą, kuriame išdėstė, kaip buvo įvykdytas Tižukos nusikaltimas. Ortega ketino jį nusiųsti Ikitoso fazendos šeimininkui kartu su šifru, kad tas galėtų perskaityti.

Deja, mirtis neleido jam užbaigti to gero darbo. Grumtynėse su negrais prie Madeiros Ortega buvo sunkiai sužeistas ir pajuto artėjantį galą. Šalia buvo jo draugas Toresas. Ir paslaptį, slėgusią jį visą gyvenimą, Ortega nutarė patikėti bičiuliui. Jis atidavė Toresui savo ranka parašytą dokumentą, prisaikdinęs, kad tas raštas bus perduotas Žoamui Dakostai. Gavęs priesaiką, Ortega pasakė Žoamo Dakostos adresą ir skaičių 432 513, be kurio dokumento nebuvo galima iššifruoti.

Mes jau žinome, kaip po Ortegos mirties Toresas tesėjo savo priesaiką, kaip mėgino pasinaudoti nusikaltimo paslaptimi ir kaip bandė šantažuoti Žoamą Garalį.

Toresui buvo lemta staigiai žūti, taip ir neįvykdžius savo kėslų. Jis nusinešė kartu su savimi ir paslaptį. Tačiau Frago-

zui pavyko sužinoti nusikaltėlio vardą. Tas vardas įžvalgiam teisėjui Žarikesui padėjo sužinoti, kas parašyta dokumente.

Taip! Pagaliau buvo rastas ilgai ieškotas juridinis įrodymas, kuris visiškai išteisino Žoamą Dakostą ir grąžino jam garbę ir gyvybę!

Kai teisėjas, tarsi pamokymą visiems, balsiai perskaitė baisiąją istoriją, išdėstytą dokumente, nuskambėjo dar garsesnis „valio!"

Po to, pasitaręs su policijos viršininku, Žarikesas pareiškė, kad, kol ateis naujos instrukcijos iš Rio de Žaneiro, Žoamas Dakosta gyvens ne kalėjime, o paties teisėjo namuose.

Tai padaryti buvo lengva, ir artimųjų lydimą Žoamą Dakostą džiūgaujanti minia nunešė ant rankų, tarsi kokį nugalėtoją, iki Žarikeso namų.

Pagaliau garbingam Ikitoso fazendos šeimininkui buvo deramai atlyginta už ilgus ištrėmimo metus. Savimi jis nesirūpino, tačiau buvo laimingas, matydamas šeimos džiaugsmą, ir didžiavosi savo tėvyne, kuri neleido triumfuoti neteisybei.

O ką tuo metu veikė Fragozas?

Jis buvo apsuptas iš visų pusių. Benitas, Manoelis, Minja vienas per kitą nuoširdžiai dėkojo, ir Lina, žinoma, nuo jų neatsiliko. Fragozas sutrikęs nebežinojo, kieno žodžių klausytis; jis karštai kalbėjo, kad nenusipelnęs tokio dėkingumo. Taip jau pasitaikę! Argi galima dėkoti, kad jis atpažino Toresą — buvusį vergų medžiotoją? Žinoma, ne! Jeigu ir sugalvojęs suieškoti būrį, kuriame tarnavo Toresas, tai juk jis ir pats gerai nežinojęs, ar iš tos užmačios bus kokia nauda. Ortegos vardas? Žinoma, jis pravertė, bet jam ir į galvą neatėję, kad jis turi kokią reikšmę.

Ir vis dėlto Fragozas — šaunuolis! Gal ir nejučiomis, bet jis išgelbėjo Žoamą Dakostą!

Bet kokia nuostabi įvykių virtinė atvedė prie šito didelio tikslo! Pirmiausia merdintį Fragozą Žoamo Dakostos namiškiai išgelbsti Ikitoso miške ir svetingai priglaudžia fazendoje; po to kirpėjas prie Brazilijos sienos sutinka Toresą, pataria jam sėsti į žangadą, o dar vėliau prisimena, jog avantiūristą jau yra kažkur matęs.

— Na ką gi, viskas klostėsi iš tikrųjų taip,— sutiko Fragozas.— Tačiau už šitą sėkmę reikia dėkoti ne man, o Linai!

— Kodėl? — nustebo jaunoji mulatė.

— Jei ne liana, jei ne tas jūsų sumanymas, tai ar matytumėm čia šiandien tiek laimingų žmonių!

Nėra reikalo ir pasakoti, kad Fragozą ir Liną gyrė ir lepino tiek Dakostos šeima, tiek ir atsiradę nelaimėje nauji draugai iš Manauso.

Tačiau ar galima užmiršti teisėją Žarikesą? Jis taip pat daug padarė. Nors Žarikesas, kad ir turėdamas didelį analitiko talentą, ir nepajėgė be šifro perskaityti dokumento, tačiau jis atspėjo, pagal kokią kriptologinę sistemą šis dokumentas sudarytas. Ir pagaliau niekas kitas, tik Žarikesas, turėdamas vien Ortegos vardą, galėjo rasti skaičių, kurį težinojo abu mirusieji — pats nusikaltėlis ir Toresas.

Todėl buvo karštai dėkojama ir teisėjui.

Pranešimas apie naujus įvykius kartu su dokumentu ir šifru tą pačią dieną buvo išsiųstas į Rio de Žaneirą. Liko tik laukti naujų teisingumo ministerijos nurodymų. Niekas neabejojo, kad bus gautas įsakymas kalinį nedelsiant paleisti.

Vadinasi, Manause dar teks būti keletą dienų. Po to Žoamas Dakosta kartu su namiškiais, laisvas ir be rūpesčių, atsisveikins su šeimininku — teisėju Žarikesu, sės į žangadą ir leisis Amazone toliau iki Paros. Čia kelionė baigsis dvejomis jungtuvėmis: Minjos su Manoeliu ir Linos su Fragozu, kaip ir buvo numatyta.

Po keturių dienų, rugsėjo 4, atėjo įsakymas paleisti kalinį. Buvo nustatyta, kad dokumentas autentiškas, parašas — Ortegos, kažkada tarnavusio Deimantų apygardoje, ir nuodugnus pasakojimas apie Tižukos nusikaltimą parašytas paties Ortegos ranka.

Tą pačią dieną teisėjas Žarikesas papietavo su Dakostos šeima žangadoje. Atėjus vakarui, visi širdingai paspaudė Žarikesui ranką. Atsisveikinimas buvo jaudinantis. Prieš išsiskirdami, jie susitarė vėl susitikti Manause, kai grįš atgal, o vėliau — Ikitoso fazendoje.

Sekantį rytą, rugsėjo 5 dieną, saulei tekant, buvo duotas signalas išplaukti. Žoamas Dakosta, Jakita, Minja, abu vaiki-

nai — visi stovėjo ant žangados denio. Milžiniškas plaustas pakėlė inkarą ir išplaukė į upės vidurį, kur jį pagavo srovė. Žangada jau buvo dingusi už Rio Negro pasūkio, o iš paskos dar vis aidėjo susirinkusių ant kranto Manauso gyventojų garsus „valio!"

XX skyrius

AMAZONĖS ŽEMUPYS

Ką galima pasakyti apie antrąją kelionės dalį ta didžiąja upe? Žoamo Dakostos šeimai prasidėjo laimės dienos. Pats Žoamas gyveno naują gyvenimą, kurio spindesys džiugino visus namiškius.

Dabar žangada plaukė greičiau patvinusia upe. Kairėje liko mažytis Don Chose de Maturio kaimelis, o dešinėje — Madeiros žiotys. Šiai upei vardą davė daugybė rąstų ar dar žaliuojančių medžių, plaukiančių ja iš pačios Bolivijos gilumos. Po to žangada pravingiavo pro Kaninio archipelagą, kurio salos panašios į rėčkeles, prisodintas palmių, pro Serpos kaimelį, kuris ilgai kilojosi iš vieno kranto į kitą, kol galų gale įsikūrė kairiojoje upės pusėje. Čia prieš jo namelius kaip geltonas kilimas driekėsi smėlio pakrantė.

Netrukus toli už milžiniško plausto liko Silveso kaimas, stovįs Amazonės kairiajame krante, ir Vila-Belos miestelis — svarbiausia guarano rinka visoje provincijoje. Keliauninkai praplaukė pro Faro kaimą ir garsiąją Njamundos upę, kur 1539 metais, pasak Oreljanos, jį užpuolusios karingos moterys — amazonės, nors nuo to laiko niekam neteko jų pamatyti. Šita legenda ir davė vardą nemirtingai Amazonės upei.

Čia baigiasi didžiulė Rio Negro provincija ir prasideda Paros provincija. Rugsėjo 22 dieną Dakostos šeima, sužavėta nepaprastai gražios lygumos, įplaukė į tą Brazilijos dalį, kurią rytuose skalauja Atlanto vandenynas.

— Kaip nuostabu! — nuolatos kartojo Minja.

— Bet kiek dar daug kelio! — šnabždėjo Manoelis.

— Kokios grožybės! — džiūgavo Lina.

— Kada gi pagaliau atplauksime! — aimanavo Fragozas.

Iš tikrųjų nelengva rasti bendrą kalbą, kai pažiūros tokios skirtingos! Tačiau, šiaip ar taip, laikas bėgo labai linksmai, ir Benitui, kuriam nereikėjo nei skubėti, nei nekantrauti, vėl grįžo pirmykštė gera nuotaika.

Netrukus žangada įplaukė į bekraštes kakavmedžių plantacijas, kurių tamsioje žalumoje ryškiai išsiskyrė geltoni šiaudų ir raudoni čerpių stogai, dengią namukus, išsibarščiusius abipus upės, nuo Obidoso iki pat Monti-Alegrio miestelio.

Paskui atsivėrė Trombetos upės žiotys. Jos tamsūs vandenys beveik skalauja Obidoso namukus. Pats Obidosas — tikras miestelis, net su tvirtove, plačiomis gatvėmis, šalia kurių driekėsi jaukių namukų eilės. Obidose yra daug didelių kakavos sandėlių; nuo Belemo jį skiria tik šimtas aštuoniasdešimt mylių.

Po to keliautojai išvydo pilkšvai žalio vandens Tapažoso upę, tekančią iš pietvakarių, už jos — turtingą Santaremo miestelį, kuriame yra ne mažiau kaip penki tūkstančiai gyventojų, daugiausia indėnų. Arčiausia prie upės pastatyti namukai stūkso ant plačios, baltu smėliu padengtos pakrantės.

Iš Manauso žangada plaukė nesustodama daug platesne Amazonės vaga. Budriai šauniojo locmano prižiūrima, ji leidosi žemyn dieną ir naktį. Žangada nesustojo nei keliautojų malonumui, nei prekybos reikalais, vis plaukė ir plaukė, greitai artėdama prie kelionės tikslo.

Už Alemkero, kairiajame krante, atsivėrė naujas horizontas. Vietoj lig šiolei jį dengusios miškų juostos, pasirodė kalvos, kurių švelnūs kontūrai džiugino akį, o tolumoje, dangaus fone, dūlavo tikrų kalnų viršūnės.

Nei Jakitai su Minja, nei Linai ir senajai Sibelei tokių vaizdų dar niekada neteko matyti.

O Manoelis Paros provincijoje jautėsi kaip namie. Jis žinojo, kaip vadinasi toji dviguba kalnų grandinė, pamažu susiaurinanti didžiosios upės slėnį.

— Dešinėje,— aiškino Manoelis,— Paruokartos kalnai, išsilenkiantys puslankiu į pietus. Kairėje — Kuruvos grandinė; mes greitai praplauksime jų paskutines terasas.

— Vadinasi, jau nebetoli? — klausinėjo Fragozas.

— Nebetoli! — atsakydavo Manoelis.

Abu jaunikiai, be abejonės, puikiausiai suprato kits kitą, nes paslapčiomis vienas antram linktelėjo galvą.

Nuo Obidoso jau buvo juntami vandenyno potvyniai; jie lėtino žangados greitį, tačiau keliautojai netrukus praplaukė Monti-Alegrio ir Prainja de Onteiro miestelius, o po to — ir Ksingos žiotis.

Kokia galinga ir plati čia buvo Amazonė, kaip viskas rodė, jog netrukus ta upių karalienė išsilies tarsi jūra! Pakrantės buvo užžėlusios tankiais nuo aštuonių iki dešimties pėdų aukščio žolynais, kurių pakraščiuose augo tikri nendrių miškai. Porto de Moso, Boa-Vistos ir Gurupos miesteliai greitai virto mažais taškeliais tolumoje. Šių miestelių klestėjimo metas jau buvo praėjęs, jie palengva nyko.

Čia upė skilo į dvi plačias šakas, įsiliejančias į Atlanto vandenyną. Viena suko į šiaurės rytus, kita — į rytus, o tarp jų žaliavo didžiulė Maražo sala. Ta sala — tai provincija: jos dydis ne mažiau kaip šimtas aštuoniasdešimt lje. Ją rytuose dengia savanos, vakaruose — miškai, ir visur pilna upelių, raistų. Šioje saloje labai palankios sąlygos gyvulininkystei: čia ganosi tūkstančiai kaimenių.

Maražo sala — gamtinė kliūtis, privertusi Amazonę prie pat vandenyno skilti į dvi šakas. Plaukdama didžiąja šaka, žangada, aplenkusi Kavianos ir Mešianos salas, būtų pasiekusi penkiasdešimties lje pločio žiotis. Tačiau čia ji būtų susidūrusi su pororoka — tuo baisiu potvyniu, kuris, likus trim dienom iki jauno mėnulio arba pilnaties, per dvi minutes — o ne, kaip paprastai, per šešias valandas,— pakelia upės vandenis nuo dvylikos iki penkiolikos pėdų virš vidutinio lygio. Tai pavojingiausias potvynis.

Laimė, mažesnei šakai, kuri žinoma Brevio kanalo vardu, tas baisus gamtos reiškinys negresia: potvyniai ir atoslūgiai čia būna žymiai mažesni. Tai locmanas Araužas puikiai žinojo. Todėl jis ir nuplaukė šia šaka tarp nuostabių miškų, šen bei ten išsimėčiusių salų, apaugusių didžiulėmis palmėmis muritis; oras buvo labai gražus, ir baisių audros šuorų, kartais nuūžiančių per visą Brevio kanalą, nepasitaikė.

Po kelių dienų žangada praplaukė Brevio kaimą. Nors jis stovi tokioje vietoje, kuri didesnę metų dalį būna užlieta, ta-

čiau nuo 1843 metų pasidarė gana reikšmingu miesteliu su šimtu namų. Čia kadaise gyveno tapuijos gentis, tačiau dabar Amazonės žemupio indėnai vis labiau ir labiau maišosi su baltaodžiais gyventojais ir, matyt, netrukus visai išnyks.

O žangada vis leidosi ir leidosi žemyn. Čia ji plaukė tarp mango medžių: vos nekliūdama už jų ilgų šaknų, išsiskėtusių virš vandens tarsi milžiniškų krabų žnyplės; čia nėrė pro žalsvas palmes, į kurių kamienus įgula atremdavo ilgus kobinius, kai reikėdavo žangadą pastūmėti į srovę.

Paskui pasirodė Tokantinsas. Į šią upę suteka daugybė įvairiausių intakų iš visos Gojaso provincijos, o ji pati į Amazonę įsilieja plačiomis žiotimis. Po to keleiviai pamatė Mažu ir Santa Anos miestelius.

Abiejose pusėse atsiverdavo didingos panoramos. Atrodė, stebuklingas mechanizmas jas nuolat keitė ir stūmė nuo žangados priekio į galą.

Dabar jau daugybė ubų, egaritėjų, vižilindų, visokiausių formų pirogų, mažučių ir vidutinių kabotažinių laivų iš Amazonės žemupio ir Atlanto pakrančių virtinėmis plaukė paskui žangadą, tarsi valtys, lydinčios didžiulę karo fregatą.

Pagaliau kairėje pasirodė Santa Marija de Belem de Para — „Miestas", kaip kad jį vadina provincijos gyventojai. Jame stūksojo dailios eilės baltų daugiaaukščių namų, pasislėpę tarp palmių vienuolynai, Nostra Senjora de Mersedos bažnyčios ir katedros varpinės, o prie kranto stovėjo flotilija škunų, brigų ir tristiebių laivų, kuriais palaikomi ryšiai su Senuoju Pasauliu.

Žangados keleivių krūtinėse širdys ėmė plakti smarkiau. Štai pagaliau jų kelionės tikslas, kurio jau manė nebepasieksią! Argi jie galėjo tikėtis kada nors pamatyti Paros provincijos sostinę, kai pusiaukelėje, Manause, buvo suimtas Žoamas Dakosta?

Taigi spalio 15 dieną, po keturis su puse mėnesio trukusios kelionės, už upės vingio pasirodė Belemas.

Apie tai, kad žangada atplauks, čia buvo sužinota prieš keletą dienų. Miestas jau girdėjo Žoamo Dakostos istoriją. Visi nekantriai laukė to garbingo žmogaus. Jam ir jo namiškiams buvo ruošiamas kuo nuoširdžiausias sutikimas.

Ikitoso fazendos šeimininko pasitikti išplaukė šimtai laivelių, ir netrukus žangadą plūste užplūdo minia, norinti pasveikinti tėvynainį, grįžusį po tokios ilgos ištremties. Tūkstančiai smalsuolių, tiksliau — tūkstančiai draugų, sulipo į plaukiantį kaimą, dar gerokai prieš jam įsukant į uostą. Tačiau žangada buvo tokia didelė ir tokia tvirta, kad galėjo išlaikyti viso miesto gyventojus.

Su pirmosiomis pirogomis, skubančiomis pasitikti žangadą, atplaukė ponia Valdes. Pagaliau Manoelio motina apkabino savo naują dukrą, kurią jai parinko sūnus. Geroji moteriškė pati negalėjo nukeliauti į Ikitosą, užtat Amazonė jai atnešė žangadą tarsi fazendos dalelę kartu su naująja šeima.

Prieš sutemstant locmanas Araužas stipriai prišvartavo plaustą nedidelėje įlankėlėje už arsenalo. Tai buvo paskutinis žangados sustojimas po aštuonių šimtų lje kelionės didžiąja Brazilijos upe. Čia pamažu nuo jos dings indėnų palapinės, negrų trobelės, sandėliai su vertingu kroviniu; paskui ateis eilė namui, slypinčiam žydinčioje lapijoje, o vėliau ir mažajai koplytėlei, kurios kuklus varpelis dabar skambėjo, atsakydamas galingiems Belemo bažnyčių varpų dūžiams.

Tačiau, prieš viską nugriaunant, žangadoje dar įvyks iškilmingos apeigos: Manoelio su Minja ir Fragozo su Lina jungtuvės. Čia, toje mažutėje koplytėlėje, tėvas Pasanja palaimins šias dvejas jungtuves, kurios, be abejonės, bus labai tvirtos.

Koplytėlė buvo labai maža, todėl čia galėjo tilpti tik Dakostos šeimos nariai. Užtat milžiniškos žangados denyje užteks vietos tiems, kurie norės dalyvauti šiose apeigose. O jeigu svečių susirinks tiek daug, kad visi nesutilps plauste, tai kranto terasos priglobs minias, atėjusias pagerbti žmogaus, kuris, taip įspūdingai išteisintas, tapo dienos didvyriu.

Sekančią dieną, spalio 16, nepaprastai iškilmingai ir puošniai buvo atšvęstos abejos jungtuvės.

Diena pasitaikė labai graži, ir nuo pat dešimtos valandos ryto į žangadą ėmė plaukti svečiai. Ant kranto stovėjo beveik visi Belemo gyventojai, pasipuošę šventiniais rūbais. Upę užtvindė aibė laivelių su žiūrovais. Jie apsupo milžinišką plaustą, ir netrukus Amazonės vandenys dingo po ta flotilija, nusidriekusia iki pat kairiojo kranto.

Pirmasis žangados koplytėlės varpo dūžis buvo signalas pradėti tą spalvingą, gražią šventę. Akies mirksniu atsiliepė visos Belemo bažnyčios. Brazilijos laivai uoste iki pat stiebų pasipuošė įvairiausiomis vėliavėlėmis, o svetimų šalių laivai iškėlė savo valstybines vėliavas. Iš visų pusių nuaidėjo šautuvų salvės, tačiau jos neįstengė nustelbti audringą „valio", išsiveržusį iš tūkstančių krūtinių.

Dakostos šeima išėjo iš namo ir per minią pasuko į koplytėlę.

Žoamui Dakostai pasirodžius ant slenksčio, pratrūko pašėlę plojimai. Žoamas ėjo, paėmęs po ranka ponią Valdes. Jakitą vedėsi Belemo gubernatorius, kuris kartu su jaunojo karo gydytojo draugais pagerbė savo dalyvavimu jungtuvių apeigas. Manoelis ėjo greta Minjos, vilkinčios nepaprastai gražiais nuotakos rūbais. Paskui juos sekė Fragozas, vesdamasis švytinčią iš laimės Liną; pagaliau už jų, tarp išsirikiavusios dviem eilėm žangados įgulos, žengė Benitas, senoji Sibelė ir tarnai.

Tėvas Pasanja abiejų porų laukė prie koplytėlės durų. Jungtuvės buvo labai kuklios, ir tos pačios rankos, kadaise laiminusios Žoamą ir Jakitą, šį kartą laimino jų vaikus.

Tokio džiaugsmo nevalia temdyti ilgo išsiskyrimo liūdesiu.

Todėl Manoelis Valdesas ketino nedelsdamas atsistatydinti ir prisijungti prie visos šeimos Ikitose, kur jis galėjo būti naudingas žmonėms, dirbdamas civilinio gydytojo darbą.

Na, o Fragozas su žmona, savaime suprantama, nedvejodami keliaus kartu su tais, kurie jiems tapo greičiau draugais, negu šeimininkais.

Ponia Valdes nenorėjo skirti sūnų su ta draugiška šeima, tačiau iškėlė vieną sąlygą: ją teks dažnai lankyti Beleme.

Tai bus visai nesunku — juk yra didžioji upė, tas patikimas būdas palaikyti ryšiui tarp Ikitoso ir Belemo. Be to, po kelių dienų Amazone turėjo pradėti plaukioti pirmasis paketbotas, jis plauks labai greitai ir jam pasiekti aukštupį prireiks tik savaitės, kai tuo tarpu žangada žemyn leidosi ne vieną mėnesį.

Benitas labai sėkmingai pardavė visas prekes, ir netrukus iš žangados, tai yra iš milžiniško plausto, kuriam pastatyti prireikė viso miško, nebeliko nieko.

Po mėnesio Žoamas Dakosta, jo žmona, sūnus, Manoelis ir Minja Valdes, Lina ir Fragozas sėdo į paketbotą ir grįžo į didžiulę Ikitoso fazendą, kurią valdyti turėjo Benitas.

Šį kartą Žoamas į ją įžengė aukštai pakėlęs galvą, atsiveždamas kartu su savimi iš anapus Brazilijos sienos visą laimingą šeimą.

O Fragozas kokį dvidešimt kartų per dieną kartodavo:

— Ak, jei ne liana!..

Galų gale jis ėmė taip vadinti jaunąją mulatę. Ji buvo stipriai prisirišusi prie šio vaikino, ir tas vardas jai labai tiko.

— Skiriasi tik viena raide, — sakydavo Fragozas.— Lina, Liana — ar ne tas pat?

TURINYS

PIRMOJI DALIS

ANTROJI DALIS